

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β', τεύχος 244
Δρχ. 50 • Παρασκευή

28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1983

ΣΠ. ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ:

Από το θάνατο του Μεταξά μέχρι την κατάρρευση

Γ. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ:

Μύθος και πραγματικότητα για την Εθνική Αντίσταση

- Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΠΕΝΤΕ ΔΡΟΜΟΥΣ
- ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΚΟΥΕΓΙΑΡ ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ
- ΑΡΙΣΤΕΡΑ: ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΛΟΓΟΣ
- ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

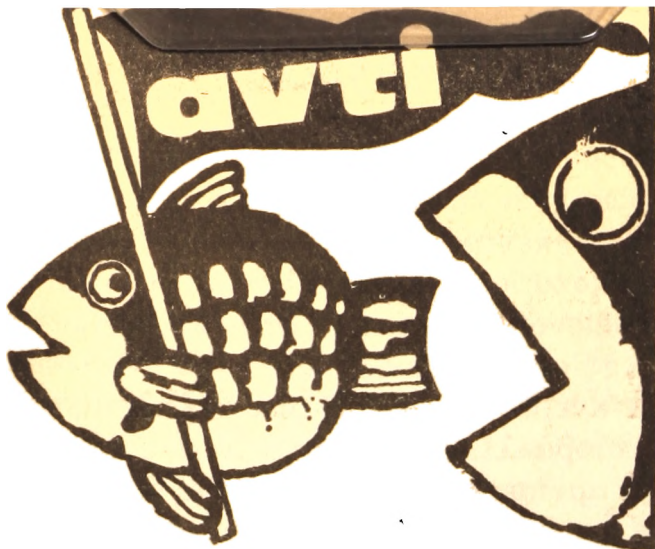
Τά «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ άνοίγουν τό φετεινό χειμώνα
μέ τό πλούσιο έκδοτικό τους πρόγραμμα.

Καινούρια σύνορα στή πεζογραφία, τήν αὐτοβιογραφία, τήν
έθνολογία καί τό φεμινισμό.

Συγγραφείς καί ἔργα πού πρόκειται νά
κυκλοφορήσουν προσεχῶς:

- *Πεζογράφοι τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς*
Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες: «Κακιά Ὥρα»
- *Πεζογράφοι τῆς Ἀφρικῆς*
Ἄλαν Πάτον: «Κλάψε χώρα ἀγαπημένη»
- *Πεζογράφοι τῆς Γαλλίας*
Φρανσουάζ Ξενάκη: «Κομμένη πλεξίδα»
Υβ Ναβάρ: «Τά Λουκούμια»
- *Πεζογράφοι τῆς Ἑλλάδας*
Σωτηρία Σταυρακοπούλου: «Λαπαροτομή»
Ἀντώνης Σουρούνης: «Οἱ Συμπαῖχτες»
Στέλλα Βογιατζόγλου: «Σκόνη κόλλησε στ' ἄφτιά μας»
- *Αὐτοβιογραφικά κείμενα*
ΤΙΤΟ: «Αὐτοβιογραφία» (πρῶτος τόμος)
Ἰσιδώρα Ντάνκαν: «Αὐτοβιογραφία»
- *Φεμινιστική σειρά*
Ἄνια Μενμπελέντ: «Φεμινισμός καί Σοσιαλισμός»
- *Ἐθνολογική σειρά*
«Οἱ Ἰνδιάνοι»

«ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ
Σόλωνος 94, τηλ.: 3610589 - 3600398

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713—72.32.819

Περίδος Β' • Τεύχος 244

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άλκης Τζαφέρος	
Η κρυφή γοητεία της πολιτικής «επικοινωνίας»	4
Κύρα Αδάμ	
Ο σοσιαλισμός στους πέντε δρόμους — Πλουτής Σέρβας	12
Οι τρεις δείκτες του Ντε Κουεγιάρ και οι κακοί χειρισμοί	14
Μάνος Τρανταλλιδής	
Διεργασίες σε εξέλιξη στην Αριστερά; Λουκάς Αποστολίδης	17
Συνδικαλιστικό κίνημα και δομική κρίση	20
28η Οκτωβρίου 1940: Μνήμη πολέμου	23
Σπ. Λιναρδάτος	
Από το θάνατο του Μεταξά μέχρι την κατάρρευση	26
Γιώργος Κατηφόρης	
Μύθος και πραγματικότητα στην Εθνική Αντίσταση	29
Ροζέ Μιλλιέξ	
Χριστιανοί στο πλευρό του λαού της Χιλής	34
Αμαλία Βαν Χέντ	
Εβρενισμός ή η παρωδία των εκλογών στην Τουρκία	36
Γιάννης Κιουρτσάκης	
Η διχασμένη παράδοση και το σύνδρομο του λαϊκισμού	37
Λία Χιωτάκη	
Η ιστορία ανάμεσα στην ανθρωπολογία και το φολκλόρ	44
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ	
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	6
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ	
Γ. Ιωάννου	8
ΕΠΙ ΤΟΥ ΔΑΚΤΥΛΙΟΥ	9
ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ	
Σπύρος Καβουνίδης	
Στα πλαίσια της πολιτιστικής αποκέντρωσης	10
Δημήτρης Ψυχογιός	
Ανώτεροι των προγόνων μας	10
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	40
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ	41
ΜΟΥΣΙΚΗ	
Σάκης Παπαδημητρίου	
Το «άλλο» πιάνο	42
ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ	
Ντόρα Ηλιοπούλου-Ρογκάν	
Φωτογραφία	46
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ	
Χρήστος Βακαλόπουλος	
Αυτοί που επιστρέφουν	48
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	50

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

ΕΙΝΑΙ μάλλον συμπτωματικό ότι ένα κείμενό μας που θέλει να καταλήξει υπέρ της ειρήνης γράφεται στην επέτειο ενός ένδοξου πολέμου. Συμπτωματικό μάλιστα, υπό την έννοια ότι ακόμα και το επίθετο «ένδοξος» θα χρειαζόταν κάποια ειδική στάθμιση, καθώς καμιά φορά, εξυμνώντας παλιά πολεμικά κατορθώματα, δίνεις συγχωροχάρτι του ίδιου του πολέμου.

ΕΠΕΙΔΗ, λοιπόν, έχουμε απόλυτη συνείδηση ότι ο όποιος επερχόμενος πόλεμος θα είναι το τέλος της ζωής και το τέλος της ιστορίας, και δεν θα είναι ούτε ένδοξος ούτε άδοξος αλλά η μεγάλη σιωπή, θα μιλήσουμε πειστικά και μόνο για την Ειρήνη.

ΑΥΤΕΣ τις μέρες, οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες συνταράχτηκαν από μια από τις πιο μαζικές λαϊκές κινητοποιήσεις που γνώρισε η γηραιά ήπειρος στις δεκαετίες που ακολούθησαν το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Ένα κίνημα που συσπείρωσε τις πιο διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις, που κατάφερε στις περισσότερες περιπτώσεις να χειραφετηθεί από την «πειθώ» της Δύσης και την πατρωνεία της Ανατολής. Το Κίνημα της Ειρήνης έκανε αισθητή την παρουσία του κυρίως με τη ρήξη που πραγματοποίησε απέναντι στις παραδοσιακές λογικές είτε του διπολισμού, είτε της ισορροπίας του τρόμου, είτε της διάκρισης των «καλών» και κακών πυραύλων είτε των «φιλειρηνικών» και επιθετικών χωρών και συνασπισμών.

ΑΝ ΥΠΑΡΧΕΙ πέρα από τη συντριπτική μαζικότητα κάτι το εξαιρετικά καινούριο στο Κίνημα Ειρήνης αυτό βρίσκεται στη ριζική κριτική του, στον τρόπο ζωής και ανάπτυξης που γεννά τον πόλεμο, και αρνείται την Ειρήνη.

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ είναι πως το Κίνημα Ειρήνης στην πλειονότητά του δεν αποτελεί ένα πολιτικό εξάρτημα κάποιων κομματικών οργανισμών ή μετωπικό σχήμα διατεταγμένων δυνάμεων, και δεν περιορίζεται σε μια απλή καταγγελία του πολέμου. Το Κίνημα Ειρήνης στις πιο προχωρημένες του αναζητήσεις είναι κίνημα κοινωνικής κριτικής, κίνημα πολιτικής ανατροπής, κίνημα γόνιμης αναζήτησης μορφών κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης, που δεν θα εμπεριέχουν μέσα τους εκείνες τις αναγκαιότητες και σκοπιμότητες που γεννούν τη σύγκρουση και αρνούνται έμπρακτα την Ειρήνη.

Σ' ΑΥΤΗ τη συγκυρία, τα θέματα ειρήνης αποκτούν στην περίπτωση της χώρας μας ένα πρόσθετο ενδιαφέρον. Γιατί αν οι λαοί της Ευρώπης ενεργοποιούνται απέναντι σε ένα ενδεχόμενο ενός γενικού πολέμου, στην δική μας πλευρά ο πόλεμος βρίσκεται «επί θύραις» στη Μέση Ανατολή, και πέφτει βαριά η σκιά του στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

ΕΙΝΑΙ βέβαια αλήθεια πως οι θέσεις της ελληνικής κυβέρνησης καλύπτουν αισθητά ένα ευρύ φάσμα από τα σημαντικότερα άμεσα πολιτικά ζητούμενα του Ευρωπαϊκού Κινήματος Ειρήνης. Η ανάγκη ουσιαστικοποίησης των συνομιλιών της Γενεύης, η αναστολή εγκατάστασης των Πέρσιγκ και Κρουζ, η αποφυγή ψυχροπολεμικών εντάσεων είναι μια θετική συνεισφορά στην υπόθεση, που άλλες κυβερνήσεις εξίσου σοσιαλιστικές με το ΠΑΣΟΚ, όχι μόνο δεν συμμερίστηκαν αλλά και ανοιχτά σαμποτάρισαν.

ΘΑ ΗΤΑΝ όμως μεγάλο λάθος αν η κυβέρνηση ένωθε τελειωμένο το χρέος της και ο λαός παραχωρούσε τις ευθύνες του. Κάπου στην πηγή του, το πρόβλημα της ειρήνης είναι πάντα πρόβλημα της δημοκρατίας, πρόβλημα μιας κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης που καταργεί την εκμετάλλευση και τον ανταγωνισμό και υψώνει τις κοινωνικές και τις ανθρώπινες σχέσεις στη σφαίρα της αλληλεγγύης, της συνεννόησης και της δημιουργίας.

Η ΚΑΛΥΤΕΡΗ ίσως προσφορά στην υπόθεση της ειρήνης, λοιπόν, είναι η εμπέδωση των οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και ηθικών ακόμα σχέσεων που τη στεριώνουν και την αναπτύσσουν.

ΚΑΙ Σ' ΑΥΤΟ το δρόμο σαν κυβέρνηση και σαν λαός έχουμε ακόμα μακρύ δρόμο να διανύσουμε...

Η κρυφή γοητεία της πολιτικής «επικοινωνίας»

Οι συγκεντρώσεις των δύο μεγαλύτερων κομμάτων στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη —«χάπενινγκ» των τελευταίων δεκα πέντε ημερών— παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όχι τόσο γιατί ξεχωρίζουν ουσιαστικά από τις παρεμφερείς προεκλογικές, όσο γιατί διαδραματίστηκαν σε χρόνο μη προεκλογικό.

Πρόσφορες, λοιπόν, σε «ψυχρότερη» παρατήρηση μιας και λείπει η ένταση και η σταδιακή κλιμάκωσή της που παρουσιάζεται κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου· διαδικασία που μας παρασύρει λίγο πολύ στο παιχνίδι και εμποδίζει την διατύπωση κάποιων συμπερασμάτων απαλλαγμένων από συναισθηματική φόρτιση.

Ο συμβολικός χαρακτήρας των συγκεντρώσεων

Η μαζική προσέλευση και οι ενθουσιώδεις εκδηλώσεις που ξεπήδησαν στα «καλά καθούμενα» δεν μπόρεσαν να συγκαλύψουν τον «προκατασκευασμένο» χαρακτήρα της λαϊκής έκφρασης. Θα ήταν όμως υπερβολικό να πιστεύαμε ότι τα συμπτώματα αυτά αναγνωρίστηκαν μόνο από μια μειοψηφία διανοουμένων και ότι τα πλήθη που συμμετείχαν στα δυο «υπερθεάματα» λειτούργησαν ασυνείδητα και ανυποψίαστα χωρίς δηλαδή καμία επίγνωση του απαραίτητου συστατικού αυτών των θεαμάτων, δηλαδή της φάρσας. Γιατί χωρίς αμφιβολία ο κόσμος γνωρίζει ότι σ' αυτές τις συγκεντρώσεις δεν θα ακούσει τίποτα το καινούριο.

Ο πόλεμος διεξάγεται πλέον στο πεδίο των αριθμών. Οι μεν προσθέτουν τη φυσική παρουσία τους στη μάζα των συγκεντρωμένων για να υποδηλώσουν ότι παρά τα λάθη, την κριτική, τη σχετική δυσαρέσκεια σε ορισμένους τομείς «*το ποτάμι δεν θα γυρίσει πίσω*» οι δε προσπαθούν να αποδείξουν ότι *διεκδικούν πάντοτε την εξουσία* έστω κι αν ο Αβέρωφ και η πολιτική του δεν είναι της αρεσκείας τους.

Η τελετουργία της μάχης έχει αρχίσει πολύ πριν τη συγκέντρωση με τη διακοπή της συγκοινωνίας που προετοιμάζει το «πεδίο» και την πανηγυρική προσπέλαση των πούλμαν που δεν εμποδίζονται ούτε από το κόκκινο ούτε από το πράσινο. Οι οργανωτές έχουν φροντίσει για τον εξοπλισμό. Τα δώρα και τα ακόντια έχουν αντικατασταθεί από τις πλαστικές σημαιούλες της μιας χρήσης. Οι θυρεοί και τα εμβλήματα από τα μπάλονια και τα κασκόλ.

Η αναμέτρηση φθάνει στο αποκορύφωμά της όταν ο ρήτορας αρχίσει να εκφωνεί την πρώτη παράγραφο της ομιλίας του. Είναι η ώρα που η συγκέντρωση έχει φθάσει την μεγαλύτερη πυκνότητα και έχει καταλάβει την μεγαλύτερη έκταση. Είναι η ώρα που οι προσκείμενοι φωτογράφοι θα «τραβήξουν» πανοραμικές απόψεις της συγκέντρωσης και γκρο-πλαν κάποιων σημείων που αποδεικνύουν την πυκνότητα. Αντίθετα, ο Τύπος των «εχθρών» θα προβάλλει εικόνες από το αμέσως επόμενο στάδιο όταν θα έχει αρχίσει το φυλλορόφημα και όσοι θέλουν να «ακούσουν» θα αρχίσουν σταδιακά να αποχωρούν για να προλάβουν την τηλεόραση.

Η τηλεόραση, από τη φύση της «ψυχρό» μέσο, δημιουργεί κάποιες ιδιαίτερες δυσχέρειες. Ο λόγος που συνήθως κινείται εκτός της ουσίας, δρα τελετουργικά συνδέοντας κατά τη διάρκεια της συγκέντρωσης, τον ρήτορα με το πλήθος, ενώ αντίθετα αποκαλύπτεται η κενότητα περιεχομένου περισσότερο στο θεατή που αναγνωρίζει το «γελοίο». Και ενώ ο κ. Παπανδρέου κατορθώνει με ιδιαίτερη επιδεξιότητα να ξεπερνάει το πρόβλημα, ο κ. Αβέρωφ αποτυγχάνει παταγωδώς.

Η σοφή διάρθρωση των λόγων του πρωθυπουργού

Οι ομιλίες του κ. Παπανδρέου αν και είναι γεμάτες από κλισέ, αποτελούν μνημεία πολιτικής επικοινωνίας. Η βαθιά γνώση της συμπεριφοράς, της σύνθεσης και της «αναμονής» του ακροατηρίου του, συντελεί στη διατύπωση νοημάτων που ενοποιούν τις επιμέρους προσδοκίες.

Ας σταθούμε σε μερικά σημεία της τελευταίας ομιλίας του στο Σύνταγμα.

Η πρώτη κιόλας παράγραφος αποδεικνύει δύο χαρακτηριστικά που διέπουν όλες σχεδόν τις ομιλίες του Α. Παπανδρέου. Το πρώτο αφορά τη σχετική *ανακολουθία* στη χρήση ουσιαστικών και ρημάτων από πρόταση σε πρόταση. Ο πρωθυπουργός αλλάζει συνεχώς απόσταση από το Λαό, την κυβέρνηση, το Κόμμα χρησιμοποιώντας πότε τρίτο ενικό, πότε πρώτο ενικό και συχνότερα πρώτο πληθυντικό. Το παιχνίδι αυτό που κάνει εκ πρώτης όψης το Λόγο να φαίνεται ασύνταχτος δημιουργεί την αίσθηση του «*εμείς*» —we feeling— ενοποιώντας έτσι εξουσιαστές και εξουσιαζόμενους, κυβερνώντες και κυβερνώμενους. Η μάζα των συγκεντρωμένων αποκτά έτσι μια

Φωτορεπορτάζ του Χρ. Βλάχου.

ψευδαισθηση ισότητας και ένα πρόσωπο που ξεπερνά την ατομική υπόσταση του καθενός από τα μέλη της.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό αφορά τη χρήση ορισμένων λέξεων είτε συναισθηματικά φορτισμένων, είτε πολιτικά αναγνωρίσιμων: «Η απέραντη Λαοθάλασσα», «χαμένες ευκαιρίες», «να περιφρουρήσει», «πίστεψε, αλλά προδόθηκε, πάλαιψε αλλά εγκαταλείφθηκε», «το όραμα πράξη, την ελπίδα ζωή», κτλ. Λέξεις δηλαδή, που αποφορτίζουν τη μάζα από την ένταση που προκαλεί η ασφυκτική έλλειψη χώρου και εξαναγκάζει τους συγκεντρωμένους σε αυτοπεριορισμούς έκφρασης: ανέμισμα της σημαίας και χρήση συνθημάτων. *Εθνική Ανεξαρτησία, Ειρήνη, Ανάπτυξη, ξένο και ντόπιο κατεστημένο, Λαϊκή Συμμετοχή*, είναι λέξεις που έχουν τη δική τους ταυτότητα και αποτελούν παράγοντες οριοθέτησης από τους «άλλους».

Στη συνέχεια της Ομιλίας του ο Πρωθυπουργός χρησιμοποιεί ένα «τσιτάτο» του Γέρου, πράγμα που απόφυγε να κάνει τα πρώτα χρόνια ζωής του ΠΑΣΟΚ. Η αναφορά αυτή είναι ιδιαίτερα «ψυχολογημένη». Ο φοιτητής του '74 έχει σε συντριπτικό βαθμό, αντικατασταθεί από τη νοικοκυρά, τον εργάτη, τον υπάλληλο μέσης ηλικίας. Το 1974 κυριαρχούσε το μέλος, το '83 κυριαρχεί ο ψηφοφόρος. Στη συλλογική μνήμη των συγκεντρωμένων ο Γέρος είναι το ινδαλμα των νεανικών τους αγώνων. Η αναφορά στο Γέρο υποδηλώνει τη συνέχεια και δεν είναι πια επικίνδυνη καθώς ο Ανδρέας Παπανδρέου έχει απογαλακτισθεί από καιρό και δεν είναι πια μόνο «ο γιος του Γέρου».

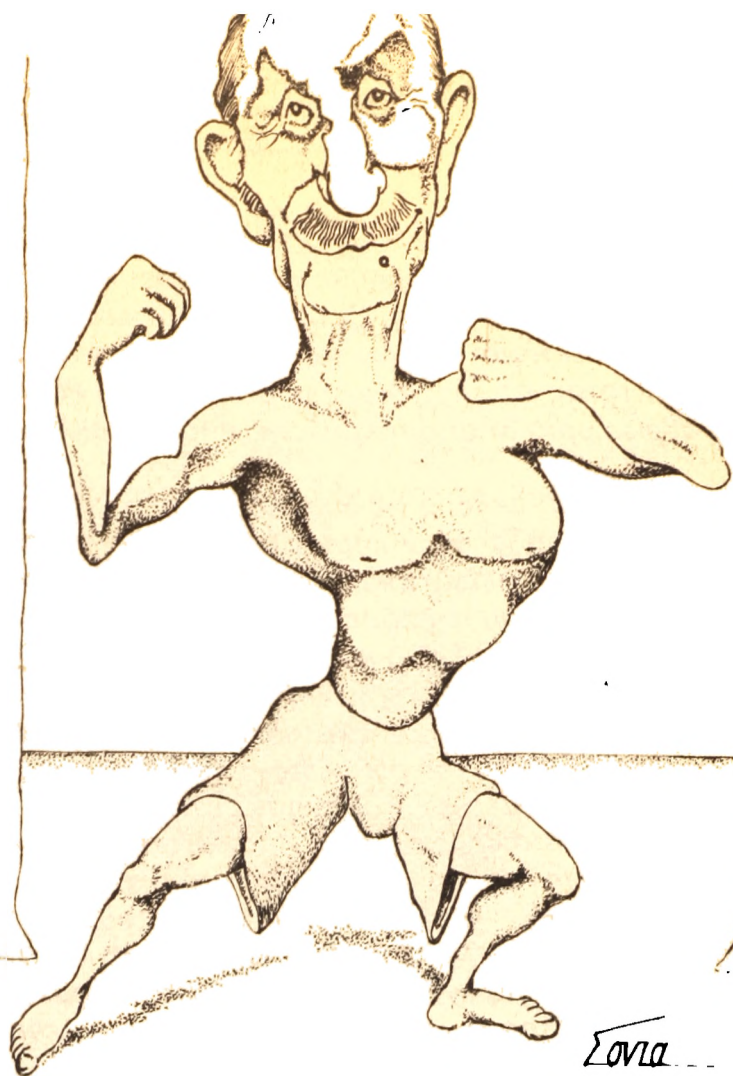
Το κύριο μέρος της Ομιλίας ανοίγει με την αναφορά στο ζήτημα της Ειρήνης. Ένας μετρημένος ρομαντισμός, που ενισχύεται με ποσοτικά στοιχεία για να μην φαντάζει ουτοπικός, διοχετεύεται μέσα από τον οικουμενικό χαρακτήρα της Αλλαγής και τη διάσταση της άνισης μάχης: γεράκια-μικρή Ελλάδα. Στο σημείο αυτό ο πρωθυπουργός χρησιμοποιεί με αριστουργηματικό τρόπο είναι ρητορικό εύρημα. Αποκρούει την κριτική για μια δευτερεύουσα «ατασθαλία», συγκρίνοντάς την με ένα «κακούργημα». Λέει στους αντιπάλους: Εσείς φωνάζετε για το φωτισμό και δε βλέπετε την ξενοκρατία.

Επειδή, όμως, γνωρίζει ότι η παρουσία όλου αυτού του κόσμου δεν υποδηλώνει την άνευ όρων υποστήριξη, κάνει μια αυτοκριτική αναφορά στα λάθη της Κυβέρνησης και του Κόμματος, χωρίς όμως να παρασυρθεί στο λάθος να εμπλακεί ο ίδιος. Αναφέρεται δηλαδή, στα λάθη των μελών και της οργάνωσης. Γνωρίζει καλά ότι αυτοκριτική λειτουργεί σε ορισμένη δόση. Από κει και πέρα λογαριάζεται για αδυναμία.

Η ομιλία συνεχίζεται με μια «καλή κουβέντα» για όλους: υγεία, παιδεία, ισότητα των δύο φύλων, νέα γενιά, μουσική, θέατρο, πρόνοια για τα γηρατειά, προστασία του πολίτη και διασφάλιση της γαλήνης, οικιστικά, δημόσια έργα, συγκοινωνίες και κρατική μηχανή. Στο σημείο αυτό που ελλοχεύει ο κίνδυνος να δυσανεσθηθεί κάποια μερίδα του ακροατηρίου, τον υπερβαίνει «διαλεκτικά»: Μεγάλες επαναστατικές αλλαγές στη Δημόσια Διοίκηση, παρ' όλα αυτά δεν έγινε ορατή ριζική βελτίωση. Δε φταίνει «κατά βάση» οι δημόσιοι λειτουργοί, αλλά οι δομές, η νοοτροπία και το κλίμα.

Η πιο κρίσιμη, όμως, ενότητα της ομιλίας αφορά την Οικονομική Πολιτική. Αποφεύγοντας τις συγκεκριμένες αναφορές ο πρωθυπουργός κατορθώνει μ' ένα αριστουργηματικό και πάλι τρόπο να κάνει απολογισμό για την πολιτική στο ιδιωτικό τομέα, χρησιμοποιώντας ρήματα που συνοδεύονται από το «θα». Είναι, όμως, φανερό ότι όλ' αυτά δεν αρκούν. Ο λόγος πρέπει να περιέχει και μια *είδηση*. Η είδηση υπάρχει και είναι η χορήγηση της ΑΤΑ χωρίς ετεροχρονισμό.

Στο σημείο αυτό, ο Πρωθυπουργός μαντεύοντας μια λανθάνουσα «αντίσταση» που μπορεί να γεννηθεί στο ακροατήριο με το άκουσμα και μόνο της λέξης «ετεροχρονισμός» επιχειρεί έ-

ΑΒΕΡΩΦ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΔΥΝΑΜΙΣ

να «καλαμπουράκι» που εξουδετερώνει κάθε αντίδραση και δημιουργεί ένα οικείο κλίμα γενικής συνενοχής.

Η ομιλία τελειώνει με την επανάληψη του κυρίαρχου μηνύματος που αποτελεί και τον λόγο παρουσίας του πλήθους στη συγκέντρωση: *Πατάμε γερά, το ποτάμι δεν γυρίζει πίσω*.

Και η σχέση του Πρωθυπουργού με το Λαό ανανεώνεται με την επίκληση: «έβγα έξω αρχηγέ», και με τη δήλωση: «Θα σταθώ όρθιος και ακλόνητος στο οχυρό του λαού και της δημοκρατίας».

Ο λαός μπορεί να κοιμάται ήσυχος, καθώς υπάρχει ο θεματοφύλακας που έχει αναλάβει τη συνέχιση της πορείας. Η ιδιόρρυθμη σχέση του Α. Παπανδρέου με τις μάζες —ιδιόρρυθμη σ' ό,τι αφορά την ιδιότητά της να μην περνάει μέσα από την οργάνωση, αλλά να έχει μια δική της αμεσότητα— σχέση που ο ίδιος έχει την επίγνωσή της από την εποχή της ίδρυσης του ΠΑΣΟΚ, παραμένει στέρεη και προπάντων *αυθεντική*.

Κι αν η δημαγωγία είναι θεμιτή, που οδηγεί;

Συνηθισμένοι οι πολιτικοί της Δεξιάς να λειτουργούν σε άλλα επίπεδα —αυτά της εκλογικής πελατείας και του ρουσφετιού— αδυνατούν να αναμετρηθούν με το ανάστημα του κ. Α. Παπανδρέου και το «στιλ» ενός κόμματος σαν το ΠΑΣΟΚ. Έτσι, όταν ο κ. Αβέρωφ χαιρετίζει τη «Λαοθάλασσα», δεν είναι παρά ένα κακέκτυπο.

Η ηγεμονία, όμως, αυτή του κυβερνώντος κόμματος είναι φανερό ότι στηρίζεται στην κλασική δομή του λαϊκισμού. Κι αν με μακιαβελικούς όρους ο λαϊκισμός είναι θεμιτός —καθώς μόνο με τον τρόπο αυτό μπορεί να επιτευχθεί η κινητοποίηση πλατειών μαζών που διαθέτουν ένα ορισμένο επίπεδο πολιτικής συνείδησης— δεν παύει, να είναι επικίνδυνος *«γιατί η μάζα διαλύεται τόσο ξαφνικά όσο και όταν δημιουργείται»*.

Άλκης Τζαφέρους

Ο συνεργάτης μας ΑΝΤΗΝΩΡ ασθενεί —και όχι διπλωματικώς. Επειδή λοιπόν ο οργανισμός του πρέπει να μπορεί να παράγει ανεμπόδιστα τα αντισώματά του, του δώσαμε άδεια για την αποθεραπεία του.

Στη θέση του —αλλά όχι στη λογική του— φιλοξενούμε το άρθρο του Άλκη Τζαφέρου σε μια αντι-θεώρηση των πρόσφατων πολιτικών συγκεντρώσεων.

ΔΕΞΙΑ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Μακρά θα είναι η πορεία που θα καταστήσει τη Δεξιά εκ νέου ένα πειστικό κόμμα εξουσίας. Οι ενδοκομματικές συγκρούσεις, τα εμφανή μειονεκτήματα όλων των δυνατών ηγετικών λύσεων, η κρίση ταυτότητας και στρατηγικής, μέλλεται να εξασφαλίσουν στη ΝΔ μακρά περίοδο απομάκρυνσης από την εκλογική πλειοψηφία.

Αυτό όμως, δεν αποκλείει τις δυσπλαστικές αναπτύξεις. Και ήδη σε όλη την Ελλάδα στον κορμό της Δεξιάς αναπτύσσονται καρκινικού χαρακτήρα πολιτικοί όγκοι. Μιλάμε εδώ για την αναγέννηση της Δεξιάς του πεζοδρομίου, μια Δεξιά που μετά το '74, φαινόταν μόνο στο ακροδεξιό και χουντικό προσκήνιο, ενώ υπέφωσκε όμως σταθερά και στο νεοδημοκρατικό παρασκήνιο.

Η απώλεια του «λουφέ», η αποτελεσματικότητα του ΠΑΣΟΚ στο να «περνάει» δικούς του ανθρώπους εκεί που προηγουμένως σιτίζονταν μόνο οι «ημέτεροι» οδήγησε σε μια οργανική «ταξική» ενότητα όλα τα —στην κυριολεξία— παρακρατικά στοιχεία, που επείγονται να ξαναγυρίσουν στις χαρές του κράτους...

Έτσι, οι συμμορίες τραμπούκων συστεγάζουν Νεοδημοκράτες, Ενεπίτες και Ενεκίτες, Εθνοσταυροφόρους και δεν συμμαζεύεται, σε μια ενότητα πεζοδρομίου, ενότητα «αγωνιστική». Αυτά τα φαινόμενα ζήσαμε στη Θεσσαλονίκη, φαινόμενα τα οποία θύμιζαν οδυνηρά καταστάσεις που νομίζαμε πως είχαν περάσει ανεπιστρεπτί...

Το πιο ανησυχητικό σημείο όμως, βρίσκεται στο γεγονός ότι στην «αγωνιστική συμπαράταξη» των παρακρατικών τραμπούκων, δεν βρέθηκαν μόνο οι εξ επαγγέλματος ενδιαφερόμενοι. Βρέθηκαν αντίθετα πολλά νέα παιδιά, δεξιάς ενδεχομένως προέλευσης αλλά όχι κατ' ανάγκην και αστικής.

Πρόκειται για ένα καινούριο φαινόμενο, που χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή και ευθύνη από όλες τις προοδευτικές δυνάμεις και κόμματα. Ότι δηλαδή η γενικότερη κρίση αξιών και θεσμών δημιουργεί ένα ευνοϊκό κλίμα ώστε η κρίση των αριστερών κομμάτων και ο κρατισμός του ΠΑΣΟΚ συνδυαζόμενα με τον νεοφιλελευθερισμό τύπου Ανδιανόπουλου, και την επίδραση των διεθνών προτύπων να οδηγούν ένα κομμάτι της νεολαίας όχι απλά στη δεξιά (αυτό θα ήταν απλώς κακό) αλλά σε φασίζοντα πολιτικό χουλιγκανισμό «αντικρατικό» μάλιστα (που είναι απόλυτα κακό για τους ίδιους τους θεσμούς).

Δεν νομίζουμε ότι τα «έργα» σ' αυτή την κατεύθυνση είναι εύκολα, αν δεν προηγηθούν τα «λόγια», δηλαδή η ανάλυση.

Και οι εύκολοι ύμνοι στη νεολαία ή η άρνηση της κρίσης στους κόλπους της, δεν είναι οι καταλληλότεροι δρόμοι και τρόποι για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων...

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΕΝΟ ΞΥΛΟ

Δεν θυμόμαστε πράγματι και στις πιο γενναίες υποσχέσεις του ΠΑΣΟΚ να υπήρχε η εξαγγελία για την κατάργηση της Αστυνομίας και των μηχανισμών καταστολής γενικά. Υπήρχε όμως η υπόσχεση —και υποχρέωση— του εκδημοκρατισμού, καθώς και οι πιο πλουσιοπάροχες διαβεβαιώσεις για την κατοχύρωση και ουσιαστικοποίηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Άρα δικαιούνται ο κάθε Έλληνας πολίτης να ελέγξει την κυβέρνηση ως προς την πολιτεία της στους σχετικούς τομείς. Δυστυχώς λοιπόν, παρόλες τις προσπάθειες του Υπουργού Δημόσιας Τάξης και του πολιτικού του επιτελείου, η κατάσταση στα Σώματα Ασφαλείας, δυο χρόνια μετά την «Αλλαγή» όχι μόνο δεν άλλαξε, αλλά δεν βρίσκεται καν υπό έλεγχο.

Οι λόγοι αυτής της στασιμότητας βρίσκονται στην έλλειψη ενός πολιτικού σχεδιασμού ως προς το ρόλο των Σωμάτων Ασφαλείας σε μια δημοκρατική πολιτεία. Απ' τη στιγμή λοιπόν που απουσιάζει ένας πολιτικός σχεδιασμός καταλήγει η κυβέρνηση σε μια πορεία εμπειρικών και ευκαιριακών παρεμβάσεων στα Σώματα που δεν θίγουν τις δομές που ήδη υπάρχουν και αναγορεύει σε προνομιακούς συμβούλους της, τους υποτιθέμενους (ή πραγματικούς) δημοκρατικούς αξιωματούχους.

Όμως ο εμπειρισμός της κυβέρνησης και η τεχνοκρατία των «καλών» αστυνομών, δεν καταλήγουν στην καλύτερη περίπτωση παρά στον «εκσυγχρονισμό» της αστυνόμευσης, δηλαδή τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα με νέα μέσα, στις ίδιες παλιές κατευθύνσεις.

Έτσι, τα γεγονότα των προπυλαίων και το κτηνώδες ξύλο των αστυνομικών με κατάφωρη παραβίαση του πανεπιστημιακού ασύλου, δεν πρέπει να αποτέλεσαν έκπληξη για κανέναν. Ό,τι «σπείρεις θα θερίσεις», ή μάλλον «ό,τι δεν ξεριζώσεις, θα ξαναφυτρώσει». Και ξαναφυτρώσαν βέβαια το γκλομπ, το αστυνομικό κλίμα, και η ασύδοτη θρασυδειλία του ανώνυμου ένστολου (οι πιο πολλοί αστυνομικοί είχαν καλύψει κατά την πάγια μέθοδο τα διακριτικά τους).

Έπεσε λοιπόν ξύλο πολύ από 200 αστυνομικούς σε 200 διαδηλωτές, ενώ ειδικό ρόλο έπαιξαν αστυνομικοί με πολιτικά που πολλαπλασίασαν τη σύγχυση δέρνοντας συνδυασμένα σαν «τον κροκόδειλο μες' το νερό».

Φαίνεται πως πρόκειται για τα περίφημα ΜΕΑ, τους «υπεράνθρωπους» της Αστυνομίας, που ο κ. Σκουλαρίκης αρνείται ότι υπάρχουν ενώ διαβεβαιώνουν το αντίθετο τα σπασμένα κεφάλια των διαδηλωτών.

Δεν ξέρουμε τις ακριβείς προθέσεις της κυβέρνησης για εκείνη την ημέρα και εκείνο το ξύλο. Σε τελευταία ανάλυση αδιαφορούμε αν «ξεπεράστηκε από τα γεγονότα» ή την παγίδεψαν οι διωκτικοί μηχανισμοί.

Αν θέλει όμως να αποφύγει την κατακραυγή και ίσως την αυτοπαγίδευση στην οποία οδηγείται από τα «Σώματα», καιρός είναι να πάρει μέτρα.

Γιατί ό,τι πάθει αυτή, θα το πληρώσουμε όλοι.

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΕΝΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Τον χειρότερο δρόμο φαίνεται να έχει διαλέξει η κυβέρνηση, ο κ. Δροσογιάννης και η στρατιωτική ηγεσία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων ζωής των στρατιωτών. Αντί να αναγνωρίσουν την ουσία του προβλήματος στην ίδια τη δομή και τη λειτουργία του στρατού, ψάχνουν το πρόβλημα στην ...ψυχολογία του στρατιώτη.

Έτσι, όλο και ακούμε ή διαβάζουμε πως επιστρατεύονται οι «ειδικοί» ψυχολόγοι, πραγματοποιούνται σεμινάρια διοικητών που ενημερώνονται σε θέματα ψυχιατρικής φύσεως, και πληροφορούμαστε ότι στις μεγάλες μονάδες θα δημιουργηθούν «μονάδες» άμεσης ψυχολογικής επέμβασης για τα ευαίσθητα και ψυχοπαθητικά άτομα.

Βέβαια, εδώ βλέπουμε άλλη μια κλασική επιβεβαίωση της χρήσης της επιστήμης, ως θεραπεινίδος της εκτελεστικής εξουσίας στην αγριότερη μάλιστα μορφή της.

Είναι οι στρατιωτικές αντιμετώπισεις υπό το κοινωνιολογικό κάλυμμα που παραχώρισαν επιστήμονες όπως ο κ. Φίλιας, όπου, επαναλαμβάνουμε, ο στρατός εκλαμβάνεται ως η «ορθή» συνθήκη, στην οποία πρέπει να προσαρμοστεί ο «κουραμπιές».

Υπερβαίνει το σχόλιο η καταγραφή των επιπτώσεων που έχει μια τέτοια αντιμετώπιση. Οι 31 αυτοκτονίες στρατιωτών είναι οι αψευδείς μαρτυρίες ενός καθεστώτος που δεν επιτελεί τον καταρχήν σκοπό του αλλά τις παρεπόμενες σκοπιμότητές του.

Δεν υπάρχει νόημα στη συντήρηση ενός στρατού αν δεν είναι μάχιμος. Και μάχιμος στρατός είναι μόνο ο δημοκρατικός όπου ο ένστολος πολίτης συνειδητά ασκεί την συνταγματική του υποχρέωση για τη διαφύλαξη της εθνικής ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας.

Στο στρατό λοιπόν δεν χρειάζονται ψυχολόγοι αλλά άνθρωποι και πολιτισμένες συνθήκες ζωής. Δεν χρειάζεται σκληρότητα αλλά εκμάθηση της πολυμικής τέχνης. Δεν χρειάζεται

εχθρότητα αλλά συναδέλφωση. Δεν χρειάζεται ταπείνωση, αλλά αξιοπρέπεια.

Και αν αυτά δεν τα εξασφαλίζει η πολιτεία θα τα κατακτήσουν οι πολίτες με τους αγώνες τους. Και ορθά θα πράξουν.

Η ΑΛΛΗ ΠΛΕΥΡΑ...

● Από τον Υπουργό Γεωργίας Κώστα Σημίτη πήραμε την ακόλουθη επιστολή:

Φίλε κ. Διευθυντά,

Στο τεύχος 242 της 30.9.83 δημοσιεύεται άρθρο του κ. Παπαγιαννάκη σχετικό με την πορεία της Ελληνικής Προεδρίας στις Ε.Κ.

Επειδή στο άρθρο αυτό αναφέρεται ότι δεν υπάρχουν διαμορφωμένες ελληνικές θέσεις σε μια σειρά από μεγάλα θέματα, όπως η όλη αναμόρφωση της Κ.Α.Π., ο φόρος για λιπαρές ουσίες κτλ., θα ήθελα να σας πληροφορήσω ότι ο ισχυρισμός αυτός είναι ανακριβής. Για κάθε θέμα των προτάσεων της Επιτροπής, το Υπουργείο Γεωργίας, σε συνεργασία με τη Διϋπουργική Επιτροπή ΕΟΚ, έχει επεξεργασθεί όχι μόνο τις συγκεκριμένες ελληνικές θέσεις και την επιχειρηματολογία τους αλλά και συγκεκριμένες κινήσεις και χειρισμούς τακτικής.

Θα ήθελα, επίσης, να σας πληροφορήσω ότι οι ελληνικές αυτές θέσεις έχουν ήδη από τις 10 Αυγούστου 1983 (10 μέρες μετά την δημοσίευση των προτάσεων της Επιτροπής) διατυπωθεί σε σχετικό κείμενο - οδηγό το οποίο, δεν έχει απόρρητο χαρακτήρα, αν και αποτελεί εσωτερικό έγγραφο. Ο κ. Παπαγιαννάκης θα μπορούσε, όποτε ήθελε, να αποκτήσει το κείμενο αυτό, όπως επίσης και να ζητήσει οποιοσδήποτε πληροφορίες για την πορεία των σχετικών θεμάτων. Ο κ. Παπαγιαννάκης θα μπορούσε επίσης να διαβάσει κείμενα που κυκλοφορούν μέσα στο Συμβούλιο και στην Επιτροπή των Ε.Κ., κείμενα στα οποία οι ελληνικές θέσεις παρουσιάζονται με κάθε σχεδόν λεπτομέρεια.

Με εκτίμηση
Κ. Σημίτης

● Ο συνεργάτης μας Μιχάλης Παπαγιαννάκης, που βρίσκεται στα εξωτερικά δεν μπόρεσε να ενημερωθεί για την επιστολή του Υπουργού και να τοποθετηθεί στο περιεχόμενό της.

Ώσπου να υπάρξει λοιπόν η απάντηση του συνεργάτη μας εμείς θέλουμε να επισημάνουμε την πολιτική ευαισθησία και την ευθύνη που χαρακτηρίζουν την πράξη απάντησης του Κώστα Σημίτη.

Εάν οι υπουργοί αυτής της κυβέρνησης ήταν το ίδιο ευαίσθητοι στο δημόσιο έλεγχο, θα ήταν πολύ λιγότερα τα λάθη της και πολύ περισσότερα τα επιτεύγματά της.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ...

● Από το δημοσιογράφο Γιώργο Μασσαβέτα πήραμε το ακόλουθο γράμμα:

Δεν είναι δική μου ευθύνη να «ελέγξω» το σύνολο των πληροφοριών που δημοσίευσε ο συνεργάτης σου κ. Σ. Κούλογλου, στο τεύχος 243 της 14 Οκτωβρίου, για τα οργανωτικά του ΠΑΣΟΚ. Για τα σημεία όμως που αφορούν το όνομά μου, νομίζω ότι είναι χρήσιμο να ξεκαθαρίσω μερικά απλά πράγματα:

1. Ούτε μετατέθηκα σε Τ.Ο., ούτε μετατάχθηκα στους «φίλους» του Κινήματος, ούτε, πολύ περισσότερο διαγράφηκα.

2. Ενυπόγραφα και δημόσια, με άρθρα μου στην «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία», έχω ταχθεί κατά της διόγκωσης των κλαδικών, μερικές από τις οποίες χαρακτήρισα «κλαδικές πολυτελείας». Και δεν εξαίρουσα ούτε την Κ.Ο. δημοσιογράφων, της οποίας είμαι μέλος.

3. Η συνεργασία μου με τον «Ελεύθερο Τύπο» δεν ευοδόθηκε όταν ο κ. Βουδούρης, μετά από γνώμη κάποιων συμβούλων του, υποστήριξε ότι δεν χρειάζεται «προς το παρόν» αρθρογραφία και μάλιστα ε-

πώνυμη, πράγμα που για μένα ήταν «όρος εκ των ων ουκ άνευ».

4. Για την προοπτική να αναλάβω τη Διεύθυνση Σύνταξης του Ε.Τ., είχα ενημερώσει κάποιον «πάνω από μένα», που το «ναι» ή το «όχι» του θα είχε καθοριστική σημασία για την απόφασή μου. Και η απάντησή του κάθε άλλο παρά ήταν αρνητική.

Πάντα φανατικός αναγνώστης σου, —ακριβώς γιατί είσαι κι εσύ «ενοχλητικό»— συναδελφικά,

Γ.Π. Μασσαβέτας

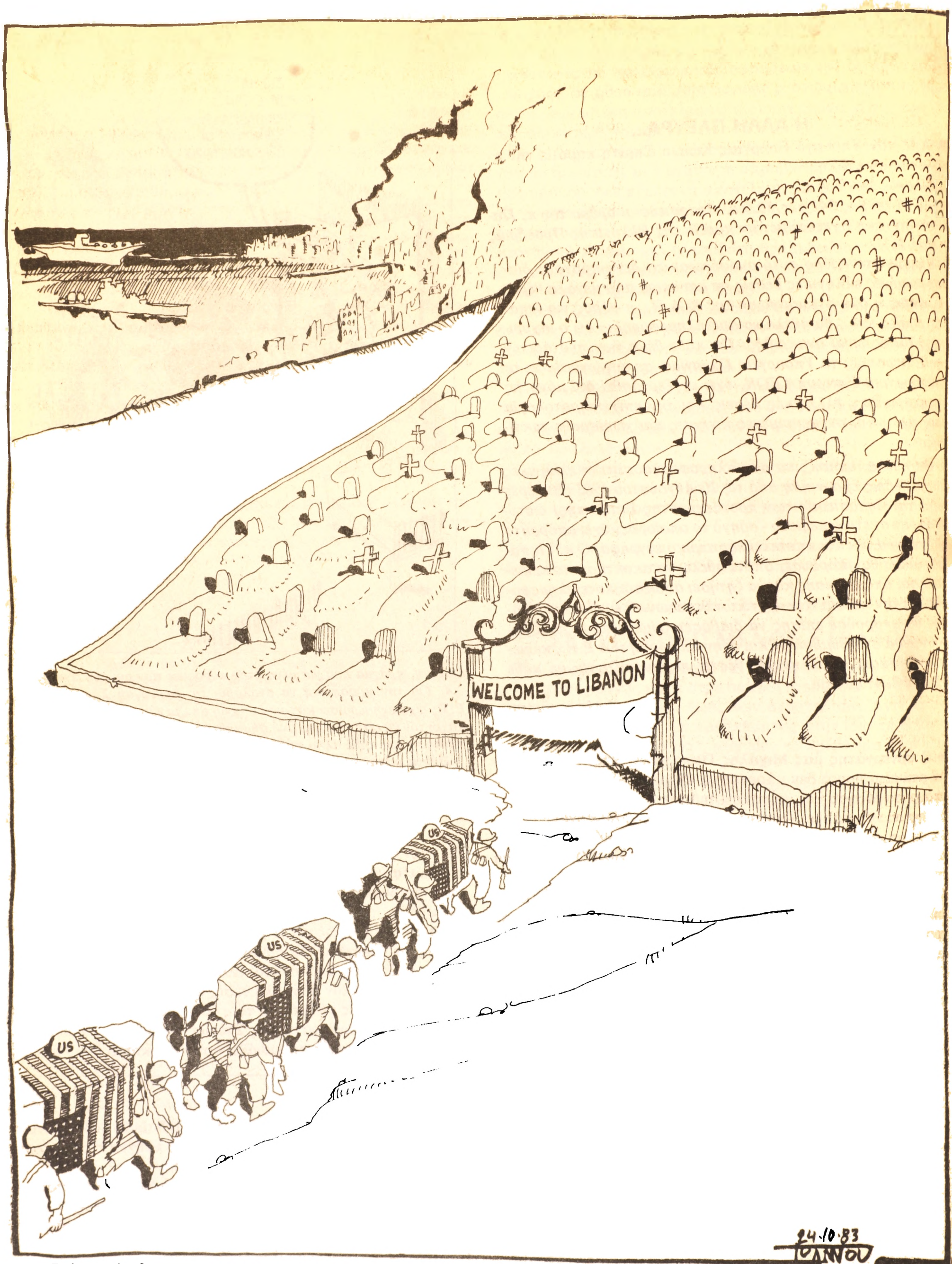
ΣΣ. Δεν έχουμε πράγματι καμιά αντίρρηση να δεχθούμε ότι τα πράγματα έτσι έχουν στην περίπτωση του Γιώργου Μασσαβέτα —και δημοσιεύουμε ευχαρίστως τη φιλική και ευγενική επιστολή του.

Χαιρόμαστε όμως για λογαριασμό του που δεν είναι δική του ευθύνη να «ελέγξει» το σύνολο των πληροφοριών που δημοσίευσε ο Στέλιος Κούλογλου. Διότι, τότε, είμαστε βέβαιοι, θα ερχόταν σε μάλλον δύσκολη θέση, όπου ούτε αυτός θα ένωθε άνετα γράφοντας το γράμμα του, ούτε εμείς την απάντησή μας στη θέση του συνεργάτη μας Στέλιου Κούλογλου, που δεν απαντά ο ίδιος καθώς απουσιάζει αυτό τον καιρό στο Παρίσι.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

Στο προηγούμενο τεύχος του ANTI ο δαίμων του τυπογραφείου προσπάθησε να καταφέρει καίριο πλήγμα στις σχέσεις του περιοδικού με τους συνεργάτες του.

Έτσι λοιπόν, η συνέντευξη που πήρε ο Νίκος Λακόπουλος από τον Σαμίρ Αμίν παρουσιάστηκε ως άρθρο, του δεύτερου. Παραλείφθηκε από λάθος, τόσο το όνομα του Ν. Λακόπουλου, όσο και το ενιαίο σώμα ερωτήσεων που υποβλήθηκαν στον Σ. Αμίν.

24.10.83
ΙΩΑΝΝΟΥ

του Γιάννη Ιωάννου

ΟΚΤΩΒΡΗΣ. Ο Οκτώβρης στη ζωή μας. Η 18η Οκτώβρη στην πολιτική ιστορία της χθесινής και της σημερινής Ελλάδας. Αδρή μόνο επισήμανση ημερομηνιών ύστερα από το μνημονικό ερέθισμα των κυβερνητικών δ'ιχρονων του ΠΑΣΟΚ. Της συγκέντρωσης στο Σύνταγμα. Παιχνίδια της Ιστορίας. Την 18η του Οκτώβρη του 1944 ο Γεώργιος Ανδρέας Παπανδρέου πρωθυπουργός της κυβέρνησης «Εθνικής Ενότητας» της Μέσης Ανατολής έρχεται και διαδέχεται στην Ελλάδα την τελευταία κατοχική κυβέρνηση του Ιωάννη Γεωργίου Ράλλη.

Την 18η του Οκτώβρη του 1981 ο Ανδρέας Γεωργίου Παπανδρέου πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ νικά στις εκλογές και αντικαθιστά τον Γεώργιον Ιωάννου Ράλλη στην Πρωθυπουργία της χώρας.

ΟΚΤΩΒΡΗΣ. Ο Οκτώβρης, οι ηδονοβλεψίες και η αντίσταση. Δώδεκα χρόνια μετά τη δολοφονία της Αγγλίδας δημοσιογράφου Ανν Τσάπμαν στο Καβούρι και το άλλοτο πρόβλημα της ανακάλυψης του πραγματικού δολοφόνου της ξαναβγαίνει στην επικαιρότητα. Συνέντευξη Τύπου του Βρετανού Ευρωβουλευτή Κοττρέλ. Άρθρα και συνεντεύξεις στις βρετανικές εφημερίδες. Ανταποκρίσεις από την Αγγλική Πρωτεύουσα στις Αθηναϊκές εφημερίδες. Δηλώσεις του υπουργού Μαγκάκη. Η ενοχή για την δολοφονία της Τσάπμαν έχει αποδοθεί —προ πολλού— στον ηδονοβλεψία Νίκο Μουντή. Ο Μουντής προτιμούσε για τις «ειδικές αναζητήσεις» του το Καβούρι. Η γνωστοποίηση της δολοφονίας της Τσάπμαν συμπίπτει χρονικά με την σύλληψη του πολυπρόσωπου κλιμακίου του ΚΚΕ Εσωτερικού (Δρακόπουλος, Παρτσαλιδης, Παπαθανασοπούλου...).

Στην Ασφάλεια πάλι το κλιμάκιο συνυπάρχει με τα μέλη της «20ης του Οκτώβρη» (Μανιός, Χρυσανθόπουλος, Σαγιάς...) που νωρίτερα είχαν ανατινάξει το άγαλμα Τρούμαν. Για τελευταία φορά η «20η Οκτώβρη» χτύπησε στις... 20 του Οκτώβρη του 1971. Εξουδετερώθηκε την επομένη μέρα πρωί πρωί. Εντοπίστηκε την ίδια μέρα ύστερα από τηλεφωνική γνωστοποίηση στην ασφάλεια του αριθμού ενός αυτοκινήτου της. Το άτομο που αποδεδειγμένα «κάρφωσε» στην ασφάλεια το αυτοκίνητο της 20ης του Οκτώβρη ήταν ο γνωστός

ηδονοβλεψίας της περιοχής Ελληνορώσων και Αμπελοκήπων με τα παρατσούκλια Καμπούρης ή Μυτάρας. Σε ώρα «δρομολογίων πάθους», σε ώρα «ειδικών αναζητήσεων» του στη γνώριμη οδό Κατεχάκη, πήγε να «κάνει μάτι» ο Καμπούρης σ' ένα παρκαρισμένο αυτοκίνητο. Το αυτοκίνητο όμως δεν περιείχε εραστές. Περιείχε δυναμιτιστές που είχαν βάλει στο μάτι τον υποσταθμό της ΔΕΗ. Η καταστροφή του —ήξεραν— θα βύθιζε μεγάλη έκταση της Αθήνας στο σκοτάδι. Θα σκοτινίαζε το Χίλτον που φιλοξενούσε κείνες τις ώρες υψηλά πρόσωπα...

Οι άνθρωποι όμως που πήγαιναν να βυθίσουν το Χίλτον στο σκοτάδι είχαν ξεχάσει —αλίμονο— να σβήσουν —πρώτα— τα φώτα του αυτοκινήτου τους. Το μοιραίο λάθος που τους εξασφάλισε την προσοχή του ηδονοβλεψία.

ΓΙΑΛΤΑ. Σε ηλικία 78 πέθανε —πριν λίγες μέρες στη Μόσχα— ο Κυρίς Νοβίκωφ. Ο πρώτος —λέει— διπλωμάτης που εκπροσώπησε τη Σοβιετική Ένωση στη Διάσκεψη της Γιάλτας, όπου οι νικητές του Χίτλερ έβαλαν τις υπογραφές τους στην επικύρωση της συμφωνίας που χώρισε την Ευρώπη στις δύο σφαίρες επιρροής. Τη συμφωνία της Γιάλτας:

- Περιγράφει ο Τσώρτσιλ στα απομνημονεύματά του.
- Μνημονεύει κατά καιρούς ο Ανδρέας Παπανδρέου σε ομιλίες του.
- Επικαλέστηκε η Σοβιετική Ένωση σε κάποια από τις τελευταίες υποτροπές του Πολωνικού.

Οι «ορθόδοξοι» μόνο Έλληνες κομμουνιστές αδυνατούν να εννοήσουν τη Γιάλτα. Αδυνατούν να εννοήσουν τη μοιρασιά σαν πολιτική πράξη. Αδυνατούν να διδαχθούν από το «ήδη βιωθέν». Ποιο είναι το «βιωθέν». Μια ζωή ολόκληρη. Η εφαρμογή της αρχής: 'Η Μοιράζομαι ή καταγγέλλω.

Μοιράζομαι ας πούμε με... «άλλες δημοκρατικές δυνάμεις» τα μέλη της εφορευτικής επιτροπής για τις αρχαιρεσίες του «Εξωραϊστικού Συλλόγου Άνω Πατησίων και Λαμπρινής η Αναγέννηση». Επομένως δεν καταγγέλλω. Καταγγέλλω τον «μονοπαταξικό» χαρακτήρα του Προεδρείου του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του 21 Νηπιαγωγίου. Με άφησαν απέξω οι «άλλες δημοκρατικές

δυνάμεις». Επομένως καταγγέλλω.

Το κλειδί της ιστορίας είναι η μετάβαση από το μικρό στο μεγάλο. Από το προσωπικό στο γενικό. Τότε από το νηπιαγωγείο πηγαίνεις κάποτε στη... Γιάλτα!

ΝΙΚΟΣ ΡΑΣΙΔΑΚΗΣ. Υφηγητής της Ψυχιατρικής. Διευθυντής —για πολλά χρόνια— κλινικής στο Δημόσιο Ψυχιατρείο το λεγόμενο «Δαφνί». Πέθανε και κηδεύτηκε —στην Αθήνα— την εβδομάδα που πέρασε. Ίσως κάπου αλλού ν' αναφερθούν τα «χαρτιά» του, η θεότητα της Ψυχιατρικής που λάτρευε, οι χιλιάδες των αρρώστων που αντάμωσε στη ζωή του.

Μόνο ένα γεγονός θα κατατεθεί εδώ. Ένα υπέροχο ρεσιτάλ του —ρεσιτάλ ελευθεροφροσύνης— όταν «τάσκιαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά». Το 1972. Μια Παρασκευή —κάθε Παρασκευή στο «Περίπτερο 14 Άνω» η κλινική Ρασιδάκη είχε «case conference» —ήταν στο πρόγραμμα η παρουσίαση από τον αρμόδιο εσωτερικό βοηθό και η μελέτη —ύστερα— από όλη την ψυχιατρική ομάδα της περίπτωσης ενός σχιζοφρενούς φοιτητή. Η παρουσίαση άρχισε με την ανάγνωση του ιστορικού και της κλινικής εικόνας του αρρώστου την ημέρα της εισαγωγής του. Ακολούθησαν ερωτήσεις πάνω στα κείμενα. Ύστερα κλήθηκε ο άρρωστος. Έγινε συζήτηση ανάμεσα στα μέλη της Ψυχιατρικής Ομάδας και τον φοιτητή. Η συζήτηση αποκάλυψε μεγάλη νοητική έκπτωση του αρρώστου. Η «πρώιμη άνοια» είχε προχωρήσει αρκετά. — Τι Δείκτη Νοημοσύνης του βρήκατε; Ρώτησε κάποια στιγμή ο Ρασιδάκης. — Εβδομήντα πέντε κύριε διευθυντά. Απάντησε ο συνεργάτης.

Σήκωσε τότε ο Ρασιδάκης αργά, αργά το χέρι προς το κεφάλι και τα μάτια προς το ταβάνι. Και σαν χούφτιασε το μέτωπο φώναξε γεμάτος απελπισία:

— Εβδομήντα πέντε! Θεέ μου! Εβδομήντα πέντε! Και είναι φοιτητής της Φυσικομαθηματικής! Το ρήμαξε το παιδί η σχιζοφρένεια. Το ρήμαξε. Όπως ρήμαξε και τον ελληνικό λαό που είχε άλλοτε τον Αριστοτέλη και τώρα έχει τον Πατακό!

1972. Παρακολουθούσαν 150 άτομα. Συγγενείς αρρώστων, σπουδαστές «Ελευθέρων Σπουδών Ψυχολογίας», και τα μέλη της Ψυχιατρικής Ομάδας της Κλινικής, δημόσιοι υπάλληλοι οι περισσότεροι...

Στα πλαίσια της πολιτιστικής αποκέντρωσης

Μπορεί ακόμη να παίζεται το τι μάρκα αεροπλάνα θ' αγοράσουμε αλλά το πόσα θα πληρώσουμε είναι δεδομένο. Περίπου 3-4 τρισεκατομμύρια δραχμές. Κι αν πραγματοποιηθεί τ' όνειρο και των ναυάρχων μας, που δεν θέλουν να αισθάνονται μειωμένοι απέναντι στους πτέραρχους, θα χρειαστούν άλλα τόσα για την ανανέωση του στόλου. Όμως το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, όσα δηλαδή παράγουν σ' ένα χρόνο μέσα όσοι κουτοί Έλληνες εργάζονται, είναι περίπου 4 τρισεκατομμύρια. Μ' άλλα λόγια θα δουλεύουμε όλοι επί 2 χρόνια για ν' ανανεωθεί στόλος και αεροπορία.

Πρόκειται για ένα χωρίς προηγούμενο επίτευγμα στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, αν όχι της Ανθρωπότητας. Για τον Παρθενώνα δούλευαν μερικές χιλιάδες εργάτες για μερικά χρόνια. Για τις Πυραμίδες μερικές δεκάδες χιλιάδες. Τώρα θα δουλέψουν μερικά εκατομμύρια για 2 χρόνια. Θα είναι άραγε οι απόγονοί μας τόσο περήφανοι για μας, όσο εμείς για τους προγόνους μας;

Χωρίς αμφιβολία. Για πρώτη φορά (κι είναι κρίμα που, τώρα που ταιριάζει, η κυβέρνηση ξέχασε την αγαπημένη της φράση) ο γιγαντισμός φτάνει σ' αυτά τα απώτατα όρια των ανθρώπινων δυνατοτήτων. Για πρώτη φορά ο χωρικός στ' αλέτρι, ο εργάτης στη φάμπρικα, ο σκυμμένος πάνω στα τεφτέρια του χαρτογιακάς, ο μικρομεσαίος μπακάλης της γειτονιάς κι ο εφοπλιστής στην Μερσεντές του θα σκέφτονται την ώρα που θα ιδρώνουν απ' τον κάματο: σήμερα αγόρασα άλλη μια βίδα για τ' αεροπλάνο. Κι αυτό για 2 ολόκληρα χρόνια. Θα επιζησουν άραγε οι ταξικές διαφορές μετά από μια τέτοια κοινή προσπάθεια, μια τέτοια κοινή ιδεολογία;

Μπορεί κανείς να αμφιβάλλει. Κι αμέσως ξεπηδά το όραμα που οι πολέμαρχοι με τη στυγνή συλλογιστική των κανονιών το λησμονούν, άσβεστο όμως καίει τα σωθικά των πολιτικών: ο Τρίτος Δρόμος, νάτος, αναπηδά μέσα από την κοινή προσπάθεια όλων των Ελλήνων υπέρ της αεροπορίας και του στόλου. Ίσως γι' αυτό να αντιδρά, όπως λένε, ο Καραμανλής: βλέπει τα θεμέλια του αστικού καθεστώτος να τρίζουν.

Όλα αυτά με σύστημα αναφοράς την Ελλάδα. Αν τα δούμε όμως από τη μεριά της Αμερικής ή της Γαλλίας, η κατάσταση αλλάζει ριζικά: Εκεί θα δουλέψουν μερικές χιλιάδες εργάτες για λίγους μήνες για να βγάλουν τ' αεροπλάνα κι αντιτορπιλικά για τα οποία θα δουλέψουν χρόνια εκατομμύρια Έλληνες. (Είδες η παραγωγικότητα;) Έτσι, αυτό που από ελλαδική σκοπιά φαίνεται γιγάντιο, αν όχι τερατώδες, στις διεθνείς του διαστάσεις δεν είναι παρά ένα απλό συμβάν. Η «αγορά του αιώνας», μετατρέπεται στην «πώληση του μηνός». Μικρή, πτωχή, πλην έντιμος, Ελλάς! Έως πότε οι κραταιοί του πλανήτη μας (κοινώς ιμπεριαλιστές) θα σε κάμνουν να αισθάνεσαι ομφαλός της γης; Έως πότε θα ομφαλδσκοπείς; Έως πότε θα πιστεύεις ότι 100 αεροπόροι εξασφαλίζουν την ακεραιότητά σου; Κι αν βαλθούν κι αυτοί ν' αυτοκτονούν, ως οι φαντάροι, ποιος θα κάνει τ' αεροπλάνα να πετάξουν; Σε προβλημάτισε ποτέ η ψυχική υγεία των αξιωματικών; Ουκ επ' αεροπλάνοις μόνον ζήσεται σμηναγός. Στο κάτω - κάτω κάθε φορά που θα πετά, κάπου 30 δισεκατομμύρια θα έχει στα χέρια του. Μια στραβοτιμονιά...

Εκατομμύρια άνθρωποι θα δουλέψουν, θα πεθάνουν πάνω στη δουλειά τους, θα πονέσουν, θα τραυματιστούν, θα σκάβουν, θα καρφώνουν πρόκες, θα γράφουν ποιήματα, τραγούδια, θεατρικά έργα, θα κλέβουν τον τουρίστα, θα ορνιθοσκαλίζουν πάνω σε χαρτιά. Όλα όσα παράγουν με το μόχθο, την κλεψιά ή την κοπάνά τους θα τ' ανταλλάξουν με αναλογία 1 προς 1.000. Θα τα εμπιστευτούν σε 100 αεροπόρους. Και ο Θεός βοηθός. Αν όχι εδώ και τώρα, τουλάχιστον στην άλλη ζωή. Δηλώνεις λοιπόν μπροστά σ' αυτό το παράλογο θέαμα, πως πιστεύεις στην «ανάσταση των ψυχών και σωμάτων» όπου οι λογαριασμοί θα τακτοποιηθούν —κι αφήνεις τους άλλους να κουρεύονται.

Δημήτρης Ψυχογιός

Ανώτεροι των προγόνων μας

Στα πλαίσια του φεστιβάλ του Αγίου Τάδε που πραγματοποιείται στα πλαίσια της πολιτιστικής αποκέντρωσης «γίνεται στρογγυλό τραπέζι» με θέμα «Τα Πλαίσια της Πολιτιστικής Αποκέντρωσης». Προσκαλεσμένοι ομιλητές είναι: 1) ο Πέτρος Ταδόπουλος, γνωστός καλλιτέχνης, γεννημένος στον Άγιο Τάδε,

(του Γ.Σ. Αστεγού)

όπου διατηρεί και αρχοντικό στο οποίο φιλοξενεί το καλοκαίρι διάφορους διανοούμενους φίλους του με την εκάστοτε συνοδεία τους, 2) ο Γιάννης Δείνας, κοινωνιολόγος —πολιτειολόγος και λοιπά - λόγος, με κάποια ακαθόριστη σχέση με ένα από τα πανεπιστήμια του Παρισιού, ο οποίος φιλοξενείται στο σπίτι του Ταδόπουλου, 3) ο Αλέκος Δεινίδης, φιλόσοφος και συγγραφέας, που μένει το χειμώνα στο Λονδίνο, ο οποίος επίσης φιλοξενείται στου Ταδόπουλου, 4) ο Χρήστος Δεινάτος, ποιητής από την Αθήνα και λάτρης του Αγίου Τάδε όπου έρχεται κάθε καλοκαίρι και μένει σ' ένα βοηθητικό σπιτάκι δίπλα στο αρχοντικό του Ταδόπουλου, 5) η Ασπασία Τάδε-Δεινοπούλου, δημοσιογράφος και κινηματογραφίστρια, σύζυγος (εν διαστάσει) του Κώστα Τάδε, η οποία όπως κάθε καλοκαίρι μένει στο (εξοχικό) σπίτι του άντρα της ώστε να κάνουν διακοπές τα παιδιά και με τον μπαμπά τους, 6) ο Θύμιος Τσουτσογλου, απόφοιτος γαλλικής φιλολογίας και συνεργάτης στο υπουργείο Πολιτισμού, που μένει στο ξενοδοχείο «Saint Tade», 7) ο Στέλιος Ταδούλης, μόνιμος κάτοικος του Αγ. Τάδε, γεωργός και λαϊκός ζωγράφος, 8) ο Σπύρος Ταδάκος, πρόεδρος του πολιτιστικού συλλόγου του Αγ. Τάδε και ψυχή του φεστιβάλ. Στη συζήτηση προεδρεύει ο Πέτρος Ταδάρχης, δήμαρχος του Αγ. Τάδε.

Η συζήτηση άργησε ν' αρχίσει γιατί καθυστέρησε η συναυλία που προηγήθηκε μα και προχωρούσε αργά από την αρχή γιατί οι «τοποθετήσεις» ήταν πολύ πιο μακρόσυρτες απ' ότι αναμενόταν. Όμως ήδη μ' αυτές είχε προχωρήσει κατά κάποιο τρόπο ο διάλογος μια και κάθε επόμενος ομιλητής στην «τοποθέτηση» του έκανε κριτική αυτών που είχαν πει οι προηγούμενοι του.

Ο Δεινίδης ήδη είχε θέσει καταλυτικά ερωτήματα για το τι είναι πολιτιστικό α-

γαθό —ο Δεινάτος τον είχε διακόψει για να διορθώσει «πολιτισμικό όχι πολιτιστικό»— και ακόμα πιο σημαντικό για το τι εννοούμε με τον όρο αποκέντρωση. «Γιατί αποκέντρωση, βέβαια, δεν μπορεί να σημαίνει απλώς τη λειτουργική διάχυση ούτε την τυχαία σχηματοποίηση σε γεωγραφικά κομβικά σημεία» τόνισε δαγκώνοντας τη σβυστή πίπα του.

Τα λόγια του αυτά προκάλεσαν την αντίδραση του Δεινάτου που ξεκίνησε δηλώνοντας: «διαφωνώ ριζικά με τη θέση του Αλέκου», που έκανε έναν απ' τους λίγους Αγιοταδίτες ακροατές να ρωτήσει τη διπλανή του, με το ξέπλεκο μαλλί και τη μακριά φούστα, «ποιος είναι ο Αλέκος», για να του εξηγήσει εκείνη συγκαταβατικά «μα ο Δεινίδης ο συγγραφέας». Η δήλωση διαφωνίας του Δεινάτου έκανε το Δεινίδη ν' αναπηδήσει και να τον διακόψει έντονα εξηγώντας ότι αυτός είχε αμφισβητήσει το περιεχόμενο αλλά δεν είχε προτείνει κάτι το συγκεκριμένο, πράγμα που προκάλεσε την απόπειρα παρέμβασης του Δείνα για να επέμβει τελικά ο Ταδάρχης ο δήμαρχος να συγκρατήσει τα πράγματα.

Περιγράφοντας τη σκηνή αργότερα σε φίλους του ο Ταδάκος είχε πει: «έγινε οπωσδήποτε λίγη βαβούρα, αλλά καλύτερα. Το βασικό είναι τζόγος να γίνεται». Και φαίνεται πράγματι ότι η «βαβούρα» ξύπνησε το ενδιαφέρον των ακροατών που είχαν ήδη βαρεθεί από την «τοποθέτηση» του Ταδόπουλου, που επί δέκα λεπτά επαινούσε τον Ταδάρχη, τον Ταδάκο και όλους τους Αγιοταδίτες για την πρωτοβουλία τους, και από το λογύδριο του Δείνα που προσπάθησε να συνδέσει το πολιτιστικό με το βυζαντινό.

Τότε πήρε το λόγο η Τάδε-Δεινοπούλου με χαμηλή φωνή για να κατευνάσει τα πνεύματα: «Θα 'θελα να προχωρήσω τη συζήτηση πέρα από τα ψευτοπροβλήματα που τέθηκαν από τον Αλέκο και το Χρήστο. Αυτό που πρώτα πρέπει να σηματοδοτηθεί είναι ο όρος «πλαίσια» του τίτλου της σημερινής μάζωξης» και προχώρησε σε αντιδιαστολή των ελαστικών από τα περιοριστικά πλαίσια, τασσομένη αναφανδόν υπέρ των ελαστικών που «παιρνουν υπόψη τους τις ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου».

Ο Τσούτσογλου που ακολούθησε, αδιαφορώντας για τις προηγούμενες αντεγκλήσεις, διάβασε το κείμενό του για τον «πολιτιστικό οργανισμό που διατρέχει την Ελλάδα από το Λιβυκό μέχρι τα Ζόρεια σύνορα και από το Ιόνιο μέχρι τη Μικρασία», ο Ταδούλης μ' ένα νεύμα του έδειξε πως επιφυλάσσεται γι' αργότερα και ο Ταδάκος έθιξε το θέμα της χρηματοδότησης της πολιτιστικής αποκέντρωσης και απαντήθηκε σχεδόν αυ-

θόρμητα από τον Τσούτσογλου «στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης» χαρίζοντας ταυτόχρονα και ένα πλατύ χαμόγελο στον Ταδάρχη.

Η συζήτηση ξαναξεκίνησε με νέα ορμή από τον Δείνα όταν σηκώθηκε ανάμεσα στους λιγοστούς ακροατές ο Θανάσης (Σούλαρος) Ταδάρης, τοπικός παράγοντας, που διέκοψε ρωτώντας «καλά όλα αυτά που λέτε εσείς οι σπουδαγμένοι στα Παρίσια και στα Λονδίνα, αλλά με την τηλεόραση τι γίνεται;». Ο Δείνας διαμαρτυρήθηκε ότι «δεν πρέπει να ξεφύγουμε από το θέμα μας». Τότε επενέβη ο Ταδόπουλος: «Ο Σούλαρος έχει δίκιο. Πρέπει να σταματήσει το ξέκομμα που υπάρχει ανάμεσα στους διανοούμενους της πόλης και τους ανθρώπους του χωριού και το μέσο γι' αυτό είναι η τηλεόραση. Αυτό είναι ένα τεράστιο θέμα». Ο Δεινίδης υπερθεμάτισε «έχει δίκιο ο Σούλαρος (με μικρό δισταγμό για την οικειότητα του πρώτου ονόματος μια και δεν τον γνώριζε). Η τηλεόραση είναι ένα τεράστιο θέμα». Ο Τσούτσογλου ψιθύρισε ότι «γίνονται προσπάθειες» αλλά η φωνή του σκεπάστηκε από την Τάδε-Δεινοπούλου που πρότεινε: «το θέμα που θέτει ο Σούλαρος θέλει μια διεξοδική συζήτηση που θα πρέπει σίγουρα να γίνει» και μια και η ώρα είχε περάσει ο Ταδάρχης ανέλαβε να οργανώσει ένα μελλοντικό «στρογγυλό τραπέζι» με θέμα «την τηλεόραση στα πλαίσια της πολιτιστικής αποκέντρωσης» και ευχαρίστησε όλους τους ομιλητές «για τη γόνιμη και γεμάτη μεστά νοήματα συζήτηση και τη συμβολή τους στην πολιτιστική εξύψωση του Αγίου Τάδε».

Έτσι όλοι ευχαριστημένοι πήγαν δίπλα στην ταβέρνα όπου είχε στηθεί ένα τεράστιο τραπέζι που περίμενε τους ομιλητές με την παρέα τους, στο οποίο προστέθηκε εσπευσμένα θέση και για το Σούλαρο. Ο Σούλαρος από κει και πέρα αποτέλεσε το πρόσωπο της βραδιάς αφού ήπια άσπρο πάτο με τον Δείνα —που έτσι ξέπλυνε την ενοχή του για την παρατήρησή του—, αγκαλιάστηκε από τον Ταδόπουλο —προς ενίσχυση της τοπικής υπεροχής του— και χόρεψε τοπικούς χορούς με την Τάδε-Δεινοπούλου— προς απόδειξη της γνήσιας ελληνικότητάς της.

«Άντε και του χρόνου», ευχήθηκαν όλοι στο δήμαρχο μια και θα 'φευγαν σε λίγες μέρες. Τους ντόπιους θα τους έβλεπαν πια το επόμενο καλοκαίρι. Μεταξύ τους βέβαια θα συναντιόντουσαν πολλές φορές το χειμώνα στο μπαρ της Θέκλας.

Σπύρος Καβουνίδης

Αφήστε τα παιδιά να μπουν στην κουζίνα.

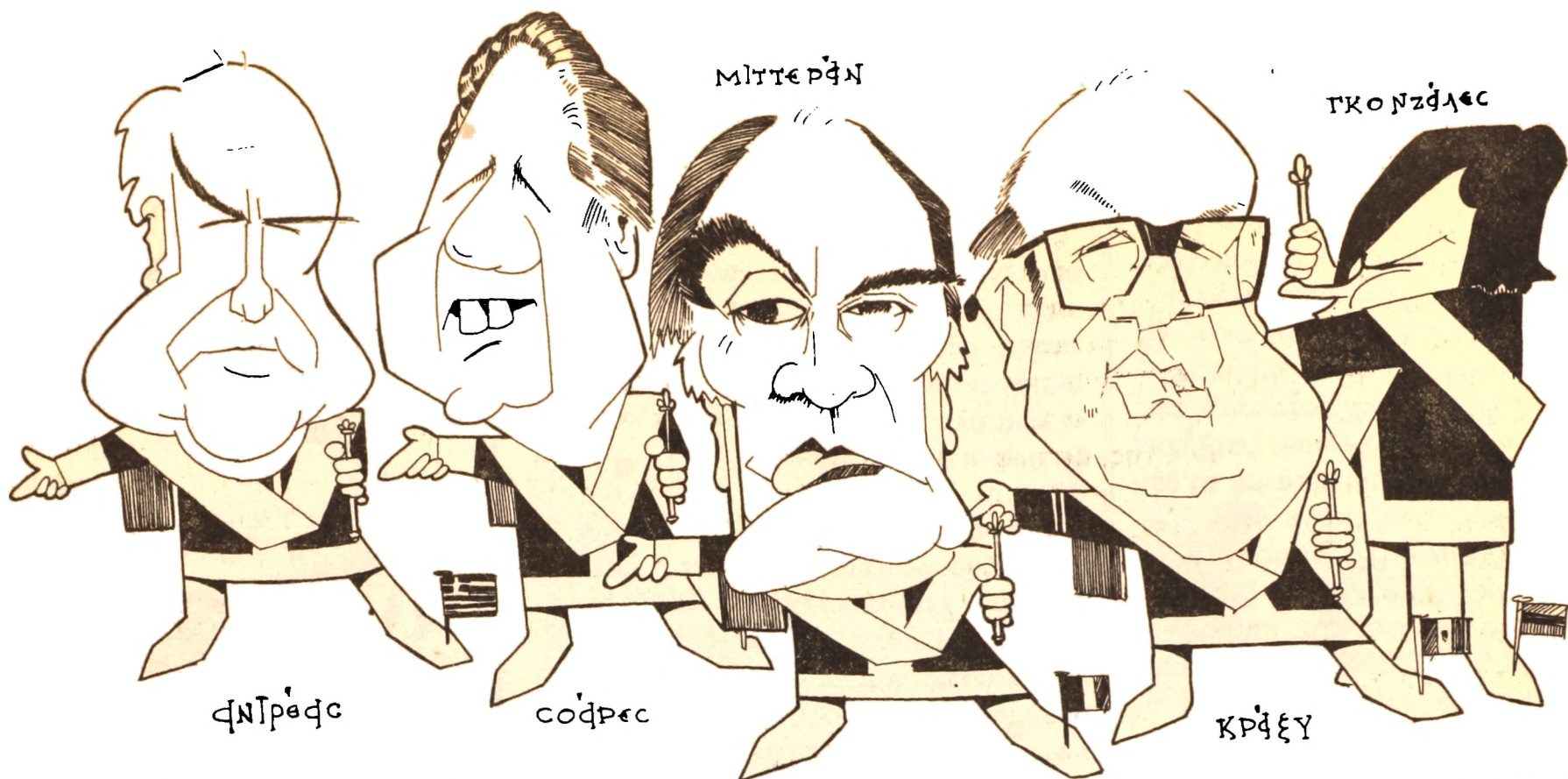
Δώστε τους την ευκαιρία να φτιάξουν μόνα τους ένα απλό και υγιεινό φαγητό

Κάντε τα να νιώσουν δημιουργικά όταν θα σας προσφέρουν μια νοστιμιά που έκαναν με τα χεράκια τους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΙΔΑΛΙΑ»

**Ναρσή 1 - Νεάπολη
114 71 - ΑΘΗΝΑ τηλ.: 3631.741**

Ο σοσιαλισμός στους πέντε δρόμους

Της Κύρας 'Αδάμ

Είναι άραγε δυνατή μια κοινή πολιτική δράση των σοσιαλιστών, μέσα στον συντηρητικό περίγυρο της Ευρώπης και μέσα στη γενικότερη ένταση των σχέσεων Ανατολής-Δύσης; Η κοινή ιδεολογική αφετηρία, μπορεί να λειτουργήσει σαν επαρκές υπόβαθρο μιας κοινής σοσιαλιστικής δράσης;

Σ' αυτό το ερώτημα θα μπορούσε να συμπυκνωθεί η συνάντηση των πέντε σοσιαλιστών πρωθυπουργών της Νότιας Ευρώπης, που έγινε πριν από δύο βδομάδες στη Βουλιαγμένη, με πρωτοβουλία του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου. Μια συνάντηση «ιστορική» —ήταν η πρώτη αυτού του είδους— από τη στιγμή που, είτε έπειτα από εκλογικές νίκες, είτε συμμετέχοντες σε κυβερνήσεις συνασπισμού, οι «πέντε» βρίσκονται στην εξουσία.

Μια συνάντηση όμως, που τελικά δεν κατόρθωσε να δώσει θετική απάντηση στο παραπάνω ερώτημα και η οποία χάθηκε ανάμεσα στις ιδεολογικές συζητήσεις, στην απαρίθμηση προβλημάτων και στην εμμονή σε εθνικές θέσεις εκεί όπου οι διαφορές ήταν οριακές.

Υπήρχε ωστόσο ένα κοινό αφετηριακό σημείο στη συζήτηση των «πέντε»: Η επιθυμία και αγωνία να αλληλοεξετάσουν τις εμπειρίες τους από την εξουσία και τα προβλήματα από τη διαχείρισή της. Πράγμα που τους οδήγησε, όπως ήταν επόμενο, σε μια σύγκληση διαπιστώσεων, που στη συνέντευξη του Α. Παπανδρέου ερμηνεύτηκε σαν «σύγκλιση θέσεων».

Η πρώτη κοινή διαπίστωση ήταν ότι τα προγράμματα των σοσιαλιστικών κομμάτων, όταν αυτά βρίσκονταν στην αντιπολίτευση, ή σε προεκλογική περίοδο, δεν ήταν ικανά, αλλά ούτε αρκετά για να μπορέσει η μετέπειτα κυβέρνηση να αντιμετωπίσει μια σκληρή και επικίνδυνη πραγματικότητα, η οποία πολύ συχνά αποδεικνύει τις ελλείψεις και αδυναμίες όχι μόνον των συγκεκριμένων πέντε κομμάτων, αλλά και γενικότερα του δόγματος του δημοκρατικού σοσιαλισμού. Πολύ περισσότερο μάλιστα, (και αυτή ήταν η δεύτερη διαπίστωση), όταν οι κυβερνητικές διαχειρίσεις στις πέντε χώρες λίγες μόνον ομοιότητες έχουν μεταξύ τους. Οι εθνικές ιδιαιτερότητες εξακολουθούν να υπάρχουν και το κάθε κόμμα έχει διαφορετική προϊστορία.

Για να φτάσουν έτσι οι «πέντε» στην τρίτη τους διαπίστωση, που ήταν και η ουσία του προβληματισμού τους, αλλά και το πρώτο «αγκάθι» της συνάντησης των σοσιαλιστών πρωθυπουργών: Στην ανάγκη για μια κοινή αντιμετώπιση της διεθνούς οικονομικής κρίσης από την πλευρά του ευρωπαϊκού δημοκρατικού σοσιαλισμού. Μια κοινή αντιμετώπιση που θα στηρίζεται στις εξίσου κοινές διαπιστώσεις ότι «η οξύτητα της διεθνούς οικονομικής κρίσης επιβάλλει την επανεξέταση, τον επανακαθορισμό και τον εκσυγχρονισμό αρκετών στοιχείων της παράδοσης του δόγματος του δημοκρατικού σοσιαλισμού». Και ακόμα ότι τα μέτρα λιτότητας που απαιτούνται, πρέπει να εξηγηθούν και να ερμηνευτούν πολιτικά, με τρόπους και μεθόδους εντελώς διάφορους από αυτούς που έχουν διαλέξει και επεξεργαστεί οι νεοφιλελεύθερες, νεοσυντηρητικές, ακόμα και αντιδραστικές κυβερνήσεις. Και όλα αυτά, τη στιγμή που η πλειοψηφία των συνδικάτων, αλλά και του συνόλου σχεδόν του εργαζόμενου κόσμου, εξακολουθεί να μιλά τη γλώσσα της δεκαετίας του 1950 και του 1960, τότε που οι φάσεις οικονομικής ανάπτυξης ευνοούσαν διεκδικητικούς αγώνες στα πλαίσια του κράτους ευημερίας. Το τελευταίο αυτό φαινόμενο δεν διευκολύνει σήμερα τις σχέσεις συνδικάτων-κυβερνήσεων, (κυρίως στη Γαλλία και στην Ισπανία), ενώ επιτρέπει «στους αντιπάλους της Αριστεράς να χρησιμοποιούν έναν υπέρ αντιδραστικό αρχαιοσυντηρητισμό προς την κατεύθυνση ενός άγριου καπιταλισμού», όπως τόνισε χαρακτηριστικά ο Λιονέλ Ζοσπέν, γραμματέας του γαλλικού ΣΚ.

Στο σημείο αυτό τελείωσε ουσιαστικά η σύγκλιση και άρχισε η απόκλιση των απόψεων. Η κοινή αντιμετώπιση της διεθνούς οικονομικής κρίσης, που θα απαιτούσε να στραφεί η συζήτηση προς την κατεύθυνση της προσέγγισης των οικονομικών απόψεων (πρώτα των πέντε μεσογειακών χωρών και αργότερα της Ευρώπης, ώστε αυτή να μπορέσει μελλοντικά να επανακαθορίσει τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία καθώς και με τον Τρίτο Κόσμο) σκόνταψε στις εθνικές ιδιαιτερότητες και τα εθνικά συμφέροντα, καθώς και στις εθνικές και διεθνείς «δουλειές» των πέντε μεσογειακών χωρών.

Σκόνταψε ακόμα και σε μια πρόσθετη αντικειμενική δυσκο-

λία: ότι οι πέντε χώρες έχουν διαφορετική υποδομή και διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης που σε καιρούς χαλεπούς όπως οι δικοί μας πολύ δύσκολα επιτρέπουν τολμηρές πράξεις προς την κατεύθυνση δημιουργίας συμπληρωματικών οικονομιών των «πέντε», καθώς και της υιοθέτησης κοινής επιθετικής πολιτικής απέναντι στις ισχυρές χώρες της Δύσης και προς τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς οι οποίοι καθορίζουν την πολιτική του σύγχρονου οικονομικού συστήματος.

Με άλλα λόγια, ήταν πολύ δύσκολο για τους πέντε να παρακάμψουν το εμπόδιο των «δύο ταχυτήτων» και στο δικό τους μεσογειακό χώρο. Η Γαλλία του Φρανσουά Μιτεράν, με τα τεράστια προβλήματα στη βιομηχανία της, με τη φθίνουσα ανταγωνιστικότητα και η Ιταλία της κυβέρνησης συνασπισμού του κ. Κράξι, που προσπαθεί να διατηρήσει την ισορροπία της, δεν έδειξαν να θέλουν αλλά και να μπορούν να πλησιάσουν τις προβληματικές οικονομίες των υπόλοιπων τριών χωρών του «μεσογειακού σοσιαλισμού».

Η διάσταση, αλλά και οι δυσκολίες, φάνηκαν ακόμα πιο καθαρά σε ό,τι αφορά στην ΕΟΚ, με τις συνεχείς αναφορές του Φ. Γκονζάλες και του Μ. Σοάρες, στο «σήριαλ» πια της ένταξης των χωρών τους στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Αν και οι δύο εκπρόσωποι της Ιβηρικής Χερσονήσου στη Βουλιαγμένη έκαναν τον παν για να δείξουν ότι ο κύριος, αν όχι μοναδικός, λόγος της παρουσίασης τους στη συνάντηση των Αθηνών ήταν η εκκρεμότητα της ένταξής τους και έφτασαν μέχρι το σημείο, (με μεγαλύτερη ένταση ο Σοάρες και μικρότερη ο Γκονζάλες), να ρίχνουν απειλές στο κενό με δηλώσεις όπως «αν δεν ικανοποιηθεί το αίτημά μας θα αναγκαστούμε να στραφούμε προς άλλες εναλλακτικές λύσεις (ποιες;), ο Πιέρ Μωρουά, δρώντας με αυστηρά κοινοτικά κριτήρια, (μια και το Δεκέμβρη θα επωμιστεί τα βάρη της Προεδρίας της ΕΟΚ) και ελάχιστα με κριτήρια «συντροφικής αλληλεγγύης», δήλωνε σταθερά ότι η διεύρυνση της ΕΟΚ δεν μπορεί να προηγηθεί της διευθέτησης των ενδοκοινοτικών δυσκολιών και προβλημάτων.

Η συνάντηση των «πέντε» δεν οδηγήθηκε σε πλήρες αδιέξοδο και κατόρθωσε να σώσει τα προσχήματα χάρη στην ελληνική πρόταση για τη δημιουργία μιας άτυπης επιτροπής εμπειρογνομόνων, που θα συγκληθεί για να εξετάσει κοινά θέματα σε τομείς όπως το εμπόριο, η ναυτιλία, ο τουρισμός —σε τομείς δηλαδή που δεν αφορούν τις γενικές κατευθύνσεις των πέντε οικονομιών, αποτελούν όμως κοινό σημείο τους. Οι πέντε δεν είχαν καταρχήν αντίρρηση, αν και οι Γάλλοι και Ιταλοί δεν έδειξαν να θεωρούν την πρόταση αυτή καθοριστικό σημείο της συνάντησης, ενώ οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι διαμαρτυρόντουσαν κατ' ιδίαν ότι, ακόμα και σε μια τέτοια επιτροπή, οι χώρες τους θα βρισκόντουσαν σε μειονεκτική θέση, μια και οι άλλες τρεις προστατεύονται και από την κοινοτική νομοθεσία.

Αν όμως στα θέματα της κοινής οικονομικής πολιτικής των πέντε βρέθηκε, έστω και την τελευταία στιγμή, μια «σανίδα σωτηρίας», στα θέματα της πολιτικής στάσης τους απέναντι στο πρόβλημα Ανατολής-Δύσης φάνηκαν σ' όλη τους την έκταση η εμμονή στις εθνικές ιδιαιτερότητες αλλά και στις εθνικές «δουλειές».

Για την ακρίβεια, δεν θα μπορούσε να υποστηριχτεί η άποψη ότι δεν παρουσιάστηκαν κοινά σημεία στην πολιτική στάση ορισμένων από τους πέντε στο ιδιαίτερο οξυμένο αυτή τη στιγμή πρόβλημα των ευρωπυραύλων. Με τη σιωπηλή συμφωνία της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, η Γαλλία και η Ιταλία, για διαφορετικούς λόγους η κάθε μια υπεραμύνθηκαν των φιλοαμερικανικών τους θέσεων στο πρόβλημα των ευρωπυραύλων. Η Γαλλία, γιατί πιστεύει ότι, έως ότου φτάσει στο σημείο να είναι σε θέση να προσφέρει στην Ευρώπη μια πυρηνική ομπρέλα που θα είναι απαραίτητη για να επιβάλει η Γηραιά Ήπειρος την δική της αντίληψη για μια ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική, θα πρέπει να είναι ανεκτική απέναντι στις ΗΠΑ, ή και να καλύ-

πτει την πολιτική της Ουάσιγκτον στις σχέσεις της με την ΕΣΣΔ. Η Ιταλία, η μόνη χώρα από τις πέντε που θα δεχτεί αμερικανικούς πυραύλους μέσω βεληνεκούς στο έδαφός της, γιατί έχει κάνει προ καιρού τις επιλογές της και δεν είναι διατεθειμένη να τις τροποποιήσει. Το κόμμα του κ. Κράξι αφενός δεν είναι διατεθειμένο να μεταβάλει τη γνώμη ότι η ΕΣΣΔ πράγματι θα καθήσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων μόλις εγκατασταθούν οι αμερικανικοί πυραύλοι. Ενώ αφετέρου δεν φαίνεται να πιστεύει στο δίκαιο και στη λογική των μαζικών ειρηνιστικών κινημάτων —όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο δεύτερος γραμματέας του κόμματος Κλαούντιο Μαρτέλι.

Ήταν επόμενο, μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα να μην συζητηθεί η ελληνική πρόταση για την αναβολή των διαπραγματεύσεων της Γενεύης και πολύ περισσότερο να μην γίνει σχεδόν καμιά αναφορά στην αναζήτηση μιας κοινής πολιτικής στάσης απέναντι στα μεγάλα διεθνή προβλήματα: Χωρίς μια τέτοια κοινή πολιτική άποψη πολύ δύσκολα μπορεί να στηριχτεί οποιοσδήποτε ισχυρισμός για μια σύγκλιση απόψεων των χωρών του μεσογειακού δημοκρατικού σοσιαλισμού.

Τι αποκόμισαν οι «πέντε» από τη συνάντησή τους στη Βουλιαγμένη; Ασφαλώς μια αίσθηση απειλής τους από τον διεθνή συντηρητικό περίγυρο. Μια αίσθηση δικής τους αδυναμίας να αντιμετωπίσουν μια πραγματικότητα πολύ διαφορετική από αυτήν που είχε διαμορφωθεί μέσα από τα προγράμματα και αρχές των κομμάτων τους στην ωραία εκείνη εποχή της αυτοκρατορίας (δηλαδή στην εποχή που βρισκόταν στην αντιπολίτευση), όπως είπε χαρακτηριστικά ένα μέλος της ιταλικής αντιπροσωπείας. Όσο για το όραμα ενός μεσογειακού σοσιαλισμού, αυτό δεν μπορεί παρά να αντιμετωπιστεί σαν μια υποθήκη, για το μακρινό, δυστυχώς, μέλλον.

Οι τρεις δείκτες του Ντε Κουεγιάρ και οι κακοί χειρισμοί

του Πλουτή Σέρβα

Η μακρόχρονη στασιμότητα στο Κυπριακό, θετικό στοιχείο οπωσδήποτε για τους ισχυρούς πάτρωνες της περιοχής, έχει συνέπεια την ανησυχία κι απαισιοδοξία στους υπόλοιπους. Τον τελευταίο καιρό όλο και περισσότερες φωνές ακουγόταν: *Με το κυπριακό, δεν γίνεται πια απολύτως τίποτα.*

Εντούτοις, αναπάντεχα στις 8 Αυγούστου εκδηλώθηκε η πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα, με τους «τρεις δείκτες». Φάνηκε ότι αυτοί δημιουργούσαν μία νέα κατάσταση, που καλούσε όλους σε προσοχή, σε νέα διακίνηση.

Μπορεί να λεχθεί ότι ύστερα από το τελευταίο ψήφισμα της Γ. Συνέλευσης του ΟΗΕ (τον περασμένο Μάιο), η ελλαδική και η ελληνοκυπριακή ηγεσία περίμενε την πρωτοβουλία του Ντε Κουεγιάρ. Και τούτο, διότι ο Κύπριος Πρόεδρος, κατά τη συζήτηση του ψηφίσματος επέμενε (και επέτυχε) να συμπεριληφθεί σαν επιστέγασμα, άρθρο που καλούσε το Γ. Γραμματέα να αναλάβει πρωτοβουλία. Και αυτή η πρωτοβουλία εκδηλώθηκε νωρίτερα από όσο αναμενόταν.

Το σκεπτικό και οι «τρεις δείκτες»

Καταφαίνεται ότι ο Ντε Κουεγιάρ ξεκίνησε με τη φιλότιμη σκέψη να συνδέσει το όνομά του με μια νέα εκκίνηση. Να πετύχει, αυτός, εκεί που οι άλλοι είχαν αποτύχει. Σκέφτηκε να αποφύγει τη γενική, τη συνηθισμένη πλατφόρμα. Να εισηγηθεί κάτι διαφορετικό, καλώντας τις δύο πλευρές να εκφραστούν αρχικά, σε κάτι το συγκεκριμένο, από όπου αν θα συμφωνούσαν θα μπορούσαν να προχωρήσουν προς το όλο φάσμα του προβλήματος.

Για να βεβαιωθεί ο Ντε Κουεγιάρ, ότι η μεθοδολογία του δεν θα προσέκρουε στις αντιθέσεις και τις αντιρρήσεις των ισχυρών, φρόντισε να θέσει εκ των προτέρων το σκεπτικό του μπροστά στις δεσπόζουσες δυνάμεις του ΟΗΕ, πράγμα που θα τον διευκόλυνε να προχωρήσει. Αυτό και έγινε.

Έτσι πρόβαλε τους «τρεις δείκτες»: Το εδαφικό, το νομοθετικό και εκτελεστική εξουσία.

α) Το εδαφικό

Ο δείκτης για το εδαφικό ήταν ο απλούστερος. Έχοντας υπόψη, ο Ντε Κουεγιάρ δεδομένα από την εποχή του Μακαρίου, έθεσε ως μίνιμουμ εδαφικών παραχωρήσεων στην τουρκική πλευρά το 23% και ως μάξιμουμ τα 30%. Μέσα σ' αυτή τη διάσταση, οι δυο πλευρές θα καλούνταν να συζητήσουν, με την ελπίδα ότι κάπου στη μέση θα συναντιόταν.

Τα αλλά, τα σχετικά με το διαχωρισμό που «θα καθόριζαν, την ομαλή λειτουργία του ομοσπονδιακού κράτους» (ελευθερία

επιστροφής των προσφύγων, ελεύθερη διακίνηση και εγκατάσταση κτλ.) αφηνόταν να εξεταστούν σε κατοπινούς κύκλους διαβουλεύσεων.

β) Το νομοθετικό

Για το θέμα της νομοθετικής εξουσίας αντιμετωπιζόταν το παλιό πρόβλημα με την ασφαλιστική δικλείδα του βέτο που δεν επέτρεπε την ομαλή λειτουργία του Κοινοβουλίου. Έτσι, ο Ντε Κουεγιάρ σκέφθηκε ότι μια λύση μπορούσε να ήταν η εγκατάσταση δυο νομοθετικών σωμάτων: Κάτω και Άνω Βουλής. Η Κάτω Βουλή θα λειτουργούσε όπως κάθε δημοκρατικό κοινοβούλιο, χωρίς κανένα βέτο, και όπου η κάθε κοινότητα θα αντιπροσωπευόταν με βάση την πληθυσμιακή της αναλογία. Ενώ, στην Άνω Βουλή, η αντιπροσώπευση θα ήταν 50 προς 50%. Κι αυτό προφανώς για να διασφαλίζονται τα συμφέροντα της τουρκικής κοινότητας.

γ) Η εκτελεστική εξουσία

Εφόσον το σύστημα θα παράμενε προεδρικό, ο Ντε Κουεγιάρ, πρότεινε δύο παραμέτρους. Πρώτη: Στην περίπτωση που θα καθιερωνόταν όπως ο πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι Ελληνοκύπριος, τότε τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου κατά 60% να είναι Ελληνοκύπριοι και κατά 40% Τουρκοκύπριοι. Δεύτερη: Αν θα καθιερωνόταν εναλλακτικός θεσμός στο Προεδρικό αξίωμα όπου στην μία θητεία Πρόεδρος να είναι Ελληνοκύπριος και στην άλλη Τουρκοκύπριος τότε τα ποσοστά στο Υπουργικό Συμβούλιο θα ήταν 70% για τους Ελληνοκύπριους και 30% για τους Τουρκοκύπριους.

Οι πρώτες αντιδράσεις

Αμέσως με την υποβολή των πιο πάνω δειχτών, ο Κύπριος Πρόεδρος, που βρισκόταν στην Ελλάδα, συναντήθηκε με τον Έλληνα Πρωθυπουργό. Οι πληροφορίες που διαρρεύσαν από τα στεγανά είναι ότι η μελέτη των δειχτών προκάλεσε αισθήματα απογοήτευσης. Διαφορετική περίμεναν την εκδήλωση του Γ. Γραμματέα του ΟΗΕ. Μούδιασαν. Περισσότερο μάλιστα, γιατί στους τρεις δείκτες, τίποτα δεν αναφερόταν για την απομάκρυνση των κατοχικών στρατευμάτων. Κι όπως φαίνεται ούτε που δοκίμασαν να σκεφτούν, ότι κύρια και σωστή σκέψη του Ντε Κουεγιάρ, ήταν να υποβάλει τέτοιους δείκτες, που να επιτρέψουν στο διάλογο να διακινηθεί. Άλλωστε μέσα στο πνεύμα για μια εποικοδομητική συνάντηση των δύο πλευρών, δεν υπήρχε θέση, για το θέμα που θα μπορούσε, αφ' εαυτού να λυθεί, αν η συζήτηση θα κατάληγε σε ευνοϊκά αποτελέσματα.

Εντούτοις, οι δυο ηγέτες συμφώνησαν να κατέλθει αμέσως στη Λευκωσία ο Κύπριος Πρόεδρος, να ενημερώσει τους άλλους τρεις αρχηγούς των κομμάτων (Α-

ΚΕΛ, ΔΗΣΥ και ΕΔΕΚ) και να συνεχιστούν κατόπιν, οι διαβουλεύσεις, και στη Λευκωσία και στην Αθήνα.

Η κομματική εκμετάλλευση

Όπως, στη συνέχεια φάνηκε, τα δύο μεγάλα κυπριακά κόμματα (ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ) δεν έδωσαν την ευκαιρία για κοινές διαβουλεύσεις. Δεν έλαβαν υπόψη τους, ότι το θέμα ήταν εθνικό. Και σαν εθνικό, απαιτούσε κυρίως, κοινή συζήτηση και έκφραση κοινής βούλησης. Στηρίχτηκαν, προπαντός, στο γεγονός ότι αμφότερες οι υπερδυνάμεις, προς τις οποίες εκατέρωθεν πρόσκεινταν είχαν δώσει την υποστήριξή τους προς τους τρεις δείκτες. Αυτό και μόνο τους ήταν αρκετό. Κι έσπευσαν να δηλώσουν αμέσως αποδοχή, κατερχόμενοι, μάλιστα, σε λαϊκές συγκεντρώσεις, για να διακηρύξουν τα επιχειρήματά τους, που οπωσδήποτε ήταν πειστικά. Ενώ από την αντίθετη πλευρά, το κόμμα του Λυσσαρίδη, εξεστράτευε ενάντια στους τρεις δείκτες. Ταυτόχρονα, το κόμμα του Κυπριανού, (το ΔΗΚΟ) στηριζόμενο στον Έλληνα Πρωθυπουργό σιωπούσε και ανήκε.

Παράξενο δεν ήταν το γεγονός ότι τα δύο διαμετρικά αντίθετα κόμματα συναντήθηκαν, αυθόρμητα στο κοινό στοιχείο της αποδοχής των τριών δειχτών. Διότι, εκτός από το ότι, το καθένα απ' αυτά ήταν προσκείμενο στις θέσεις των δύο υπερδυνάμεων, και τα δύο κατά τις τελευταίες βουλευτικές και προεδρικές εκλογές είχαν εκδηλωθεί ως τα κόμματα της μετριότητας, όσον αφορά την προσέγγιση των τουρκικών θέσεων. Παρουσιάζονταν ως κόμματα ρεαλιστικά, που είχαν συνειδητοποιήσει την έννοια του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους, που, έπρεπε να διαμορφωθεί ως ελληνο-τουρκική οντότητα.

Από την άλλη αυτά τα δύο κόμματα, είχαν το πλεονέκτημα, ότι αντιπροσώπευαν, κάτι περισσότερο από το 66% των εκλογέων. Γι' αυτό οι εκδηλώσεις τους σ' όλη την πορεία της αναμονής των αποφάσεων «του κέντρου» σχετικά με τους δείκτες Κουεγιάρ γίνονταν συνεχώς και πιο σκληρές, έστω και αν το ΑΚΕΛ, με βάση «το μίνιμουμ πρόγραμμα» είχε αναδείξει τον Κυπριανό ως Πρόεδρο της Δημοκρατίας και βρισκόταν σε συμμαχία με το ΔΗΚΟ.

Το κύριο επιχείρημα (ορθό) αμφοτέρων των μεγάλων κομμάτων ήταν ότι όφειλαν να εκδηλώσουν το ταχύτερο την ανεπιφύλακτη ανταπόκρισή τους στο προσκλητήριο του Ντε Κουεγιάρ, έτσι που αν η τουρκοκυπριακή πλευρά εκδηλωθεί αρνητικά, να μείνει αυτή εκτεθειμένη, τόσο μπροστά στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, όσο και μπροστά στη διεθνή κοινή γνώμη. Αυτό, φάνηκε πως το είχε κατανοήσει η Άγκυρα, που βιαστικά είχε στείλει τον Τουρκμέν στη Λευκωσία για να συμβουλευθεί

το Ραούλ Ντενκτάς να μην κάνει ανοησίες.

Στο μεταξύ ο Κύπριος Πρόεδρος παράμενε δέσμιος του «Κέντρου». Απαντώντας συνεχιζόταν τα πήγαινε-έλα στη Αθήνα, για διαβουλεύσεις κορυφής μεταξύ των δύο ηγετών. Παραγνώριστηκαν οι ηγέτες των άλλων κυπριακών κομμάτων. Αποφασίστηκε ταξίδι στη Ν. Υόρκη του Κύπριου Προέδρου και του Έλληνα Πρωθυπουργού (το τελευταίο, αργότερα ματαιώθηκε) για διαλεύκανση των «σκοτεινών σημείων» στους τρεις δείχτες. Επακολούθησαν νέες διαβουλεύσεις. Το κοινό πληροφορήθηκε ότι όλα είχαν διαλευκανθεί και ότι ο Γ. Γραμματέας του ΟΗΕ έμεινε πλήρως ικανοποιημένος από τη συνάντησή του, με τον Κύπριο πρόεδρο. Εντούτοις, σαν βόμβα ξέσπασε η παραίτηση του κυριότερου (για επτά χρόνια) συνεργάτη του Κυπρίου Προέδρου, υπουργού των Εξωτερικών, Νίκου Ρολάνδη. Ακολούθησε η νέα έξαψη των κομμάτων, η οργή του Παπαϊωάννου (της 3ης Οκτωβρίου) για το έντονα κατηγορώ ενάντια στη συμμαχία, που «δεν γνώριζε τι είναι το ΑΚΕΛ!» Ο Ραούφ Ντενκτάς επιχαιρόταν για την εμφάνιση της ελληνικής πλευράς και σκλήρυνε τη στάση του, απειλώντας, ξανά ότι θα ανακηρύξει το κράτος του. Ταυτόχρονα συμπεριφερόταν στον Ντε Κουεγιάρ με ανοικεία γλώσσα και θρασύτητα. Και στο Καστρί, μετά τη δεύτερη επιστροφή του Κύπριου Προέδρου, από τα Ηνωμένα Έθνη επανήρχισαν νέες διαβουλεύσεις (εξαρχής είχε θεωρηθεί φυσικό σ' αυτές να μη συμμετέχουν τα κυπριακά κόμματα), για να ανακοινωθεί, τελικά, στο λαό ότι εί-

χε ληφθεί απόφαση, χωρίς, εντούτοις, να γίνει γνωστό το συγκεκριμένο περιεχόμενό της. Ο καθένας εκαλείτο να σκεφθεί ότι είχαν γίνει αποδεχτοί οι «τρεις δείχτες». Εντούτοις τίποτα δεν ήταν απόλυτα καθαρό.

Ποια η απόφαση;

Ο Έλληνας Πρωθυπουργός αφού είχαν περάσει δέκα περίπου μέρες, έκρινε σκόπιμο να προβεί στις 13 Οκτωβρίου σε εκτεταμένες δηλώσεις, συνδυάζοντας το θέμα Κουεγιάρ με μία «έκκληση προς τη Δύση για να πιέσει την Άγκυρα» και με μια προσπάθεια «να διαλύσει τις σκόπιμες παρερμηνείες και διαστρεβλώσεις, για να τεθούν όλοι ενώπιον των ευθυνών τους». Εκεί, σ' αυτές τις δηλώσεις, ο Έλληνας Πρωθυπουργός είπε: «η ελληνική κυβέρνηση ολόψυχα και ανεπιφύλακτα υποστηρίζει την πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα».

Αλλά την ίδια ακριβώς μέρα, ο Κύπριος Πρόεδρος, μιλώντας στη Λευκωσία, σε δημοσιογραφική διάσκεψη, απαντούσε σ' ερώτηση και δήλωνε ότι «τους τρεις δείχτες του Γενικού Γραμματέα ούτε τους δεχτήκαμε, ούτε τους απορρίψαμε».

Καθίσταται φανερό ότι στο Καστρί συντελέστηκε ένας διαχωρισμός (δυσνόητος φυσικά) μεταξύ της «Πρωτοβουλίας» και των «τριών δειχτών». Και (λογικά ή παράλογα) αναμένεται από τον Κουεγιάρ να εκδηλώσει νέα πρωτοβουλία με νέα μεθοδολογία. Και ίσως - ίσως, με άλλο περιεχόμενο. Στο μεταξύ τα δύο ισχυρά κυπριακά κόμματα εμμένουν στην πρωταρχική θέση τους ότι «οι τρεις δείχτες είναι, χωρίς καμία επιφύλαξη, αποδεχτοί. Και όσο πιο

γρήγορα γίνουν αποδεκτοί, τόσο το καλύτερο. Αυτή είναι και η άποψη του συγγραφέα αυτού του άρθρου, εφόσον άλλη γραμμή για τη λύση του Κυπριακού στον ορίζοντα δεν προδιαγράφεται εκτός από την ένθερμη και συνετή (όπως πιστεύουμε) πρωτοβουλία και μεθοδολογία του Γ. Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, που όπως φαίνεται πέτυχε τον άθλο για εξασφάλιση υποστήριξη των απόψεών του από αμφότερες τις υπερδυνάμεις.

Εδώ βρίσκονται, σήμερα τα πράγματα. Δυστυχώς πολύτιμος χρόνος έχει χαθεί. Οι τρεις δείχτες ουσιαστικά παραγνώριστηκαν και τίποτα δε βρίσκεται εν όψει, για μια ...νέα μεθοδολογία. Στο μεταξύ, ξεθαρεμένος ο Ντενκτάς εκτοξεύει νέες απειλές για την ανακήρυξη του χωριστού τουρκοκυπριακού κράτους. Και ο Κύπριος Πρόεδρος αναγκάζεται να εκπέμπει νέο SOS, καλώντας τις δυο εγγυήτριες δυνάμεις (Αγγλία και Ελλάδα) να... επέμβουν. Σαν κατακλείδα, καλούμαστε να διαπιστώσουμε ότι από τις ηγετικές διαβουλεύσεις στο Καστρί, και από την έλλειψη πρωτοβουλίας όπως κληθούν και τα ισχυρά κυπριακά κόμματα σε διαβουλεύσεις, προέκυψε η μεγάλη ζημιά. Αποδείχτηκε πάλι ότι, το κυπριακό, από κοινού δεν έχει εξεταστεί ως Εθνικό θέμα, πάνω στη βάση των αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών. Αφέθηκε και πάλι, να καταλήξει στις κομματικές αντιστρατεύσεις και αναμετρήσεις. Και σε τελευταία ανάλυση φαίνεται ότι ο Έλληνας Πρωθυπουργός δεν έχει ακόμη κατανοήσει την τεράστια διαφορά που χωρίζει την πρακτική της συμπαράστασης από την τακτική της ποδηγεσίας.

□

Κυκλοφορεί το 6ο τεύχος
με αφιέρωμα στην ενοτητα

ΦΥΛΛΑΔΙΟ

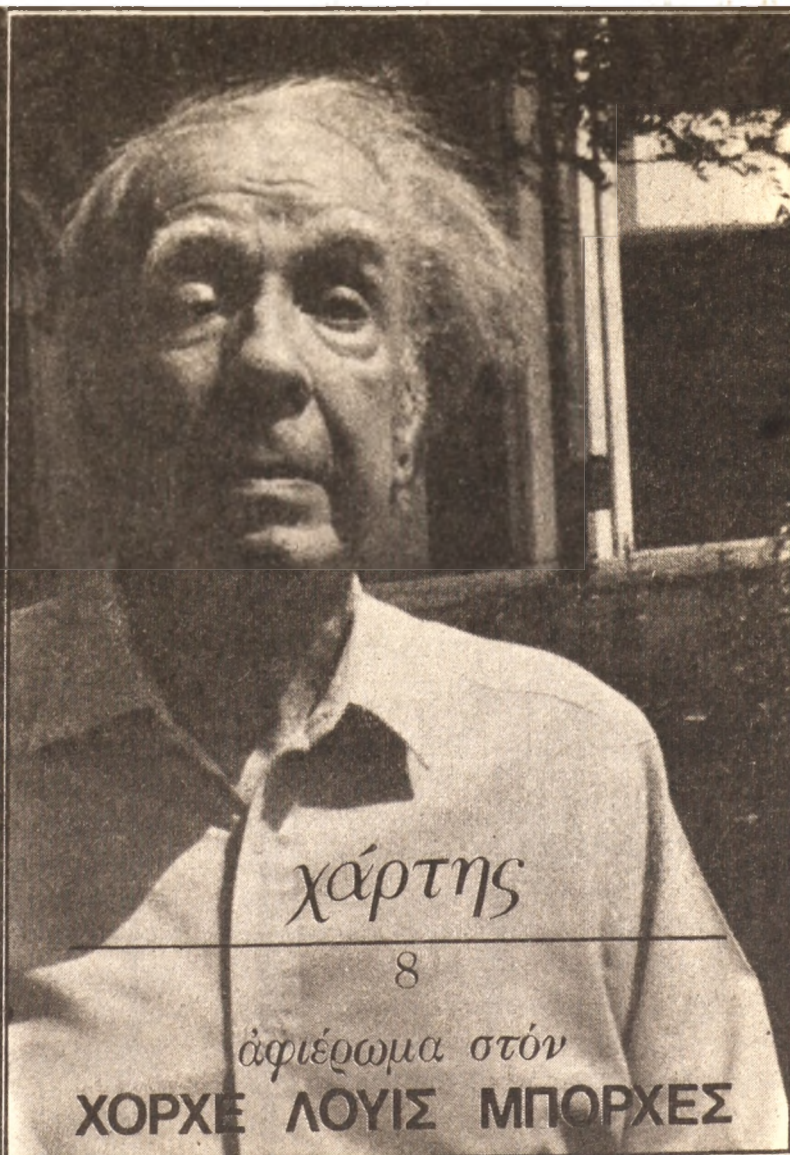
ΓΙΑ ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ - ΣΕ ΣΥΝΟΧΙΑΚΑ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ
ΣΤΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ 8219.175

Αν τα περιεχόμενα

- Για την εννοια της ενοτητας
- Ενοτητα και στρατηγικες συμμαχιων στο διεθνες κινημα
- Ελληνικη αριστερα: Αποψεις και πραχτικες για την ενοτητα
- Εθνικη Λαϊκη Ενοτητα
- Να βαθυνουν οι διασπασεις
- Για την ενοτητα σημερα
- Αμερικανικες βασεις: Απ' το 53 στο 83
- ΠΑΣΟΚ και ολοκληρωτισμος
- ΠΑΣΟΚ: Ειδικότερα στοιχεια της πορειας του
- Η διασπαση του 76 στο ΠΑΣΟΚ

ΚΕΙΜΕΝΑ: Κ. Ανδριανοπουλος - Τ. Δημητρης
Α. Ελεφαντης - Σ. Ευαγγελατος - Θ. Καλομαλος
Γ. Καπυρος - Γ. Πολυμενακος - Δ. Σελλος
Α. Τζιολας - Δ. Τζουθανος - Β. Χωραφας

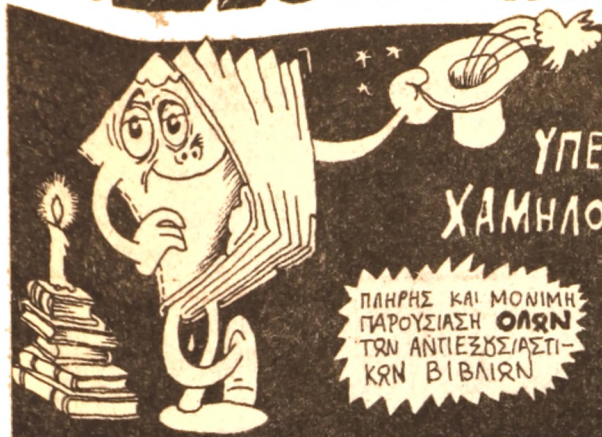
χάρτης

8

αφιέρωμα στον

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ ΜΠΟΡΧΕΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΖΩΟΔΟΧΗ ΠΗΓΗΣ 17,
36-39-980

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΠΙΛΟΓΗ
ΧΑΜΗΛΟΤΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ

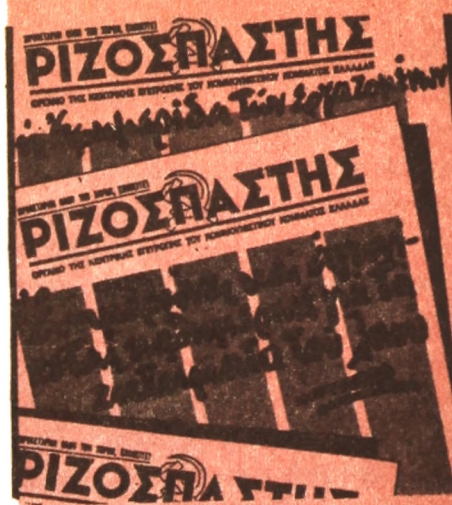
ΠΛΗΡΗΣ ΚΑΙ ΜΟΝΙΜΗ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΟΛΩΝ
ΤΩΝ ΑΝΤΙΕΞΩΣΤΑΣΤΙΚΩΝ
ΒΙΒΛΙΩΝ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
"Ελεύθερος Τύπος"

ΚΙ' ΕΣΟΥ
ΚΑΘΕ ΑΥΓΗ
ΜΕ ΤΗΝ

ΑΥΓΗ!

ΖΗΤΗΣΗΣΤΟΝΑ
ΤΑ ΠΥΡΗΝΙΚΑ
ΕΛΛΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Εκδόσεις «ΑΝΔΡΟΜΕΔΑ»
τηλ. 88.24.965 - 36.47.744
36.208.89

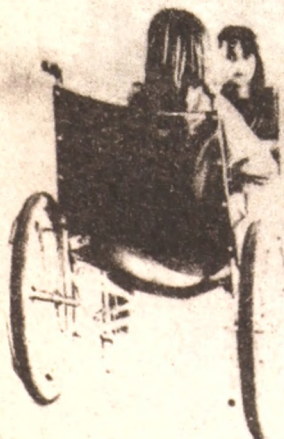
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Παραδίδονται από πεπειρα-
μένο καθηγητή τηλ. 72.32.819,
72.32.713 και ώρες από 9-2
πρωί και 7-9 βράδυ.

Επειδή
η

ΔΙΑΦΟΡΑ

είναι δικαίωμα

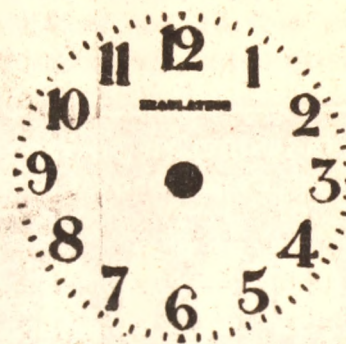
PERIODIKO THE STAIRSIAΣ ΣΤΑΣΤΙΚΩΝ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1983
ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

Κυριακή 6 Νοεμβρίου 1983
ώρα 18.00
στο ΤΡΙΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΜΑΔΑΡΟΣ

**ΜΑΡΜΑΡΟ
ΤΕΣΣΕΡΑ**

ΜΑΔΑΡΟΣ

ΜΙΚΡΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

ο ΑΛΕΞΗΣ ΜΙΝΩΤΗΣ

διαβάζει το βιβλίο του Μαδαρού
ΜΙΚΡΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

και η ΑΛΕΚΑ ΠΑΪΖΗ
το βιβλίο **ΜΑΡΜΑΡΟ ΤΕΣΣΕΡΑ**
στην εκπομπή
«ΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΠΤΗ»

Μουσική επιμέλεια: Ρηνιώ Παπανικόλα Παραγωγή: Γιώργος Χρονάς

Και οι δύο συλλογές κυκλοφορούν από τις εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ

Διεργασίες σε εξέλιξη στην Αριστερά;

Η ΑΝΑΓΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

του Μάνου Τρανταλλίδη

Αντιπροσωπεύει ο σημερινός πολιτικός χάρτης της χώρας και ειδικότερα της Αριστεράς, την κοινωνική πραγματικότητα και τις εξελίξεις;

Ο κόσμος της Αριστεράς, που έδειξε την εμπιστοσύνη του είτε στο ΠΑΣΟΚ, είτε στο ΚΚΕ και στο ΚΚΕ εσ., εκφράζεται σ'ήμερα απ' αυτούς τους φορείς; Καλύπτεται από τις πολιτικές επιλογές και πρακτικές τους; Κι αν όχι τι κάνει; Πώς αντιδρά; Τι ζυμώσεις συντελούνται;

Να μια ποικιλία ερωτημάτων, που τον τελευταίο ειδικά χρόνο, πυροδοτούν πολλές και ποικίλες συζητήσεις.

Η ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι απαντήσεις σ' αυτά τα ερωτήματα, δεν μπορούν να βγουν παρά μόνο μέσα από μια προσεχτική ματιά ορισμένων διεργασιών, που βρίσκονται σε εξέλιξη, αυτό τον καιρό. Αυτές, βέβαια, οι διεργασίες, δεν είναι αποκλειστικό φαινόμενο της σημερινής συγκυρίας. Όλη η μεταπολιτευτική περίοδος, συνοδεύτηκε από ταραχώδεις αναζητήσεις, ζυμώσεις και ανακατατάξεις στον χώρο της Αριστεράς. Είναι γνωστές οι, κατά καιρούς, αμφισβητήσεις που διαπερνούσαν τα κομματικά τείχη, προκαλώντας κατά καιρούς κρίσεις, διασπάσεις και εντάσεις. Οι αγωνίες των αριστερών, που δεν έβρισκαν έκφραση στα κόμματα. Οι ενωτικές συσπειρώσεις και οι διακηρύξεις που σταματούσαν στον Τύπο... Οι συζητήσεις, που έμειναν κλεισμένες στα θέατρα της Αθήνας. Οι πρωτοβουλίες που κίνησαν ενθουσιασμούς, αλλά δεν καρποφόρησαν... Άραγε, είναι «μοίρα» της ταραχώδους αυτής αναζήτησης, η περιθωριοποίηση, η ιδιώτευση και ο πολιτικός μηδενισμός; Δεν συμεριζόμαστε μια τέτοια απαισιόδοξη εκτίμηση. Ένα δυναμικό ανθρώπων, μέσα απ' αυτές τις διαδικασίες, απόκτησε μια γόνιμη εμπειρία, που παραμένει πάντα ένα πολύτιμο κεφάλαιο, για νέες συνθέσεις...

Σήμερα, για όσους παρατηρούν προσεχτικά τα πολιτικά πράγματα, είναι αναμφισβήτητη μια ιδιαίτερη *κινητικότητα*, που παρατηρείται σ' όλο το χώρο της Αριστεράς. Θα μπορούσαμε να πούμε (μ' όλους τους κινδύνους μιας κάποιας σχηματοποίησης), πως αυτή η κινητικότητα πυροδοτείται:

1) Από τη μαζική *αποδέσμευση* όλο και ευρύτερων δυνάμεων (με αριστερή και ριζοσπαστική έμπνευση), από το χώρο της ακτινοβολίας του ΠΑΣΟΚ. Αποδέσμευση, που τροφοδοτείται από τη προϊούσα ενσωμάτωση του ΠΑΣΟΚ στις δομές της εξουσίας και το χάσμα, ανάμεσα στις προσδοκίες για μια Αριστερή πολιτική από το ΠΑΣΟΚ και στη σημερινή εικόνα, που παρουσιάζει η κυβερνητική πρακτική.

2) Από την αδυναμία του ΚΚΕ, να λειτουργήσει σαν πόλος συσπείρωσης των ευρύτερων αριστερών δυνάμεων, σε μια ενωτική και αγωνιστική προοπτική, που θα διαγράφει θετικές διεξόδους από τη σημερινή κατάσταση.

3) Την εικόνα, τέλος, συμπληρώνει η χρόνια πολιτική αναποτελεσματικότητα του ΚΚΕ εσ. και η διάχυτη αίσθηση, πως δεν μπορούν να αναστραφούν προς όφελός του, οι συσχετισμοί στο χώρο της Αριστεράς.

Έτσι, οι δημόσιες συζητήσεις ανένταχτων αριστερών, στην Αθήνα, αλλά και στην επαρχία, οι διαγραφές ή αποχωρήσεις κομματικών στελεχών και μελών, οι Πανελλαδικές συσκέψεις και οι προβληματισμοί για δημιουργία νέων πολιτικών σχημάτων ή ομίλων, η έξαρση στις εκδόσεις πολιτικών περιοδικών κτλ., συνθέτουν κάποιες διεργασίες, που καταφέρνουν κάπως να σπάσουν τα περιοριστικά φράγματα της σιωπής, των

του Γ.Σ. Αστεγού

τεχνητών πολώσεων και των πολιτικών εκβιασμών, καθώς και τα «σικέ» πολιτικά παιγνίδια ή τα γνωστά «μορατόριουμ» στις σχέσεις των μεγάλων συγκροτημάτων του Τύπου με τα κόμματα.

Αλλά ας δούμε, πιο συγκεκριμένα, πώς εμφανίζεται αυτή η κινητικότητα σ' όλους τους πολιτικούς χώρους και τι προοπτικές δημιουργεί:

Ο ΧΩΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ

● Στο ΠΑΣΟΚ, οι επισημάνσεις που έκανε στην «αντιεισήγησή» του, το μέλος της ΚΕ Ν. Καργόπουλος, αντανάκλουν χαρακτηριστικά, τους κλυδωνισμούς και τα φαινόμενα κρίσης, που διαπερνούν την οργάνωση του ΠΑΣΟΚ στη διαδικασία της μετατροπής της σ' ένα εκτελεστικό όργανο της κυβερνητικής πολιτικής. Με τη σειρά τους οι τελευταίες εξελίξεις, λειτούργησαν σαν καταλύτης νέων αναζητήσεων και μετατόπισης δυνάμεων. Όποια γνώμη κι αν έχει κανείς, για το περιεχόμενο της «αντιεισήγησης», δεν μπορεί να

παραβλέψει την αντιπροσωπευτικότητά της, σε σχέση με τις διαθέσεις, τον «κοινό νου», τον προσανατολισμό μελών και οπαδών, αλλά και ευρύτερων τμημάτων της δημοκρατικής κοινής γνώμης.

Χαρακτηριστικό απ' αυτήν την άποψη, είναι πως στην Πανελλήνια Οργανωτική Σύσκεψη του ΠΑΣΟΚ, που συνήλθε στο Intercontinental στις 2/9/83, από τις 50 Νομαρχιακές επιτροπές, έκφρασαν κριτικές απόψεις οι 48, κάτι που συμβαίνει, για πρώτη ίσως φορά, σε τέτοια έκταση. Επίσης χαρακτηριστική ήταν η επιτυχία της Πανελλαδικής σύσκεψης, που έγινε στις 8/10/83 στο Πολυτεχνείο, που οργάνωσαν οι πρόσφατα διαγραφμένοι του ΠΑΣΟΚ. Πήραν μέρος 150 εκπρόσωποι από 4 νομαρχιακές επιτροπές και τα ενεργά στελέχη που συμμετείχαν, αποτελούσαν το 60% των συγκεκρωθέντων. (Είχαν προηγηθεί αρκετά μαζικές συγκεντρώσεις διαφωνούντων στελεχών και μελών του ΠΑΣΟΚ σε πολλές επαρχιακές πόλεις: Χαλκίδα, Κόρινθο, Ικαρία, Καρδίτσα, Πρέβεζα, Μιτυλήνη κτλ.). Ταυτόχρονα (από άλλη όμως «οπτική»), ο Στάθης Παναγιούλης, πραγματοποίησε συγκεντρώσεις στη Γλυφάδα, Πάτρα κτλ. και προχώρησε στη δημιουργία των «Σοσιαλιστικών Συνδέσμων», με έμμεση πριμοδότηση και υποστήριξη του ΚΚΕ. Στη σύσκεψη του Πολυτεχνείου, εκφράστηκαν και οι 2 μεγάλες τάσεις της Αριστερής πτέρυγας του ΠΑΣΟΚ. Η μία (του Καργόπουλου), που τελικά υπερίσχυσε και που υποστηρίζει την αναγκαιότητα ίδρυσης νέου φορέα και η άλλη, που κύρια εκφράζεται από τα έντυπα «Ξεκίνημα» και «Φυλλάδιο» και προβάλλει την «ουτοπική» (όπως χαρακτηρίστηκε) άποψη, για παραμονή στο ΠΑΣΟΚ και ενδοκομματικό αγώνα για την αλλαγή της γραμμής του. Τελικά η σύσκεψη, αφού συνολικοποίησε τις επί μέρους κριτικές και ανησυχίες αποφάσισε τη «δημιουργία μιας πολιτικής κίνησης, που θ' αποτελέσει μια από τις συνιστώσες για τη δημιουργία ενός νέου σοσιαλιστικού φορέα». Αποφασίστηκε ακόμη, η νέα αυτή πολιτική κίνηση, να έρθει σε επαφή και συνεννόηση με κάθε πολιτική δύναμη και με ανένταχτες δυνάμεις της Αριστεράς...

Η ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

● Απ' την άλλη μεριά, στο χώρο του ΚΚΕ είναι γνωστές οι προσυνεδριακές δημόσιες τοποθετήσεις αρκετών στελεχών, που έθιξαν καίρια ζητήματα του κομμουνιστικού κινήματος (ανάγκη θετικού προσδιορισμού του σοσιαλιστικού οράματος, εσωκομματική δημοκρατία, σχέσεις κόμματος και μαζικών κινήσεων, ενότητα των αριστερών δυνάμεων, ελευθερία στη πολιτιστική αναζήτηση κτλ.). Όπως βέβαια, είναι και γνωστή η «τύχη», όσων έθεσαν τέτοιους προβληματισμούς... Οι διοικητικές μέθοδοι αντιμετώπισης της διαφορετικής άποψης, δεν έμειναν μόνο στο επί-

πεδο των παραπάνω στελεχών. Έχουν επεκταθεί και σε σημαντικό αριθμό μελών ή μεσαιών στελεχών, που αν αυτό συνδυαστεί με την εθελούσια διαρροή άλλων μελών ή την αδρανοποίησή τους, είναι σίγουρο πως τη μεν... «μάχη της ποιότητας», θα την κερδίσει η καθοδήγηση του ΚΚΕ, το κόμμα όμως ολόκληρο, δεν θα 'χει κατακτήσει μια πρωτοπόρα πολιτική πρακτική.

(Εδώ είναι αναγκαία μια παρένθεση: η νωπή εμπειρία της πρόσφατης διαγραφής μου από το ΚΚΕ —που καταγράφηκε σαν «διαγραφή των 4»— παρά τις όποιες τραυματικές της όψεις, δεν θα 'ταν σωστό να οδηγήσει σε μια πολιτική ψυχολογία «ρεβάνς», σε μια στείρα και αφοριστική αντι-ΚΚΕ πολεμική, που θα διέγραφε ανιστόρητα πολιτικές εμπειρίες και ανθρώπινους δεσμούς, που συσσωρεύτηκαν μέσα από μια προσωπική διαδρομή αγωνιστικής στράτευσης. Γι' αυτό και δεν πρόκειται να μιμηθούμε, όσους φεύγοντας από τα κόμματα, επιδίδονται στην έκδοση «μπεστ-σέλλερ» επιφανειακής περιγραφικότητας, επιπέδου «πολιτικού κουτσομπολιού»).

Το θέμα που εδώ επισημαίνουμε, είναι πως όλο και περισσότερο, αυξάνονται εκείνοι οι αγωνιστές στο ΚΚΕ, που αρχίζουν να βλέπουν «κριτικά» τα ζητήματα. Που διαπιστώνουν ότι «τα πράγματα στο κόμμα είναι μπλοκαρισμένα». Που βλέπουν μ' άλλα λόγια πως το ΚΚΕ δε μπορεί να κάνει το απαραίτητο εκείνο ποιοτικό άλμα, προκειμένου να υπερβεί τις καθυστερήσεις και τα όρια που σημαδεύουν τη μεταπολιτευτική του δράση. Που βλέπουν πως το ΚΚΕ δεν μπορεί να επιβληθεί σε δύναμη ηγετική, ικανή για θετικές παρεμβάσεις στις πολιτικές εξελίξεις¹. Ότι σαν κόμμα δεν συγκροτεί ένα πειστικό διαφορετικό λόγο που να χαράζει μια άλλη θετική και ρεαλιστική προοπτική απ' αυτήν του ΠΑΣΟΚ. Ότι και το ΚΚΕ επειδή ακριβώς δεν μπορεί να ξεπεράσει αυτές τις καθυστερήσεις έχει μεγάλη ευθύνη με το ότι το ρεύμα της «αλλαγής» δεν παίρνει μια διαφορετική δυναμική στην κατεύθυνση για ένα βαθύτερο κοινωνικό μετασχηματισμό. Που ανησυχούν για το ότι το μαζικό κίνημα γνωρίζει σήμερα μια μεγάλη ύφεση, παρ' όλο που το ΚΚΕ έχει ισχυρούς δεσμούς με τα εργατικά συνδικάτα που αγωνιούν γιατί δεν προχωρεί η συσπείρωση και η ενότητα των αριστερών δυνάμεων. Που ζουν, έντονα, την πολιτική αναγκαιότητα του εμπλουτισμού της εσωκομματικής δημοκρατίας, όχι τόσο στο να 'χεις το δικαίωμα να διαφωνήσεις κάπου, αλλά κύρια στο να υπάρχει —κατοχυρωμένη στην πράξη— η δυνατότητα, ουσιαστικής επίδρασης όλων των μελών, στην επεξεργασία της γραμμής.

Φυσικά δεν λείπουν και εκείνοι (μέσα στο ΚΚΕ), που συνειδητοποιούν ότι όλες αυτές οι αδυναμίες και τα όρια, έχουν βαθύτερες αιτίες, που συνδέονται με ουσιαστικές πλευρές της ιδεολογικής πολιτικής και οργανωτικής φυσιογνωμίας του ΚΚΕ... Σε υπαρκτά λοιπόν προβλήματα, που δίκαια υποκινούν νέες αναζητήσεις, έχουν τη ρίζα τους τα φαινόμενα διαφωνιών ή κριτικών αντιπολιτεύσεων στο ΚΚΕ και εθελουφλούν όσοι, με αφοριστική ευκολία, τα αποδίδουν σε εξωτερική υπονόμευση ή τα εντάσσουν σε σφαίρα «αντικομμουνιστικών μεθοδεύσεων»...

● Αλλά και στον άλλο μικρότερο πόλο, στο ΚΚΕ εσωτ., δεν φαίνονται να γίνονται ορατές, εκείνες οι ελπιδοφόρες προοπτικές, ενεργοποίησης του ευρύτερου δυναμικού της Αριστεράς. Όχι μόνο, γιατί οι διαφορές σε ηγετικό επίπεδο, φαίνεται να οδηγούν σε μια άχρωμη και άνευρη πολιτική γραμμή αλλά και γιατί λείπει η αποτελεσματική πολιτική δράση. Η συνεχιζόμενη αδρανοποίηση πολλών αγωνιστών, που βρίσκονται μέσα ή γύρω από τις γραμμές του, η έντονη χαλαρότητα των οργανώσεών του, η απώλεια θέσεων στον εργατικό χώρο (τάσεις που δύσκολα μπορούν να αναστραφούν στο ορατό μέλλον), δεν μπορεί παρά να συνδέονται με την έλλειψη μιας συγκεκριμένης στρατηγικής, για τη σημερινή συγκυρία.

Γιατί κοντά στις «αμαρτίες» παλιότερων πολιτικών επιλογών (ΑΣΔΗΣ, ΕΑΔΕ κτλ.), συνεχίζεται η σύγχυση σε βασικά θέματα, όπως η κριτική ή άκριτη υποστήριξη στο ΠΑΣΟΚ, το ζήτημα της διάσπασης της κομμουνιστικής αριστεράς (αποτελεί τελικά επίσημη θέση του ΚΚΕ εσωτ., πως «η διάσπαση πρέπει να βαθύνει»!... όπως διακήρυξε πρόσφατα επίσημο στέλεχος του «εσ.» από την

«Αυγή»!). Και δεν εμπνέει ευφορία ένας συχνά άκριτος μιμητισμός κάποιας ευρωκομμουνιστικής γραμμής, τη στιγμή που το φαινόμενο αυτό δοκιμάζεται, δείχνοντας έτσι τα όριά του.

Αυτή ακριβώς η έλλειψη, μιας σωστής και συγκεκριμένης στρατηγικής, πρέπει να 'ναι η αιτία, που το ΚΚΕ εσ. δεν μπορεί να ξεπεράσει τα προβλήματά του, να εμπνεύσει τις οργανώσεις του, αλλά και να αποτελέσει, την ορατή εκείνη εναλλακτική πρόταση, που επίμονα ερευνά σήμερα, ένα μεγάλο κομμάτι της Ελληνικής Αριστεράς.

Γι' αυτό δεν νομίζω ότι είναι σωστή κι ούτε θα βρει απήχηση, η πρόταση που διατύπωσε ο Νίκος Μπίστης (σε άρθρο του, στο περιοδικό «Η Αριστερά σήμερα»), για προσχώρηση ή ενίσχυση του ΚΚΕ εσωτ.

● Στο χώρο, τώρα, των «ανένταχτων» σε κόμματα, αγωνιστών της Αριστεράς, οι ζυμώσεις που συντελούνται έχουν μια ιδιαίτερη σημασία.

Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των αγωνιστών της Αριστεράς που αποχώρησαν ή διαγράφηκαν από τα κόμματα, αυξάνει διαρκώς. Στους παλιούς «Λαμπράκηδες» που μετά τη διάσπαση του '68 δεν θέλησαν να ενταχθούν σε κάποιο κόμμα έχουν προστεθεί και

πολλοί αριστεροί (ιδίως της νεότερης γενιάς) είτε από τη διάλυση των αριστεριστικών μπλοκ, είτε από εθελούσια ή αναγκαστική έξοδο από τα κόμματα είτε, τέλος, από τη μη προσχώρηση καθότου σε κανένα σχήμα, όλα αυτά τα χρόνια.

Το φαινόμενο δεν είναι τυχαίο. Έχει να κάνει κύρια με το γεγονός, πως οι παραδοσιακές οργανώσεις της Αριστεράς (κι όχι μόνο στον τόπο μας), περνούν μια βαθιά κρίση φυσιογνωμίας. Με την ακαμψία των δομών τους και τον πολιτικό «ρεαλισμό» τους, με την υποβάθμιση των μαζικών κινήματων, δεν είναι σε θέση να αναπτύξουν οποιαδήποτε σοβαρή λειτουργία ζύμωσης, να παρακολουθήσουν τα νέα κοινωνικά κινήματα, να «πιάσουν» το σφυγμό των εργαζομένων και τις αγωνίες της νεότερης γενιάς.

Το καινούριο στοιχείο που σήμερα φαίνεται στον ορίζοντα, είναι ότι ναι μεν κατανοήθηκαν τα όρια, τα κενά και οι καθυστερήσεις των παραδοσιακών πολιτικών οργανισμών, αλλά ταυτόχρονα διαφαίνονται ορισμένα σημάδια, που αμφισβητούν το «μοιραίο» της κατάληξης στην ιδιώτευση και στον πολιτικό παροπλισμό των ανένταχτων αριστερών. Να μερικά τέτοια σημάδια:

● Σε αρκετές επαρχιακές πόλεις, έχουν ιδρυθεί το τελευταίο διάστημα, πολλοί κοινωνικοί και πολιτιστικοί φορείς από ανένταχτους αριστερούς, που αναπτύσσουν πρωτότυπη δραστηριότητα σε πολιτικά, πολιτιστικά, οικολογικά θέματα, εκδίδουν τοπικά περιοδικά, εφημερίδες κτλ. (Χαλκίδα, Καλαμάτα, Θεσσαλονίκη, Λάρισα κτλ.).

● Σε ορισμένες απ' αυτές τις πόλεις, έχουν γίνει και δημόσιες συγκεντρώσεις για συζήτηση διαφόρων ζητημάτων (όπως πρόσφατα στη Λάρισα, με συμμετοχές των Σπ. Νέστορα, Γ. Νοταρά, Δ. Κωνσταντάκου, Κ. Ταγαρίδη, Κ. Τσαντίλη κτλ.).

Από στελέχη του παλιού Κ.Σ. των «Λαμπράκηδων», αλλά και από νεότερες δυνάμεις, συζητιέται έντονα τον τελευταίο καιρό, η ανάγκη ίδρυσης πολιτικών ομίλων σ' όλη την Ελλάδα, που θα καταπιαστούν τόσο με θεωρητικά θέματα, όσο και με αντιμετώπιση κρίσιμων προβλημάτων του καιρού μας (ειρήνης, περιβάλλοντος, κτλ.).

● Από άλλους πάλι αριστερούς, προτείνεται η δημιουργία μιας Πολιτικής Λέσχης, με στόχο τη διερεύνηση των νέων αντιθέσεων που έχει φέρει η κρίση του καπιταλισμού στην εποχή μας και την ανάληψη αντίστοιχων πολιτικών πρωτοβουλιών.

● Αν σ' όλα αυτά προσθέσουμε και το γεγονός ότι όλο και ξεφυτρώνουν νέα πολιτικά, πολιτιστικά έντυπα ή ότι άλλα, πυκνώνουν τις εκδόσεις τους, γίνεται φανερό πως ένας αριθμός αριστερών δεν ησυχάζει, αλλά ανησυχεί, αγωνιά και ψάχνει, για την αριστερή εκείνη πρόταση, που πραγματικά θα τον εμπνεύσει, σε μια πιο ενεργό πολιτική δραστηριότητα.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΕΝΟ

Απ' την περιγραφή της παραπάνω κατάστασης, βγαίνει νομίζουμε αβίαστα το συμπέρασμα, πως ένα σημαντικό τμήμα του κόσμου, που μέχρι πριν λίγο, έδειχνε την εμπιστοσύνη του, είτε στο ΠΑΣΟΚ (κύρια), είτε στο ΚΚΕ ή στο ΚΚΕ εσωτ., δεν «καλύπτεται» σήμερα απ' αυτούς τους φορείς.

Δεν εκφράζεται από τις πολιτικές επιλογές τους κι ούτε απ' τον τρόπο που προωθούν τα ταξικά του συμφέροντα. Υπάρχει, λοιπόν, κάποιο πολιτικό κενό, που δεν μπορεί παρά (αργά ή γρήγορα) να καλυφθεί. Το γεγονός της ύπαρξης αυτού του κενού, το 'χει συλλάβει ήδη ο έμπειρος κομματικός σχηματισμός του ΚΚΕ. Έτσι είναι γνωστή στο παρελθόν, η προσπάθειά του με τη δημιουργία της ΚΕΑ και η σημερινή απόπειρα «οικειοποίησης» των «Σοσιαλιστικών Συνδέσμων» του Στ. Παναγούλη. Είναι ενδεικτικές, εξάλλου, οι προσπάθειες του ΚΚΕ εσωτ., να ενσωματώσει στην τροχιά της επιρροής του όλες τις αυτόνομες συνδικαλιστικές παρατάξεις (προσπάθειες, όμως, που δεν τελεσφορούν...).

ΥΠΑΡΧΕΙ ΔΙΕΞΟΔΟΣ;

Ο προβληματισμός βέβαια, όλου αυτού του κόσμου της Αριστεράς, φαίνεται να μη «χωρά» στον αστερισμό των υπάρχοντων πολιτικών σχημάτων. Και δεν είναι μόνο (όπως παραπάνω είδαμε) οι αγωνιστές του ΠΑΣΟΚ που απογοητευμένοι απ' την πολιτική της ηγεσίας τους, δεν αρκούνται στο να δυσφορούν, αλλά βρίσκουν τρόπους, να μετατρέψουν αυτή τη δυσφορία σε θετική πολιτική δράση. Είναι κι όλοι οι άλλοι που διαπιστώνοντας τα «όρια» των παραδοσιακών κομμάτων της Αριστεράς και βγαλμένοι μέσα από την ενωτική εμπειρία του αντιδικτατορικού αγώνα (10 χρόνια σήμερα, μετά την εξέγερση του Πολυτεχνείου, αξίζει να το θυμόμαστε) αρνούνται να συμβάλλουν στη διαώ- νιση της πώλωσης και των ψυχώσεων της διάσπασης του '68 και αναζητούν μια νέα προοπτική... Αυτό δεν σημαίνει υποτίμηση του πλούτου, της πολιτικής ενεργητικότητας, καθώς και του δυναμικού, που βρίσκεται σήμερα στεγασμένο στους πολιτικούς σχηματισμούς της Αριστεράς. Ούτε σημαίνει μια πολιτική υπερεκτίμηση των ανένταχτων σήμερα δυνάμεων της Αριστεράς. Ούτε μια νέα τεχνική διαίρεση, νέα τείχη και φραγμοί στην επικοινωνία και τον διάλογο των αριστερών δυνάμεων. Ούτε (πολύ περισσότερο)

σεχταριστικοί αποκλεισμοί και δογματικές αξιώσεις μοναδικότητας...

Βέβαια, αυτή η νέα προοπτική, η επιζητούμενη εναλλακτική πρόταση, είναι πέρα από τα όρια και τις δυνατότητες του γράφοντος. Δεν μπορεί άλλωστε, να 'ναι υπόθεση ενός ατομικού εγχειρήματος. Εκείνο όμως, που μπορεί να ειπωθεί με σιγουριά είναι πως σήμερα, έχει διαμορφωθεί ένα ευνοϊκότερο πλαίσιο για να τεθούν «επί τάπητος» και ν' αρχίσει ένας ουσιαστικός διάλογος (και με πολιτικούς όρους), για τα ζητήματα που χρόνια τώρα «ταλανίζουν» την Αριστερά. Η αλλαγή των πολιτικών συνθηκών, με την πτώση της Δεξιάς, φέρνει όλες τις δυνάμεις αντιμέτω- πες με την απαίτηση ανάλυσης και παρέμβα- σης στη σημερινή πραγματικότητα. Βοηθά να μπει σε βάθος η συζήτηση, να χαραχθούν τα πλαίσιά της και να κατατεθούν υπεύθυνα και σοβαρά οι όποιες σκέψεις και προτάσεις υ- πάρχουν, δημιουργώντας έτσι τις προϋποθέ- σεις για την ανάπτυξη μιας νέας πολιτικής πρωτοβουλίας...

Απ' την άλλη, πρέπει νομίζουμε να ξεπερα- στούν οι διάφοροι δισταγμοί (στην ανάληψη αντίστοιχων πολιτικών πρωτοβουλιών), που βασίζονται είτε στην παλιότερη αποτυχία πα- ρόμοιων προσπαθειών, είτε στο πλήθος και την πολυμορφία των απόψεων, είτε τέλος,

στη μη ύπαρξη κάποιου «χαρισματικού ηγέ- τη», που θα μπει μπροστά σ' αυτές τις διαδικα- σίες.

Όμως, όσον αφορά, τις παλιότερες εμπει- ρίες, είναι φανερό, πως επιχειρήθηκαν σε μια άλλη εποχή, όπου το μεν ΠΑΣΟΚ (όν- τας αντιπολίτευση) ήταν ανερχόμενη πολι- τική δύναμη, με τεράστια σαγηνευτική επί- δραση στο λαό, ενώ τώρα, βρίσκεται στην ε- ξουσία και η φθορά του αρχίζει να γίνεται ευ- ρύτερα αισθητή. Στο δε χώρο της κομμουνι- στικής Αριστεράς, το ΚΚΕ κέρδιζε τη μάχη κατά του «εσ.» και των αριστεριστικών ομά- δων, ενώ σήμερα κοινή είναι η διαπίστωση ό- τι δεν μπορεί να ξεπεράσει τις ποιοτικές κα- θυστερήσεις που το διακρίνουν και να παρέμ- βει αποφασιστικά στις πολιτικές εξελίξεις. Ταυτόχρονα το μαζικό κίνημα ήταν σε μεγά- λη έξαρση, ενώ τώρα «παρακολουθεί» τα γε- γονότα και τις συμφωνίες κορυφών, χωρίς να έχει κανένα πρωταγωνιστικό ρόλο.

Το άλλο ζήτημα (η πολυμορφία, δηλαδή, των απόψεων), δεν είναι αζεπέραστο, αν αυ- τή η διαδικασία (του διαλόγου και της πολιτι- κής πρωτοβουλίας) ξεκινήσει και βασιστεί σε γνήσιες δημοκρατικές διαδικασίες, με σεβα- σμό στις αντίθετες απόψεις και με μια ειλι- κρινή προσπάθεια σύνθεσης, ειδικότερα στα πρωτεύοντα ζητήματα.

Όσον αφορά, τέλος, την απουσία κάποιας ηγετικής προσωπικότητας, μπορεί να 'ναι έ-τσι, αλλά γιατί να μην χειραφετηθούμε κάπο- τε, από τη μυθολογία του «ηγέτη»; Μήπως θα ήταν προτιμότερη μια συλλογική ευθύνη, χω- ρίς χάσματα κορυφής-βάσης;

Το μεγάλο ζητούμενο είναι βέβαια η ρεαλι- στική «εναλλακτική πρόταση». Αλλά αυτή, δεν μπορεί να 'ναι δοσμένη ρητορί. Θα 'ναι η κατάληξη, το προϊόν μιας διαδικασίας διαλό- γου και έρευνας που πρέπει αναμφίβολα να μετάσχουν, όλες οι νέες δυνάμεις κι όχι μό- νον αυτές... Όλοι όσοι συνειδητοποιούν την αναγκαιότητά της...

1. Οι επισημάνσεις αυτές δεν γίνονται τώρα, για πρώτη φορά. Περιέχονται και στην παρέμβασή μου στο προσυνεδριακό διάλογο του ΚΚΕ («Ριζοσπά- στης» 11-11-82).

Θέσεις

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Τ. Κυπριανίδης: Μονεταρισμός και άριστερός νεο- φιλελευθερισμός.

Γ. Μηλιός: Ίμπεριαλισμός και θεωρίες μητρόπολης - περιφέρειας.

Τ. Μαστραντώνης: Κυβερνητική σταθερότητα και άριστερός πραγματισμός.

Α. Ταρπάγκος: Τό εργατικό κίνημα απέναντι στην «εργατική συμμετοχή».

Η. Ίωακείμογλου: Για την έννοια του συλλογικού έργατη.

Α. Lipietz: Συνέντευξη στις «Θέσεις»

Κ. Busch: Η διαμάχη για τό νόμο της αξίας στην παγκόσμια αγορά.

ΟΚΤΩΒΡΙΗΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΗΣ 83

5

Κυκλοφορεί
σέ Γ' έκδοση
τό γνωστό

«ΜΕΓΑ ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ»

Θ. ΤΣΑΒΕΑ

4 τόμοι - 4.000 σελίδες

Εκδόσεις ΤΣΑΒΕΑ

Σταδίου 48 - Αθήνα 131 - Τηλ. 3218257

Παπαδιαμαντοπούλου 13 - Αθήνα 612 -

Τηλ. 7214931

Συνδικαλιστικό κίνημα και δομική κρίση

του Λουκά Αποστολίδη

Σ' αυτή την κρίσιμη μεταβατική περίοδο, της βαθιάς, δομικής και πολύπλευρης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής κρίσης που πλήττει, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, όλες τις χώρες του καπιταλιστικού κόσμου, στην Ελλάδα ένα οργανωμένο σοσιαλιστικό κίνημα έχει αναλάβει την διακυβέρνηση της χώρας. Το εργατικό κίνημα, μέσα στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται, προσπαθεί να ξεπεράσει τις συσσωρευμένες (εδώ και δεκαετίες) οργανωτικο-λειτουργικές αδυναμίες και να επανακαθορίσει το ρόλο και τη δράση του στο χώρο της παραγωγικής διαδικασίας και γενικότερα στο κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικό χώρο. Με άλλα λόγια το συνδικαλιστικό κίνημα παλεύει για να βρει τη φυσιογνωμία του, την ταυτότητά του και να χαράξει μια συνολική στρατηγική, που θα ανταποκρίνεται πιο αποτελεσματικά τόσο στην προώθηση των άμεσων κοινωνικο-οικονομικο-επαγγελματικών συμφερόντων των εργαζομένων, όσο και της διαδικασίας για τον κοινωνικό μετασχηματισμό της κοινωνίας μας.

Α. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι τα προβλήματα σχετικά με την οργανωτικο-λειτουργική διάρθρωση της συνδικαλιστικής εξουσίας είναι από τα ζητήματα που ελάχιστα υποβλήθηκαν σε κάποια σοβαρή θεωρητική επεξεργασία. Η αντίληψη που κυριαρχούσε, πραγματευόταν την οργάνωση και λειτουργία των συνδικάτων σε ζήτημα καθαρά τεχνικό, σε σημείο που να μην μένει πια χώρος για ένα ζωντανό και ενεργητικό, θεωρητικό ενδιαφέρον.

Πρακτικές συνέπειες της αντίληψης ήταν το συνδικάτο να αποτελεί περισσότερο ένα μηχανισμό, που όποιος κατείχε την «κορυφή» τον χειρίζονταν ανάλογα, παρά ένα δημοκρατικό θεσμό για την προώθηση των εργατικών συμφερόντων, για τη διαπαιδαγώγηση των εργαζομένων και την ενεργητική συμμετοχή τους στην άσκηση της συνδικαλιστικής εξουσίας. Το συνδικάτο —«μηχανισμός»— είχε στον ένα ή τον άλλο βαθμό τα χαρακτηριστικά του αστικού κράτους (Συγκεντρωτισμός —αυταρχική άσκηση της συνδικαλιστικής εξουσίας— νοθείες - παρασκήνια κτλ.).

Η αντίληψη αυτή για το συνδικάτο - «μηχανισμό» επιβλήθηκε τόσο από την κυρίαρχη ιδεολογία της αστικής τάξης και από τον κρατικό παρεμβατισμό (καλυμμένο ή απροκάλυπτο), όσο και από την ιδιομορφία και εξαρτημένη κοινωνικο-οικονομικο-πολιτική εξέλιξη της χώρας. Κάτω από τέτοιες συνθήκες η όλη ανάπτυξη και αναπαραγωγή του κινήματος, πέρασε μόνο μέσα από τμηματικούς, κλαδικούς και συντεχνιακούς αγώνες χωρίς να κατορθώσει να κατοχυρώσει σε κεντρικό επίπεδο μια αυθεντική, γνήσια συνδικαλιστική εξουσία που θα έκφραζε πραγματικά τα συμφέροντα του συνόλου της εργατικής τάξης. Έτσι δεν είναι καθόλου υπερβολή να ισχυριστούμε ότι, με ελάχιστες εξαιρέσεις, η κεντρική συνδικαλιστική εξουσία ήταν ή δοτή (με δικαστικές αποφάσεις) ή νόθα (βγαλμένη μέσα από νόθες εκλογικές διαδικασίες).

Είναι ανάγκη σήμερα κάτω από τις σημερινές ευνοϊκές συνθήκες να αντιπαραθέσουμε στο συνδικάτο «μηχανισμό», το συνδικάτο θεσμό.

Αν δεν συνειδητοποιήσουμε την αναγκαιότητα του αναπροσανατολισμού το κίνημα δεν πρόκειται να βρει τη φυσιογνωμία του, τόσο εσωτερικά σε σχέση:

- με τη δημοκρατική διάρθρωση και λειτουργία της συνδικαλιστικής εξουσίας·
 - με την ενότητα (ταξική και πολιτική) της εργατικής τάξης (δημόσιος, ιδιωτικός τομέας)·
 - με τη μαζικοποίηση και την αλλαγή των συσχετισμών δύναμης της εργατικής τάξης·
- όσο και εξωτερικά σε σχέση:

- με την αυτονομία του απέναντι στα κόμματα και το κράτος·
- με την ενεργητική ανταπόκριση στις απαντήσεις του αγώνα για το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας.

Προϋποθέσεις για την υλοποίηση των παραπάνω είναι η μεταλλαγή των συγκεντρωτικού τύπου συνδικαλιστικών οργανώσεων, οι γνήσια δημοκρατικές εκλογικές διαδικασίες και η ενεργητική συμμετοχή των εργαζομένων.

Η δημιουργία μιας τέτοιας ουσιαστικής (και όχι τυπικής) δημοκρατίας στις συνδικαλιστικές οργανώσεις θα αποτελέσει μια ενεργητική αντίθεση απέναντι στους αστικούς θεσμούς, θα μαζικοποιεί και θα πολιτικοποιεί τις ευρύτερες μάζες των εργαζομένων δημιουργώντας σ' αυτούς την επιθυμία να δουλέψουν με υπευθυνότητα για την οικοδόμηση μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Στην πράξη σήμερα έχουν γίνει θετικά βήματα προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού, της εξυγίανσης και της μαζικοποίησης του κινήματος. Ο Ν. 1264/82 έβαλε για πρώτη φορά στην ιστορία του εργατικού κινήματος τους απαραίτητους εκείνους όρους, που θα επιτρέψουν στο κίνημα να ξεπεράσει τις αδυναμίες του και να κατοχυρώσει τη φυσιογνωμία του.

Β. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ

Το 1983 είναι πραγματικά μια χρονιά θεσμικών και δομικών αλλαγών, που αποτελούν τομές στο κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο και ανοίγουν το δρόμο για τη διαμόρφωση νέων κοινωνικών, και εργασιακών σχέσεων.

Έτσι, παρατηρούμε, πέρα από τις παραδοσιακές διεκδικήσεις, να εκφράζονται μέσα από τον προγραμματισμό των συνδικαλιστικών οργανώσεων μια σειρά από νέες διεκδικήσεις και ιδέες. Οι λέξεις συμμετοχή (εργατική, λαϊκή), εργατικός έλεγχος (αλλά και κοινωνικός) αυτοδιαχείριση, δημοκρατικός προγραμματισμός, α-

ποκέντρωση, κοινωνικοποίηση, ποιότητα ζωής, ελεύθερος χρόνος, εκπαίδευση, υγεία, πολιτισμός κτλ. πέρασαν στην ημερήσια διάταξη των οργανώσεων και ευαισθητοποίησαν τη συντριπτική πλειοψηφία των εργαζομένων.

Αυτός ο εμπλουτισμένος συνδικαλιστικός λόγος ήρθε και συνεχίζει να έρχεται σε σκληρές αντιπαράθεσεις με τον παραδοσιακό διεκδικητικό λόγο, αλλά και με τα «εργατίστικα κλαψουρίσματα» των υπολλειμμάτων του νεοδημοκρατικού εργατοπατερισμού. Σήμερα μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι ο νέος αυτός διεκδικητικός λόγος κυριαρχεί στο μαζικό χώρο και εκφράζεται με τους όρους θεσμικές και δομικές αλλαγές.

Σαν γνωρίσματα της ποιότητας των νέων αιτημάτων (που ορισμένοι θεωρητικοί και συνδικαλιστές τα διακρίνουν με τον όρο ποιοτικά σε αντιπαράθεση με τα ποσοτικά αιτήματα) μπορούμε να αναφέρουμε σαν σημαντικότερα τα εξής:

- Την αμφισβήτηση κύρια των δομών στην κοινωνία, την παραγωγή και τις εργασιακές σχέσεις (κοινωνικο-οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών), που αναπαράγουν τις καταπιεστικές και εκμεταλλευτικές σχέσεις, την αλλοτρίωση της εργασίας και την προβολή της αναγκαιότητας για αλλαγές.

- Την ολοένα και με περισσότερο άμεσο τρόπο αμφισβήτηση, της καπιταλιστικής οργάνωσης εργασίας, του μονοπωλιακού διευθυντικού δικαιώματος της εργασίας, των εργασιακών σχέσεων, και προβολή της θέσης για ουσιαστική συμμετοχή των εργαζομένων στα κέντρα λήψης αποφάσεων (επιχείρηση ή κοινωνία), την κατάκτηση θεσμικών και δομικών αλλαγών (εργατικός έλεγχος, εργατικά συμβούλια, έλεγχος των συνθηκών εργασίας, κοινωνικοποιήσεις βασικών μέσων παραγωγής, πειραματισμός νέων παραγωγικών μορφών κτλ.) που ανοίγουν τον δρόμο για τον μετασχηματισμό της κοινωνίας.

- Τη «συνολικοποίηση» και ριζοσπαστικοποίηση του ταξικού αγώνα. Η έννοια της «συνολικοποίησης του αγώνα» χρησιμοποιείται για να εκφράσει την στρατηγική του εργατικού κινήματος, που ξεπερνάει τα «σινικά τείχη» (που θέλει η ιδεολογία της αστικής τάξης να υπάρχουν) μεταξύ συνδικαλιστικής και πολιτικής πράξης και συναθρώνει διαλεκτικά τον εργοστασιακό αγώνα και εξω-εργοστασιακό αγώνα, την πάλη στην παραγωγή με την πάλη στην κοινωνία.

Η ριζοσπαστικοποίηση του αγώνα δεν σημαίνει απλά την αμφισβήτηση των δομών του καπιταλιστικού μοντέλου και τη γενική και αφηρημένη πρόταση ενός αντισχεδίου, αλλά κύρια το βγάσιμο από την αναμονή, το κατέβασμα του κινήματος από τις «αντιμονοπωλιακές κορυφές» και τη δράση του για να αλλάξει τις συγκεκριμένες συνθήκες, να κάνει τη συνδικαλιστική πράξη μοχλό για την αλλαγή των εργασιακών σχέσεων και των κοινωνικών σχέσεων.

- Τη διάρκεια και τη διαλεκτική ανάπτυξη του ταξικού αγώνα. Η κατάκτηση θεσμικών και δομικών αλλαγών (που αποτελούν το κύριο γνώρισμα του νέου προγραμματισμού των συνδικαλιστικών οργανώσεων της χώρας μας) και ο τρόπος συνάρθρωσης του κράτους με την εξουσία μπορούν να παίξουν διπλό ρόλο: είτε να ενσωματώσουν το κίνημα στο καπιταλιστικό σύστημα (συντεχνιακές δομές στη Δ. Ευρώπη) είτε να χρησιμεύσουν σαν μέσα, πηγές ανατροφοδότησης για τη διάρκεια και τη διαλεκτική ανάπτυξη της ταξικής πάλης σ' ένα όλο και ανώτερο επίπεδο. Αντίθετα οι διεκδικήσεις για οικονομικά —καταναλωτικές αξίες— είναι μέσα στη λογική του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος. Και δεν μπορούμε να πούμε ότι επιτρέπουν μια διάρκεια και μια διαλεκτική ανάπτυξη της ταξικής πάλης.

Οι μορφές πάλης

Η ιστορία του εργατικού κινήματος είναι ένας συνεχής αγώνας, έκφρασης των αναγκών και διεκδίκησης για την ικανοποίησή τους. Οι όψεις αυτού του αγώνα πολύμορφες. Η ιστορική διαδρομή του εργατικού κινήματος της χώρας μας είναι γεμάτη από σκληρούς και αιματηρούς αγώνες. Οι μορφές πάλης, που συνδέονται άμεσα με τον προγραμματισμό και τη στρατηγική του κινήματος, δεν είναι μια εύκολη υπόθεση. Κατά την άποψή μου πριν επιλέξουμε την Α ή Β μορφή πάλης θα πρέπει να προβληματιστούμε: 1) γιατί το συγκεκριμένο αίτημα (-τα), 2) τον τρόπο, που θα το (ή τα) διεκδικήσουμε, 3) τον χρόνο και 4) στα πλαίσια ποιας στρατηγικής.

- Ο τρόπος, η μορφή που θα πάρει η πάλη δεν μπορεί να είναι δοσμένη μια και έξω. Δεν μπορεί λοιπόν να λέμε ότι ταξικοί αγώνες = απεργίες και αντιστρέφοντάς του, αν δεν υπάρχουν απεργίες = δεν υπάρχουν ταξικοί αγώνες.

Σίγουρα η απεργία είναι μία από τις πιο δυναμικές μορφές πάλης, αλλά όχι πάντα και η πιο αποτελεσματική. Όπως τονίσθηκε παραπάνω η διαχείριση της συνδικαλιστικής εξουσίας γινόταν σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της «κορυφής» και η βάση καλούνταν να νομιμοποιήσει τις ήδη πραγματοποιημένες ενέργειες. Σήμερα θα πρέπει να προβληματιστούμε: Μήπως είναι καλύτερα η βάση να αυτοδιαχειρίζεται τους αγώνες; Να συμμετέχει δηλαδή ενεργά για την επιλογή της Α ή Β μορφής πάλης, να αναλύονται οι αγώνες όχι με τη μορφή ενός Α εργοδότη απομονώνοντάς τον από τη συμπεριφορά της αστικής τάξης, όχι με τη διάσταση της ικανοποίησης μιας ανάγκης απομονώνοντάς την από τους μακροπρόθεσμους και μεσοπρόθεσμους στόχους, όχι στη βάση των μικρο-παραταξιακών και μικρο-πολιτικών σκοπιμοτήτων, όχι στη βάση της απλής προάσπισης των κλαδικών, συντεχνιακών αγώνων, αλλά στη βάση της ταξικής αλληλεγγύης, της ταξικής ενότητας, της συμβολής στην ανάπτυξη ταξικής και πολιτικής συνείδησης. Διαφορετικά μπορεί ο τρόπος που διεκδικείται ένα αίτημα να φέρει τον ανταγωνισμό ανάμεσα σε διαφορετικές κατηγορίες εργαζομένων, τη σύγκρουση ανάμεσα σε διάφορες τάσεις, που εκφράζονται στο κίνημα, και συνειδητά ή ασυνειδητά να φθείρει τις ευνοϊκές συνθήκες τόσο για την ανάπτυξη του ίδιου του κινήματος, όσο και για γενικότερες κοινωνικές αλλαγές. Δεν θα σταθώ στο σύνθημα ότι «ορισμένοι αγώνες υπονομεύουν το έργο της σοσιαλιστικής κυβέρνησης» αλλά δεν μπορώ να μην επισημάνω την ιστορική εμπειρία της Χιλής.

Το πότε ένα αίτημα μπαίνει για άμεση λύση, ο χρόνος που επιλέγεται για την ικανοποίησή του είναι ένας άλλος παράγοντας που θα πρέπει να συνεκτιμάται. Εδώ αναλύει κανείς την «ωριμότητα» του Α ή και του Β αιτήματος, τους συσχετισμούς δύναμης, την κατάσταση της επιχείρησης και γενικότερα του κλάδου με δύο λόγια τις συγκεκριμένες αντικειμενικές και υποκειμενικές συνθήκες. Ένα άκαιρο αίτημα, που δεν λαβαίνει υπόψη τα παραπάνω, πέρα από την μη ικανοποίησή του μπορεί να οπισθοδρομήσει το κίνημα.

Και τα τρία σημεία που θίξαμε, (επιλογή των αιτημάτων, ο τρόπος διεκδίκησης και ο χρόνος) θα πρέπει να εντάσσονται σε μια στρατηγική που θα επιλέγει και θα ιεραρχεί τους στόχους, θα εξειδικεύει τα πεδία της ταξικής πάλης, θα κλιμακώνει τους ταξικούς αγώνες, θα ενεργοποιεί τις πλατιές μάζες των εργαζομένων, θα ενοποιεί (ταξική και πολιτική ενότητα) και θα μαζικοποιεί το κίνημα (αλλάζοντας έτσι τους συσχετισμούς δύναμης προς όφελος της εργατικής τάξης).

Η στρατηγική και τακτική

Παίρνοντας υπόψη τα παραπάνω θα ήθελα να προσεγγίσουμε περισσότερο το συγκεκριμένο συνδικαλιστικό λόγο και πράξη, για να μπορέσουμε να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα για το ρόλο που θα πρέπει να παίξει σήμερα το κίνημα σ' αυτή τη μεταβατική περίοδο.

Κατ' αρχήν ο συνδικαλιστικός λόγος και η πρακτική των υπολειμμάτων του νεοδημοκρατικού εργατοπατερισμού. Όλες οι προσπάθειες είτε της κυβέρνησης της αλλαγής, νομοθετικές, είτε της Δικαιοσύνης (δικαστικές αποφάσεις) είτε της Διοίκησης της ΓΣΕΕ για την εξυγίανση, τον εκδημοκρατισμό και τον ταξικό προσανατολισμό του κινήματος χαρακτηρίστηκαν σαν ωμές παρεμβάσεις στο μαζικό χώρο με στόχο την «άλωση» του συνδικαλιστικού κινήματος.

Στην πράξη έγιναν προσπάθειες οργανωτικής συγκρότησης των ρεφορμιστικών δυνάμεων και δημιουργήθηκαν δύο παρατάξεις η ΑΔΗΣΚ και η ΔΑΣΠ. Στόχοι αυτών των παρατάξεων είναι η παραχαράκωση κάποιων δυνάμεων, η μη νομιμοποίηση της διαδικασίας του εκδημοκρατισμού και της εξυγίανσης του κινήματος και η με κάθε μέσο αντικυβερνητική προπαγάνδισή.

Παρατηρούμε λοιπόν μια ριζική αλλαγή στη συμπεριφορά και τον συνδικαλιστικό λόγο των ρεφορμιστικών δυνάμεων. Ο δήθεν «ανεξάρτητος» συνδικαλιστικός λόγος του νεοδημοκρατικού εργατοπατερισμού, όπως εκφραζόταν στο διάστημα 1974-1981, σήμερα αποκαλύπτεται πέρα για πέρα για την ταύτισή του (πολιτικο-συνδικαλιστική) με τον αντιπολιτευτικό πολιτικό λόγο της ΝΔ., απέναντι στην κυβέρνηση. Έτσι τα πολιτικά συνθήματα της Ν.Δ., η καταστροφολογία και η κινδυνολογία (για την οικονομία, τον χειρισμό εθνικών ζητημάτων κτλ.), το κτύπημα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (έλεγχος και εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων) και η αρνητική στάση της απέναντι στις θεσμικές και δομικές αλλαγές της κυβέρνησης, υιοθετήθηκαν απόλυτα από τις συνδικαλιστικές αυτές δυνάμεις. Η συνδικαλιστική τους δε πρακτική προσπαθεί να ανταποκριθεί σ' αυτό το πλαίσιο των πολιτικών επιλογών, που χαράζει η αστική τάξη και ο κύριος πολιτικός της εκφραστής η ΝΔ. Πρόγραμμα, τακτική και στρατηγική των υπολειμμάτων του νεοδημοκρατικού εργατοπατερισμού είναι η φθορά, η υπονόμευση του κυβερνητικού έργου για την «απαλλαγή από την αλλαγή». Και μετά τι; Σ' αυτό το ερώτημα δεν υπάρχει απάντηση.

Σχετικά με τις προοδευτικές παρατάξεις (ΠΑΣΚΕ, ΕΣΑΚ-Σ και ΑΕΜ) οι αντιθέσεις μπορούν να συγκεκριμενοποιηθούν γύρω από τους άξονες: του προγραμματισμού των μορφών πάλης, της τακτικής και της στρατηγικής (που θεμελιώνονται στους ιδεολογικο-πολιτικούς προσανατολισμούς και τους τελικούς στόχους του κινήματος).

Σ' επίπεδο προγραμματισμού, μορφών πάλης και τακτικής οι κύριες αντιθέσεις εκφράστηκαν μέσα από τα συνθήματα:

— Οικονομικά (ή οικονομίστικα) συντεχνιακά αιτήματα	ή θεσμικά και δομικές αλλαγές;
— Αγώνες για «όλο και περισσότερα», «εδώ και τώρα»	ή αγώνες που βάζουν προτεραιότητες στην ικανοποίηση των συσσωρευμένων εδώ και δεκαετίες πιεστικών αναγκών και δημιουργούν προϋποθέσεις για το μέλλον;
— Συντονιστικές επιτροπές αγώνα	ή αγώνας μέσα από τους υπάρχοντες θεσμούς;
— Αγώνες ξεκομμένοι από τις απαντήσεις και τους περιορισμούς μιας στρατηγικής κοινωνικού μετασχηματισμού,	ή αγώνες ενταγμένοι σε μια στρατηγική σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας.
— Αντικυβερνητικός συνδικαλισμός (στα πλαίσια εξυπηρέτησης του πολιτικού λόγου)	ή συνδικαλισμός δυναμικής συμπαράταξης και ενεργητικής στήριξης του κυβερνητικού λόγου και της πρακτικής;

Χωρίς να θέσουμε «σινικά τείχη» ανάμεσα σ' αυτές τις επιλογές-πρακτικές, παρατηρώντας το συνδικαλιστικό λόγο και την πρακτική των παρατάξεων, παρά τις όποιες διακυμάνσεις κατά περιόδους, μπορούμε να κατατάξουμε την ΠΑΣΚΕ στο δεύτε-

ρο τύπο επιλογών, την ΕΣΑΚ-Σ κύρια, αν όχι αποκλειστικά, στον πρώτο τύπο επιλογών και το ΑΕΜ να παραπαίει πότε από δω και πότε από εκεί.

Σ' επίπεδο στρατηγικής η προβληματική του κινήματος, πέρα από τις διακηρύξεις των κομμάτων από τα οποία επηρεάζονται, έχει ελάχιστα προχωρήσει. Οι καθημερινοί ταξικοί αγώνες είτε είναι ξεκομμένοι τελείως από τους στρατηγικούς στόχους, είτε βρίσκουν μια μηχανιστική-επιφανειακή σύνδεση (σ' επίπεδο πολιτικού λόγου) είτε είναι μεν ενταγμένοι στην προοπτική του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας, αλλά η προβληματική, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, έχει παραχωρηθεί ή στους πολιτικούς φορείς, ή στη σοσιαλιστική κυβέρνηση, που ασκεί σήμερα την εξουσία. Οι σημερινές εξελίξεις που σημαδεύονται από βαθείς τομές στο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, στον παραγωγικό χώρο και τις εργασιακές σχέσεις έχουν ήδη βάσει μπροστά στο κίνημα ιστορικά μαθήματα.

Συμπερασματικά πιστεύω να συμφωνούμε στην αναγκαιότητα του αναπροσανατολισμού του προγραμματισμού και της δράσης. Αυτό όμως που έχει αποφασιστική σημασία είναι να γίνει ο λόγος πράξη, να δέσουμε τους καθημερινούς αγώνες με το αύριο, τους μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους, να συντονίσει το εργατικό κίνημα τη δράση του με το γενικότερο λαϊκό κίνημα για να μπει φραγμός στα σχέδια της αντίδρασης και του κατεστημένου, για να στεριώσει η δημοκρατία, η ελευθερία και η εθνική ανεξαρτησία στον τόπο μας.

Ο μόνος δυνατός τρόπος, στις σημερινές συνθήκες, για την υλοποίηση των παραπάνω επιλογών είναι να κάνουμε πράξη τη στρατηγική των θεσμικών και δομικών αλλαγών. Η συνειδητοποίηση αυτών των αλλαγών, η κατανόηση και η λειτουργία αυτών των θεσμών, η χρησιμοποίηση αυτών των θεσμών σαν μέσα, πηγές ανατροφοδότησης των ταξικών αγώνων, για ξεπέρασμά τους και η κατάκτηση κι άλλων κοινωνικών και εργατικών εξουσιών είναι η μοναδική εγγύηση και για το στέριωμα και για το βάθαιμα της αλλαγής.

□

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΕΝ ΣΥΝΤΟΜΙΑ!

Δέν υπάρχει λόγος νά κρατάτε ολόκληρες τίς έφημερίδες πού διαβάζετε, γιά νά φυλάξετε μιά είδηση πού σάς ενδιαφέρει. Κρατείστε μόνο τήν είδηση.

Ζητείστε μας τά αποκόμματα όλων τών έφημερίδων, γιά νά μή μπείτε έσείς στόν κόπο νά τά συγκεντρώσετε.

Δουλειά μας είναι νά ενημερωνόμαστε καί νά σάς ενημερώνουμε.

Διαβάζουμε όλες τίς έφημερίδες (έλληνικές καί ξένες) καί κρατάμε γιά λογαριασμό σας, τά αποκόμματα πού σάς άφορούν.

Δέν είμαστε «μερικοί άνθρωποι», αλλά ένα ολόκληρο δημοσιογραφικό έπιτελείο πού δουλεύει υπεύθυνα γιά τήν ειδική - δική σας ενημέρωση.

Επικοινωνείστε μαζί μας!

EXPRESS NEWS

Τό προσωπικό σας Άρχείο.

ΣΤΡΑΤΟΣ ΜΟΥΒΑΣ

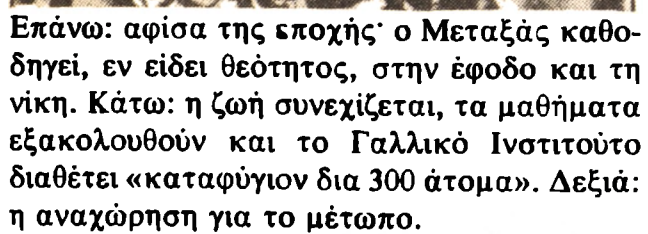
**ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ & ΞΕΝΟΥ ΤΥΠΟΥ**

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ 6 ΤΗΛΕΦ. 3243.351 ΑΘΗΝΑΙ Τ. Τ. 122

Οφείλουμε να θυμόμαστε· η ιστορική μνήμη αναδεικνύει

Το φωτογραφικό υλικό που παρουσιάζουμε —από την πλευρά του εχθρού— έχει τον αυστηρά ενδεικτικό χαρακτήρα του. Γίνεται ενδιαφέρον μέσα απ' την ειδική οπτική του, που χωρίς να απομυθοποιεί, δείχνει πάντως το «γενικευμένο ψέμα» όλων των πατριδοκαπηλικών μύθων.

3. Τα μαθήματα ἤρχισαν.
4. Ἡ Σχολὴ διαθέτει καταρ-
γιον διὰ 300 άτομα.

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΦΑΛΑΓΓΕΣ ΑΠΗΝΤΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΟ ΠΥΡ ΤΩΝ ΠΟΤΑΠΩΝ ΕΠΙΔΡΟΜΕΩΝ
 Ἡ Δ. Μ. ὁ Βασιλεὺς Γενικὸς Ἀρχιστράτηγος
 Η ΑΓΓΛΙΑ ΠΑΡΑ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΑ ΚΡΥΟΠΑΓΗΜΑΤΑ

Τὰ κρυοπαγήματα εἶνε ὁ θερμώτερος ἐχθρὸς τῶν στρατιωτῶν μας, ποὺ μάχονται ἡρωικά εἰς τὸ Μέτωπον. Προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸν ψύχος, ὃ δὲ ἄνεμος καὶ ἡ ὕγρασις αὐξάνουν τὴν βλαβερὰν ἐπίδρασιν τοῦ ψύχους. Ἡ περίσφιξις τῶν κνημῶν μὲ γκέτες καὶ ἡ ὕγρασις τῶν ὑποδημάτων εὐνοοῦν ἐπίσης τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κρυοπαγημάτων, ὅπως καὶ ἡ μετάπτωσις ἀπὸ τῆς θερμοκρασίας εἰς τὴν ἄλλην, δηλ. ἡ ἀπότομος θέρμανσις τῶν ψυχρῶν μελῶν (χειρες, πόδες, ὦτα κλπ.).

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, πολὺτιμον δῶρον θὰ ἦτο διὰ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους τῶν τοῦ Μετώπου ν' ἀποστέλλῃ κανεῖς καὶ ἓνα σωληνῶριον ἀλοιφῆς **BIODREMA** διὰ τῆς **BIO-DERMA** θὰ ἦτο δυνατόν ἀπὸ τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων τῆς ἐπιπολῆς κρυοπαγημάτων (χιονίστρες) νὰ προληφθῇ ἡ μετάπτωσις εἰς τὸ α' καὶ β' στάδιον καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ θεραπεία τῆς.

ΤΟ
ΣΙΝΕΑΚ

ΣΥΝΕΧΙΖΟΝ ΤΑ ΘΡΙΑΜΒΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΒΑΛΛΕΙ ΑΠΟ ΑΥΡΙΟΝ

Οἱ καταπληκτικοὶ βομβαρδισμοὶ τῆς **ΜΑΣΣΑΒΑ** καὶ **ΜΠΑΡΔΙΑ** θὰ συνεχισθοῦν νὰ προβάλλωνται πρὸς ἱκανοποίησιν παράκλησεων πολλοῦ κόσμου, ποὺ δὲν ἠτύχησε νὰ τοὺς δῇ.

ΤΟ «ΣΙΝΕΑΚ», ΕἶΝΑΙ ΤΟ ΙΔΕΩΔΕΣ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟΝ

Επάνω: ἀγνοοῦμενοι Ἰταλοὶ στα βουνὰ τῆς Ἀλβανίας. Κάτω δεξιά, θέση εγκαταλειμένη, τὰ ὅπλα πεταμένα. Επάνω ἀριστερά, ἡ «Βραδυνή» (1/2/41) διαφήμιζε τὸ θαυματουργὸ φάρμακο γιὰ τὰ κρυοπαγήματα. Τὸ «Σινεάκ» προβάλλει «κατὰ παράκλησιν τοῦ κοινού» τοὺς βομβαρδισμοὺς τῆς Μασσάβα καὶ Μάρδια ἀλλὰ καὶ διακηρύσσει συγχρόνως ὅτι «εἶναι τὸ ιδεώδες καταφύγιον»...

Ταχυδρομεῖον

Κ. Πάλ. Ἐνταῦθα.— Δὲν ἐξήρατε πανέναν ἄλλον, θραϊώτερον, ἐπιστόδιον καὶ ὅλον τὸ διάστημα ποὺ ἐπολεμήσατε εἰς τὸ Μέτωπον;
Γ. Χάου. Ι. Μιχαήλ, Γ. Σπ. Κατ., Λαζ. Τσαλῆν., Τ. Τ. 912, Ἐλένη Ν. Σπ., Εὐδοξ. Μισσηλ., Ἀπ. Παπακ., Στάλ. Βέτ., Παναγ. Κουκ., Κάτ. Θυσ., Α. Παραθύρ., Ι. Σμιτς., Γ. Π. Μουτῶ.— Εἶναι πολὺ καλὰ. Θὰ δημοσιεύσῃ μετὰ τὴν σειράν των.
Μιχ. Κυνηγ.— Ἀποφασιστὴν τὴν δημοσίωσιν ποιημάτων εἰς ἰδιωματικὴν διάλεκτον.
Γιαν. Κ. Λαοτ.— Τὰ ἀπαράστατα καὶ τ' ἄλλα παραπρόσθεσαν εἰς τὴν ποιητικὴν ἐμπειρίαν, αὐτὴν τοῦ Τριτύχου, ἀπειρῶς ἔχει ἤδη δημοσιεύσῃ. Τὸ περιωρισμένον τοῦ χώρου δὲν μὲς ἐπιτρέπει τὴν καταχώρησιν μουσικῶν.
Θρασ. Κατ.— Παράκλησις σας ἔ.

Αλληλογραφία

(Ἀνώνυμοι ἐπιστολαὶ δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν).

Ἐθελοντὰς ῥαξιώματι-κοὺς.—Τὸ Στρατηγεῖον γνωρίζει ὅτι ὅσα καλύτερα καὶ ἀπὸ σᾶς καὶ ἀπὸ ἡμῶν τί πρέπει νὰ κάμῃ.

Κον Γ. Ρεθ. Ἐνταῦθα.—Καλὸν θὰ ἦτο ἰὰ ἀποκαθάρσῃ τοὺς ἄλλους ἐσθιῆς σας.

Κον Μ. Σ. Ἐνταῦθα.—Ἐχετε καθήκον νὰ καταγγέλλετε ὅσα μᾶς γράφετε εἰς τὴν ἀρμόδιαν ἀρχήν, ἀλλ' ἐνυπογράφως καὶ μὲ συγκεκριμένα στοιχεία καὶ ὄχι ἀόριστως καὶ ἀνώνυμος. Ἐστὶ μόνον θὰ συμβάλετε εἰς τὴν ὅσιν τοῦ ἔθνους.

Κον Γ. Σ.—Τὸ διδόν διὰ τὸ ὅποιον μᾶς ἐρωτᾶτε, δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει.

Κον Χρ. Κοντ. Ἐνταῦθα.—Οἱ καλούμενοι εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ δὲν δύνανται νὰ παραμείνουν εἰς τὰς ὑπηρεσίας τῆς παθητικῆς ἀραμύνης.

Κον Θ. Μ. Πειραιᾶ.—Εἰσθε ἀξίως συγχαρητήριον. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἐν μαιετι, ἡμπορεῖτε νὰ διακρίνατε τὸν ἑαυτὸν σας ἐπιστρατευμένον σύμφωνα ὅτι ὅσα εἶπαν ὁ κ. Πρωθυπουργὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Στήλη ἀλληλογραφίας με μαχητῆς τοῦ μετώπου ποὺ δημοσίευαν εφημερίδες τῆς εποχῆς.

ΤΑ ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ ΕΤΟΙΜΑ Ν' ΑΓΟΝΙΣΘΟΥΝ ΠΑΡΑ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. - ΧΕΙΜΑΡΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ ΚΑΤΑΦΘΑΝΕΙ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΣ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΙ ΤΟ ΝΕΟΝ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΞΟΝΟΣ

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, 14. (16. ὥρ.)— Εἰς μακρὰν ποὺ ἀνταποκρίνεται ἔτι ἀνταποκρίνεται, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ θωρακισμένου μετώπου τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἀνταποκρίνεται, ὅτι τὰ βρεταννικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσὶν ἔτοιμα νὰ ἀγωνισθῶν παρὰ τὴν πλευρὴν τῶν συμμάχων των καὶ ὅτι καθ' ἡμέραν καταφθάνουν μαζὶ καὶ ποσότητες πολεμικοῦ ὅπλου.

Ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ῥέει συνεχῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ μέσου τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου χεῖμαρρος βρεταννικῶν ἐνισχύσεων καὶ ἢ μὴ ἀφ' ἑαυτῶν ἀνατὼν τοῖς ἀνατὼν. Ἐκ τῶν ἀνατὼν τὰ ὅποια κα-

ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΟΛΙΤΑΙ.

Μὴ πιστεύετε τὰς ἀνευθύνους καὶ ἀνεκρίτους εὐθύναις τῶν ἡρώων, ὅσοι ἀνταποκρίνεται, ὅσοι ἀνταποκρίνεται. Εἶναι διαβόητος τῆς δὲς ψυχῆς. Πιστεύετε μόνον εἰς τὰς ἐπιστημὰς ἀνταποκρίνεται, τὰς ἀνταποκρίνεται καὶ τὰς ἀνταποκρίνεται καὶ κατὰ γὰρ εἰς τὴν ἀνταποκρίνεται τῆς διαβόητος.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΟΛΙΤΑΙ.

Προσέχτε εἰς τὰς διαβόητος τῆς δὲς ψυχῆς γὰρ.

Ἀδύρματος

Αἱ φασίαι τοῦ πολεμικοῦ ἀγῶνος εἰς τὰ Βαλκάνια

Η ΠΕΙΣΜΑΤΩΔΕΣΤΕΡΑ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΞΕΤΥΛΙΧΘΗ ΕΙΣ ΤΑ ΣΤΕΝΑ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ Ο ΕΞΑΠΟΛΥΘΕΙΣ ΟΓΚΟΣ ΠΥΡΟΣ
Ἡ ἀμυνα τῶν Ἀγγλῶν καὶ ἡ Γερμανικὴ προώθησις

Ενώ οι πλούσιοι της βρετανικής κοσμοκρατορίας εγκαταλείπουν τα άνεργα μέλη του λαού των εις την εξουσίαν της πείνης

. Έδωκεν ο Φύρερ ψωμί και χαράν εις τον Γερμανόν εργάτην.

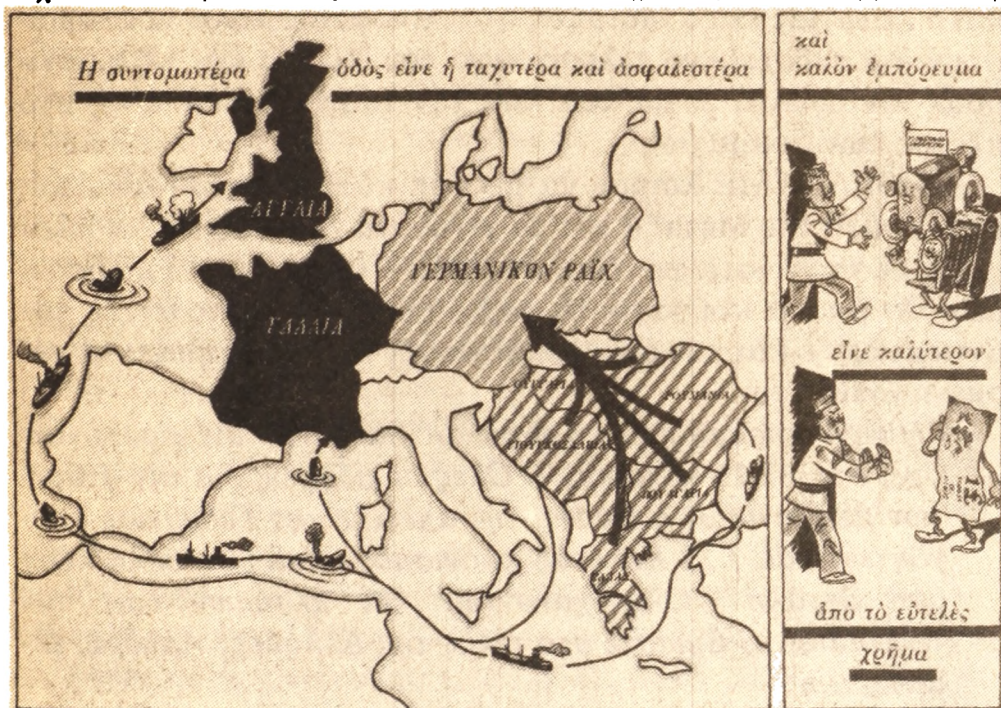

Ο αρχηγός της κυβέρνησης της Βρετανίας, Τσώρτσιλ, ήρξε να θέτει πυρετωδώς εις εφαρμογήν εφ'όσον πρόγραμμα εξοπλισμού. Η κυβέρνηση θεωρεί περιττόν — και εν καιρῷ πολέμου ακόμη — νὰ μετριάσῃ τὴν πείναν των δυστυχῶν χιτών.

Η Γερμανία κατὰ τὴν ἐκκρήν του πολέμου εἰρήν, 62.000 ἀνέργους — τῶν ὁποίων ἡ πλειονότης δὲν ἦτο ἱκανή, πρὸς ἐργασίαν — σήμερον δὲ δὲν γνωρίζει πλέον σήμερον τὴν λέξιν «ἀνεργία».

Ο «αντικαπιταλισμός» του ναζισμού: Ενώ ο Φύρερ «δίνει ψωμί και χαρά» στον Γερμανό εργάτη, οι πλούσιοι της βρετανικής κοσμοκρατορίας «εγκαταλείπουν τους εργάτες στην ανεργία». Δεξιά, διακήρυξη του «αντιιμπεριαλισμού» του ναζισμού: «Ο πόλεμος που κάνουν οι Έλληνες δεν έχει κανένα ηθικό πατριωτικό έρεισμα. Υπηρετεί μόνο τα αγγλικά συμφέροντα».

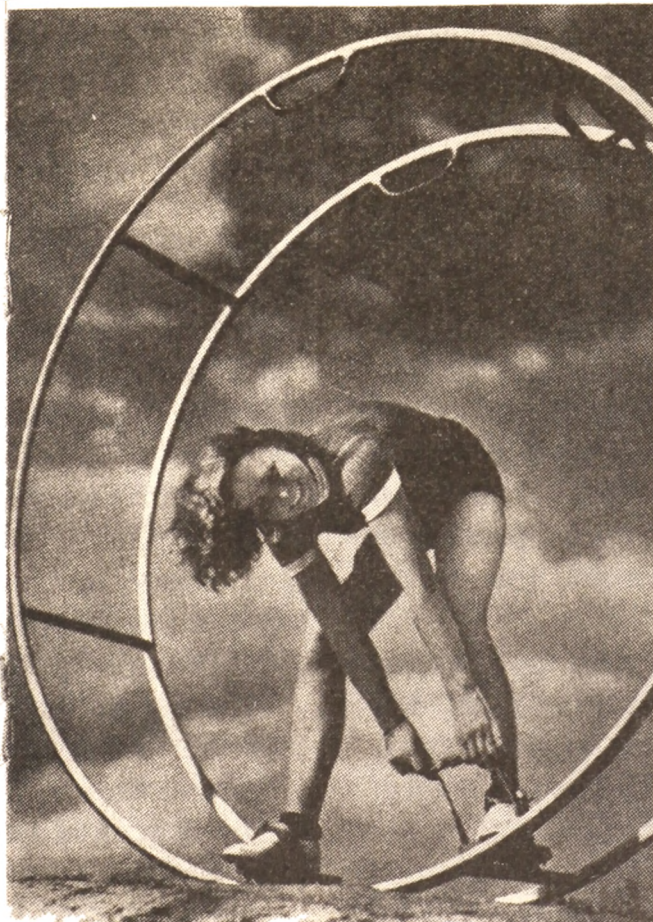
Μέσα στις συνθήκες του πολέμου, η γεωγραφία και η οικονομία καθιστούν την Γερμανία τον φυσικό σύμμαχο και εταίρο των βαλκανικών χωρών. Δεξιά, ένα σκίτσο του Φωκ. Δημητριάδη, εικονογραφεί τη στάση των Ελληνόπουλων απέναντι στους ναζί.

Ενῶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν κακῷ πολέμῳ ἀκόμη δὲν παύει ἡ ἀριστοκρατία νὰ ἐμφανίζη νέμας διασκεδάσεις διὰ νὰ διεγείρῃ τὰς αἰσθήσεις της . . . τὸ ὅπως πνεῦμα καὶ ἡ συνείδησις της εὐθύνει τὴς νεωτέρας γερμανικῆς γενεᾶς δεκνύοντις εἰς αὐτὴν ἄλλας ἀσχηλίας.

→ Σκηνὴ εἰς ἀγγλικὸν καρναβάλι.

Γερμανοὶ γυμναζομένη.

Η γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα

Η προπαγάνδα των Γερμανών στην Ελλάδα είχε δυο πολιτικούς στόχους:

- Να δείξει ότι υπεύθυνοι για τον ελληνογερμανικό πόλεμο είναι οι Άγγλοι.
- Να υποδείξει ότι η Γερμανία είναι ο φυσικός σύμμαχος των βαλκανικών χωρών.

Βασικός άξονας της επιχειρηματολογίας τους, η ηθική, οικονομική και στρατιωτική ανωτερότητα του γερμανικού έθνους και του χιτλερικού κράτους. Μέσα όμως από τα ντοκουμέντα που παραθέτουμε, διαφαίνονται και κάποια άλλα γενικότερα χαρακτηριστικά της ναζιστικής προπαγάνδας.

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε προέρχεται από το αρχείο του Μάνου Χαριτάτου.

Η ηθική του Ναζισμού: Ο στιγματισμός της διαφθοράς της «πλουτοκρατίας» και η ανανέωση εκπαιδευμένων «φυσικών» ηθικών αξιών.

Καμιά προετοιμασία για τις μέρες της κατοχής

του Σπύρου Λιναρδάτου

ΣΤΙΣ 18 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1941, στην πιο κρίσιμη φάση του πολέμου στην Αλβανία, όταν η ορμή των ελληνικών δυνάμεων στο μέτωπο έχει αρχίσει να εξασθενίζει (η κατάληψη της Κλεισούρας στις 10 Ιανουαρίου είναι η τελευταία σημαντική νίκη) και υπάρχουν πια φανερά σημάδια ότι και οι Γερμανοί θα χτυπήσουν την Ελλάδα, ο πρωθυπουργός και δικτάτορας Ι. Μεταξάς πέφτει στο κρεβάτι βαριά άρρωστος. Ύστερα από έντεκα μέρες, στις 29, αναγγέλλεται επίσημα ο θάνατός του, με ιατρικό ανακοινωθέν που υπογράφουν δώδεκα «θεράποντες ιατροί» με επικεφαλής τον κορυφαίο χειρουργό, καθηγητή του Πανεπιστημίου και προσωπικό φίλο του Μεταξά, Μαρίνο Γερουλάνο.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ του Μεταξά προκαλεί βαθιά συγκίνηση στο μέτωπο και στα μετόπισθεν. Η μοίρα ευνόησε το δικτάτορα να πεθάνει τη στιγμή που όλοι οι Έλληνες έχουν στραμμένη την προσοχή τους στον αιματηρό αγώνα για την απόκρουση των στρατιών του Μουσολίνι, στην υπεράσπιση της ακεραιότητας και ανεξαρτησίας της χώρας και στους καινούριους θανάσιμους κινδύνους που συσσωρεύονται με την κάθοδο των Γερμανών στα Βαλκάνια. Στο τέλος της ζωής του, ο παλιός γερμανόφιλος, ο λάτρης του πρωσικού милитарισμού και μιμητής και υμνητής των ολοκληρωτικών καθεστώτων, του φασισμού και του ναζισμού, γίνεται, έστω και με βαριά καρδιά, ηγέτης ενός πατριωτικού και αντιφασιστικού αγώνα του ελληνικού λαού. Για μία μερίδα του λαού είναι ο κύριος συντελεστής της νίκης. Γι' αυτό και ο θάνατός του προκαλεί όχι μόνο θλίψη, αλλά και φόβο για το μέλλον, σε αρκετούς στο μέτωπο και στα μετόπισθεν.

ΑΠΟ ΤΟΤΕ ως σήμερα ακόμα πολλοί πιστεύουν, ότι ο θάνατός του δεν ήταν φυσικός, αλλά κάποιες σκοτεινές υπηρεσίες —γερμανικές ή αγγλικές— τον δολοφόνησαν. Κανένας δεν μπόρεσε να προσκομίσει κάποιο στοιχείο για να στηρίξει αυτή την εκδοχή. Και η λογική και η ανάλυση της εσωτερικής μας πολιτικής κατάστασης τότε (αν μπορούμε να μιλάμε για πολιτική κατάσταση σε μία δικτατορία και στη διάρκεια μάλιστα ενός αιματηρού πολέμου) δεν συνηγορούν σε τέτοιες «συνωμοτικές» εξηγήσεις του θανάτου ενός ηγέτη αρκετά ήδη ηλικιωμένου και κουρασμένου από το βάρος ενός πολέμου που οπωσδήποτε, από καμία άποψη, δεν τον ευχαριστούσε. Το ιατρικό ανακοινωθέν ανέφερε «απόστημα παραμυγδαλικόν» για το οποίο εγχειρίστηκε και, στη συνέχεια «τοξιναιμικά φαινόμενα και επιπλοκάς, ως γαστρορραγίαν και ουρίαν» που τον οδήγησαν στο θάνατο.

ΕΙΝΑΙ γεγονός, ότι και με τους Άγγλους και με τους Γερμανούς, τη στιγμή εκείνη, ο Μεταξάς είχε κάποιες διαφορές. Με τους Γερμανούς, γιατί, παρόλο, ότι είχε αφήσει σχεδόν ανενόχλητη την προπαγάνδα τους να δρα στην Ελλάδα ακόμα και στη διάρκεια του πολέμου, απέκρουε όλες τις κρούσεις του Βερολίνου για μία «συνδιαλλαγή» με τους Ιταλούς και απομάκρυνση των Άγγλων. Με τους Άγγλους, γιατί δε δεχόταν να εγκατασταθούν στη Θεσσαλονίκη μικρές στρατιωτικές τους δυνάμεις προτού να μουν οι Γερμανοί στη Βουλγαρία.

ΑΛΛΑ, την ίδια γραμμή του Μεταξά στο θέμα αυτό —καθώς και την «άσπογη» στάση απέναντι στους Γερμανούς— θα ακολουθήσουν και οι διάδοχοί του. Το Βερολίνο γνώριζε, ότι, αν «έφευγε από τη μέση» ο Μεταξάς, όλες τις εξουσίες θα τις συγκέντρωνε ο Γεώργιος ο εκατό στα εκατό άνθρωπος των Άγγλων. Και το Λονδίνο, παρά κάποιες κατά καιρούς ταλαντεύσεις, υποστήριξε τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου που ήταν, σε μεγάλο βαθμό, δικό του δημιούργημα. Και γνώριζε, ότι και ο Γεώργιος και ο Μεταξάς ήταν αποφασισμένοι να απορρίψουν και ενδεχόμενο τελεσίγραφο του Χίτλερ και να συνεχίσουν τον αγώνα, έστω «και δια την τιμήν των όπλων», στο πλευρό των συμμάχων.

ΑΝ ΘΕΛΟΥΜΕ λοιπόν να βρούμε κάποια σχέση ανάμεσα στο θάνατο του Μεταξά και τα γεγονότα της εποχής —τουλάχιστο με τα γνωστά ως τώρα στοιχεία— μπορούμε να μιλήσουμε μόνο για την κούραση, τα φοβερά διλήμματα, το άγχος που αντιμετώπιζε και που είχαν υποσκάψει την ήδη σοβαρά κλονισμένη υγεία του:

«*Ημέρα απελπισίας*», γράφει ο ίδιος στο «Ημερολόγιό» του, στις 12 Ιανουαρίου. «*Όλες οι ειδήσεις δια την στάσιν των βαλκανικών απέναντι της απειλής της Γερμανίας απογοητευτικάι. (...) Κανένας κλονισμός μέσα μου αλλά λύπη μου μεγάλη. Όλα χάνονται. Θα πέσωμεν έως τον τελευταίο(...)* Είμαστε στο τέλος της Ελλάδος; Αμυδρές ελπίδες ...»

ΟΠΩΣΔΗΠΟΤΕ, ο θάνατος του Μεταξά δημιουργεί στο Γεώργιο και το Λονδίνο τον πονοκέφαλο της διαδοχής. Όπως προκύπτει από τα αρχεία του Φόρεϊν Όφφισ, ο τότε πρεσβευτής στην Ελλάδα Πάλαιρετ συμβουλεύει το βασιλιά να αναλάβει ο ίδιος και την πρωθυπουργία. Ο υφυπουργός εξωτερικών Αλεξάντερ Κατόγκαν προτείνει «τον σχηματισμόν εθνικής κυβερνήσεως περιλαμβανούσης βενιζελικούς και φιλελεύθερους ηγέτας, οι οποίοι είχαν αποκλεισθεί από το καθεστώς Μεταξά, υπό την προεδρίαν του Παπάγου, με αντιπρόεδρον της επιλογής του βασιλιά». Ο υπουργός εξωτερικών Άντονι Ήντεν συμφωνεί με τον πρεσβευτή.

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ όμως προτιμά να διορίσει πρωθυπουργό το διοικητή της Εθνικής Τράπεζας και πρώην υπουργό Αλέξανδρο Κορυζή, που υποστηρίζεται από τους στυλοβάτες της δικτατορίας Μανιαδάκη και Διάκο, βέβαιος ότι έτσι θα κυβερνά ο ίδιος. Ο Μανιαδάκης πάλι υπολογίζει να κατευθύνει αυτός τα πράγματα γι' αυτό και επιμένει να πρωθυπουργοποιηθεί ο Κορυζής, που ο ίδιος δε θέλει την πρωθυπουργία, και δεν έχει πολιτικά προσόντα και μεγάλες πολιτικές φιλοδοξίες:

«...εβεβαιώθην —γράφει ο Πάλαιρετ στις 8 Φεβρουαρίου προς το Φόρεϊν Όφφισ— δια την θέσιν και τας απόψεις του Μανιαδάκη. Γνωρίζω τώρα ότι ούτος μετά του Διάκου (ο οποίος εξακολουθεί να ασκεί την αυτήν επιρροήν) είναι υπεύθυνος δια την εκλογή Κορυζή ως πρωθυπουργού και ότι προτείνει όπως η κυβέρνησις συνεχίσει το έργον της άνευ μεταβολών. (...) Μου φαίνεται ότι ο Μανιαδάκης φιλοδοξεί να καταλάβη την θέσιν του Μεταξά και να κυβερνήσῃ την

χώραν επί της αυτής γραμμής, αποκλείων από την εξουσίαν όλους όσους υποπτεύεται ότι είναι βενιζελικοί. Θα επιστήσω την προσοχήν του Βασιλέως επί των κινδύνων τους οποίους συνεπάγεται τοιαύτη εξέλιξις την οποίαν πιστεύω ότι ούτε ο Στρατός —ο πλέον σημαντικός παράγων— αλλ' ούτε η χώρα είναι διατεθειμένοι να δεχθούν. Ασφαλώς υπάρχει σφοδρά επιθυμία όχι διά κοινοβουλευτικήν κυβέρνησιν, αλλά δια κυβέρνησιν η οποία θα αντιπροσωπεύη όλα τα κόμματα τα οποία συνεσπειρώθησαν τον Οκτώβριον δια την άμυναν της χώρας ...»

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, οι ηγέτες της μεταξικής νεολαίας, φοβούμενοι ότι ο νέος πρωθυπουργός, με εντολή του βασιλιά, μπορεί να καταργήσει την ΕΟΝ απειλούν με ...κίνημα. Αλλά ο Γεώργιος γρήγορα τους καθησυχάζει. Με διάγγελμά του, «διαβεβαιοί τον λαόν», ότι «το μέχρι τούδε επιτελεσθέν έργον εις όλα τα πεδία, το πολιτικόν, το στρατιωτικόν, και εις το πεδίον της εργατικής και αγροτικής μεταρρυθμίσεως και της εθνικής οργανώσεως της νεολαίας, θα συνεχισθή με την αυτήν πνοήν». Και αφήνει την ίδια κυβέρνηση των τεταρτοαυγουστιανών, αλλάζοντας μόνο τον «κυβερνητικόν επίτροπον» της ΕΟΝ Αλέξ. Κανελλόπουλο με το συνταγματάρχη Ρούβαλη, υπασπιστή του Μεταξά. Οι Άγγλοι δε θα επιμείνουν περισσότερο για αλλαγές στην κυβέρνηση.

Ο ΚΟΡΥΖΗΣ θα παραμείνει πρωθυπουργός σε όλη τη δραματική περίοδο ως και τη γερμανική εισβολή στην Ελλάδα και την κατάρρευση και θα έχει τραγικό τέλος δύο μέρες πριν από τη συνθηκολόγηση στο μέτωπο. Στην πραγματικότητα όμως την πρωθυπουργία την ασκεί τώρα —τουλάχιστον στα πιο σοβαρά και κρίσιμα θέματα— ο ίδιος ο Γεώργιος που παίρνει μέρος σε όλες τις συσκέψεις και συνομιλίες με τους Άγγλους. (Ήντεν, Ντιλ, Ουέιβελ, κ.ά.).

ΣΤΙΣ 6 Απριλίου 1941, θα αρχίσει η εισβολή των στρατιών του στρατάρχη Λιστ στη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα. Στις 9 Απριλίου, ύστερα από την κατάρρευση του νότιου γιουγκοσλαβικού μετώπου, οι Γερμανοί μπαίνουν στη Θεσσαλονίκη. Την ίδια μέρα, με την έγκριση του αρχιστράτηγου Παπάγου, συνθηκολογεί το Τμήμα Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας και παύει κάθε αντίσταση στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Και όσοι αξιωματικοί και στρατιώτες αντιστέκονται ακόμα στα οχυρά υποχρεώνονται να παραδοθούν. Η στρατιωτική ηγεσία δε δείχνει κανένα ενδιαφέρον, όχι να συνεχιστεί η αντίσταση, αλλά ούτε και να μεταφερθούν δυνάμεις της Α. Μακεδονίας και Θράκης, με πλοία, στα άλλα μέτωπα που συνεχίζουν τον αγώνα.

ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ, τη στρατιωτική ηγεσία την ενδιαφέρει, στις τραγικές εκείνες ώρες, να «διατηρηθεί η νίκη» απέναντι στους Ιταλούς, γι' αυτό και ο Παπάγος, παρά τις αντίθετες απόψεις των Άγγλων στρατιωτικών, δε βιάζεται να πραγματοποιήσει τη σύμπτυξη των ελληνικών στρατευμάτων από την Αλβανία και τη διατάσσει μόλις στις 12 Απριλίου, όταν πια έχουν σχεδόν κυκλωθεί με την προέλαση των Γερμανών. Την ενδιαφέρει επίσης να διατηρηθεί η «τάξη» κατά τη συνθηκολόγηση, να υπάρξει συνέχεια του «ελληνικού κράτους» ακόμα και με τη γερμανική κατοχή, και ιδιαίτερα να τιμηθούν από τον κατακτητή οι ανώτεροι αξιωματικοί. Ο διοικητής του ΤΣΑΜ αντιστράτηγος Κ. Μπακόπουλος, στις διαπραγματεύσεις με τους Γερμανούς για την παράδοση των τμημάτων του, θα επιμείνει «να παραμείνωσι εις τας θέσεις των αι ελληνικαί πολιτικά αρχαί, να διατηρήσει η Χωροφυλακή τον οπλισμό της, και να εξασφαλιστεί η μεταφορά των ελληνικών στρατιωτικών αρχών» και «η διατήρησις υπό των Ελλήνων στρατηγών των αυτοκινήτων αυτών (βενζίνη, ελευθέρα κυκλοφορία κτλ.)». (Βλέπε «Το τέλος μιας εποποιίας», έκδοση του ΓΕΣ, σ. 256-7).

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, η «σύμπτυξη» των ελληνικών στρατευμάτων από το αλβανικό μέτωπο μεταβάλλεται σε φυγή και οι σω-

Ο υποστράτηγος Α. Καβράκος και ο δήμαρχος Α. Πλυτάς παραδίνουν την Αθήνα στους Γερμανούς.

ματάρχες πιέζουν τον αρχιστράτηγο και την κυβέρνηση στην Αθήνα, με τηλεγραφήματα και απεσταλμένους, να προχωρήσει σε συνθηκολόγηση με τους Γερμανούς. Ο Παπάγος απαντά, ότι «ανεγνώριζε την ανάγκην συνθηκολογήσεως χωρίς όμως να εκτεθή απέναντι των Βρετανών, προσθέσας, ότι, εντός δύο ή τριών ημερών, θα ευρίσκετο διέξοδος δια της αποχωρήσεως της Κυβερνήσεως και της αναλήψεως της αρχής υπό ετέρας, ήτις θα παρείχεν εις τον Αρχιστράτηγον εξουσιοδότησιν, όπως προέλθη εις διαπραγματεύσεις μετά των Γερμανών» (στο ίδιο, σ. 174).

ΑΠΟ ΤΙΣ 13 Απριλίου, η κυβέρνηση της Αθήνας ειδοποιεί τους Άγγλους, ότι ετοιμάζεται και αυτή και ο βασιλιάς να φύγουν για την Κρήτη. Ο Παπάγος ζητά από τους σωματάρχες στην Ήπειρο να μην προχωρήσουν σε συνθηκολόγηση όσο βρίσκονται ακόμα οι βρετανικές δυνάμεις στην Ελλάδα. Ενώ όμως τα βρετανικά τμήματα συνεχίζουν την αντίσταση και προσπαθούν να συγκρατήσουν τους Γερμανούς ο υφυπουργός στρατιωτικών Παπαδήμας δίνει το σύνθημα της διάλυσης, παρέχοντας «άδειες» για πολλές κατηγορίες αξιωματικών και οπλιτών. Η κυβέρνηση αναβάλλει, για μερικές μέρες, την αναχώρησή της για την Κρήτη, επειδή συνεχίζεται ακόμα η αντίσταση των βρετανικών στρατευμάτων που συμπτύσσονται στις Θερμοπύλες.

ΜΕΣΑ σε αυτή την ατμόσφαιρα, γίνεται, στις 18 Απριλίου, στα ανάκτορα του Τατοΐου, ελληνοαγγλική σύσκεψη υπό την προεδρία του Γεωργίου. Ο Παπάγος δίνει απελπιστική εικόνα για τη στρατιωτική κατάσταση και το ηθικό του ελληνικού στρατού. Οι Βρετανοί δηλώνουν ότι μπορούν να κρατήσουν την αμυντική γραμμή Θερμοπυλών ως τις 6 Μαΐου αν συνεχίσουν τον αγώνα τα ελληνικά στρατεύματα στην Ήπειρο. Ο Παπάγος συμφωνεί, αλλά τονίζει πως η πίεση των σωματαρχών για συνθηκολόγηση γίνεται κάθε μέρα εντονότερη. Στις 2 το απόγευμα, συνέρχεται στο ξενοδοχείο της «Μ. Βρετανίας» το υπουργικό συμβούλιο υπό την προεδρία πάλι του βασιλιά. Ο υφυπουργός Στρατιωτικών Παπαδήμας υποστηρίζει, ότι είναι άσκοπο να συνεχιστεί η αντίσταση των Βρετανών στις Θερμο-

πύλες γιατί το υπόλοιπο μέτωπο καταρρέει. Διαβάζει τα τηλεγραφήματα των σωματορχών και προτείνει να φύγουν αμέσως ο βασιλιάς και η κυβέρνηση για την Κρήτη. Η σύσκεψη τελειώνει χωρίς να καταλήξει σε απόφαση. Ο βασιλιάς δηλώνει πως θα σκεφθεί και καλεί τον πρωθυπουργό στο γραφείο του. Ύστερα από λίγη ώρα —όπως αφηγείται ο ναύαρχος Σακελλαρίου— «εξήλθε ο Κορυζής πελιδνός από το γραφείο του Βασιλέως, χωρίς να πει τίποτε σε κανένα, επήρε το πανωφόρι του και το καπέλλο του από το γραφείο του, κατέβηκε δρομαίως τη σκάλα του ξενοδοχείου της Μ. Βρετανίας, μπήκε στο αυτοκίνητό του, πήγε κατ' ευθείαν στο σπίτι του και κλειδώθηκε στην κάμαρά του. Και αυτοκτόνησε ...».

ΥΠΑΡΧΟΥΝ πολλές εκδοχές για τους λόγους που οδήγησαν τον Κορυζή στην αυτοκτονία. Έχει γραφεί ότι ο Γεώργιος του έκανε παρατηρήσεις για τη διάλυση του Στρατού, για τις άδειες που είχε δώσει ο Παπαδήμας, του ανέφερε τα παράπονα των Άγγλων που μιλούσαν για προδοσία ανώτερων στρατιωτικών και υπουργών. Κανένας πάντως δεν ξέρει την αλήθεια μια που ο Κορυζής πήρε μαζί του το μυστικό του και ο Γεώργιος φαίνεται πως δε μίλησε ποτέ ως το θάνατό του για κείνη τη στιχομυθία με τον πρωθυπουργό του. Οπωσδήποτε, με την αυτοκτονία του πρωθυπουργού εντείνεται η πολιτική κρίση και η σύγχυση, που ήδη υπάρχει. Οι Άγγλοι πιέζουν το Γεώργιο να αναλάβει ο ίδιος και να σχηματίσει κυβέρνηση «εθνικού συνασπισμού» με πολλούς βενιζελικούς υπουργούς, αφού μάλιστα πρόκειται να φύγει για την Κρήτη.

ΑΛΛΑ ο Γεώργιος —δείχνοντας για άλλη μια φορά πλήρη περιφρόνηση προς τα αισθήματα του λαού— αναθέτει την εντολή στο γνωστό θιασώτη του φασισμού γραφικό υπουργό —διοικητή πρωτευούσης Κ. Κοτζιά. Αλλά, σε δύο ώρες, ο Κοτζιάς υποχρεώνεται να καταθέσει την εντολή, αφού διαπιστώνει και ο ίδιος ότι όλοι θεωρούν τραγική φάρσα την ανάθεση σ' αυτόν τέτοιων σοβαρών ευθυνών σε τόσο δύσκολες και δραματικές για τη χώρα, στιγμές. Ο βασιλιάς θυμάται τώρα τον πολιτικό κόσμο και ιδιαίτερα το βενιζελικό: καλεί τον αρχηγό των Φιλελευθέρων Θ. Σοφούλη και του ζητά να αναλάβει, αλλά αυτός του απαντά, ότι «*τώρα είναι πολύ αργά*». Απευθύνεται στον απόστρατο στρατηγό Α. Μαζαράκη, παλαιό βενιζελικό, αλλά και φίλο του Μεταξά.

Ο ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ ζητά να ενημερωθεί πρώτα για τη στρατιωτική κατάσταση και στέλνει γι' αυτό το σκοπό στην Ήπειρο τον αντιστράτηγο Γυαλίστρα και το συνταγματάρχη Κανελλόπουλο. Τελικά, ο Μαζαράκης δεν αποδέχεται, είτε γιατί διαπίστωσε ότι η στρατιωτική κατάσταση στην Ήπειρο είναι δραματική, είτε και γιατί —όπως αναφέρει ο Βρετανός πρεσβευτής— δεν ήθελε να συνεργαστεί με τον Μανιαδάκη που ο βασιλιάς επέμενε να μείνει στην κυβέρνηση «δια λόγους ασφαλείας». Στο μεταξύ, ο Γεώργιος επιμένει να κρατήσει και τον Κοτζιά ως βασικό παράγοντα στην κυβέρνηση (αντιπρόεδρο), αντιδρούν όμως οι Άγγλοι που τον θεωρούν γερμανόφιλο.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ τώρα στο παρασκήνιο και οι Αμερικανοί. Αυτή τη δραματική μέρα, τη 19η Απριλίου 1941 —Μεγάλο Σάββατο— που στην Αθήνα οι σειρήνες γρυλλίζουν συνέχεια, καθώς τα γερμανικά στούκας περνούν κατά κύματα και κτυπούν στόχους στο λιμάνι του Πειραιά και άλλες ακτές του Σαρωνικού— ο Άγγλος και ο Αμερικανός πρεσβευτής επισκέπτονται το βασιλιά και του ζητούν να σχηματίσει ισχυρή στρατιωτική κυβέρνηση. Ο Γεώργιος απευθύνεται στο Θ. Μανέτα, το Σ. Γονατά και άλλους βενιζελικής καταγωγής πολιτικούς και στρατιωτικούς, αλλά συναντά άρνηση. Έτσι, το μεσημέρι του πιο μαύρου ελληνικού Πάσχα, στις 20 Απριλίου, ορκίζει κυβέρνηση υπό την προεδρία του, με αντιπρόεδρο το ναύαρχο Α. Σακελλαρίου.

ΤΑ ΠΡΩΤΟΠΑΛΙΚΑΡΑ της 4ης Αυγούστου κρατούν και πάλι βασικά κλειδιά: ο Μανιαδάκης παίρνει και το υπουργείο

εσωτερικών, ενώ κρατά και το υφυπουργείο ασφαλείας. Ο Θ. Νικολούδης, εκτός από το υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού, παίρνει και το Προνοίας, ο Α. Δημητράτος ορίζεται υπουργός Γεωργίας, ο Νικολαΐδης Αεροπορίας, κτλ. Αλλά τώρα μπαίνει στην κυβέρνηση και ένας Κρητικός, ο πρώην διοικητής της Τράπεζας Ελλάδας, Ε. Τσουδερός που έχει διωχθεί και εκτοπιστεί από το Μεταξά και το Μανιαδάκη για συμμετοχή σε αντιδικτατορικές κινήσεις. Ο Τσουδερός ορίζεται υπουργός των εξωτερικών (οι Άγγλοι έχουν αξιώσει να απομακρυνθεί από υφυπουργός ο Μαυρουδής) και προσωρινά Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας.

ΤΗΝ ΙΔΙΑ αυτή μαύρη Κυριακή του Πάσχα, οι τρεις σωματοάρχες του Τμήματος Στρατιάς Ηπείρου αντιστράτηγοι Τσολάκογλου, Μπάκος και Δεμέστιχας, παραμερίζοντας τον διοικητή του ΤΣΗ αντιστράτηγο Πιτσικά, υπογράφουν ανακωχή με το διοικητή της θωρακισμένης μεραρχίας «Σωματοφυλακή Ες Ες Αδόλφου Χίτλερ» υποστράτηγο Ντήτριχ. Την άλλη μέρα, 21 Απριλίου, ο Τσολάκογλου, με αξίωση του στρατάρχη Λιστ, υπογράφει στα Γιάννινα νέο πρωτόκολλο για την «άνευ όρων παράδοσιν της Ελληνικής Βασιλικής Στρατιάς Ηπείρου και Μακεδονίας» στους Γερμανούς. Το οριστικό πρωτόκολλο για την παράδοση σε Γερμανούς και Ιταλούς θα υπογραφεί στη Θεσσαλονίκη τη νύχτα της 22-23 Απριλίου.

ΥΣΤΕΡΑ από τις εξελίξεις αυτές στην Ήπειρο και τη Δ. Μακεδονία, η κυβέρνηση και ο βασιλιάς επισπεύδουν την αναχώρησή τους για την Κρήτη. Τώρα χρειάζεται άλλο πρόσωπο της κυβέρνησης για τους Κρητικούς. Ο βασιλιάς διορίζει τον Τσουδερό πρωθυπουργό, αφήνοντας όμως άθικτη την υπόλοιπη σύνθεση της κυβέρνησής του. Τα χαράματα της 23ης Απριλίου, φεύγουν από το Σκαραμαγκά με αγγλικό υδροπλάνο για την Κρήτη ο βασιλιάς, ο πρωθυπουργός και ο Άγγλος πρεσβευτής. Μένουν στην Αθήνα ο Σακελλαρίου και ο Μανιαδάκης, για να «τηρήσουν την τάξη», ως τις 25 Απριλίου που θα φτάσει ο Τσολάκογλου με τους σωματοάρχες «υπουργούς» του, σε λίγες μέρες, στην πρώτη κατοχική κυβέρνηση. Ασφαλώς ανάμεσα στις προϋποθέσεις για να διατηρηθεί η «τάξη» θα ήταν και να παραμείνουν στις φυλακές οι πολιτικοί κρατούμενοι κομμουνιστές για να παραδοθούν αργότερα στη Γκεστάπο και να εκτελεσθούν αρκετές εκατοντάδες. Οπωσδήποτε η παράδοση της εξουσίας γίνεται «ομαλά». ...Και ο ελληνικός λαός, χωρίς ηγεσία, μπαίνει στη μαύρη νύχτα της Κατοχής:

«*Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου —γράφει ο Π. Κανελλόπουλος ("Ιστορικά δοκίμια", σ. 209)— δεν είχε καμία πρόβλεψη και καμιά προετοιμασία για την τύχη του λαού μας στις τραγικές ώρες της εχθρικής Κατοχής. Η δικτατορική κυβέρνηση και το Γενικό Στρατηγείο δεν έλαβαν, ούτε τις τελευταίες βδομάδες κάποια μέτρα για το μέλλον (...)* Όταν έπεσε η Ελλάς στα χέρια των εχθρών, ο Ελληνικός λαός είχε εγκαταλειφθεί στην τύχη του ...».

Μάθετε

ΙΤΑΛΙΚΑ

**ΣΕ 30 ΜΑΘΗΜΑΤΑ
ΜΕ ΤΑ ΔΥΟ ΕΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΜΑΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΣΟΥΓΚΡΙΑΝΗΣ**

**ΔΙΠΛΩΜ/ΧΟΣ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ PERUGIA
ΤΗΛ. 76.57.115**

Μύθος και πραγματικότητα στην Εθνική Αντίσταση*

του Γιώργου Κατηφόρη

Για να αξιοποιήσουμε, όσο είναι δυνατόν, για το μέλλον, τη μεγάλη εποχή της Εθνικής Αντίστασης —τώρα που φαίνεται πως τελειώνει πια, οριστικά, το σκοτεινό διάλειμμα του διωγμού της— χρειάζεται πρώτα να την κατανοήσουμε αληθινά. Να χωρίσουμε το μύθο από την πραγματικότητα. Τη λέξη «μύθος» τη χρησιμοποιώ εδώ με δύο έννοιες. Μύθος μπορεί να είναι μια ψεύτικη ιστορία, ένα μύθευμα, που διαστρεβλώνει την πραγματικότητα. Πολλοί τέτοιοι μύθοι αναπτύχθηκαν στα χρόνια του παραμερισμού, του διωγμού και του προφυλακισμού. Μύθοι συκοφαντικοί οι περισσότεροι αλλά και ορισμένοι απολογητικοί μύθοι. Μύθος μπορεί, επίσης, να είναι και μια όχι πραγματική, μια φανταστική ιστορία που, όμως, εκφράζει την πραγματικότητα. Ξεκινάει από πραγματικά στοιχεία, τα συνθέτει ελεύθερα, τα πλάθει, τα συμπληρώνει στο χώρο της φαντασίας και εμπνέει έτσι τις προσπάθειες των ανθρώπων να ξεπεράσουν δημιουργικά καταστάσεις που τους δεσμεύουν.

*Το κείμενο που δημοσιεύουμε εδώ διαβάστηκε από τον Γιώργο Κατηφόρη, στις αφιερωμένες στην Εθνική Αντίσταση Γιορτές Λόγου και Τέχνης, τον Αύγουστο στη Λευκάδα. Ο ομιλητής έχει κάνει ο ίδιος για το «Αντί» μερικές τροποποιήσεις στην αρχική ομιλία του.

★

Ο ζωτικός μύθος

Με τη δεύτερη αυτή έννοια τρεις μεγάλοι μύθοι λειτούργησαν στην Αντίσταση: ο «ζωτικός» μύθος, ο εθνικός μύθος και ο κοινωνικός μύθος. Από τον πρώτο η γενιά μου έχει διατηρήσει και τη μνήμη μιας κάποιας άμεσης εμπειρίας. Οι άνθρωποι της ηλικίας μου υπήρξαν οι πρώτοι που δεν ήταν αρκετά μεγάλοι για να λάβουν μέρος στα γεγονότα αλλά ήταν αρκετά μεγάλοι για να συμμετέχουν σ' αυτά ψυχικά. Από την άμεση εκείνη εμπειρία —εφόδιο πολύτιμο που καμιά μελέτη βιβλίων δεν μπορεί να δώσει— μπορούμε να θυμηθούμε το δάσκαλο του Δημοτικού Σχολείου. Ο δάσκαλος, πεινασμένος και μπαλωμένος, μιλούσε για τους Φιλικούς, για το μεγάλο μυστικό της Εταιρείας, για τον Όρκο των Φιλικών, για το κρυφό σχολειό. Στα σπίτια μας, οι μεγάλοι μιλούσαν για παράνομο Τύπο, για μυστικές συνεδριάσεις, για στρατολογίες στην οργάνωση, για συνωμοτικότητα και επαγρύπνηση. Ο δάσκαλος μας έδειχνε τα πορτραίτα των ηρώων του Εικοσιένα —ήταν άγριοι, με γιαταγάνια και πελώρια μουστάκια. Στα σπίτια μας ακούγαμε για τους αντάρτες— είχαν γενειάδες, φορούσαν σταυρωτά φουσέκλια. Σιγά σιγά στο μυαλό μας μπερδεύονταν το ΕΑΜ με τη Φιλική Εταιρεία, ο Γοργοπόταμος με το Χάνι της Γραβιάς, ο Καραϊσκάκης με το Βελουχιώτη. Το 1821 είχε ξεφύγει από τα βιβλία. Είχε ξεχυθεί και περπατούσε στους δρόμους. Μαγεμένοι κοιτάζαμε το

δράμα της ιστορίας, ευτυχισμένοι και σίγουροι για το αίσιο τέλος του —μήπως όλοι δεν μας έλεγαν πως οι Έλληνες πάντα νικούν όταν ενώνονται και πολεμούν για την ελευθερία;

Αργότερα, όταν όλα τέλειωσαν, προσπαθήσαμε να ξαναδούμε κείνη την εποχή με το μάτι του μελετητή. Δεν είχαμε παίζει ρόλο στα γεγονότα της, αλλά είχε σφραγίσει τη μοίρα και της δικής μας ζωής καίρια. Ήταν ανάγκη να ξεφύγουμε από τη μαγεία της, να φτάσουμε στην ψυχραιμη κατανόησή της. Αλλά, ψάχνοντας στα ντοκουμέντα, ξαναβρεθήκαμε μπροστά στο ίδιο ανακάτεμα από ιστορικές εποχές, που φτάναν αιώνες πίσω από το 1821.

«Δούλεψε. Αγώνισου. Πάλαιψε...» έγραφε ο Δημήτρης Γληνός στην περίφημη προσούρα του «Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ». «Από τα βάθη μιας τρισχιλιόχρονης ιστορίας σε ατενίζουν οι πρόγονοί σου, οι ήρωες και οι μάρτυρες. Οι αγωνιστές του Μαραθώνα και της Σαλαμίνας, οι αγωνιστές του '21, οι ήρωες των αλβανικών βουνών».

Δύσκολα θα φανταζόταν κανείς σημερινό πολιτικό ηγέτη να χρησιμοποιεί το παράδειγμα των αρχαίων ημών προγόνων για να παρακινήσει το λαό σε δράση. Θα κινδύνευε να φανεί ουτοπιστής, αθεράπευτα ρομαντικός. Ο Γληνός μπορούσε να γράφει έτσι και όχι μόνο να μην πέφτει στην ουτοπία αλλά να συνεγείρει χιλιάδες ανθρώπους, γιατί όλος ο λαός μαζί του αναζητούσε, από ένστικτο, στήριγμα σ' ένα μυθοποιημένο ιστορικό παρελθόν. Με τις διηγήσεις του —γιατί ο λαός δε γράφει, διηγείται όμως— έσκαβε ακόμη πιο βαθιά στα κοιτάσματα της συλλογικής ιστορικής συνείδησης απ' ότι οι γραμματισμένοι ηγέτες του. Ο λαός διηγιόταν πολύ για τους αντάρτες, για την αξιοσύνη, την παλικαριά, τη σβελτάδα του κορμιού και

του μυαλού τους. Εδώ, στη Λευκάδα, διηγούνταν για κάποιο παραμυθένιο παλικάρι που τρύπωσε άοπλο μέσα στον καταυλισμό των κατακτητών, και τάχα μου πως θαύμαζε, τους άρπαξε ξαφνικά, μπρος στα κατάπληκτα μάτια τους, ένα περίφημο άλογο. Το καβάλησε και βγήκε στα χωριά ξεσηκώνοντας το αντάρτικο. Ήταν ο Πάνος Γιαννούλης.

Τέτοιοι ήταν οι αντάρτες στη λαϊκή φαντασία. Πανέξυπνοι, ασύλληπτοι, αήττητοι, ακόμη ακόμη, γιατί όχι, και άτρωτοι. Στις αναμνήσεις του Νικηφόρου συναντάει κανείς ένα άλλο παραμυθένιο παλικάρι που πολεμούσε ακάλυπτος και δεν τον έπιαναν οι σφαίρες. Τον γνώριζαν κι άλλαζαν δρόμο. Οι αντάρτες είχαμε μισοπιστέψει, λέει ο Νικηφόρος, πως είχε στ' αλήθεια κάτι ιδιαίτερο εκείνος ο άνθρωπος. Και βέβαια είχε. Μωρό τον είχε λούσει η μητέρα του, κρατώντας τον από τη φτέρνα, στα ύδατα της Στυγός, τον είχε κάνει άτρωτο. Μέσα στο βαθύ ένστικτο που ο κίνδυνος του' χε ξυπνήσει, ο λαός αναζητούσε πρότυπα πέρα κι από του Γληνού τους Μαραθονμάχους και τους Σαλαμινομάχους. Ήθελε στο αντάρτικο του τον Οδυσσέα τον Πολυμήχανο και τον άτρωτο Αχιλλέα.

Μ' αυτό το ανακάτεμα από τη μυθολογία και την ιστορία πλάστηκε ο ζωτικός μύθος της Αντίστασης. Ζωτικός, γιατί ζωογονούσε, έδινε φτερά στο ηθικό του αγώνα. Φυσικά, τα άμεσα κίνητρα των ανθρώπων ήταν και σε κείνους τους αγώνες, όπως και σε κάθε εποχή πρακτικά, φορτωμένα με υλικό περιεχόμενο. Θα ήταν αστείο να φανταστούμε πως τους είχε παρακινήσει κάποια καθαρευουσιάνικη μανία να νεκραναστήσουν μουσειακά τους τρόπους και τα φερσίματα της Αρχαίας Ελλάδας. Η ιστορία, η μυθολογία ακόμη, γινόταν τον καιρό της Αντίστασης πραγματικότητα, επειδή, η πραγματικότητα γινόταν ιστορία. Οι άνθρωποι νιώθαν πως ζούσαν σε μια από τις σπάνιες εκείνες προνομιούχες στιγμές της ιστορίας που μας δίνουν τη δυνατότητα να διευθύνουμε εμείς την πορεία των γεγονότων αντί να μας διευθύνουν εκείνα, σαν να 'μαστε άψυχα, άβουλα αντικείμενα. Και επειδή αισθάνονταν ότι με τη δράση τους έφτιαχναν ιστορία, γι' αυτό προσπαθούσαν να εξηγήσουν στον εαυτό τους τις πράξεις τους ανατρέχοντας στην αναλογία με άλλες, παρόμοια δημιουργικές και μεγάλες εποχές στο παρελθόν. Αυτός ο μύθος, αυτού του είδους η μυθοποίηση της ιστορίας, αυτή η *ιδεολογία*, ήταν όπλο του αγώνα, τμήμα αναπόσπαστο από την πραγματικότητα εκείνων των χρόνων. Όπως ο άνθρωπος δε ζει μόνον με το ψωμί έτσι και δε μάχεται μόνον με τα πολεμικά όπλα. Ζει και μάχεται και με τις ιδέες.

Οι διαστρεβλωτικοί μύθοι

Τμήμα της πραγματικότητας εκείνη την εποχή δεν ήταν διάφοροι άλλοι μύθοι, που αναπτύχθηκαν αργότερα με σκοπό την εκ των υστέρων δικαιολόγηση ή την εκ των υστέρων διαβολή. Τους δεύτερους θ' άξιζε να τους αντιπαρέλθει κανείς με περιφρόνηση και να τους ξεχάσει —αλλά πώς να ξεχάσει τη χυδαία ύβρη «Εαμβούλγαρου» ειπωμένη για κείνους που σε μια διαδήλωση - εξέγερση κατέβασαν στις 22 του Ιούλη του 1943, τετρακόσιες χιλιάδες πλήθος στους δρόμους της Αθήνας για να ματαιώσουν —όπως και ματαιώσαν— την επέκταση της Βουλγαρικής κατοχής στη Θεσσαλονίκη που είχαν αποφασίσει οι Γερμανοί.

Διαμετρικά αντίθετοι με τους συκοφαντικούς μύθους είναι οι μύθοι για την τελειότητα της Αντίστασης. Γι' αυτούς είμαστε, βέβαια, υπεύθυνοι εμείς όσοι, στα χρόνια του διωγμού, θεωρήσαμε ότι έπρεπε, με τις μικρές μας δυνάμεις να σταθούμε κοντά στους κυνηγημένους αγωνιστές και στη συκοφαντημένη ιστορία τους. Στην κολοσσιαία, την τερατώδη εναντίον τους αδικία, αντιτάξαμε την απόλυτη άρνηση οποιασδήποτε ευθύνης. Όχι, είπαμε, όλα είναι ψέματα. Για τίποτα δεν ευθύνονται, απ' όσα τους καταμαρτυρείτε. Σε τίποτα δεν έφταιξαν

ούτε οι ηγέτες ούτε οι απλοί αγωνιστές. Ήταν όλοι τους πάνω από κάθε ψόγο.

Η μεγάλη πλειοψηφία των αγωνιστών στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων ήταν οπωσδήποτε πάνω από κάθε ψόγο. Αλλά πάντα ξέραμε πως ο αγώνας δεν ήταν ολότελα χωρίς σκιές. Κάτι είχαμε ακούσει, κάτι μισοξέραμε για αδικίες, για σκληρότητες ακόμη και για μερικές αγριότητες, ίσως. Πώς ήταν δυνατόν να μην υπάρχουν; Σε ποια ένοπλη σύγκρουση δεν έγιναν κάτι τέτοια; Σήμερα, που περιστατικά του είδους αυτού δεν είναι πια δυνατόν να δώσουν επιχειρήματα για το διωγμό όσων αγωνιστών βρίσκονται ακόμη μεταξύ μας, σήμερα που το θετικό έργο της αντίστασης ξαναβρίσκει τη δίκαιη ακτινοβολία του, θα πρέπει να βρούμε και μεις το θάρρος να κοιτάξουμε μερικές σκοτεινές πλευρές, να τις βάλουμε εμείς, και όχι οι αντιπαλοί των αντιστασιακών ιδεών, στις σωστές τους διαστάσεις, ώστε να βοηθούν, αντί να σκοτίζουν, τη συνολική κατανόηση εκείνης της εποχής.

Ο εθνικός μύθος:

Ας περάσουμε τώρα στον εθνικό μύθο της Αντίστασης. Όπως ο ζωτικός έτσι κι αυτός ήταν μύθος με πραγματική λειτουργία. Φορτώθηκε όμως, εκ των υστέρων, και με κάποιες διαστρεβλωτικές παραλλαγές. Ο ίδιος ο χαρακτηρισμός «Εθνική Αντίσταση» δεν αποδίδει σωστά την πραγματικότητα. Υποδηλώνει στάση αμυντική. Οι αγωνιστές της Κατοχής δε μιλούσαν για αντίσταση αλλά για εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα. Ο δεύτερος αυτός όρος υποδηλώνει στάση επιθετική —ισοδυναμεί με κήρυξη πολέμου από την πλευρά των εθνικοαπελευθερωτικών οργανώσεων εναντίον του κατακτητή για την απελευθέρωση του τόπου με ελληνική πρωτοβουλία και με την κινητοποίηση των εσωτερικών δυνάμεων της χώρας. Για αγώνα με τέτοιο προσανατολισμό, η λέξη «αντίσταση» δεν ακριβολογεί. Αποτελεί μετάφραση στα ελληνικά του γαλλικού όρου *Resistance*. Κυριολεκτεί για χώρες όπως η Γαλλία. Όχι όμως, για αγώνες ευρύτερης σημασίας, όπως του ελληνικού ή του γιουγκοσλαβικού λαού. (Οι παρατηρήσεις στην παράγραφο αυτή δεν είναι δικές μου. Οφείλονται στον κατοχικό γραμματέα του ΕΑΜ Θανάση Χατζή που μου τις διατύπωσε σε προφορική συζήτηση. Δεν ξέρω αν τις έχει διατυπώσει και γραπτά).

Η αντίληψη του δεύτερου σημαντικού αντιχιτλερικού πόλου, των Άγγλων, που έδρασαν στην Ελλάδα, για το χαρακτήρα του αγώνα, ήταν ριζικά διαφορετική. Όπως το δήλωσαν οι ίδιοι σαφέστατα σε διάφορες περιπτώσεις, η παρουσία τους στην Ελλάδα δεν είχε το νόημα ένταξής τους σε αγώνα για την απελευθέρωση του ελληνικού χώρου. Περιοριζόταν στη διενέργεια σαμποτάζ και μικρής κλίμακας παρενοχλητικών επιχειρήσεων. Παρόμοιες αντιλήψεις διατυπώθηκαν και από ορισμένους ελληνικούς κύκλους —ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος τις εκθέτει στα Απομνημονεύματά του σε σχετική συζήτηση με εκπροσώπους του ΕΑΜ.

Δράση τέτοιου χαρακτήρα που και κινδύνους συνεπάγεται για όσους την αναλαμβάνουν και πολεμικά αξιόλογη μπορεί να φανεί, λειτουργεί συμπληρωματικά μόνον στις επιχειρήσεις των μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων και αποτελεί έργο μικρών ειδικευμένων ομάδων. Δεν προϋποθέτει τη γενική κινητοποίηση του λαού, τη γενική επιστράτευση που επιχειρήσε το ΕΑΜ. Ο μόνος στόχος που δικαιολογούσε γενική επιστράτευση όλων των δυνάμεων του έθνους ήταν η απελευθέρωση της χώρας με δικές της κύρια δυνάμεις, από τον ξένο κατακτητή.

Ο ρεαλισμός του εθνικοαπελευθερωτικού στόχου

Ο στόχος που διάλεξε και προπαγάνδισε το ΕΑΜ —η εθνική απελευθέρωση— είχε αναμφισβήτητη τη λαϊκή επικύρωση.

Φυσικά, όχι με το νόημα ότι κέρδισε το σύνολο, το εκατό τοις εκατό του ελληνικού λαού. Τέτοιου είδους ενιαία συμμετοχή σε αγώνες που ξεκινούν επαναστατικά, από τα κάτω, χωρίς να τους ενοποιεί η προηγούμενη παρουσία ενός οργανωμένου κράτους, είναι κάτι που δεν παρατηρήθηκε ποτέ στην ιστορία. Ακόμη και σε μια επανάσταση τόσο δικαιωμένη όσο η αμερικανική επανάσταση του 1776, ένα σημαντικό ποσοστό των αποίκων πολέμησε με τον αγγλικό στρατό εναντίον εκείνων που είχαν κηρύξει την ανεξαρτησία. Αλλά, σε ποσοστά μικρότερα από το εκατό τοις εκατό, που ισοδυναμούσαν πάντως με υποστήριξη της συντριπτικής πλειοψηφίας του λαού, ο στόχος της εθνικής απελευθέρωσης, όπως διατυπώθηκε από το ΕΑΜ, κατάντησε και φλόγισε τις συνειδήσεις στο κατεχόμενο έθνος.

Μένει να δούμε αν, πέρα από την επικύρωση της παλλαϊκής συμμετοχής, ο στόχος αυτός είχε τη δυνατότητα να επικυρωθεί και από την ιστορική πραγματικότητα. Εκείνο που ενθουσίασε τον ελληνικό λαό —όχι για τίποτα κούφια λόγια ή κραυγές σε συγκεντρώσεις, αλλά για καθημερινές αιματηρές θυσίες— ήταν άραγε και κάτι το επιτεύξιμο; Ή ήταν μια άλλη Μεγάλη Ιδέα, μια έξαρση πάνω από τις δυνάμεις του έθνους μια επιδίωξη δίχως βάση στην αντικειμενική πραγματικότητα; Για να απαντήσουμε στο καίριο αυτό ερώτημα θα πρέπει να προσδιορίσουμε τους όρους επιτυχίας του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Η αναζήτηση των όρων θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε και την πρόκληση που περιέχει ο στόχος του ΕΑΜ.

Οι όροι επιτυχίας κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: τους υλικούς και τους πολιτικούς. Οι υλικοί όροι αναφέρονται στην ισορροπία των στρατιωτικών δυνάμεων, οι πολιτικοί στο σύστημα των διεθνών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη και στους λαούς. Από στρατιωτική πλευρά το βασικό αίτημα του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα —να ελευθερώσουν οι Έλληνες τον τόπο τους στηριγμένοι κύρια στις δικές τους δυνάμεις— είναι η συνέχεια της θεωρίας ότι η Ελλάδα το 1940 ήταν στρατιωτικά υπερασπίσιμη. Την άποψη αυτή υποστήριζε, με όλο το κύρος του διακεκριμένου στρατιωτικού, ο απότακτος τότε συνταγματάρχης Στέφανος Σαράφης. Έχει, νομίζω, κάποια σημασία, περισσότερο από καθαρά συμβολική, το γεγονός ότι ο ίδιος άνθρωπος αναδείχθηκε αργότερα σε στρατιωτικό διοικητή του ΕΛΑΣ, της ένοπλης δύναμης που φτιάχτηκε από το ΕΑΜ με σκοπό την απελευθέρωση ακριβώς της χώρας.

Φυσικά, η άποψη του Σαράφη δεν ήταν ότι η Ελλάδα θα μπορούσε ποτέ να αντιμετωπίσει, ίση προς ίσους, το βάρος του συνόλου της στρατιωτικής μηχανής του Άξονα. Κάτι τέτοιο θα ήταν τέλεια ουτοπία. Αλλά, στα πλαίσια ενός παγκόσμιου πολέμου, η δύναμη που επιτίθεται δεν έχει ένα αλλά πολλά μέτωπα και υποχρεώνεται να μοιράσει τις δυνάμεις της. Η δυνατότητα τότε για μια μικρή χώρα να αντιμετωπίσει νικηφόρα το τμήμα εκείνο μόνο των στρατιωτικών δυνάμεων ενός μεγάλου εχθρού που της αναλογούν, γίνεται πολύ πειστικότερη.

Τι μας δίδαξε η πραγματικότητα στο σημείο αυτό; Χωρίς να έχει τελείως δικαιώσει το Σαράφη δεν τον έχει ούτε διαψεύσει απόλυτα. Ο ελληνικός στρατός δεν κατόρθωσε να αναχαιτίσει τη γερμανική επίθεση, σταμάτησε, όμως, τους Ιταλούς. Και ο ΕΛΑΣ δεν πέτυχε την απελευθέρωση της χώρας, πέτυχε, όμως, να απελευθερώσει τα τρία τέταρτα του εδάφους της.

Φυσικά, το θέμα δεν ήταν απλό ζήτημα ποσοστών. Είναι γεγονός ότι για την κατοχή του ελληνικού εδάφους χρησιμοποιήθηκαν δεκατρείς εχθρικές μεραρχίες, ενώ, χωρίς τη δράση του ΕΛΑΣ, ο Σαράφης υπολογίζει ότι θα αρκούσαν στους κατακτητές μόνον εφτά ως οχτώ. Είναι, όμως, επίσης γεγονός ότι τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής δεν αποτελούνταν από μονάδες πρώτης γραμμής. Όταν οι Γερμανοί χρειάστηκαν να πετύχουν ένα συγκεκριμένο αντικειμενικό σκοπό —να κρατήσουν ανοιχτό το δρόμο Γιάννενα - Κατάρ -

Καλαμπάκα με στρατιωτική βάση στο Μέτσοβο ώστε να μην αποκοπούν οι δυνάμεις τους στην Ανατολική από εκείνες στη Δυτική Ελλάδα— έφεραν επιλεκτα τμήματα και πολύ σύντομα πέτυχαν τους περιορισμένους στρατηγικούς τους στόχους. Θα μπορούσε ο ΕΛΑΣ να τους έχει εμποδίσει, να έχει κόψει την Ελλάδα στα δύο, προετοιμάζοντας έτσι μια γενική επίθεση για την απελευθέρωση της χώρας; Θα μπορούσε ο ΕΛΑΣ να είχε ισχυροποιηθεί αρκετά, ώστε να επιδιώξει κάτι τέτοιο;

Οι διεθνείς πολιτικές συνθήκες

Ας αναβάλλουμε για λίγο την απάντηση σ' αυτό το ερώτημα για να κοιτάξουμε την πλευρά των διεθνών πολιτικών όρων. Για τις διεθνείς σχέσεις της χώρας τι σήμαινε η κήρυξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα; Ας μην ξεχνούμε ότι τον αγώνα αυτό δεν τον κήρυξε κανένα επίσημο κράτος, που να έχει ήδη ενταχθεί σε κάποιο συγκεκριμένο σύστημα διεθνών σχέσεων. Τον κήρυξαν εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις, που δημιουργήθηκαν ακριβώς για να υποκαταστήσουν ένα κράτος μετά την κατάρρευσή του. Για τις μεγάλες δυνάμεις, τόσο τις εχθρικές, που είχαν καταλάβει τη χώρα, όσο και τις συμμαχικές που την είχαν χάσει, η κήρυξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα ισοδυναμούσε με διακήρυξη ανεξαρτησίας ενός μικρού λαού που, μέσα στη σύγχυση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, άρπαζε την πρωτοβουλία να καθορίσει αυτόνομα τη θέση του στον κόσμο.

Φυσικά, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως μια τέτοια πρωτοβουλία δεν θα 'ταν αντίθετη με την πολιτική των αντιχιτλερικών δυνάμεων. Αυτό είναι σωστό ως ένα βαθμό, αλλά όχι απόλυτα. Οι αντιχιτλερικές δυνάμεις και ειδικότερα εκείνη που μας ενδιαφέρει άμεσα, η Αγγλία, ήθελαν να μεγαλώσουν στο

μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, τις δυσκολίες του Άξονα, χωρίς όμως η ηγεσία του αγώνα να περάσει σε ανεξέλεγκτες δυνάμεις. Στον Ελλαδικό χώρο η στάση αυτή εκφράστηκε και με την τακτική της περιορισμένης στρατιωτικής δράσης από επίλεκτα τμήματα πλαισιωμένα με Άγγλους αξιωματικούς και με την υιοθέτηση, από την επίσημη Αγγλία, της ελληνικής κυβέρνησης της Μέσης Ανατολής —μιας κυβέρνησης που δεν αντιστοιχούσε σε καμιά ζωντανή δύναμη μέσα στο μαχόμενο έθνος. Και ενώ, βέβαια, η αντίληψη των Άγγλων για τις σχέσεις ανάμεσα σε μια μητροπολιτική δύναμη όπως η Αγγλία και μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα ήταν ασύγκριτα πιο πολιτισμένη και φιλελεύθερη από την αντίστοιχη αντίληψη των χιτλερικών, δεν ήταν ούτε οι Άγγλοι διατεθειμένοι να δεχθούν συναλλαγή ίσου προς ίσον στις διεθνείς σχέσεις όπως μοιραία θα υποχρεώνονταν να το κάνουν αν βρίσκονταν αντιμέτωποι με την επιτεύξη των εθνικοαπελευθερωτικών στόχων του ΕΑΜ.

Έτσι, ο σπόρος για μια αντίθεση με τις Μεγάλες Δυνάμεις ενυπάρχει μέσα στον βασικό προσανατολισμό του αγώνα, στη φιλοδοξία για εθνική απελευθέρωση με τις αυτόνομες δυνάμεις του ελληνικού λαού. Ακόμη και χωρίς τον κοινωνικό χρωματισμό που έδινε στο ΕΑΜ το γεγονός ότι είχε δημιουργηθεί και κυριαρχηθεί από το ΚΚΕ, ακόμη και αν υποθέσουμε ότι εσωτερικά είχε επικρατήσει μια οργάνωση όπως ο ΕΔΕΣ (με την ικανότητα να σταθεί στα πόδια του μόνος του, χωρίς τη στήριξη των Άγγλων) ένα ορισμένο ξεκαθάρισμα λογαριασμών ανάμεσα στην Ελλάδα και τους συμμάχους της ήταν αναπόφευκτο. Θα οδηγούμαστε εκεί (όχι αναγκαστικά σε ένοπλη αλλά οπωσδήποτε σε πολιτικοδιπλωματική σύγκρουση) από μόνο το γεγονός ότι ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας άλλαζε τη φύση στις διεθνείς σχέσεις, ότι απειλούσε τις διεθνείς εξαρτήσεις της χώρας.

Οι σφαίρες επιρροής

Αν ήταν αναπόφευκτη μια κάποια αναμέτρηση ανάμεσα στο εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα και τους Άγγλους ήταν άραγε και η έκβασή της προκαθορισμένη; Εδώ υπάρχει ένας ακόμη μύθος, ο μεγαλύτερος, πιστεύω γύρω από εκείνα τα γεγονότα που διδάσκει, μοιρολατρικά, ότι η θέση της Ελλάδας μετά τον πόλεμο και η τύχη του εθνικοαπελευθερωτικού της αγώνα καθορίστηκε, και δεν ήταν δυνατόν παρά να καθορισθεί, από τη συμφωνία των Μεγάλων Δυνάμεων.

Τι είναι πραγματικότητα και τι μύθος σ' αυτό τον ισχυρισμό; Πραγματικότητα είναι ότι σίγουρα κλείστηκε μια συμφωνία για σφαίρες πολιτικής επιρροής στη μεταπολεμική Ευρώπη, ανάμεσα στην Αγγλία και τη Σοβιετική Ένωση, με την τελική συγκατάνευση και της Αμερικής και ότι η Ελλάδα εκχωρήθηκε στη σφαίρα επιρροής της Αγγλίας. Πραγματικότητα επίσης είναι ότι, μέσα σε τέτοια διπλωματικά πλαίσια μια ένοπλη σύγκρουση με τις Αγγλικές δυνάμεις θα ήταν πολύ δύσκολο να κερδηθεί τελικά από την ελληνική πλευρά. Μύθος, νομίζω είναι ότι μια τέτοια σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη, ότι περιέχονταν στο δίλημμα: ή υποταγή στα κελεύσματα της αγγλικής πολιτικής σε εσωτερικά μας θέματα (βασιλεία, σύνθεση ενόπλων δυνάμεων) ή ένοπλη σύγκρουση με την Αγγλία.

Υπήρχε και τρίτη λύση. Και λογικά θα μπορούσε κανείς να την αναζητήσει αλλά και διαφαίνεται από ορισμένα αγγλικά ντοκουμέντα για το ελληνικό πρόβλημα. Τα κείμενα του Τσώρτσιλ και του Ήντεν που έχουν δημοσιευθεί δείχνουν πως οι δύο πρωτεργάτες της αγγλικής εξωτερικής πολιτικής στάθμιζαν την κατάσταση στον τόπο μας. Πρωταρχική σημασία στις εκτιμήσεις τους είχε η δύναμη του ΕΛΑΣ που την έκριναν από την ικανότητά του να αντιμετωπίσει τις γερμανικές δυνάμεις σε μεγάλης κλίμακας τακτικές επιχειρήσεις. Δεν αγνοούσαν ότι ο αντάρτικος στρατός θα μπορούσε να αναλάβει και τέτοια

δράση, αν τον ενίσχυαν σε μεγάλη κλίμακα με βαρύ οπλισμό και εφόδια. Τέτοιου είδους ενίσχυση κατ' αρχήν δεν ήταν διατεθειμένοι να δώσουν. Δέχονταν, όμως, (σ' αυτό υπάρχει ρητή διατύπωση του Ήντεν) ότι αν ο ΕΛΑΣ από μόνος του ανελάμβανε μεγάλης κλίμακας επιθετική πρωτοβουλία εναντίον των Γερμανών, οι Άγγλοι δε θα μπορούσαν παρά να συμπολεμήσουν.

Ξεκινώντας από τις ενδείξεις αυτές θα μπορούσε κανείς να φαντασθεί ένα διαφορετικό ιστορικό σενάριο, με τον ΕΛΑΣ να αναπτύσσει μεγαλύτερη επιθετική δραστηριότητα και να κάμπει τη συστηματική κωλυσιεργία των Άγγλων σε θέματα εφοδιασμού, να τους αποσπά μεγαλύτερη υλική και τεχνική ενίσχυση και να τους αναγκάζει να δεχθούν ότι τη μεταπολεμική φυσιογνωμία της χώρας θα την καθόριζε η επικρατέστερη πολεμικά εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση.

Έτσι, το κλειδί για την επίτευξη του στόχου του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και απέναντι στους κατακτητές και απέναντι στους συμμάχους ήταν το μεγαλύτερο στρατιωτικό δυνάμωμα του ΕΛΑΣ. Και γεννιέται το ερώτημα: ήταν εφικτό κάτι τέτοιο; Η απάντηση περιέχεται διάσπαρτη στις εκτιμήσεις που δημοσίευσαν πολλά χρόνια αργότερα ορισμένοι από τους πρωταγωνιστές των εποχών εκείνων (ο Πέτρος Ρούσσος, ο Θανάσης Χατζής και ο Μήτσος Παρτσαλίδης) και βέβαια στις εκτιμήσεις και τις προτροπές προς την ηγεσία που περιέχονται σε όσα κείμενα του Άρη Βελουχιώτη έχουν σωθεί. Από όλα αυτά προκύπτει ομόφωνα η άποψη ότι μεγαλύτερη ενίσχυση του ΕΛΑΣ και δυνατή ήταν και επιβεβλημένη. Οδηγείται, λοιπόν, κανείς στο συμπέρασμα ότι για να γινόταν ρεαλιστικός παρ' όλη την αναστάτωση που προκαλούσε στις διεθνείς εξαρτήσεις της χώρας, ο βασικός στόχος του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος (η απελευθέρωση της Ελλάδας με κύριο στήριγμα τις εσωτερικές της δυνάμεις) εκείνο που χρειαζόταν ήταν η μεγιστοποίηση της επιθετικής πρωτοβουλίας του ΕΛΑΣ απέναντι στους κατακτητές. Τα λόγια του Νταντόν, που μ' αυτά ο Βελουχιώτης έκλεισε την εισήγησή του στην πολιτικοστρατιωτική σύσκεψη με την ηγεσία του ΚΚΕ στις αρχές του 1943 συνοψίζουν άριστα τη μέθοδο που ταιρίαζε στις ανάγκες. Χρειαζόταν «τόλμη, τόλμη, και ακόμη περισσότερη τόλμη». Μια τέτοια επιθετικότερη στάση του ΕΛΑΣ δε θα καταργούσε, βέβαια, τη δυνατότητα των Μεγάλων Δυνάμεων να μοιράζουν μεταξύ τους σφαίρες επιρροής. Θα μπορούσαν, όμως, οι συμφωνίες να έχουν πάρει για τη χώρα μας, διαφορετικό περιεχόμενο. Στο σημείο αυτό η ηγεσία του ΕΑΜ είχε μια φαινή πραγματικά έμπνευση. Ο Πέτρος Ρούσσος, με άρθρο του που δημοσιεύθηκε το Σεπτέμβριο του 1944 στην ΚΟΜΕΠ, έρριξε την ιδέα για μια ουδετεροποίηση της Ελλάδας ανάμεσα στους δύο μεταπολεμικούς συνασπισμούς, που ήδη διαγράφονταν στον ορίζοντα.

Την ιδέα αυτή, μέσα στις συνθήκες που διατυπώθηκε, οι Άγγλοι δεν καταδέχθηκαν ούτε καν να τη σημειώσουν. Θα είχε, όμως, διαφορετική ασφαλώς τύχη αν είχε διατυπωθεί μέσα σε συνθήκες εντονότερης στρατιωτικής παρουσίας και επιβολής του ΕΛΑΣ. Θα πρόσφερε τότε, ίσως, μια κοινά αποδεκτή λύση και για τις δύο μεγάλες δυνάμεις και για την Ελλάδα, που θα αποκτούσε επιτέλους δική της φωνή στον καθορισμό της θέσης της μέσα στον κόσμο.

Αυτό το μεγάλο, το πολύ μεγάλο για μια μικρή χώρα, αντικείμενο —η δυνατότητα του αυτοκαθορισμού— παίχτηκε στα χρόνια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Αυτό παίχτηκε, αυτό χάθηκε κι αυτό απομένει να ξανακερδηθεί κάποτε, με λόγο ή με σπαθί.

Ο κοινωνικός μύθος

Ο κοινωνικός μύθος του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα ήταν, βέβαια, η οικοδόμηση μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας. Για το

ΕΑΜ ο σοσιαλισμός δεν ήταν διακηρυγμένος στόχος (όπως, κατά περιεργή σύμπτωση, ήταν για τον ΕΔΕΣ και για την ΕΚ-ΚΑ). Αλλά ούτε και χρειαζόταν μεγάλη μαντική δύναμη για να προβλέψει κανείς τι είδους κοινωνικό πρόγραμμα θα υιοθετούσε, μετά την απελευθέρωση μια οργάνωση όπως το ΕΑΜ, που την είχε δημιουργήσει και τη διεύθυνε το ΚΚΕ.

Το ΕΑΜ δε δοκίμασε να δημιουργήσει σοσιαλιστικούς θεσμούς στη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα ούτε καν στις περιοχές που είχε σταθερά κάτω από τον έλεγχο του. Καλλιέργησε, όμως, το πνεύμα της αλληλεγγύης, της κοινωνικότητας, της θυσίας, αν χρειαστεί, για το σύνολο, την ηθική και ψυχική στάση που χωρίς αυτήν ο σοσιαλισμός δεν είναι παρά νεκρό γράμμα. Την τέτοια επεξεργασία των πνευμάτων τη διέγινωσεν ένας οξυδερκέστατος πολιτικός παρατηρητής που η μαρτυρία του έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, γιατί δεν είχε κανένα λόγο να εξωραϊσεί το ΕΑΜ καθώς ήταν ο επικεφαλής των αντιπάλων του στην Ελλάδα: ο αρχηγός της Βρετανικής στρατιωτικής αποστολής συνταγματάρχης C.M. Woodhouse. Στο βιβλίο του, το «Μήλο της Έριδος» ο Woodhouse γράφει:

«Έχοντας αποκτήσει τον έλεγχο όλης σχεδόν της χώρας, αν εξαιρέσουμε τους κυριότερους συγκοινωνιακούς κόμβους που χρησιμοποιούσαν οι Γερμανοί, (το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ) είχε δημιουργήσει πράγματα που δεν είχε γνωρίσει ποτέ άλλοτε η Ελλάδα. Οι επικοινωνίες στις ορεινές περιοχές... ποτέ δεν ήταν τόσο άρτιες είτε πριν είτε μετά. Ακόμα και αυτοκινητόδρομοι είχαν βελτιωθεί και χρησιμοποιούνταν από το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Οι τηλεπικοινωνίες τους, που περιλάμβαναν και ασυρμάτους, εκτεινόταν ως την Κρήτη και ως τη Σάμο, όπου δρούσαν κιόλας αντάρτες. Τα δώρα του τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού είχαν βρει το δρόμο τους προς τα βουνά για πρώτη φορά. Οργανώθηκε κοινοτική ζωή, στην θέση της πατροπαράδοτης ατομικής ζωής του Έλληνα αγρότη. Το παιδί του στρατολογήθηκε στην ΕΠΙΟΝ, το κοτέτσι του εφοδίαζε την Εθνική Αλληλεγγύη, το καϊκι του επιτάχτηκε στο ΕΛΑΝ... Οι λέξεις «λευτεριά» και «λαοκρατία» δονούσαν τον αέρα με το ιδιότυπο νόημά τους... Υπήρχαν πάντα οι πανικόβλητοι που επισήμαναν τον κίνδυνο κοινωνικής επανάστασης, αλλά ο Ιούλιος του 1943 ήταν ένας μήνας όχι μόνο ανησυχίας και φόβων αλλά και ελπίδας και ενθουσιασμού στα ελληνικά βουνά».

Οι παρατηρήσεις του Woodhouse δείχνουν τη μέση, θα μπορούσε να πει κανείς, στάθμη της κοινωνικής διεργασίας που η δράση του ΕΑΜ προκάλεσε στην ψυχολογία του ελληνικού λαού. Τις κορυφαίες στιγμές της κοινωνικότητας τις μετρούν τα χιλιάδες παραδείγματα θεληματικής, πρόθυμης θυσίας των ανθρώπων για την κοινή υπόθεση. Και να ένα δείγμα από το πνεύμα εκείνης της εποχής, βγαλμένο από κατοχική προσούρα του ΕΑΜ:

«Από βραδύς μας πληροφορήσαν ότι το πρωί θα τουφεκίζονταν τρεις από το κελί μας. Βγάλαμε όλα τα φαγητά που μας είχαν φέρει το απόγευμα από τα σπίτια μας και είδαμε ότι είχαμε και κάμποσο κρασί. Οι τρεις μελλοθάνατοι έδειχναν πλέρια αταραξία, μόνον που ήταν λίγο πιο σοβαροί απ' ό,τι το συνηθούσαν... Μα ωστόσο όλοι μας το ρίξαμε στο φαγοπότι με πολύ κουράγιο και με κέφι και στο τέλος τραγουδήσαμε εύθυμα τραγούδια όλη τη νύχτα και μάλιστα κατά τα χαράματα χορέψαμε όλοι μαζί το χαρείτε νιοί χαρείτε νέες, χτυπώντας

δυνατά τα πλακάκια της φυλακής... Σαν έφεξε ήρθαν και τους πήραν. Αγκαλιαστήκαμε και φιληθήκαμε και αρχίσαμε να τραγουδούμε όλοι μαζί τον ύμνο της ελευθερίας. Οι τρεις σύντροφοι καθώς τους οδηγούσαν στην αυλή όπου θα γινόταν η εκτέλεση τραγουδούσαν δυνατά και συντονισμένα μαζί μας ώσπου ακούσαμε τις ντουφεκιές».

Με τέτοιο ανθρώπινο υλικό θα μπορούσε ν' αρχίσει η οικοδόμηση μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας στην Ελλάδα. Φυσικά, η παρουσία του έμψυχου υλικού δεν αποτελεί απόλυτη εγγύηση επιτυχίας για το κοινωνικό πείραμα. Αποτελεί συνθήκη αναγκαία αλλά όχι επαρκή. Και το καλύτερο ανθρώπινο υλικό θα μπορούσε να το είχε εξουδετερώσει η κακή διαχείριση της εξουσίας. Από την άλλη μεριά άνθρωποι τέτοιοι όπως σφυρηλατήθηκαν στο εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα θα ήταν πολύτιμοι όχι μόνο για μια σοσιαλιστική αλλά για οποιαδήποτε σύγχρονη κοινωνία. Δεν υπάρχει σήμερα κοινωνικό σύστημα που να λειτουργεί δίχως στοιχεία σοσιαλισμού στη δομή του και δεν υπάρχει κοινωνία που να μην κερδίζει, να μην πλουτίζεται από την παρουσία ανθρώπων με αυξημένο αίσθημα της κοινωνικής αλληλεγγύης. Μια από τις μεγάλες τραγωδίες της καταστροφής του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος είναι ότι εξολοθρεύτηκε αυτό το ανθρώπινο υλικό που θα ήταν καύχημα και απόκτημα για οποιοδήποτε πολιτισμένο κοινωνικό σύνολο.

Η νίκη δε στεφάνωσε τις προσπάθειες των αγωνιστών της κατοχής. Αυτό δε σημαίνει ότι η πρωτοβουλία τους, η θυσία τους, η μεγαλωσύνη τους μπροστά στο θάνατο δεν καταγράφονται στη συλλογική μνήμη του έθνους, πρώτη ύλη κάποιου άλλου ζωτικού μύθου που θα ξυπνήσει στις συνειδήσεις όταν χρειαστεί. Η κακή έκβαση του αγώνα τους μας σπρώχνει να αντιμετωπίσουμε την εποχή τους με μεγαλύτερο κριτικό πνεύμα, με περισσότερο στοχασμό. Και έτσι πρέπει να κάνουμε. Αλλά δεν πρέπει να επιτρέψουμε στο στοχασμό να σκοτώσει ολότελα το μύθο. Χωρίς το στοχασμό οι άνθρωποι δεν τελειώνουν καλά τα μεγάλα τους εγχειρήματα, αλλά χωρίς το μύθο δεν παίρνουν ίσως ποτέ την απόφαση να τα ξεκινήσουν.

Η ιστορική μοίρα δε θέλησε να τοποθετήσει τους αγωνιστές του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα πλάι στους Μαραθωνομάχους, τους Σαλαμινομάχους, τους αγωνιστές του 1821 που τους είχαν εμπνεύσει. Η τύχη τους μοιάζει περισσότερο με κείνη των τελευταίων Ελλήνων που αγωνίστηκαν να αναχαιτίσουν την επέκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στον ελληνικό χώρο, τους πολεμιστές της Αχαϊκής συμπολιτείας. Κι αυτοί, όπως κι εκείνοι, στάθηκαν αντιμέτωποι σε κοσμοκράτειρες δυνάμεις. Κι αυτοί, όπως κι εκείνοι, υπέφεραν από ανεπάρκειες της ηγεσίας τους. Κι αυτοί, όπως κι εκείνοι αντιμετώπισαν το χλευασμό μετά την ήττα. Τέλεια ισορροπημένο ανάμεσα στο στοχασμό και στο μύθο ταιριάζει και σ' αυτούς το επίγραμμα που αφιέρωσε στους πολεμιστές της Αχαϊκής Συμπολιτείας ο Καβάφης:

«Ανδρείοι σεις που πολεμήσατε κι επέσατ' ευκλεώς
τους πανταχού νικήσαντες μη φοβηθέντες
άμωμοι σεις αν έπταισαν ο Δίαωσ και ο Κριτόλαος
όταν οι Έλληνες θα θέλουν να καυχηθούν
τέτοιους βγάξει το έθνος μας θα λένε
για σας. Τόσον θαυμάσιος θα είναι ο έπαινός σας».

□

Ελληνική Λογοτεχνία • Δοκίμιο • Ξένη Λογοτεχνία
Φιλοσοφία • Εθνική Αντίσταση • Παιδικά
Ελληνικά Θέματα • Επιστημονική Φαντασία

ΕΞΑΝΤΑΣ

Κωλέττη 11 • Τηλ. 36.04.885
Τζαβέλα 1 • Τηλ. 36.21.236

Χριστιανοί στο πλευρό του λαού της Χιλής

του Ροζέ Μιλλιέξ

«Όταν η εκκλησία είναι πιστή στο Ευαγγέλιο, δεν πολεμάει τον λαό αλλά αυτούς που τον εκμεταλλεύονται». (Από την επιθεώρηση της Χριστιανικής Αριστεράς «Μαρτυρία»).

ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ του παλιού Παρισιού, λίγα μέτρα από τον Πύργο του Αγίου Ιακώβου απ' όπου οι προσκυνητές ξεκινούσαν για τον τότε μακρινό Άγιο Ιάκωβο της Κομποστέλλας στην άκρη άκρη της Ατλαντικής Ισπανίας περνάω μπροστά από το γειτονικό, οικείο μου Saint-Merri. Είναι μια γνωστή στους τουρίστες γοτθικού ρυθμού εκκλησία που τα σεπτά αγάλματα των αγίων στην πρόσοψή της βλέπουν τώρα, κάτω από τα πόδια τους να τρέχει ασταμάτητα, από το πρωί ίσαμε το βράδυ, ένα ποικιλόχρωμο, παρδαλό πλήθος που σαν μαγνήτης το τραβάει 200 μέτρα πιο ψηλά, στον ίδιο δρόμο Σαιν-Μαρτέν, το θρυλικό πια Μορφωτικό Κέντρο Πομπιντού. Ο δρόμος είναι στενός κι έτσι η εκκλησία, μπλεγμένη μέσα στα σπιτία και με τις πόρτες της ανοικτές, είναι προσιτή στους περαστικούς —δίχως την απόσταση της τεχνητής πλατείας που φτιάξανε μπροστά στην κοντινή Παναγία των Παρισίων και που την κάνει μουσείο— μπαίνει στην τρέχουσα ζωή και ξαναγίνεται σπίτι του λαού όπως και στο Μεσαίωνα (αυτού του Μεσαίωνα που είναι καιρός να φωτιστεί και στην ελληνική κοινή

γνώμη —όπως άλλωστε έχει γίνει ήδη στη Δύση— η θετική του προσφορά, ώστε το επίθετο «μεσαιωνικό» να πάψει να είναι υποτιμητικό —μα αυτό είναι μια άλλη ιστορία που δεν είναι του παρόντος...).

ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ του Σαιν-Μερρί σήμερα με σταματάει μια αφίσα που αναγγέλλει μια μέρα νηστείας σ' ένδειξη αλληλεγγύης για τους λαούς της Χιλής και της Λατινικής Αμερικής, και γενικά «όλων των λαών που αγωνίζονται για την απελευθέρωσή τους». Η εκδήλωση είναι οργανωμένη, με την ευκαιρία της δεκάτης επετείου του πραξικοπήματος του Πινοσέ (και όχι Πινοσέτ, όπως τον λένε στην Ελλάδα, γιατί φευ! το όνομά του είναι γαλλικής καταγωγής: Pinochet όπου το τελικό τ δεν προφέρεται), από τη χριστιανική κοινότητα των εξορίστων χιλιανών και του Κέντρου Halles-Beaubourg. Γιατί, κάτω από τα γοτθικά τόξα του Σαιν-Μερρί, εδώ και χρόνια λειτουργεί μια ζωντανή, συγχρονισμένη, προοδευτική παροικία που τα μέλη της δεν βλέπουν καμιά αντίφαση ανάμεσα στη λατρεία του Θεού και την έμπρακτη συμμετοχή στα καυτά προβλήματα της σημερινής ανθρωπότητας. Και σε κάθε τραγικό συμβάν της ιστορίας μας παίρνουν μέρος ταυτόχρονα με την προσευχή και με τη δράση. Πέρσι στις 24 Δεκεμβρίου, η ενορία είχε οργανώσει μίαν αξέχαστη Χριστουγεννιάτικη αγρύπνια αφιερωμένη στον δοκιμασμένο πολωνικό λαό —και τούτη τη στιγμή, στο δεξί κλίτος του ναού παρουσιάζεται μια φωτογραφική έκθεση για το παρελθόν και το παρόν της Πολωνίας που θυμίζει στους επισκέπτες ότι το πολωνικό δεν έκλεισε.

ΠΡΙΝ προχωρήσω στο σημερινό κέντρο ενδιαφέροντως, ξεφυλλίζω το τελευταίο τεύχος της παροικιακής έκδοσης «Το σήμερα των Χριστιανών» που είναι ένα αφιέρωμα στη «Θεολογία της Απελευθέρωσης», θεολογία που αναπτύχθηκε από τη δεκαετία του '60 στον λατινο-αμερικάνικο καθολικό κόσμο και που κορυφώθηκε το 1979, στη Γενική Διάσκεψη των Λατινο-αμερικανών Επισκόπων, στο Πουέμπλα του Μεξικού, με τη δήλωση: Προκηρύσσουμε την ανάγκη για την εκκλησία να κάνει μίαν επιστροφή (Conversion) στην υπηρεσία των φτωχών, σαν εκλογή και προτεραιότητα και με «την προοπτική της ολοκληρωτικής απελευθέρωσής τους». Και δεν πρόκειται εδώ απλώς για θεωρητική Θεολογία, μια που η εφαρμογή της έχει κιόλας βαφτιστεί μέσα στο αίμα των μαρτύρων,

όπως ο δολοφονημένος από τους φασίστες καρδινάλιος Ρομέρο που πίστευε ότι «δόξα του Θεού είναι η πραγματική ζωή των φτωχών» αλλά και τόσοι άλλοι ντόπιοι και ξένοι ιερείς που φυλακίστηκαν, βασανίστηκαν και εκτελέστηκαν για την έμπρακτη συμπαράστασή τους στους εξαθλιωμένους και καταπιεζόμενους ανθρώπους του Τρίτου Κόσμου.

ΜΕΤΑΔΟΤΙΚΗ όμως αυτή η ευαγγελική, πραγματικά επαναστατική φλόγα, γιατί διαβάσω στο ίδιο τεύχος ότι ένας από τους παππάδες του Σαιν-Μερρί έφυγε κι αυτός φέτος την άνοιξη στη Λατινική Αμερική.

ΣΗΜΕΡΑ η σκέψη και η αγάπη των ενοριτών του Σαιν-Μερρί προσανατολίζεται πιο συγκεκριμένα προς το μαρτυρικό λαό της Χιλής που αύριο κλείνουν 10 χρόνια από τον εξανδραποδισμό του. Μία σχετική φωτογραφική έκθεση τοποθετημένη στη μέση του κεντρικού κλίτους της εκκλησίας αναπαριστάει τους αγώνες της χιλιανής εργατιάς, την αλίμονο φευγαλέα νίκη των προοδευτικών δυνάμεων και την επιβολή της δικτατορικής τρομοκρατίας (αξέχαστη η τραγική φυγούρα ενός απεγνωσμένου άντρα της Χιλής με τα δάκρυα που σιγά - σιγά γλιστράνε στο πρόσωπό του —άραγε τι φρικαλεότητα είδαν τα μάτια του— και κλαίει έτσι σιωπηρά). Και αν τυχόν απορεί κανείς για την παρουσία τέτοιων «πολιτικών» εικόνων σ' ένα χριστιανικό ναό, το χωρίο του Ισαΐα που 'χουν αναρτήσει, δίπλα στην Έκθεση, στο κάγκελο που χωρίζει τον χώρο από τον κεντρικό βωμό, δεν βεβαιώνει ότι η θυσία που αρέσει στο Θεό είναι η συμπόνια στα πεινασμένα και πονεμένα αδέρφια μας, αλλά και το σπάσιμο των δεσμών τους. Πραγματικά είναι αυθεντικά βιβλικό το όραμα της ιστορίας που βασίζεται πάνω του η λατινοαμερικανική θεολογία: ξεκινάει από την Έξοδο, την οδυνηρή εξορία και την οργή των προφητών και καταλήγει χαρμόσυνα στην Πασχαλινή απολύτρωση της Αποκάλυψης.

Η ΝΗΣΤΕΙΑ άρχισε στις 12 το μεσημέρι. Από τις 2½ μμ., κάθε ώρα προσφέρονται προφορικές πληροφορίες και μαρτυρίες για την κατάσταση στη Χιλή και Λατινική Αμερική, σαν θέματα στη σιωπηλή περισυλλογή που ακολουθεί το λόγο. Σαν μπαίνω εγώ, 4½ η ώρα, ένας Γάλλος ομιλητής διηγείται τις εντυπώσεις και αναμνήσεις του από δύο καιρία ταξίδια που έκανε στη Χιλή: το δραματικό καλοκαίρι του 1973 —ήταν τότε, μας λέει, 20 χρονών— και φέτος πάλι το καλοκαίρι,

στερα από τη δεκάχρονη νύχτα της τυραννίας, την ώρα που εκεί αχνοφέγγει κάποια αυγή. Ύστερα από τη διπλή μαρτυρία του, απαντάει στις ερωτήσεις αυτών που νηστεύουν και γίνεται ένας διάλογος. Κι έτσι ίσαμε τις 9 μμ. που εκτελείται ένα καλλιτεχνικό πρόγραμμα, με ποιήματα και μουσική της Λατινικής Αμερικής.

Η ΝΗΣΤΕΙΑ συνεχίζει όλη τη νύχτα. Κατά σύμπτωση, την ίδια νύχτα σε μια λαϊκή συνοικία του Σαντιάγκο, απ' αυτές τις φτωχότερες Poblaciones όπου φυτοζωούν δύο εκατομμύρια απόκληροι, δηλαδή οι *μισοί* κάτοικοι της πρωτεύουσας και που δέχονται τούτο τον καιρό τις πιο άγριες και φονικές επιθέσεις των καραμπινιέρων του Πινοσέ, γίνεται επίσης μια ολονυχτία, νεκρική όμως αυτή: συγγενείς και φίλοι ξαγρυπνάνε ένα νέο αγόρι που σκοτώθηκε σε μια προχθεσινή διαδήλωση και αυτός που τους φιλοξενεί, σ' ένα πρόχειρο συνοικιακό εκκλησάκι είναι ένας Γάλλος καθολικός ιερέας του το 'χτισε με τα χέρια του, αφού εγκατέλειψε την υλικά και πνευματικά κορεσμένη Δύση, για να συζεί και συμμεριστεί την τύχη του φτωχόκοσμου του μακρινού βασανισμένου τόπου. *Κυριακή 11 Σεπτεμβρίου, 12 η ώρα* —λήγει η εικοσιτετράωρη νηστεία την ώρα που λειτουργείται η κοινότητα του Σαιν-Μερρί. Τη στιγμή της Αναφοράς, ακούγεται μια γυναικεία φωνή —γιατί εδώ και χρόνια, στις καθολικές εκκλησίες, οι λαϊκοί, άντρες και γυναίκες, παίρνουν μέρος σε ορισμένα σημεία της λειτουργίας— να κάνει τούτη την προσευχή «Θυμήσου, Κύριε, την εκκλησία σου που εί-

ναι σκορπισμένη σ' όλον τον κόσμο και ειδικά την εκκλησία της Λατινικής Αμερικής. Κάνε να είναι συνοδοιπόροι των λαών στους αγώνες τους για λευτεριά και δικαιοσύνη. Θυμήσου όσους έχουν σκοτωθεί, φυλακιστεί, εξαφανιστεί».

ΛΙΓΟ πριν από τη Μετάληψη, στο σημείο που προβλέπεται «το φιλί της Ειρήνης», ο ιερέας αναγγέλει μερικά λεπτά ουσιαστικής προφορικής συναδέλφωσης ανάμεσα στους Χιλιανούς και Γάλλους και τότε που διακόπτεται η λειτουργία γεμίζει η εκκλησία από το βουητό του αδελφικού διαλόγου. Τώρα που μεταλαμβάνουν οι πιστοί —κι ανάμεσα σ' αυτούς πλειοψηφούν οι νέοι, αγόρια και κοπέλλες, με εντυπωσιακή περισυλλογή— παίζουν τρεις Χιλιανοί κιθαριστές συνοδεύοντας ένα δικό τους τραγουδιστή. Δεν πιάνω καλά τα λόγια του τραγουδιού στα ισπανικά, μόνο τη λέξη «justicia» δικαιοσύνη που έρχεται κάθε τόσο σαν επώδος.

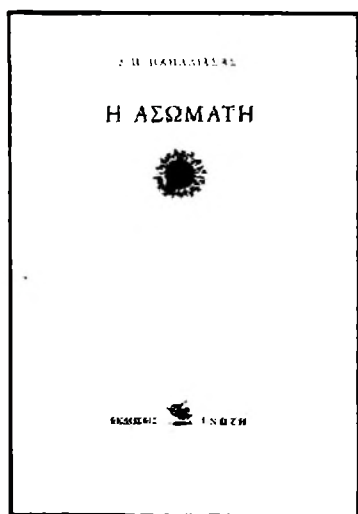
ΠΡΙΝ απολύσει η λειτουργία και λυθεί η νηστεία, ένας εξόριστος Χιλιανός διαβάζει ένα απόσπασμα από το συγκλονιστικό ύστατο μήνυμα του Σαλβαδόρ Αλλιένδε, πριν σκοτωθεί, στις 11 Σεπτεμβρίου 1973: «*Η ιστορία δεν σταματάει ούτε με την καταστολή ούτε με το έγκλημα. Σκληρή και δύσκολη η στιγμή, αλλά θα ξεπεραστεί. Μπορούν να μας συντρίψουν, αλλά το αύριο ανήκει στο λαό, ανήκει στους εργαζόμενους. Εργαζόμενοι της πατρίδας μου, πιστεύω στη Χιλή και στον προορισμό της. Ζήτω η Χιλή, ζήτω ο λαός, ζήτω η εργαζόμενη. Είναι τα τελευταία μου λόγια, με τη βεβαιότητα ότι η θυσία μας, δεν*

θα πάει χαμένη». Και προσθέτει ο Χριστιανός Χιλιανός: «Ας προσευχηθούμε για τη Χιλή, τη Λατινική Αμερική και για όλους τους λαούς που παλεύουν για την ελευθερία τους».

ΔΕ ΦΤΑΝΕΙ όμως η προσευχή. Χρειάζεται μια έμπρακτη προέκταση. Γι' αυτό ο ιερέας πριν από την απόλυση αναγγέλλει ότι τ' άπνευμα θα γίνει στο Παρίσι μια διαδήλωση αλληλεγγύης προς το χιλιανό λαό που θα ξεκινήσει από το Μον Παρνάς και θα καταλήξει στην Πλατεία Σαντιάγκο της Χιλής όπου βρίσκεται η Χιλιανή Πρεσβεία, και προτρέπει έμμεσα τους χριστιανούς του Σαιν-Μερρί να σμίξουν με τους εξόριστους χιλιανούς στην πορεία διαμαρτυρίας και ελπίδας.

ΜΕΤΑ τη διαδήλωση, θα πάρω το τεύχος του Σεπτεμβρίου του περιοδικού Echanges, που είναι η μηνιαία έκδοση των Γάλλων προοδευτικών χριστιανών, όπως το Temoinage Chretien είναι το εβδομαδιαίο όργανό τους. Το τεύχος είναι ένα ολόκληρο αφιέρωμα στη Χιλή 1973-1983. Στην εικόνα του εξωφύλλου του περιοδικού Testimonio (Μαρτυρία) της Χριστιανικής Χιλιανής Αριστεράς, όπως έβγαινε πριν από το επάρατο golpe (πραξικόπημα) του 1973, εύγλωττος ο ολοσέλιδος τίτλος μιας έκδοσης του περιοδικού: «Όταν η εκκλησία είναι πιστή στο Ευαγγέλιο, δεν πολεμάει το λαό, αλλά τους εκμεταλλευτές του λαού». Μια καινούρια, ευαγγελική μαχητική Εκκλησία γεννήθηκε κι όλας στην Λατινική Αμερική και έγινε καθοδηγήτρια των πιο γνήσιων χριστιανών της Δύσης. Άραγε το διδαγμά της δε θα μπορούσε να φωτίσει και τους χριστιανούς της Ανατολής; [

Τα νέα βιβλία της «Γνώσης»

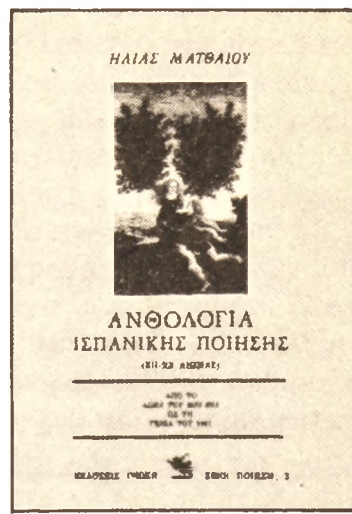
Δ. Π. ΠΑΠΑΔΙΤΣΑΣ
Η ΑΣΩΜΑΤΗ

ΜΑΝΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ
ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΠΗΓΑΔΙ

ΤΑΚΗΣ ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Η ΜΝΗΜΗ ΜΙΣΟΦΕΓΓΑΡΟ

ΗΛΙΑΣ ΜΑΤΘΑΙΟΥ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΙΣΠΑΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΝΩΣΗ»

ΓΡΗΓ. ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ 26, ΙΛΙΣΙΑ, ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 779.4879 - 775.4963 - 778.6441

Εβρενισμός ή η παρωδία των εκλογών

της Αμαλίας Βαν Χέντ

Ακριβώς ένα χρόνο μετά το περίφημο δημοψήφισμα, που μετέτρεψε ένα από τα πιο δημοκρατικά συντάγματα της Ευρώπης σ' ένα απόλυτα αυταρχικό και που όρισε τον πρώην στρατηγό Kenan Evren Πρόεδρο του τουρκικού κράτους με απεριόριστες εξουσίες για 7 χρόνια, ο τουρκικός λαός καλείται και πάλι στις κάλπες. Δεκαεννέα και μισό εκατομμύρια ψηφοφόροι έχουν την δυνατότητα εκλογής μεταξύ τριών κομμάτων, τα οποία, σύμφωνα με τις αφίσες και τα συνθήματά τους, υποσχονται μέλι, χανουμάκια και γάλα.

Το «Εθνικιστικό Δημοκρατικό Κόμμα» (MDP) με αρχηγό έναν άγνωστο στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας, πρώην στρατηγό τον Turgut Sunalp, διαφημίζει τα χαρίσματα του αρχηγού του με το σύνθημα: *50 εκατ. καρδιές χτυπούν για τον αρχηγό μας Turgut Sunalp*. Το MDP που είναι από τώρα κιόλας ο σίγουρος νικητής — οι στρατηγοί δεν κρύψαν την προτίμησή τους προς αυτό — έχει επιπλέον την υποστήριξη του σημερινού πρωθυπουργού Bülent Ulusu, ο οποίος και θα προσχωρήσει στους κόλπους του σαν ανεξάρτητος.

Το «Λαϊκιστικό Κόμμα» (HP) του Necdet Calp, πρώην υφυπουργού της χούντας, θέλει να ελκύσει τους ψηφοφόρους με συνθήματα όπως *για ηλιόλουστες ημέρες ψήφισε τον ήλιο — το λαϊκιστικό κόμμα*. Ο Calp, παρ' όλο που είναι πρώην σοσιαλδημοκράτης, παίζει το παιχνίδι των στρατηγών προσπαθώντας να πείσει τους πατριώτες του και τους ξένους, ότι η Τουρκία οδηγείται πράγματι προς τη Δημοκρατία. Σαν απόδειξη προβάλλει το «αριστερό» του Λαϊκιστικό Κόμμα. Δεν αμφισβητεί, βέβαια, την επιθυμία των αφεντικών του για το αποτέλεσμα των εκλογών: *Θα είμαστε μια ευπρεπής αντιπολίτευση*.

Άφταστα σε φαντασία και ποίηση είναι τα συνθήματα του τρίτου και —γι' αυτές τις εκλογές, τελευταίου— επιτρεπόμενου κόμματος, του «Κόμματος της Μητέρας Πατρίδας». Αρχηγός του είναι ο Turgut Ozal, μοναδικός αναγνωρισμένος πολιτικός στο εκλογικό παιχνίδι και αγαπημένος των Αμερικανών και Γερμανών διπλωματών, ο οποίος έχει περιθώρια να μαζέψει τις ψήφους των αστών που διαφωνούν με

την οικονομική πολιτική των στρατηγών. Ο Ozal, εμπνευστής του μονεταριστικού οικονομικού μοντέλου που εφαρμόζεται στην Τουρκία από τις 24 Ιανουαρίου '80 και που είχε σαν αποτέλεσμα να ξεπεράσει η ανεργία το 25%, υποσχεται με αυτοπεποίθηση ότι *Το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας βρίσκει δουλειά για όλους τους πατέρες. Για τους ρομαντικούς ψηφοφόρους διαθέτει επίσης το μήνυμα το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας είναι ζεστό σαν την αγκαλιά της μάνας και σίγουρο σαν την αγκαλιά του πατέρα*.

Αυτά τα «λίγα αλλά δυνατά κόμματα» (Evren), εγγυώνται στον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας, ότι από δω και πέρα θα αρχίσει επιτέλους μια καινούρια πολιτική νοοτροπία στη χώρα. Μια νοοτροπία που θα είναι απαλλαγμένη από τις «βυζαντινές μηχανορραφίες». Το πως σκέφτεται ο πρόεδρος της Δημοκρατίας τη νοοτροπία αυτή, εξήγησε ο ίδιος στην ανατολική πόλη Gumushane: «όποιο και να είναι το αποτέλεσμα αυτών των εκλογών: Δεν επιτρέπεται να μαλώνετε. Και διέταξε: «Πρέπει να αγαπιόσαστε». Και για να γίνει πιο πιστευτός και πιο αντιληπτός από τους πατριώτες του, έκανε ακόμη τον ευφυή παραλληλισμό: «Τα πολιτικά κόμματα είναι σαν ποδοσφαιρικές ομάδες».

Για το ότι μόνο λίγοι θα μπορούσαν να περάσουν τη στενή πύλη ελέγχου, δεν υπήρχε αμφιβολία. Όμως η έκταση που πήραν οι επεμβάσεις των στρατηγών διέλυσε αμέσως την ψεύτικη εικόνα δημοκρατικότητας που ήθελαν να δώσουν στις εκλογές: 58% όλων των ιδρυτικών στελεχών από τα καινούρια κόμματα καθώς και 672 από τους 1683 υποψήφιους, σβήστηκαν από τους καταλόγους. 10 κόμματα απορρίφθηκαν. Όλοι οι ανεξάρτητοι —μη ενταγμένοι στα τρία επιτρεπόμενα κόμματα των ανατολικών επαρχιών δεν εγκρίθηκαν. Από το πανηγύρι των εκλογών θα αποσχουν επιπλέον σύμφωνα με το περιοδικό «Nokta» και γύρω στα 2 εκατομμύρια ψηφοφόροι, όλοι δηλαδή εκείνοι που κατηγορήθηκαν από το καθεστώς για τρομοκρατία, αντίσταση και διάδοση ανατρεπτικών ή κομμουνιστικών ιδεών. Ένας

Τούρκος δημοσιογράφος σχολίαζε πικρόχολα: *Βέβαια δεν κατορθώσαμε να επαναφέρουμε τη γνώση σ' όλο τον κόσμο δημοκρατία. Στη Βετοκρατία όμως είμαστε μοναδικοί*.

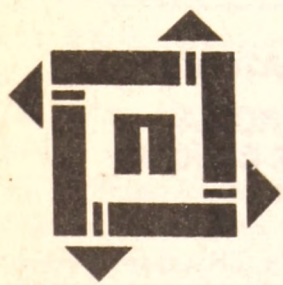
Παρ' όλα αυτά, ο Πρόεδρος της Τουρκίας δεν νιώθει ακόμη άνετα. Υποπτεύεται ότι δεν έχει ξεφύγει τον κίνδυνο, που κατά τη γνώμη του προέρχεται από τα δυο παραδοσιακά —και σήμερα απαγορευμένα— κόμματα της Χώρας: το Σοσιαλδημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα (CHP) του Ecevit και από το συντηρητικό κόμμα Δικαιοσύνης του Demirel. Γι' αυτό το νεοσυστημένο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα SODEP του Erdal Inonu δεν θα πάρει μέρος στις εκλογές. Αντικειμενικά το SODEP δεν θα μπορούσε να ανατρέψει ή να αλλάξει τον πολιτικό χάρτη της Τουρκίας. Ο Ecevit, πλατιά αναγνωρισμένος σαν ο μοναδικός αρχηγός του παλιού CHP, αποδοκίμασε αυτό το σχηματισμό. Χωρίς να καλεί τους οπαδούς του σε αντίσταση υποστηρίζει ότι δεν έφτασε η ώρα για να υδρευθεί καινούριο, πράγματι «αριστερό», κόμμα.

Από τους παλιούς πολιτικούς μόνο ο Erbakan, αρχηγός του θρησκευτικού Εθνικού Κόμματος Σωτηρίας, καλεί ανοιχτά τους οπαδούς του, να ρίξουν λευκό. Κάτι που κατά γενική εκτίμηση θα ακολουθήσει και το μεγαλύτερο κομμάτι της Αριστεράς.

Στη σημερινή Τουρκία, ό,τι δεν απαγορεύεται επιβάλλεται. Όσοι από τους ψηφοφόρους απόσχουν θα τιμωρούνται με ποινές, που κυμαίνονται μεταξύ προστίμου 2.500 λιρών και φυλάκισης. Σαν ένδειξη «καλής χειρονομίας» απέναντι στους πολίτες, οι στρατηγοί θα διαθέσουν στις 6 Νοέμβρη λεωφορεία, φορτηγά και στρατιωτικά αυτοκίνητα, τα οποία θα παίρνουν τους ψηφοφόρους από τα σπίτια τους και θα τους μεταφέρουν μαζικά στις κάλπες.

Για τις ανατολικές περιοχές, όπου ζουν πολλοί Κούρδοι, στρατιωτικά ελικόπτερα θα ελέγχουν όλα τα χωριά και τις πόλεις.

Ποιος αμφιβάλλει ότι αυτές οι εκλογές στη Τουρκία είναι δημοκρατικές;

Βιβλιοπωλείο «ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ»

Μέτωνος 62, Χολαργός 1η παράλληλος της Μεσογείων,

τρίτη στάση, τηλ. 32.34.270

- Κάτι νέο στο χώρο του βιβλίου
- Αναγνωστήριο
- Παιδική γωνιά
- Αυστηρή επιλογή βιβλίων
- Εκπτώσεις
- Ειδικές προσφορές

ΚΑΛΕΝΤΗΣ ΚΑΙ ΣΙΑ Ε.Ε.

Η διχασμένη παράδοση και το σύνδρομο του λαϊκισμού

του Γιάννη Κιουρτσάκη

Αλήθεια, η μελέτη αυτού του λαϊκού θεάτρου δεν αποτυπώνει μόνο το βασικό νεοελληνικό διχασμό που έχουμε ψηλαφήσει: το παλιό χάσμα ανάμεσα στην προφορική παράδοση του «λαού» και στη γραπτή παιδεία των λογίων, το οποίο ανοίγει πάλι παίρνοντας μια νέα μορφή στο ελλαδικό βασίλειο του 19ου αιώνα· ιχνογραφεί επίσης τα περίπλοκα προβλήματα που γεννά η αναγκαστική συμβίωση —και επομένως η πολλαπλή αλληλεπίδραση— αυτών των δύο κόσμων μέσα στον ίδιο χώρο· με άλλα λόγια, φωτίζει κάπως τη δυσκολία μας να θεωρήσουμε τον εθνικό μας πολιτισμό ως ένα σύνολο.

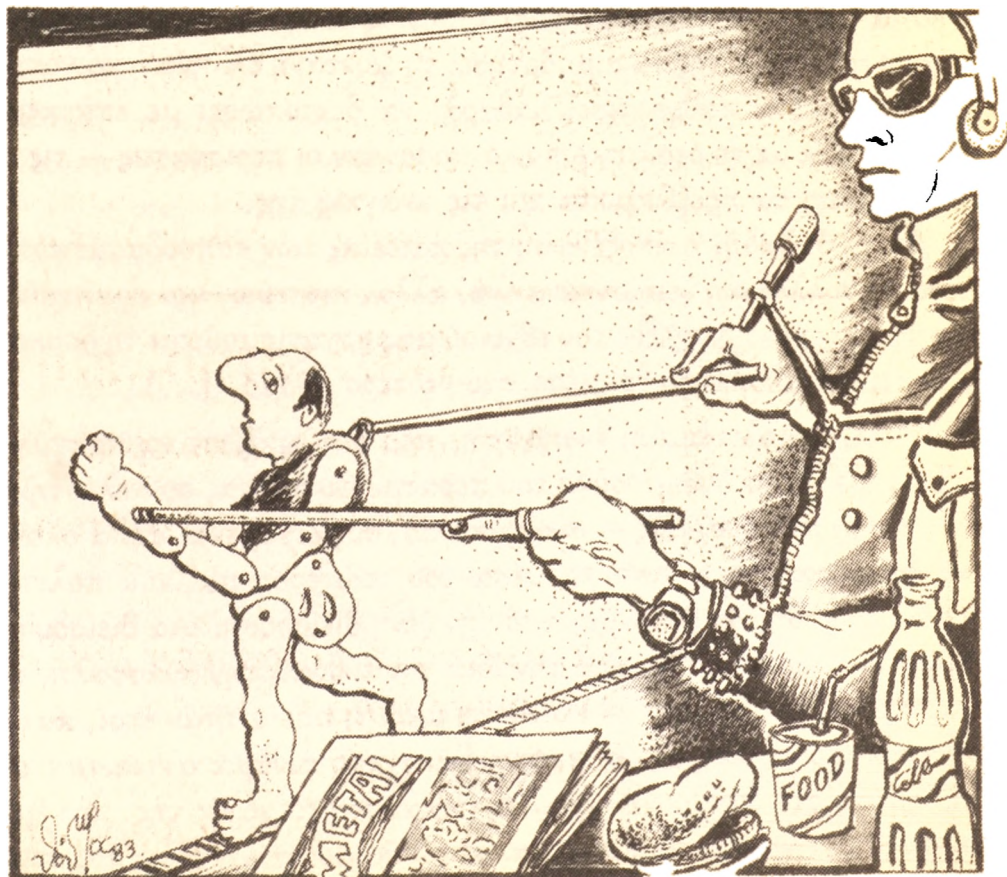
Εξηγούμαι. Αν στα χρόνια όπου διαμορφώνεται ο Καραγκιόζης, οι δύο παραδόσεις μπορούν ακόμα —παρά τις πυκνές διασταυρώσεις τους— να οριοθετηθούν με αρκετή σαφήνεια (και ως προς τους φορείς και ως προς τους κώδικές τους), τα όριά τους συγχέονται ολοένα περισσότερο, όταν, με το πέρασμα του χρόνου, η προφορική παράδοση παύει να είναι ο αποκλειστικός ή ο κύριος αγωγός έκφρασης και επικοινωνίας των λαϊκών στρωμάτων, και τα πρότυπα του αστικού πολιτισμού διασπείρονται ολοένα πλατύτερα. Αυτή η εξέλιξη ξεφτίζει προοδευτικά το λαϊκό πολιτισμό —θα μπορούσε κανείς να υποθέσει, σε όφελος της «ανώτερης» γραπτής παιδείας. Όμως το «όφελος» είναι απλώς φαινομενικό, γιατί η παιδεία αυτή κάθε άλλο παρά θεμελιώνει ένα στέρεο πολιτισμό για το σύνολο του ελληνικού κόσμου· αντίθετα, ενσωματώνεται μόνο αποσπασματικά και επιφανειακά σ' ένα συνολικό τρόπο ζωής όπου η προφορική παράδοση μένει το βαθύτερο υπόστρωμα και το πιο φυσικό κανάλι υποδοχής (μιλάω για την πλειοψηφία)· με τη διαφορά ότι αυτή η υποδοχή λειτουργεί τώρα όλο πιο ελαττωματικά, ως το σημείο ν' αρχηστεύεται. (...)

Αν συλλογιστούμε ακόμα την ιδιόμορφη κινητικότητα της κοινωνίας μας —αυτήν που, καθώς είπαμε, επιτρέπει στο νεοελληνικό πολιτισμικό διχασμό να διασχίσει το ίδιο κοινωνικό στρώμα και κάποτε το ίδιο άτομο— κατανοούμε καλύτερα την αδυναμία μας να συλλάβουμε το σημερινό εθνικό μας πολιτισμό ως οργανική ενότητα. Γιατί η εικόνα που μας προσφέρεται είναι μοιραία συγκεχυμένη και κατακερματισμένη: ένα κράμα από βαθιά κοιτάσματα προφορικής καλλιέργειας —εννοώ όλες τις «χωριάτικες», «ανατολίτικες» ή «αρχαϊκές» αξίες που επιζούν πεισματικά μέσα μας—, σκόρπια στοιχεία «λογισύνης», αστικά ή μικροαστικά πρότυπα ζωής, αμέτρητες δυτικές επιρροές, περισσότερο ή λιγότερο αφομοιωμένες, και ολοένα πυκνότερες εμπειρίες από το σύγχρονο κόσμο και το μηχανικό πολιτισμό του— συχνά όμως αποσπασματικές και ασύνδετες, αποκομμένες από το περιβάλλον που τις γέννησε, και για τούτο ανεμνήνευτες. Αυτό το ετερόκλητο μωσαϊκό είναι ίσως σήμερα ο «εθνικός μας πολιτισμός» —θέλω να πω εκείνος που έχει ως φορέα όχι ένα συγκεκριμένο κοινωνικό στρώμα, αλλά

είναι διάχυτος στη ζωή της πλειοψηφίας του ελληνικού κόσμου. Ξαναπέφτουμε από έναν άλλο δρόμο στην παρατήρηση του Νίκου Σβορώνου αναφορικά με τη «δυσκολία στην αποσαφήνιση των συγκεχυμένων περιγραμμάτων της πνευματικής ζωής» και στη «διαμόρφωση συγκροτημένων ιδεολογιών» σ' αυτό τον τόπο.

Κι όμως, η καταπληκτική απήχηση που ο «πρωτόγονος» Καραγκιόζης έβρισκε, πριν από μερικές δεκαετίες, στον ελληνικό λαό δείχνει —μαζί μ' ένα πλήθος παρόμοια σημάδια— ότι σ' αυτό το ετερογενές και ασταθές οικοδόμημα— σ' αυτή την «παράγκα του Καραγκιόζη»— η προφορική παράδοση αντιπροσώπευε, τουλάχιστον ως χτες, το πιο συνεκτικό υλικό και το πιο ανθεκτικό υπόστρωμα· εκείνο που στήριξε σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας τη ζωή αυτού του λαού και στάθηκε για πολλούς αιώνες η πιο ουσιαστική παιδεία του. Αυτή λοιπόν είναι —για το καλό ή για το κακό μας· θα έλεγα: για το καλό και για το κακό μας —το θεμέλιο του εθνικού μας πολιτισμού, εκείνο πάνω στο οποίο ακουμπούν ακόμα σήμερα όλες οι συλλογικές εκδηλώσεις που μας διακρίνουν. Γιατί μια τέτοια παράδοση δεν καλύπτει μόνο την προφορική λογοτεχνία, τα τραγούδια, τις παραδοσιακές τέχνες, τα «ήθη και τα έθιμα» —ολόκληρο το γνώριμο χώρο και όλα τα φανερά χνάρια που ερευνά η λαογραφία· εδώ ανήκουν οι πιο ασήμαντες χειρονομίες μας και οι χίλιες δυο ανεπαίσθητες στάσεις που συνθέτουν την καθημερινή συμπεριφορά μας, οι μνήμες και τα συναισθήματα που κουβαλά η λαλιά μας, οι διατυπωμένοι και οι λανθάνοντες συλλογικοί μας μύθοι, τα μικρά και τα μεγάλα περιστατικά μεσ' από τα οποία εκδηλώνεται η κοινωνικότητά μας· με δυο λόγια, ο τρόπος που έχουμε να υπάρχουμε, να αισθανόμαστε, να αγαπάμε, να μιλούμε, να πεθαίνουμε...

Στρώμα βαθύ και ασυνείδητο, που υπόκειται ασφαλώς στη ζωή κάθε ιστορικού λαού και τροφοδοτεί το ιδιαίτερο ήθος του, έχει όμως εντελώς ξεχωριστή σημασία για μας τους Έλληνες: και επειδή μας προσφέρει το κεντρικό νήμα της ελληνικής συνέχειας· και επειδή χρειάστηκε να αναλάβει, μέσα στις ιστορικές συνθήκες της Τουρκοκρατίας, έναν εξαιρετικό ρόλο στη διαμόρφωση του καινούριου Έθνους (ένα ρόλο πολύ πιο καθοριστικό και καθολικό απ' ό,τι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες)· και επειδή η περίοδος όπου υπήρξε το πιο ενεργό είναι ακόμα νωπή· αλλά και επειδή δε φαίνεται να συγχωνεύθηκε ποτέ σε μια πρωτότυπη σύνθεση (όπως τούτο έγινε αλλού) μ' ένα αρκετά ισχυρό στρώμα γραπτής παι-

δείας. Ας το ξαναπούμε: η προφορική παράδοση δεν αποτελεί ένα απλό «εποικοδόμημα» είναι πριν απ' όλα —τουλάχιστον όσο συνυφίνεται με τους βιοτικούς ρυθμούς της πλειοψηφίας— μια συνολική κοινωνική διαδικασία, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί και φανερώνεται η συλλογική ύπαρξη. Κι αυτή τη διαδικασία ο ελληνικός κόσμος την «ξεπέρασε» ασφαλώς ιστορικά, δε νομίζω όμως ότι την αντικατέστησε ικανοποιητικά με μιαν άλλη. Αυτή η έλλειψη εξηγεί, δίχως άλλο, το ότι μορφές σαν το δημοτικό ή το παλιό ρεμπέτικο τραγούδι, ή σαν τον Καραγκιόζη, μας φαίνονται πάντα, παρά τον «πρωτογενή» ή παρωχημένο χαρακτήρα τους, τόσο οικείες και εκφράζουν συχνά πιο πιστά αυτό που είμαστε απ' ό,τι τόσα και τόσα σημερινά τους υποκατάστατα της λόγιας ή της εμπορικής τέχνης. Κι είναι ίσως επειδή διαισθανόμαστε αυτό το κενό που τέτοιες μορφές επιμένουν να μας προβληματίζουν, μολονότι έχουμε πάψει σχεδόν να τις παράγουμε.

Όσο για τη γραπτή νεοελληνική παιδεία, μπορούμε θαρρώ να πούμε, με την απόσταση του χρόνου, ότι το κύριο χαρακτηριστικό της υπήρξε η αδυναμία της να αρδεύσει την εθνική ζωή σε όλη της την έκταση, να την καλλιεργήσει συστηματικά να τη γονιμοποιήσει μ' έναν τρόπο που θα της επέτρεπε να αναπτυχθεί και να δώσει τους δικούς της καρπούς μέσα στις συνθήκες του σύγχρονου κόσμου. Χωρίς άλλο, γιατί δεν κατόρθωσε ν' αφομοιώσει, ούτε καν να προσεγγίσει ουσιαστικά την αδιάσπαστη προφορική παράδοση του ελληνισμού (ενώ η τελευταία δεν έπαψε, αντίθετα, να τρέφεται με όσα λόγια στοιχεία έβρισκε στο δρόμο της και να τα μετουσιώνει) γιατί έμεινε, κατά μέγα μέρος, μια παιδεία τεχνητή και επείσακτη —και τούτο παρά την τεράστια ιστορική και πνευματική ενδοχώρα της (αλλά ενμέρει και εξαιτίας της, αν θυμηθούμε ότι, μέσα στο κλίμα αρχαιολατρίας και εθνικής μειονεξίας που επικράτησε στην μετεπαναστατική Ελλάδα —σε συνάρτηση με τις αντιλήψεις και τις «απαιτήσεις» της Δύσης— η κληρονομιά των αρχαίων κατάντησε συχνά για τους απογόνους τους μια τροχοπέδη). Έτσι, έχασε την ευκαιρία να εισδύσει αποτελεσματικά στα λαϊκά στρώματα την ευκαιρία να συγκροτήσει ένα συμπαγή εθνικό πολιτισμό, θέλω να πω έναν πολιτισμό ικανό να εκπροσωπήσει ολόκληρο το Έθνος— κάτω από την ιδεολογική, ασφαλώς, κυριαρχία μιας άρχουσας τάξης, που θα ήταν όμως νομιμοποιημένη στην κοινή συνείδηση. Κι έτσι πάλι εξηγούνται, ως ένα βαθμό, οι χρόνιες, δομικές δυσμορφίες όχι μόνο της κρατικής εκπαίδευσης, αλλά ολόκληρης σχεδόν της επίσημης παιδείας μας στο 19ο αιώνα κι ως τα χρόνια μας: ο σχολαστικισμός, η ρητορεία και ο «φορμαλισμός» της, η αδυναμία της να αιμοδοτήσει τη ζωντανή ελληνική κοινότητα και να την καθρεφτίσει καθαρά, να διατυπώσει με επάρκεια —αλλά και με το ρεαλισμό που απαιτούσαν οι περιστάσεις— τις ιδιομορφίες, τα προβλήματα και τις ανάγκες της.

Αυτή, δηλαδή, η αποξένωση της παιδείας των «σπουδασμένων» από τη συλλογική ζωή αντανακλά, αλλά, πιστεύω, και ερμηνεύει τη μακροχρόνια καχεξία του εθνικού μας οργανισμού και τη δυσκολία του να ολοκληρωθεί μέσα στο νεότερο κόσμο. (...)

Έτσι, η πολιτισμική ενοποίηση, που δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει η ελληνική λογιοςύνη του περασμένου αιώνα, συντελέστηκε λίγο λίγο στο δικό μας —αναρχικά και συγκεχυμένα, αλλά ολοένα δραστηκότερα— από τα μέσα του νεώτερου μαζικού πολιτισμού, δηλαδή, αν θέλουμε, από την ξένη διείσδυση: μια διείσδυση όμως εσωτερικευμένη από την ίδια την εύθραυστη, ανασφαλή, εξαρτημένη και «ανοιχτή» κοινωνία μας (η οποία ήταν έτσι, κατά κάποιο τρόπο, έτοιμη να «υποκύψει») και συνάμα αντικειμενοποιημένη στη σύγχρονη τεχνολογία και στις μηχανές της, στα εμπορεύσιμα πνευματικά προϊόντα, στις τυποποιημένες ιδέες και στον

ισοπεδωτικό τρόπο ζωής που παράγουν οι πολιτισμικές βιομηχανίες του καιρού μας —διεθνείς και ντόπιες. Γιατί μια τέτοια μαζική παραγωγή δε διέσπειρε απλώς τα ξένα πολιτισμικά πρότυπα αυτή —και όχι, ας το επαναλάβουμε, η γραπτή ελληνική παιδεία— αποσυγκρότησε στο τέλος την προφορική παράδοση και την ομαδική της (ανα)δημιουργία: αυτή εκλαΐκευσε, με τη δική της εγγενή αποτελεσματικότητα, τα πιο αφομοιώσιμα συστατικά του λόγιου πολιτισμού κι αυτή πάλι απορρόφησε και «αξιοποίησε» εμπορικά όσες λαϊκές αξίες ήταν διάχυτες στην αγορά. Και με τη διπλή τούτη κίνηση, που συγχώνευε αργοπορημένα και απροσδόκητα τις δύο παραδόσεις μέσα στα βιομηχανικά κανάλια, διαμόρφωσε βαθμιαία το σημερινό πολιτισμικό συνούλευμα: αυτό το κράμα από ετερογενείς και συχνά αντινομικές αξίες, στάσεις και συμπεριφορές, που διοχετεύεται και ταυτόχρονα καθρεφτίζεται από το «λαϊκό» —ή λαϊκιστικό— έντυπο, τη βιομηχανία της «ελαφρολαϊκής» μουσικής, τον εμπορικό κινηματογράφο, την τηλεόραση όλα τα μέσα που αντικατέστησαν, καθώς φαίνεται οριστικά, το δημοτικό τραγούδι, το παραμύθι, το δρώμενο του πανηγυριού, το θέατρο του Καραγκιόζη, τα χίλια δυο παραδοσιακά είδη της προφορικής επικοινωνίας— έστω και αν έχουν τη δυνατότητα να μας τα προσφέρουν «κατεψυγμένα».

Γι' αυτό, η σύγχυση αξιών που μαστίζει σήμερα ένα ολόένα μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού κόσμου, το κύμα ευτέλειας και εκχυδαϊσμού που κατακλύζει όλους τους χώρους της ζωής μας και, θα πρόσθετα, η έξαρση του λαϊκισμού, που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια σ' αυτό τον τόπο, δεν είναι, πιστεύω, πράγματα άσχετα με την ιστορική εμπειρία που δοκίμασα να ιχνογραφήσω. Εννοώ κυρίως την απουσία μας εύρωστης, δυναμικής και, προπαντός, ριζωμένης σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα παιδείας του γραπτού λόγου, που θα ήταν ικανή να προβάλλει αποτελεσματικές αντιστάσεις στην εξαρθρωτική εισβολή του μαζικού πολιτισμού την παράλληλη απουσία μιας στέρεης «αστικής» παράδοσης στην Ελλάδα.

Γιατί, αν κρίνουμε από την πείρα των άλλων, μόνο μια επαρκής τέτοια παιδεία κατόρθωσε ως σήμερα όχι ασφαλώς να εξουδετερώσει αυτό το «βάρβαρο» εισβολέα, αλλά τουλάχιστο να αναμετρηθεί με τις πρωτόγνωρες δυνάμεις του και ν' αντιπαραθέσει σ' αυτές κάποια οχυρώματα ή να τις διοχετεύσει σε κάποια χαραγμένα από πριν κανάλια να τους προσφέρει κάποιες οργανικές υποδοχές, κάποιες ευκαιρίες να συγχωνευθούν με δυνάμεις που προϋπήρχαν στον ίδιο χώρο, και, ως ένα σημείο, να γονιμοποιηθούν από τις τελευταίες ώστε να γεννήσουν νέες αξίες να γεφυρώσει έτσι κάπως το ρήγμα ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν που προκάλεσαν οι τεχνολογικές αναστατώσεις των καιρών μας, αποκαθιστώντας μια ορατή σε όλους συνέχεια. Πράγμα ευεξήγητο, αν στοχαστούμε πως ο μαζικός πολιτισμός —αυτό το παιδί της σύγχρονης τεχνολογίας και, επομένως, της δυτικής επιστήμης— πηγάζει ιστορικά από μιαν ακμαία λόγια παιδεία: μια παιδεία που έχει τη σύμφυτη ικανότητα να υπερβαίνει διαρκώς τις πατροπαράδοτες αντιλήψεις και ν' ανοίγει καινούριους δρόμους' έτσι ώστε αυτή παρέχει φυσιολατρικά τα εννοιολογικά πλαίσια και τα διανοητικά εργαλεία που επιτρέπουν όχι μόνο την ένταξη του καινούριου πολιτισμού στις υπάρχουσες κοινωνικές και πνευματικές δομές, αλλά επίσης την ουσιαστική κατανόηση και ερμηνεία του —επομένως, ως ένα βαθμό, τον κριτικό του έλεγχο, τη δυνατότητα κάποιας συλλογικής αντίστασης στους πιο επικίνδυνους αυτοματισμούς του. Ενώ η παραδοσιακή προφορική παιδεία, που βρίσκεται στους αντίποδες αυτής της «προμηθεϊκής» στάσης και ούτε καν υποψιάζεται την ύπαρξη της «προόδου», δε φαίνεται ικανή να διαμορφώσει τέτοια πλαίσια και

εργαλεία. Αντίθετα, καθώς θεμελιώνεται σε βάσεις που δύσκολα συνειδητοποιούνται από τους φορείς της· καθώς αποκαλύπτεται ανήμπορη να προσφέρει τη διανοητική εκείνη απόσταση που θα επέτρεπε σ' αυτούς τους φορείς να την αντικρίσουν κριτικά —ν' αξιολογήσουν τα έργα τους σε αντιπαράβολή με τα έργα των «άλλων»· καθώς ταυτίζεται όχι με τις ιστορικές τομές που χαράζει στο συλλογικό σώμα η ρηξικέλευθη δραστηριότητα μιας πρωτοπορίας, αλλά με την υπομονετική καλλιέργεια ενός ανώνυμου ομαδικού έργου, που ανθίζει και ξανανθίζει χωρίς ανθρώπινο προγραμματισμό, καρποφορεί και μεγαλώνει από γενιά σε γενιά, ώσπου να μαραθεί ή να ξεριζωθεί· καθώς, τέλος, συνυφαίνεται με τη μακραίωνη, αργόσυρτη και συνήθως βουβή ιστορία μιας πλειοψηφίας, της οποίας η μοίρα ορίζεται απ' έξω και από τους λίγους —μ' ένα συγκεκριμένο οικονομικό υπόβαθρο και με συγκεκριμένες κοινωνικές δομές που προσδιορίζουν εξ αντικειμένου τις συνθήκες της ζωής και την ίδια την υπόσταση του «λαού»— η παιδεία αυτή είναι φυσικό να καταρρέει κάτω από τα χτυπήματα εκείνου του πολιτισμού που καταστρέφει αυτό το υπόβαθρο, εξαρθρώνει αυτές τις δομές, παρασέρνει, σβήνει ή απωθεί αυτή την αμνημειωτή ιστορία. Και όταν ακόμα —όπως συνέβη, χάρη σε ιδιόμορφες περιστάσεις, στον τόπο μας— η προφορική δημιουργία φανερώνει μιαν αντοχή, ένα δυναμισμό και μια καθολικότητα που την κάνουν ικανή, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, να εκφράζει ανεπίσημα όλη την κοινωνία, να υιοθετεί με θαυμαστή δεκτικότητα το καινούριο και να αντιστέκεται στις δυνάμεις που την υπονομεύουν, η ζωτικότητα αυτή είναι μοιραία εφήμερη στους καιρούς μας: στο τέλος ο παραδοσιακός πολιτισμός θα βουλιάξει μαζί με το περιβάλλον που τον γέννησε, αφήνοντας μετέωρο έναν ολόκληρο κόσμο.

Δεν είναι λοιπόν παράδοξο ότι ο μαζικός πολιτισμός του αιώνα μας βρήκε αυτό τον τόπο —όπως και τόσους άλλους— ανέτοιμο να τον δεχτεί και να τον αφομοιώσει· ότι φανήκαμε απροετοίμαστοι να χειριστούμε αυτές τις μηχανές που δεν είχαμε κατασκευάσει, να καταλάβουμε σωστά αυτούς τους μηχανισμούς που είχαν διαμορφώσει άλλες κοινωνίες για τις δικές τους ανάγκες και μέσα σε άλλες ιστορικές συνθήκες, να επικοινωνήσουμε με αυτά τα μέσα που μας έρχονταν έτοιμα απ' έξω, να μιλήσουμε αυτό το ιδίωμα που δε θύμιζε το μητρικό μας. Κι ενώ το μητρικό μας ιδίωμα έμοιαζε τόσο ξένο με τους καινούριους φθόγγους που έπρεπε τώρα ν' αρθρώσουμε, τόσο απόμακρο από τις νεόκοπες έννοιες που ήμασταν τώρα υποχρεωμένοι να διατυπώσουμε, η επίσημη παιδεία μας δε μας έδινε παρά ελάχιστα εφόδια για να γεφυρώσουμε αυτή την απόσταση —ή, έστω, για να τη σκεφτούμε· έτσι που ο λόγος μας κατάντησε συχνά άναρθρο τραυλισμα, και η σκέψη μας μια σειρά από ασύνδετες ιδέες, ανήμπορες να συλλάβουν στο χαλαρό δίχτυ τους την πυκνή και σκληρή πραγματικότητα όλων όσα μας συνέβαιναν. Σ' αυτό το χάσμα οφείλεται, θαρρώ, σημαντικά η σημερινή καθίζηση της συλλογικής ζωής μας —που όλοι λίγο πολύ τη διαισθανόμαστε: το ψεύτισμα της γλώσσας μας, η τυφλή μας παράδοση σε μια φτηνή δημαγωγία, που τόσο αβασάνιστα δεχόμαστε κι αναμασάμε, η επίσημη και ανεπίσημη παραχάραξη όλων εκείνων των αξιών που στάθηκαν το λίπασμα της ομαδικής μας συμβίωσης, η ραγδαία αποσύνθεση της παραδοσιακής μας κοινωνικότητας, το ξέσπασμα ενός άναρχου ατομικισμού που δε βρίσκει σχεδόν πουθενά φραγμούς ή διαμεσολαβήσεις· ακόμα και η καθημερινή παραμόρφωση των πόλεων και ολόκληρου του τόπου μας —η οικολογική καταστροφή που απειλεί όχι μόνο το περιβάλλον, αλλά τον ψυχισμό μας.

Κι αν αυτά αληθεύουν, τότε η αρρώστια του λαϊκισμού που μας κατατρύχει δεν είναι ανεξήγητο ατύχημα, αλλά ένα ακόμα οργανι-

κό σύμπτωμα της κοινωνίας μας στη σημερινή φάση της ζωής της —που συνεχίζει κατά κάποιον τρόπο τις προηγούμενες. Γιατί οι «λαϊκές» αξίες που ανάθρεψαν τόσες γενιές του ελληνικού κόσμου και του έδωσαν κάποια βασικά χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας του· που καταφρονέθηκαν ύστερα και καταχωνιάστηκαν από την ολιγαρχία των «σπουδασμένων» για ένα περίπου αιώνα, αλλά ξαναβγήκαν μοιραία στον αφρό μόλις η νεοελληνική κοινωνία άγγιξε έναν ορισμένο βαθμό ποσοτικού εκδημοκρατισμού και μαζικοποίησης —μόλις οι ήδη χαλαρές στην κοινή συνείδηση αξιολογικές ιεραρχίες της άρχισαν να κλονίζονται και αντικειμενικά· οι «λαϊκές» αυτές αξίες ήταν φυσικό, μέσα στις παρούσες συνθήκες, να γίνουν αντικείμενο μιας αδίσταχτης εμπορικής και ιδεολογικής εκμετάλλευσης: να διοχετευθούν και πάλι από τα σύγχρονα μηχανήματα —αλλά διαβρωμένες και εκχυδαϊσμένες, κονσερβοποιημένες και ανακατεμένες με χίλια αλλότρια πρότυπα και με διάφορα εξωτικά καρυκεύματα— σ' έναν κόσμο που δεν τις απαρνήθηκε ποτέ ενσυνείδητα, αλλ' αποκόπηκε από αυτές βίαια, καθώς όλα τα πλαίσια της ζωής του έσπασαν απότομα.

Κι ήταν εξίσου φυσικό, όσοι από μας νιώθαμε οδυνηρά αυτό το σπάσιμο· όσοι συναισθανόμασταν τις ρωγμές της επίσημης παιδείας μας, τον καθημερινό εξευτελισμό της ζωής μας, την πολιτισμική αποφίλωση του τόπου και —θα τολμούσα να πω— το ναυάγιο που απειλεί στους καιρούς μας τον ελληνισμό, να υποκύψουμε κάποτε στον πειρασμό της εξιδανίκευσης και ν' αναζητήσουμε με τρόπο ανιστόρητο, αυτές τις αξίες στην —ασύλληπτη— «πρωτογενή» ή «ανόθευτη» μορφή τους· κι άλλοτε πάλι να τους γυρέψουμε μια τροφή που δεν μπορούσαν να μας δώσουν ή να κηρύξουμε αστόχαστα κάποια χιμαιρική «επιστροφή στις ρίζες» —σύνθημα τόσο εύκολα εκμεταλλεύσιμο από εκείνη ακριβώς τη βιομηχανία του γούστου που θέλαμε να καταγγείλουμε. Επιμύθιο: ο σημερινός λαϊκισμός, σε όλες του τις εκδοχές και με όλα του τα αδιέξοδα, μαρτυρεί κι αυτός, από την ανάποδη, για τη θεμελιακή σημασία που είχε στη διαμόρφωση του εθνικού μας γίγνεσθαι η λαϊκή προφορική παράδοση· και φυσικά για τη σημερινή αποσπασματική και συγκεχυμένη, αλλά από μιαν άποψη πάντα δραστηκή, επιρροή της.

Αυτή λοιπόν η παράδοση προβάλλει ξανά —άλλοτε σαν ζωντανή ιστορική μνήμη που κεντρίζει και γονιμοποιεί το παρόν και άλλοτε σαν νοσταλγία ενός χαμένου σώματος —πίσω από τα λαμπρότερα έργα μας, αλλά και από τις πιο κακότεχνες κατασκευές μας· πίσω από τις αδέξιες νεωτεριστικές χειρονομίες μας και από τις αμήχανες προσπάθειές μας να καθορίσουμε το στίγμα μας μέσα στο σημερινό κόσμο. Και είναι ίσως πια —ή είναι ίσως ακόμα— καιρός να παραδεχτούμε αυτή την πραγματικότητα· να αναγνωρίσουμε πως αυτή η παράδοση είναι η δική μας —εκείνη που μας έκανε αυτούς που είμαστε· να συνειδητοποιήσουμε τις δυνάμεις που μας έδωσε και μας δίνει, αλλά και την αδυναμία της να μας θρέψει σήμερα αποκλειστικά· την επίμονη παρουσία της μέσα μας και γύρω μας, αλλά και την τόσο παράξενη απουσία της από την τωρινή οργάνωση της ζωής μας· τις διαστεβλώσεις που έχει υποστεί, αλλά ίσως ακόμα εκείνες στις οποίες μας παρέσυρε ή τουλάχιστον μας άφησε να υποκύψουμε τόσο εύκολα. Και μ' αυτή τη γνώση, ν' αντλήσουμε ό,τι μπορούμε από τις ζωντανές πηγές ολόκληρου του παρελθόντος μας και να χαράξουμε, χωρίς δογματισμούς και χωρίς ψευδαισθήσεις, δρόμους όπου η παιδεία και η ζωή μας θα πορευτούν με περισσότερη αυτοπεποίθηση —μεσ' από τις αναπόφευκτες κακοτοπιές του χώρου και του καιρού μας.

* Προδημοσίευση αποσπάσματος από το βιβλίο του Γιάννη Κιουρτσάκη, *Προφορική παράδοση και ομαδική δημιουργία. Το παράδειγμα του Καραγκιόζη*, που θα κυκλοφορήσει σύντομα από τις εκδόσεις Κέδρος.

Δραματικές Σχολές

Είναι γνωστό ότι η Αθήνα είναι η πόλη με τα περισσότερα θέατρα στον κόσμο. Αυτό που δεν ήταν ως τώρα γνωστό, είναι ότι και στις σχολές θεάτρου υπάρχει αντίστοιχο ρεκόρ! Να σημειώσουν άραγε αυτές οι πρωτιές ότι το θέατρο ανθεί στον κόσμο που γεννήθηκε; Όχι, βέβαια. Στην πραγματικότητα η θεατρική ζωή της Αθήνας, και κατ' επέκταση, όλης της χώρας, χαρακτηρίζεται από διάσπαση δυνάμεων, προχειρότητα, ανευθυνότητα. Και οι θεατρικές σχολές, τροφοδοτούν κάθε χρόνο με ημιμαθείς αυτόν τον μηχανισμό.

Ο νέος νόμος που ετοιμάστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού φιλοδοξεί να θεραπεύσει το κακό, ξεκινώντας από μια νέα ρύθμιση των όρων λειτουργίας των δραματικών σχολών. Ευχόμαστε ότι οι νέες αυστηρές διατάξεις και η υποχρέωση εφαρμογής τους θα εμποδίσουν την λειτουργία των σχολών που αναπαράγουν την κρατούσα ανευθυνότητα και, αντίστοιχα, θα προωθήσουν την πληρότητα της θεατρικής εκπαίδευσης. Αν γίνει έτσι, ίσως οι νεότερες γενιές ηθοποιών μπορέσουν να βελτιώσουν το σημερινό επίπεδο. Καλό θα ήταν, ωστόσο, να είχε προβλεφθεί η διασύνδεση όσων δραματικών σχολών μπορέσουν ν' ακολουθήσουν τις νέες προδιαγραφές, με άλλα κέντρα θεατρικής και καλλιτεχνικής παιδείας. Η σκηνοθεσία π.χ., η θεατρολογία, η σκηνογραφία, η σημασιολογία των κινήσεων, είναι θέματα που δεν καλύπτονται από τον νέο νόμο. Θα μπορούσαν όμως να καλυφθούν αν προβλεπόταν η οργανική διασύνδεση των σχολών —των κρατικών τουλάχιστον— με άλλες σχολές (Φιλοσοφικές, Καλών Τεχνών), έτσι ώστε η θεατρική παιδεία να μην μένει μόνο στο μέσο επίπεδο.

Οι κάθε λογής θεατρικές σπουδές πρέπει (και μπορούν) ν' αποκτήσουν στην Ελλάδα και ανώτατο επίπεδο. Έτσι ώστε κάποτε οι ειδικές σπουδές και έρευνες να πραγματοποιούνται εδώ κι όχι «εις την αλλοδαπήν». Υπάρχει βέβαια η δικαιολογία ότι κάτι τέτοιο δεν μπορεί να προβλεφθεί από το ΥΠΠΕ γιατί «καθ' ύλην αρμόδιο» είναι το Υπουργείο Παιδείας. Αυτός ο λόγος όμως δεν αρκεί για να δικαιολογήσει την καθυστέρηση.

Ο νέος νόμος για τις δραματικές σχολές, ας σταθεί αφορμή για μια αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων θεατρικής παιδείας, εκπαίδευσης και έρευνας σε μια βάση ενιαία, ευέλικτη και δημιουργική.

ΕΙΔΗΜΕΚ

● Μετά την εξαφάνιση του Ιπτάμενου Ολλανδού, το στοιχείο των μαζικών μέσων μετακόμισε από τα πλοία στα τραίνα. Έτσι μέσα στον Σεπτέμβριο κυκλοφόρησε το 2ο τεύχος του Στοιχειωμένου Τραίνου. Μιας «εναλλακτικής έκδοσης στο χώρο της μουσικής», η οποία αποτελεί κατά τη γνώμη μας μια πολύ ενδιαφέρουσα παρέμβαση (ελπίζουμε τα... φαντάσματα του τραίνου να μην εκλάβουν τον χαρακτηρισμό ως προβοκάτσια) που προσπαθεί να αντιδράσει στο μονοπώλιο της «κατεστημένης» μουσικής δημοσιογραφίας η οποία —κατά τους... μηχανοδηγούς της έκδοσης— κατευθύνεται από τις εταιρίες δίσκων.

Εντύπωση μας έκανε η πληθώρα των συνεντεύξεων, η εμμονή στα ελληνικά πράγματα, το στυλ της

δισκοκριτικής, και το άρθρο για τους Χούλιγκανς.

Δεν κυκλοφορεί ευρέως. Θα σας βρει αυτό, ή θα πρέπει να το ψάξετε.

● Η Αυτομόρφωση είναι «το πρώτο —όπως λένε οι εκδότες του— ελληνικό περιοδικό για τη λαϊκή παιδεία». Εκδίδεται από το Κέντρο Μελετών και Αυτομόρφωσης (ΚΕΜΕΑ). Μια ομάδα ανθρώπων που προωθεί «την παιδαγωγική της αυτομόρφωσης» και δραστηριοποιείται στο χώρο της λαϊκής επιμόρφωσης αποτελώντας ταυτόχρονα ένα στενό συνεργάτη του υπουργείου Παιδείας σ' αυτό τον τομέα. Τη σύνταξη της Αυτομόρφωσης αποτελούν οι Κοσμάς Κοσμίδης, Κώστας Λιβιεράτος, Τάκης Φραγκούλης. Η διεύθυνση του ΚΕΜΕΑ, Διοσκούρων 11, τηλ. 32.15.680.

Η φιλοσοφία σήμερα

Από τις 26 ως τις 28 Σεπτεμβρίου 1983 πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το Δεύτερο Πανελλήνιο Συνέδριο Φιλοσοφίας που οργάνωσε η Ελληνική Φιλοσοφική Εταιρεία. Κάνοντας τον απολογισμό των εργασιών αυτού του συνεδρίου ο καθηγητής Ευάγγελος Μουτσόπουλος υποστήριξε ότι η επιτυχία του προκύπτει από το πλήθος όσων το παρακολούθησαν, από την ποιότητα των εισηγήσεων και την εύρυθμη λειτουργία του. Αν επιμείνουμε στην τριάδα αυτή των «κριτηρίων» που επικαλέστηκε ο πρόεδρος της Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας ίσως στενέψουμε τον ορίζοντα της κριτικής ενός συνεδρίου, από την αρχική του σύλληψη ως την εκτύπωση και κυκλοφορία των πρακτικών του. Όμως, έστω και μ' αυτή την αφετηρία, είναι δυνατόν να συγκροτηθεί μια άλλη εικόνα του Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Φιλοσοφίας.

Η γνωστή αίθουσα συνεδρίων του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών έχει δεδομένη χωρητικότητα. Αν συνυπολογίσουμε κάποια συγκεκριμένα καθημερινά κενά καθώς και την αναγραφή, στον επίσημο κατάλογο των συνεδρων, πολλών νέων, μάλλον, «αγνώστων στοιχείων» (ξεπερνούν τους εξήντα), παλαιών δοκιμιογράφων (Χ. Γιανναράς, Α. Διακατάς, Χ. Μαλεβίτσης κτλ.) ή επιστημόνων που καλλιεργούν μη φιλοσοφικούς κλάδους (Δ. Κόρσος, Γ. Παπαχατζής, Ι. Στράγκας κτλ.), γίνεται αμέσως κατανοητό πόσο μπορεί να αμφισβητηθεί ο «ποσοτικός» συντελεστής της επιτυχίας του συνεδρίου. Πολύ περισσότερο, η απαιτούμενη μετατροπή της «ποσότητας» σε «ποιότητα», μ' αυτές τις προϋποθέσεις (συντηρητικές επεμβάσεις στη φιλοσοφική προβληματική από θεολόγους, νομικούς, πρώην επιθεωρητές της Μ. Εκπαίδευσης, αλλά και καλοπροαίρετες από νέους που φοιτούν ακόμη ή που μόλις αποφοίτησαν, χωρίς διαμορφωμένο φιλοσοφικό «όργανο»), οδηγούσε συχνά σε ερωτήσεις με εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα ή σε ανυποψίαστες παρεκβάσεις με ηθικολογικό τόνο.

Η ποιότητα, πάλι, των εισηγήσεων βασίζεται σε μια αυτονόητη διαβάθμισή τους: Εξαιρώντας ορισμένες που μπορούν να θεωρηθούν επιστημονικές (και πρωτότυπες), οι περισσότερες συνιστούσαν απόπειρες σχολικών εκθέσεων ιδεών, αναμάσηση δημοσιευμένων θέσεων των εισηγητών (επομένως απλές διαλέξεις) ή εκτροπές προς την ιστορία της φιλοσοφίας (με αποτέλεσμα να παραγκωνίζεται η σύγχρονη προβληματική από την επίκληση του Πλάτωνα ή του Αριστοτέλη).

Μια ουσιαστική κριτική των εισηγήσεων προϋποθέτει τη δη-

μοσίευσή τους. Όμως ενδεικτικές είναι οι περιλήψεις τους που εμπεριέχονται στο πρόγραμμα του συνεδρίου: «... με αφετηρία μια έννοια, ακριβώς την έννοια «θεωρία», που συνέχει όλη την ελληνική πνευματική δημιουργία όλων των εποχών» (Γ. Αντωνόπουλος), «Από τότε που ο μέγας Ελεάτης φιλόσοφος Παρμενίδης...» (Κ. Βουδούρης), «Το εσφαλμένο είναι η απομάκρυνση απ' το ορθό και η άρνηση αυτού. Γι' αυτό, για να συνειδητοποιηθούν οι εσφαλμένες απόψεις για την έννοια και την αποστολή της φιλοσοφίας, πρέπει να υπομνησθεί η ορθή άποψη για την έννοια και αποστολή αυτή, όπως αυτή συνάγεται όχι από υποκειμενικούς και μονομερείς ορισμούς, μα απ' τα υπέρχρονά ειδολογικά γνωρίσματα της φιλοσοφίας» (Ε. Θεοδώρου), «Στην Πλατωνική σκέψη η σωτηρία του ατόμου - πολίτη δε θα στηριχθεί στην απλή μεταμόρφωση του πολίτη σε φιλόσοφο - γνώστη, αλλά, για την καθολική λύτρωση, θα απαιτηθεί ο φιλόσοφος να γίνει κυβερνήτης...» (Κ. Ιωαννίδης), «Η απορητική διαλεκτική του Σωκράτη, που υιοθετήθηκε σε μεγάλο βαθμό και από τον Πλάτωνα, αποτελεί κατά την άποψή μου τη γνησιότερη και καλύτερη μέθοδο της φιλοσοφίας...» (Γ. Κουμάκης), «Έχει όμως καθήκον η φιλοσοφία να ανοίξει τις διαβάσεις και να τις τηρήσει ανοιχτές μέχρις ότου έρθει ο οντολογικά κυρωμένος καιρός, μέσα σε έναν νεοφανή ορίζοντα» (Χ. Μαλεβίτσης), «Έρθε η ώρα να ακουσθεί το προμηθεϊκό μήνυμα της φιλοσοφίας, ως σάλπισμα αυγής, ως Λόγος του Λυκαυγούς... έτσι μόνο μπορεί ν' ανατείλει ο ήλιος του Πνεύματος και να σωθεί το σήμερα και το αύριο της Ιστορίας και της ανθρώπινης ζωής» (Ε. Μποροδήμος), «Παρόλον που οι οραματισμοί του Πλάτωνα για μια σύζευξη της φιλοσοφίας με την πολιτική εξουσία δεν έχουν ως τώρα πραγματοποιηθεί, ωστόσο στα θέματα της Παιδείας προσφέρονται σήμερα μεγάλες δυνατότητες στους επαΐοντες να συμβάλουν ενεργά στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής...» (Κ. Χατζηστεφάνου).

Όσο για το τρίτο κριτήριο της επιτυχίας του συνεδρίου, την «εύρυθμη λειτουργία» του, αρκούμαι να σημειώσω ότι αποσιωπήθηκε η γραπτή δήλωση συνεδρίου, που διαφωνούσε με τη σύνθεση των συνεδρων και τον τρόπο προβολής του συνεδρίου, και ότι απαγορεύτηκε σε άλλο συνέδριο, με αφορμή τις απόψεις που εισηγήθηκε, να θέσει το επιστημολογικό πρόβλημα των προϋποθέσεων διεξαγωγής ενός συνεδρίου.

Παναγιώτης Νούτσος

Ο Σπήλιος
Παπασπηλιόπουλος γράφει
για το βιβλίο του Γιάννη
Μαρίνου «Για μια αλλαγή
στο καλύτερο»,
Εκδ: Παπαζήση, Αθήνα 1983

Τίποτα άλλο δεν αποδίδει καλύτερα τον Γιάννη Μαρίνο όσο η φράση του Τζωρτζ Όργουελ που έχει προτάξει στην εισαγωγή του βιβλίου του: «Αν η ελευθερία έχει ένα νόημα, σημαίνει το δικαίωμα να λες στους ανθρώπους αυτό που δεν θέλουν ν' ακούσουν». Είναι αυτό το αντίθετο της δημαγωγίας ή της θεολογικής επίκλησης αυτού που η σέκτα μας, το κόμμα μας, οι «ομοϊδεάτες» μας, η τάξη μας θέλουν, ακριβώς, ν' ακούσουν, γιατί τρομάζουν να δούνε κατάματα την πραγματικότητα, ως να ήταν το κεφάλι της Μέδουσας. Αυτό το πνεύμα ο Μαρίνος δεν το κράτησε μόνο για τα δικά του γραφτά, αλλά προσπάθησε να το μεταδώσει και στην εβδομαδιαία οικονομική εφημερίδα που διευθύνει, κι αυτό ακριβώς εκτιμάνε όσοι συνεργάστηκαν και συνεργάζονται μαζί του. Μπορείς να διαφωνείς μαζί του (κι εγώ προσωπικά διαφωνώ σε πολλά), αλλά δεν μπορείς να μην τον εκτιμάς και να μην τον σέβεσαι (με την έννοια που έχει η αρχαιοελληνική αυτή λέξη, κι όχι με την έννοια του λιβανωτού, του οποίου απεχθάνεται ειλικρινά).

Ο Μαρίνος ανήκει στην κατηγορία εκείνη των ανθρώπων, που περιλαμβάνει τους μεσαιωνικούς «τρελούς του βασιλιά», τους λαϊκούς θρησκευτικούς ηγέτες, τους επαναστατικούς ηγέτες και ριζοσπάστες διανοούμενους του αστικού διαφωτισμού, τους εκπρόσωπους του συνδικαλισμού, πριν αυτός γίνει κρατική ιδεολογία περισσότερο ή λιγότερο ολοκληρωτικού τύπου, ορισμένους δημοσιολόγους των δημοκρατικών κοινωνιών, που όλοι τους ανήκαν χωρίς ιδεολογικούς περιορισμούς, σφυροκοπούσαν και κατάγγελλαν την υποκρισία των κοινωνιών και των ιδυνόντων, φώναζαν, όπως το παιδί στο παραμύθι του Άντερσεν, ότι «ο βασιλιάς είναι γυμνός». Ο Γιάννης Μαρίνος είναι ένας αιρετικός (και γι' αυτό του αρέσουν οι αφετιτικοί), είναι ηθικολόγος, δεν κατατάσσεται εύκολα ιδεολογικά ή κομματικά, είναι ουσιαστικά ανένταχτος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι βάζει τον εαυτό του πάνω από τις καθημερινές κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις των οργανωμένων ανθρώπων, που θέλει να τους βοηθήσει, όσο μπορεί, να σηκώσουν για λίγο τις ο-

ποιεσδήποτε —δεξιές, αριστερές, «σοσιαλιστικές», αριστεριστικές— παρωπίδες τους και να δούνε ρεαλιστικότερα την πραγματικότητα (έναν πλεονασμό, που δεν είναι δυστυχώς, περιττός). Όπως όλοι όσοι μισούν με πάθος την τυραννία, μισεί τη «διπλή γλώσσα» —που πάλι ο Όργουελ με τρομερή οξύμωρα καταγγέλει στο «1984». Η ιδεολογική του σκοπιά —αν υπάρχει τέτοια— είναι μία: η σκοπιά της δημοκρατίας και του διαλόγου —διάλογο που επιζητεί ακόμα και σε άλλα έντυπα από το δικό του με επικριτές του ή με όσους του αντιτάσσουν αντίθετες απόψεις. Απομυθοποιητικός και πραγματιστής, αλλά καθόλου χυδαίος εμπειριστής, που ασκώντας τη σωκρατική ειρωνεία του αρέσει πολύ ν' αναζητάει τις αντιφάσεις του κειμένου που κρίνει. Αγνοεί ή αποστρέφεται τις θεωρίες; Καθόλου, τον γοητεύει μάλιστα, το παιχνίδι των συγκρούσεων τους: αλλά, επειδή ξέρει καλά ότι, στην πραγματικότητα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, οι συγκρούσεις αυτές δεν είναι χάρτινες, αλλά γεμάτες αίμα, ζητάει πάντοτε ν' αντιπαραθέσει τη θεωρία με την πιο συνηθισμένη και χωρίς ψιμύθια πραγματικότητα. Επειδή δε φοβάται να μαθαίνει συνέχεια (ναι, πολλοί φοβούνται να μαθαίνουν και ν' ανακαλύπτουν), εξομολογείται στην εισαγωγή του βιβλίου του:

«Τίποτα λ.χ. δεν ενθουσίασε περισσότερο το συγγραφέα αυτού του σημειώματος τον τελευταίο καιρό, από τη γνωριμία του με τις οικονομολογικές απόψεις του Ρουμανοαμερικανού οικονομολόγου Νικόλας Γκεοργκιέσκου - Ραίγκεν (βλέπε «Ο.Τ.» 21 - 10 - 1982), που με σπάνιας διαύγειας συλλογιστική, απελευθερωμένος από τις φαλκιδεύσεις των κατεστημένων οικονομικών θεωριών, (συμπεριλαμβανομένης και της μαρξιστικής), αποδεικνύει πως όλες έχουν αγνοήσει θεμελιώδη συστατικά της ερμηνευόμενης πραγματικότητας. Διαβάζοντάς τον, σούρχεται να φωνάξεις, όπως το παιδάκι στο παραμύθι του Άντερσεν: «Καλέ, ο βασιλιάς είναι γυμνός!».

Ο ενθουσιασμός μου για τις οικονομολογικές απόψεις του Ραίγκεν, δεν έχει καμιά σχέση με αναρχικές ή ηροστράτειες τάσεις, αλλά πηγάζει από δύο διαπιστώσεις. Η πρώτη είναι πως υπάρχουν πάντα κοινωνικοί επιστήμονες που, βάζοντας κατά μέρος την ατομική ιδιοτέλεια και αποδεχόμενοι το κόστος που συνεπάγεται η αμφισβήτηση των ισχυρών και κατεστημένων, συνεχίζουν την έρευνα, χωρίς αυτοπεριορισμούς και ταμπού. Αυτό σημαίνει πως μπορούμε να ελπίζουμε.

Η δεύτερη διαπίστωση συνδέεται με το σημερινό αδιέξοδο της

οικονομικής επιστήμης σε Δύση και Ανατολή. Η υπεράσπιση της αυθεντίας της, όλοι πια ξέρομε πως έχει υποχωρήσει στα τελευταία οχυρά άμυνας. Το αν εξακολουθούν ακόμα οι υπερασπιστές να μάχονται, είναι γιατί θέλουν να αναγνωρίσουν το αδιέξοδο. Το ότι μπορεί να υπάρξει μια άλλη πειστική διάγνωση της πραγματικότητας, ώστε να προκύψουν και οι αναγκαίες θεραπευτικές επεμβάσεις, είναι αναμφίβολα ένα ακόμα ελπιδοφόρο γεγονός, έστω κι αν ο Κοπέρνικος αυτός της οικονομικής επιστήμης, όπως ονομάστηκε ο Γκεοργκιέσκου - Ραίγκεν, προβαίνει στη ρεαλιστική, αλλά απαισιόδοξη για τους νεφελοβατούντες και τους ευδαιμονιστές, διαπίστωση, ότι οι υποτιθέμενες θεωρίες για την οικονομική ανάπτυξη δεν είναι επιστημονικά θεμελιωμένες, αφού πηγάζουν από ένα δόγμα, από μια μυθολογία, σύμφωνα με την οποία οι παραγωγικές δυνάμεις μπορούν να αναπτύσσονται απεριόριστα.

Τέλος, αν είναι αλήθεια όπως λένε οι Γάλλοι, ότι «το στυλ κάνει τον άνθρωπο», τότε θα πρέπει να παραδεχτούμε ακόμα κι αυτοί που ενοχλούνται από τον Μαρίνο, ότι είναι ένας μεγάλος στυλίστας στο γραπτό λόγο του, ότι έχει το δικό του προσωπικό στυλ.

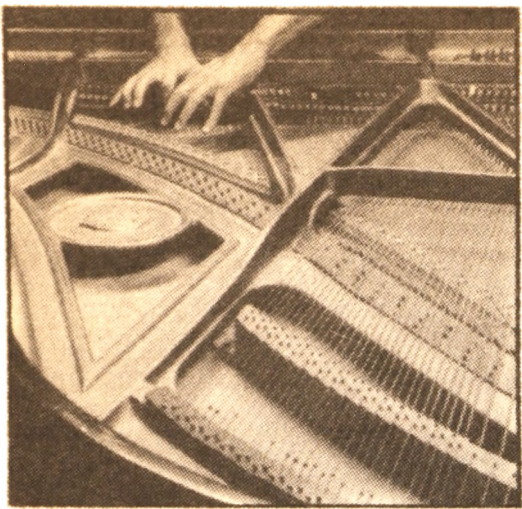
Αλλά, ας έρθουμε και στο βιβλίο. Συγκεντρώνει τις αναλύσεις που ο Γ. Μαρίνος δημοσίευσε στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» ανάμεσα 1/10/81 ως τις 31/12/82.

Ήδη αυτό το άρθρο του 1981 ο Γ. Μαρίνος τονίζει την ανάγκη της αλλαγής «ρίχνοντας τους προβολείς σε ευαίσθητα προβλήματα, που είναι δύσκολο να αναφερθείς σ' αυτά χωρίς να θίγεις τεράστια συμφέροντα, ενώ προκαλείς εύκολα παρεξηγήσεις», όπως γράφει ο ίδιος. Κι εξετάζει τα προβλήματα αυτά σε συνάρτηση με το διεθνές χώρο, γιατί «Η Ελλάδα δεν είναι νησί». Μια τέτοια αντιμετώπιση μας σχετικοποιεί μέσα στο διεθνές χώρο, γιατί έχουμε την τάση να βλέπουμε τους εαυτούς μας σε αριστοκρατική απομόνωση, μοναδικούς και υπέροχους (άλλωστε, ο «Οικονομικός Ταχυδρόμος» καλύπτει με άριστο τρόπο τα διεθνή θέματα, και —πλην δύο τριών εξαιρέσεων— με τον πιο εμπειριστικό τρόπο στον ελληνικό Τύπο).

Όπως γράφει και σ' ένα κατοπινό άρθρο «ανακαλύψαμε την αλληλεξάρτηση». Αλλά, βέβαια, στα ελληνικά εσωτερικά, οικονομικά και κοινωνικά θέματα, είναι αφιερωμένα κυρίως τα άρθρα του, που παρακολουθούν, κρίνουν, ανατέμνουν την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, αλλά και τη στάση και τον τρόπο συμπεριφοράς όλων των οργανωμένων ομάδων συμφερόντων, είτε βιομήχανοι είναι αυτοί είτε ερ-

γαζομενοι, είτε ελεύθεροι επαγγελματίες, είτε αγρότες, και που αποτελεί η σύγκρουσή τους την πεμπτούσια της δημοκρατίας —και μάλιστα όσο πιο ίσα είναι τα όπλα τους όσο μεγαλύτερη η διαφάνεια στην ταξική πάλη και καλύτερη η πληροφόρηση τόσο και πληρέστερη είναι η δημοκρατία και πλήρης διαφανής είναι η δημοκρατική κοινωνία— γι' αυτό επιτρέπει τις πολιτικές και ατομικές ελευθερίες —ενώ μέσα στο σκοτάδι από άποψη πληροφόρησης βρίσκεται κάθε ολοκληρωτική κοινωνία, «καπιταλιστική» ή «σοσιαλιστική». Η συνεργασία των τάξεων, στα πλαίσια του δημοκρατικού παιχνιδιού, δεν μπορεί παρά να είναι συγκρουσιακή. Στο κάτω - κάτω, την αστική δημοκρατία στον 19ο αιώνα ήταν η εργατική τάξη εκείνη που πάλεψε για να διευρυνθεί, και τους φασισμούς του 20ού αιώνα δεν τους επέβαλε η εργατική αλλά η μεγαλοαστική τάξη —άσχετα αν στο όνομα της εργατικής τάξης επιβλήθηκε ο σταλινικός ολοκληρωτισμός. Απ' αυτή την άποψη τίποτα δεν ήταν πιο γονιμοποιό για την αστική δημοκρατία από το εργατικό κίνημα, με τις κινητοποιήσεις του μέσω των απεργιών —όπλο που πολλοί θέλησαν ν' αντιμετωπίσουν με τα τανκς και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Μαζί με το Habeas Corpus, την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, την ελευθερία του Τύπου και των άλλων μαζικών μέσων επικοινωνίας (την πραγματική ελευθερία κι όχι την κολωβομένη που ζούμε, από πλουτοκρατικά συμφέροντα ή από κρατικές και κομματικές γραφειοκρατικές), η ελευθερία του συνδικαλιστικού κινήματος αποτελεί την τέταρτη θεμέλια κολώνα οποιασδήποτε δημοκρατίας, αστικής ή σοσιαλιστικής.

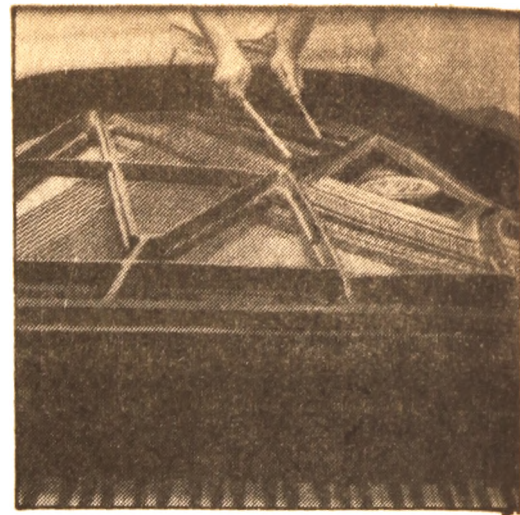
Πρέπει με την προοπτική του χρόνου που πέρασε να ξαναδιαβάσουν τα άρθρα του Γ. Μαρίνου για τις εξαγγελίες της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής μετά την εκλογική νίκη της 18/10/81, μετά την κατάθεση του προϋπολογισμού, μετά την αναδόμηση, μετά τις αλλεπάλληλες εξαγγελίες της νέας εισοδηματικής πολιτικής, καθώς και στο θέμα των σχέσεων με την ΕΟΚ, γιατί θα φανούν πόσο σημαντικές και καιριές ήσαν οι επισημάνσεις του Γ. Μαρίνου. Ιδίως σημαντικά και καιρία φαίνονται σήμερα τα άρθρα του «Για να γίνουν επενδύσεις» και «Χασικλήδες αντί δημιουργών ευημερίας», όπου τα οικονομικά κίνητρα δένονται με το ήθος και το ύφος της κοινωνίας μας —και κατ' επέκταση το ήθος και το ύφος της πολιτικής και της οικονομικής εξουσίας. Αυτό το ήθος και ύφος τονίζουν, άλλωστε και τα εξάισια σκίτσα του Κώστα Μητρόπουλου, που συνοδεύουν το κείμενο.

Το «άλλο» πιάνο

Σάκης Παπαδημητρίου

φωτογραφίες Άρις Γεωργίου

Η άλλη πλευρά του πιάνου που γίνεται και «άλλη» όψη του πιάνου. Η πρώτη έκπληξη του θεατή-ακροατή, εφόσον ξεκινήσει μια συναυλία μ' αυτό τον τρόπο. Αυτο-εκπλήξεις του πιανίστα που δοκιμάζει τους ήχους του σώματος του πιάνου σε διάφορα σημεία. Σαν βόλτα γύρω απ' το πιανογλυπτό. Η πρώτη γνωριμία δια της επαφής. Σαν παιδί που πειράζει ό,τι βρει μπροστά του, ό,τι του φαίνεται «καινούργιο» και «περίεργο»: οι τρύπες του ηχείου, τα μεταλλικά χωρίσματα, οι ρόδες, τα πόδια, κάτω απ' το πιάνο, τα μαρτέλα, η σουρντίνα, το μέτωπο του κλαβιέ, οι καβίλιες, το κάθισμα, το καπάκι, σώμα με σώμα κι άλλα πολλά.

χειρονομιακό παίξιμο/παιχνίδι
δύο λεκέδες πάνω στα κατάλευκα πλήκτρα
δύο λεκέδες που μετακινούνται
ανατρέποντας την τάξη του άσπρου-μαύρου
συγχωνεύοντας διέσεις και υφέσεις
φέρνοντας κοντά τα άκρα

συγκρούσεις στον αέρα πάνω από το πληκτροφόρο πεδίο
τάσεις φυγής και παγίδευσης
το alter ego σε εγρήγορση
αυτοέλεγχου ή αυτοκαταστροφής

μονόπρακτο κλαβιοκτόνων
με δίδυμους σε θέση μάχης

Εφεδρική χρήση αριστερού ποδός (περιοχής γόνατου ή πέλματος) στην περίπτωση που τα δύο χέρια είναι απασχολημένα σε συνεχή περάσματα, ιδίως στις ψηλές οκτάβες, και κάποια στιγμή χρειάζεται η παρέμβαση μεσαίων ή μπάσων.

Φυσικά η ίδια θέση μπορεί να μεταφερθεί συμμετρικά, σαν σε καθρέφτη, π.χ. τα δύο χέρια τέρμα αριστερά και το δεξιό πόδι στα ψηλά. Πάντως δύο χέρια και δύο πόδια πάνω στο κλαβιέ δημιουργούν προβλήματα ισορροπίας στον πιανίστα (κι επομένως και της ελεγχόμενης εκφραστικότητας) που μέχρι στιγμής δεν έχουν λυθεί επιτυχώς.

Υπάρχει και η «στάση Steve Beresford», όπως έχει χαρακτηριστεί από τους πιανοθεωρητικούς, από το όνομα του Άγγλου εφευρέτη της. Στη στάση αυτή ο πιανίστας στηρίζεται στα χέρια του (πάνω στο κάθισμα) και παίζει μόνο με τα πόδια.

αριστερό χέρι
το καθένα το δρόμο του
το α. κολλημένο
σ' ένα επίμονο ρυθμικό σχήμα

με κύματα άνισων διαστημάτων
και απρόοπτα ξεσπάσματα κλάστερης
«τι ποιεϊ η αριστερά»

συγκρούσεις αναπόφευκτες
αντιφάσεις στα πιο βασικά θέματα
θετικό-αρνητικό

το α. πιο αδύνατο από μικρό παιδί
μεγάλωσε σε βοηθητικό
χωρίς να πάρει ποτέ πρωταγωνιστικό ρόλο
σειρά του να πάρει τη ρεβάνς

Προπονείται μυστικά για τον τελικό
αποφεύγει τις βαρειές δουλειές
κάνει το κορόιδο στο γράψιμο

το α. εμποδίζει

δυσκολεύει το δρόμο
καταστρέφει το αποτέλεσμα

Πάντα υπάρχει μια «άλλη» πλευρά
«η άρνηση της άρνησης»
(σ' αυτή την περίπτωση μη νο
κάνουν μια κατάφαση
ή ότι επανέρχονται από
δύο πλην στο υποτιθέμενο συν

δεξί χέρι

εσωτερική διακλάδωση ανεξαρτησίας

το δ. να στριφογυρνάει ψάχνοντας
σχέσεις | αποστάσεις | χρωματισμούς

μια διστακτική μελωδία - ένα παιδικό
τραγούδι - μια ανάμνηση φράσης

«να μη γνωρίζει η δεξιά»
ή

να γνωρίζει αλλά να μένει ανεπηρέαστη

εσωτερικές αντιθέσεις καθημερινές
απόψεις που συνυπάρχουν
θετικό-αρνητικό

το δ. πιο δυνατό από μικρό παιδί
ο μεγάλος αδελφός
ζεν πρεμιέ
πρώτος στη σειρά

έχει με το μέρος του την κληρονομικότητα
ευνοείται από το κατεστημένο
του οργανισμού

το δ. στην ολοκλήρωση κάποιας φράσης -
σχήματος-κάποιας προσπάθειας γενικότερα
που διάλεξε το δ.
την ώρα της δημιουργίας του

και στο «άλλο»
«η αμφιβολία της αμφιβολίας»
μίσουμε ότι δύο αρνήσεις
απλώς είναι δύο αυτόνομες αρνήσεις)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΣΕΙΡΑ «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ»

Επιμέλεια σειράς: Τάκης Καφετζής

ΠΙΕΤΡΟ ΙΝΓΚΡΑΟ

Η κρίση και ο τρίτος δρόμος

Επαναπροσδιορισμός της έννοιας της κρίσης στο φως των νέων κοινωνικών φαινομένων ●
μια ριζοσπαστική κοινωνική πρόταση απέναντι στη συντεχνιακή αντίληψη ● νεοφιλελευθερι-
σμός και κρίση του κράτους ● η ανάγκη ενός άλλου τύπου κόμματος ● η νέα αντίληψη για
τον παραγωγικό ορθολογισμό ● ο τρίτος δρόμος και η ευθύνη της ευρωπαϊκής αριστεράς ● η
διπλή κρίση, του μαρξισμού και της κοινωνίας του υπαρκτού σοσιαλισμού.

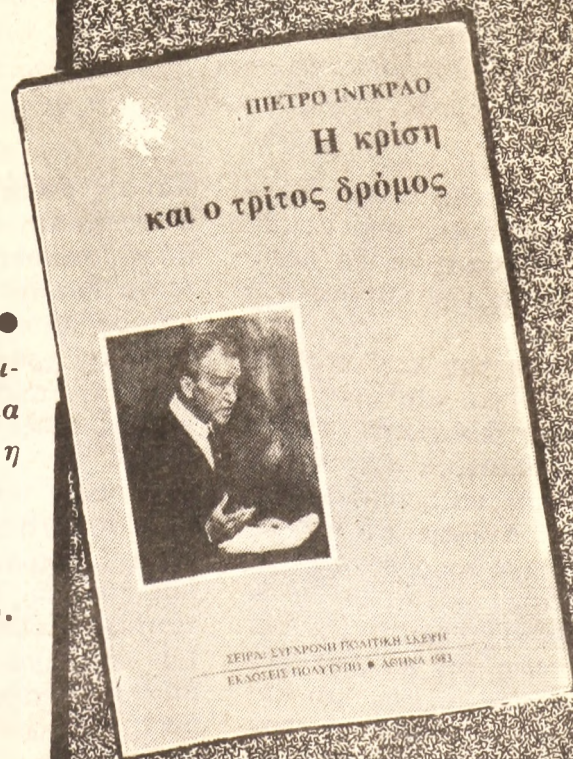
Στην ίδια σειρά κυκλοφορεί:

Νίκος Πουλαντζάς: Για τον Γκράμσι - Μεταξύ Σαρτρ και Αλτουσέρ.

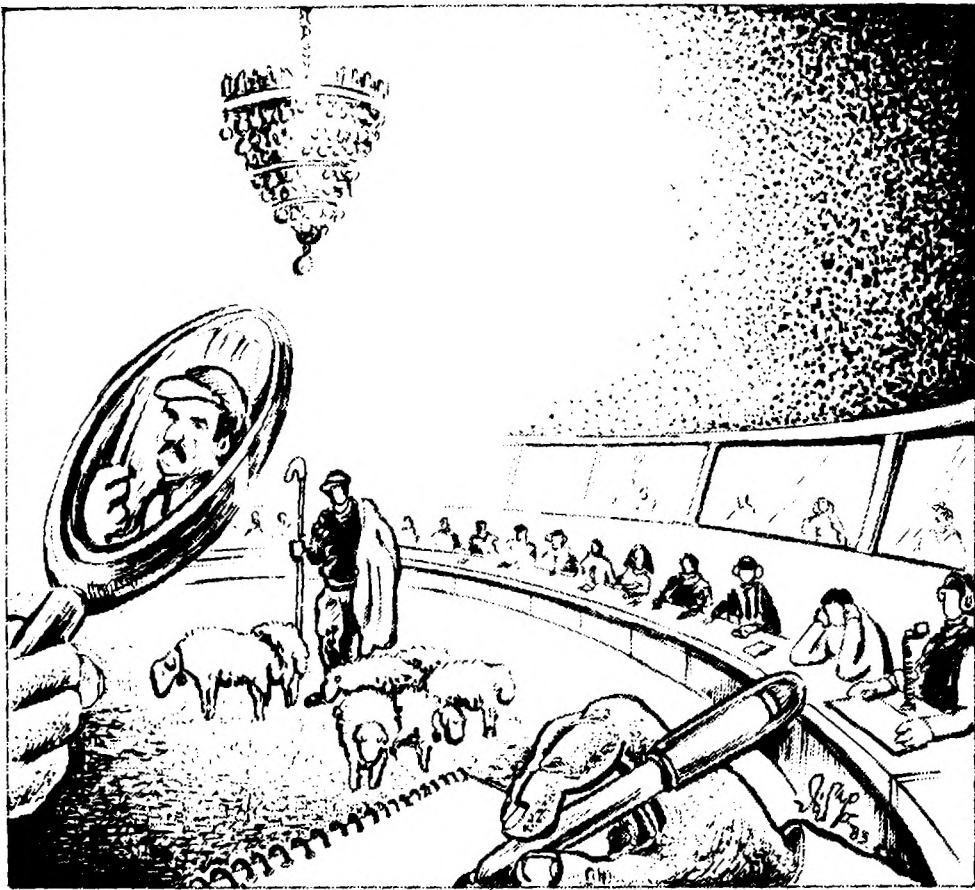
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: εκδόσεις «ΝΕΦΕΛΗ» Μαυρομιχάλη 9, Τηλ. 36.07.744 — 36.39.962

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Μ. Κοτζιά και Σια ΟΕ, Τσιμισκή 78, Τηλ. 279.720

Η Ιστορία ανάμεσα στην Ανθρωπολογία και το Φολκλόρ

Σχόλιο στη Στρογγυλή Τράπεζα του Β' Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών

της Λίας Χιωτάκη

Η δημοσίευση σε προηγούμενο τεύχος του ANTI (No 242, 30 Σεπτ. 1983) ενός άρθρου σχετικά με το Β' Διεθνές Συμπόσιο Ιστορίας που έγινε στην Αθήνα από τις 18-25 Σεπτεμβρίου με θέμα «Μεσογειακές Οικονομίες: Ισορροπίες και Διασυνδέσεις, 13ος-19ος αιώνας», ήταν μια καλή παρουσίαση των εργασιών που έγιναν στα πλαίσια αυτού του Συμποσίου, και έδειξε τον θετικό χαρακτήρα τέτοιων πρωτοβουλιών στον τομέα της ιστορικής επιστήμης.

Δεν θα επαναλάβουμε λοιπόν τα όσα ήδη ειπώθηκαν, αλλά επανερχόμαστε σε κάποιο πιο συγκεκριμένο ζήτημα, δηλαδή, στη συζήτηση της Στρογγυλής Τράπεζας που έγινε το Σάββατο με θέμα: «Η Ιστορία ανάμεσα στο Φολκλόρ και την Ανθρωπολογία». Σκοπός αυτού του άρθρου δεν είναι, σε καμιά περίπτωση, να αντικρούσει τις απόψεις που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο άρθρο, αλλά να διευκρινίσει και να παρουσιάσει κάπως λεπτομερέστερα ορισμένες θέσεις και απόψεις των εισηγητών για μια καλύτερη κατανόηση της προβληματικής γύρω από την διεπιστημονική προσέγγιση των ανθρωπιστικών επιστημών.

Μη διαθέτοντας παρά τις 4 γραπτές εισηγήσεις που μοιράστηκαν, αναγκαστικά θα βασισουμε σ' αυτές την παρουσίαση του θέματος.

Η εισήγηση του κ. Ρουτζιέρο Ρομάνο με τίτλο «Ιστορία, Ανθρωπολογία, Φολκλόρ» άφησε πολλά ερωτηματικά σχετικά με την αρμονική τους συνεργασία μέχρι τώρα. Ανέφερε ότι η ιστορία επεκτάθηκε προοδευτικά στα πεδία δράσης άλλων κλάδων των κοινωνικών επιστημών θιγώντας κυρίως την ανθρωπολογία. Έτσι, οι ιστορικοί, και κυρίως αυτοί που πρόσκεινται στην Σχολή των Annales, δημιούργησαν την ιστορική ανθρωπολογία.

Και ο κ. Ρομάνο συμπλήρωσε ότι σ' αυτήν την «λεγόμενη» ιστορική ανθρωπολογία, ο ίδιος αδυνατεί να βρει αυτό που θέλει να πει η λέξη ανθρωπολογία, γιατί οι ιστορικοί χρησιμοποίησαν σ' αυτόν τον κλάδο παραδοσιακές μεθόδους επεξεργασίας των δεδομένων.

Το θέμα τελικά είναι ότι ο κ. Ρομάνο αντιτίθεται στην ιστορική ανθρωπολογία επειδή ο τρόπος δουλειάς των ιστορικών δεν ταυτίζεται με τον τρόπο δουλειάς των ανθρωπολόγων. Έτσι αμφισβητεί το περιεχόμενο της ιστορικής ανθρωπολογίας.

Στη συνέχεια υποστήριξε δυναμικά την αντίθετη κατεύθυνση

της συνεργασίας ανάμεσα στην ιστορία και την ανθρωπολογία, δηλαδή, την επέκταση των ανθρωπολόγων προς τα, ιστορικά πεδία, δηλαδή, την εθνο-ιστορία.

Η επιτυχία της εθνο-ιστορίας, που χρησιμοποιεί ανθρωπολογικές μεθόδους επεξεργασίας των δεδομένων, βρίσκεται στο γεγονός ότι βλέπει το αντικείμενό της μέσα από ένα διαχρονικό πρίσμα και ότι στηρίζεται στην επιτόπια έρευνα. Ο εισηγητής όμως δεν παρέλειψε να επιστήσει την προσοχή μας και στο εξής γεγονός: ότι αυτή η διαχρονία δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι απεριόριστης έκτασης. Δηλαδή η γραπτή τεκμηρίωση είναι απαραίτητη προϋπόθεση, απαραίτητο εργαλείο στα χέρια του ερευνητή για να μπορέσει να πραγματοποιήσει ακίνδυνα αυτό τον «συνεχή πηγαινο-ερχομό ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν». Άρα και ο ιστορικός και ο εθνο-ιστορικός έχουν ένα κοινό σημείο: την χρησιμοποίηση των γραπτών πηγών.

Ένα άλλο ερώτημα που τέθηκε από τον κ. Ρομάνο, ήταν το πρόβλημα του χρόνου, πρόβλημα λεπτό της σχέσης ανάμεσα στην ιστορία και την ανθρωπολογία.

Βρίσκοντας κοινά σημεία ανάμεσα στην ιστορική ανθρωπολογία και την ιστορική οικονομία, χρησιμοποίησε το επιχείρημα της αποτυχίας αυτής της τελευταίας για να αποδείξει και την αποτυχία της ιστορικής ανθρωπολογίας. Αναμφίβολα η προσπάθεια να αποδείξουμε αν κάποιος σημερινός οικονομικός νόμος ίσχυε και στο παρελθόν δεν οδηγεί πουθενά εφόσον αυτό καθαυτό το γεγονός δεν αποδεικνύει τίποτα. Μόνο μέσα στη συνάφεια της εποχής, στην εξέλιξη μιας δυναμικής και στη λειτουργία του συγκεκριμένου μηχανισμού μια τέτοια προσπάθεια μπορεί να αποκτήσει σημασία. Έτσι, αν η ιστορική οικονομία (économie historique) απέτυχε, η επιτυχία της οικονομικής ιστορίας (histoire économique), που ακριβώς διέπεται από μια σωστή διαχρονική αντίληψη των πραγμάτων, επιβεβαιώνει την προσοχή που έχουν δείξει μέχρι τώρα οι ερευνητές αυτού του κλάδου σ' αυτό το πρόβλημα χρόνου.

Έτσι ο κ. Ρομάνο αντιλαμβάνεται πολύ σωστά το πρόβλημα του χρόνου όταν αναφέρει ότι «δεν έχει απολύτως καμιά σημασία να ξέρομε αν στο λεκανοπέδιο του Παρισιού τον 18ο αιώνα βρίσκομε ένα τρόπο ταξινόμησης της συγγένειας που δεν είναι ξένος στους τρόπους ταξινόμησης που εντόπισε ο Κλωντ Λέβι-Στρώς σε ορισμένες πρωτόγονες κοινωνίες. Το ιστορικό πρόβλημα είναι άλλο: να ξέρομε γιατί και πώς διατηρήθηκε αυτός ο τρόπος ταξινόμησης». Δηλαδή άλλη είναι η διάσταση του χρόνου όπως τον αντιλαμβάνεται ο ιστορικός (διαχρονικά) και άλλη

όπως τον αντιλαμβάνεται ο ανθρωπολόγος (συγχρονία).

Τελειώνοντας αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στην ιστορία και την ανθρωπολογία ο κ. Ρομάνο τόνισε την αποτυχία της διεπιστημονικής συνεργασίας, που τη βλέπει σαν μια απλή χρησιμοποίηση από ένα κλάδο ορισμένων προβλημάτων, θεμάτων και μεθόδων ενός άλλου. Πρότείνει λοιπόν τη συγχώνευση μεθόδων εργασίας, τη συγχώνευση των λογικών πάνω στις οποίες στηρίζονται οι επιστήμες που έρχονται σε επαφή, δηλ. μια μεταδιεπιστημονική συνεργασία (meta-interdisciplinarité).

Όσον αφορά τη συνεργασία ανάμεσα στο φολκλόρ και την ιστορία, ο εισηγητής υιοθέτησε την άποψη ότι το φολκλόρ, άρχισε να μπαίνει σε σωστό δρόμο από τη στιγμή που ο κλάδος του υλικού πολιτισμού (culture matérielle) άρχισε να επεξεργάζεται και να αξιοποιεί ένα μεγάλο μέρος των θεμάτων του.

Πρόκειται για ένα κλάδο της ιστορίας που ο κ. Ρομάνο αναγνωρίζει και παραδέχεται εφόσον διαθέτει μεθόδους εργασίας που του ανήκουν αποκλειστικά. Όσο για το υπόλοιπο μέρος των θεμάτων του φολκλόρ, η επεξεργασία τους και η αξιοποίησή τους είναι δυνατή μόνο στο μέτρο που τις αναλαμβάνουν οι ιστορικοί των λαϊκών παραδόσεων (historiens des traditions populaires), δηλ. μόνο όταν βρίσκονται οι μηχανισμοί που σχημάτισαν, διατήρησαν και επανεπεξεργάστηκαν τις λαϊκές παραδόσεις.

Βλέπουμε λοιπόν ότι αναφορικά με το φολκλόρ και κυρίως με τις σχέσεις του με την ιστορία, είναι δύσκολο να διακρίνουμε που σταματάει το ένα και που αρχίζει το άλλο. Ο κ. Ρομάνο πήγε ακόμα πιο μακριά στο συλλογισμό του αναφέροντας ότι, σε τελευταία ανάλυση, το ίδιο το φολκλόρ είναι ιστορία.

Συμπερασματικά, μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι ο κ. Ρομάνο διαφωνεί πάνω στη διεπιστημονική εργασία και πιο συγκεκριμένα, στη σχέση ανάμεσα στην ανθρωπολογία και στην ιστορία εφόσον, σύμφωνα με αυτόν, δεν είναι ξεκαθαρισμένες ακόμη οι μέθοδοι δουλειάς της κάθε μιας όταν ασχολείται με θέματα που ανήκουν στην άλλη, εφόσον, δηλαδή, η καινοτομία βρίσκεται μόνο στο γεγονός ότι πάμε στα χωράφια των άλλων, αλλά τα καλλιεργούμε με τα δικά μας εργαλεία. Από τη στιγμή όμως που αυτό το πρόβλημα γίνεται να λυθεί (πρόταση του για μεταδιεπιστημονική συνεργασία), η αρνητική του στάση μετριάζεται στο ελάχιστο. Άρα το πρόβλημα της συνεργασίας ανάμεσα στην Ανθρωπολογία, το Φολκλόρ και την Ιστορία, είναι για τον κ. Ρουτζιέρο Ρομάνο πιο πολύ τεχνικής φύσης παρά ουσίας.

Η δεύτερη εισήγηση με τίτλο

του Γιώργου Σεργάκη

σ' ένα άλλο σημείο αυτής της εισήγησης που ανέφερε ότι, χάρις στην συνεισφορά της ανθρωπολογίας ιδιαίτερα, οι ιστορικές προοπτικές διευρύνθηκαν στον χρόνο. Αυτό είναι σίγουρο· εκείνο όμως που μας ενδιαφέρει δεν είναι μόνο η διεύρυνση του χρόνου αλλά η διασαφήνιση της ποιότητας του χρόνου, του ιστορικού χρόνου. Μπαίνει, δηλαδή, επιτακτικά η ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε το «γιατί» και το «πώς» του κ. Ρομάνο στο παράδειγμά του για το λεκανοπέδιο του Παρισιού στον 18ο αιώνα. Ναι, λοιπόν, στην ιστορικοποίηση, αλλά προσοχή σε ό,τι αφορά την ποιότητα του ιστορικού χρόνου.

Τέλος, η κ. Κυριακίδου-Νέστορος αναφέρθηκε στη δημιουργία της προφορικής ιστορίας, αποτέλεσμα της συνεργασίας της ανθρωπολογίας, του φολκλόρ και της ιστορίας και στην προσφορά των αφηγήσεων ζωής, βασικό εργαλείο του νέου κλάδου στην ιστορική έρευνα. Και εδώ χρειάζεται όμως κάποια προσοχή αναφορικά με τις διαφορές και τις αλληλενέργειες ανάμεσα σε μια ατομική μνήμη και σ' ένα συλλογικό νοητικό που κυκλοφορεί μέσα από την παράδοση και τα μαζικά μέσα ενημέρωσης και με τις αμοιβαίες επιδράσεις του προφορικού και του γραπτού.

Η εισήγηση του κ. Θεόδωρου Παπαδόπουλλου μας πληροφόρησε πώς φτάσαμε στη σημερινή προβληματική σχετικά με την συνεργασία της ιστορίας και της ανθρωπολογίας. Η διαίρεση των δύο κλάδων έγινε στα μέσα του 19ου αιώνα, όταν καθορίστηκε ότι η ανθρωπολογία θα είχε σαν αντικείμενο τις κοινωνίες χωρίς ιστορικό παρελθόν («πρωτόγονες κοινωνίες») και η ιστορία τις κοινωνίες με ιστορικό παρελθόν. Αυτή η στεγανότητα ενισχύθηκε και στον μεθοδολογικό τομέα (ιστορία: γραπτά τεκμήρια, ανθρωπολογία: επιτόπια έρευνα). Προοδευτικά όμως η εξέλιξη των μεθοδολογιών τους και η διεύρυνση των αντικειμένων τους οδήγησε στη σημερινή κατάσταση, όπου η διάκριση ανάμεσα στο ιστορικό και ανθρωπολογικό μοντέλο δεν είναι ευδιάκριτη.

Έτσι ο κ. Παπαδόπουλλος πρότεινε νέα κριτήρια για τον προσδιορισμό του περιεχομένου και της μεθοδολογίας των δύο επιστημών. Απορρίπτοντας τη θέση ιστορία-διαχρονία, ανθρωπολογία-συγχρονία, πρότεινε τα εξής: την ταύτιση του αντικείμενου της ανθρωπολογίας με το συσσωρευμένο αιτιοκρατικό περιεχόμενο της ιστορίας· η δε μεθοδολογία της θα είχε για έργο την ανάλυση και την εξήγηση των καθορισμένων καταστάσεων. Το αντικείμενο της ιστορίας θα ήταν η διαδικασία γένεσης και μετασχηματισμού των καθορισμένων καταστάσεων και η συνεχής βαθμιαία δράση του αν-

θρώπου στις ακαθόριστες καταστάσεις· η δε ιστορική μεθοδολογία θα είχε για έργο την ανάλυση και την εξήγηση αυτής της διαδικασίας.

Η τελευταία γραπτή εισήγηση έγινε από τον κ. Γκιουζέπε Παπάνιο, που παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για μας τους Έλληνες αφού έθιξε τα προβλήματα που προκύπτουν όταν επιχειρείται η συγγραφή της εθνικής ιστορίας μιας χώρας και ακόμα τα λάθη που μπορούν να γίνουν από όποια σκοπιά και αν δούμε το θέμα. Για όσους λοιπόν δέχονται ότι στην Ελλάδα μόλις εδώ και μερικά χρόνια άρχισαν να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις και να μπαίνουν οι βάσεις για το γράψιμο της ιστορίας μας με σωστά επιστημονικά κριτήρια, η εισήγηση του κ. Παπάνιο είναι πολύ ενδιαφέρουσα.

Η σύγχρονη ιταλική ιστοριογραφία μας έδωσε πέντε διαφορετικές ερμηνείες της έννοιας «λαός».

Ο Μπ. Κρότσε στο έργο του «Η ιστορία της Ιταλίας (1871-1915)» έδωσε το προβάδισμα σε μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, αυτή της φιλελεύθερης παράδοσης. Αργότερα ένα δεύτερο ρεύμα πρότεινε τον καθολικισμό —με την θρησκευτική έννοια του όρου— σαν ενωτικό στοιχείο ολόκληρου του ιταλικού λαού. Όσο για τους μαρξιστές, αυτοί ταύτισαν τον λαό με τους εργαζόμενους γενικότερα και την εργατική τάξη ειδικότερα. Έτσι και οι 3 απόψεις έκαναν μια ταύτιση ανάμεσα στη δική τους οπτική γωνία και σ' αυτή καθεαυτή την πραγματικότητα μέσα στην ολότητά της.

Και ήταν ο Α. Γκράμσι που πρώτος προσπάθησε να δώσει στην έννοια «λαός» ένα σφαιρικότερο νόημα συνδέοντας μεταξύ τους την πολιτική, την ιστορία και το φολκλόρ σε διαφορετικά επίπεδα και πολλές μεθόδους.

Τέλος, μια πέμπτη ερμηνεία δόθηκε με την έκδοση της Ιστορίας της Ιταλίας (εκδ. Εϊνάνουντι) και της οποίας εμπνευστής ήταν ο Ρ. Ρομάνο. Εδώ ο λαός δεν ήταν ο κεντρικός άξονας, αλλά μέσα από μια οπτική γωνία μεγάλης και μικρής διάρκειας αναλύθηκαν όλα όσα συνθέτουν στην ολότητά του ένα λαό, έτσι ώστε να φανεί ότι λαός είναι το αποτέλεσμα, ο συνδυασμός, η συνάντηση και η σύγκρουση των συνθετικών του.

Στη συνέχεια ο κ. Παπάνιο διερωτήθηκε μήπως ορισμένες «κρίσεις» της ιστορίας, της ανθρωπολογίας και του φολκλόρ προέρχονται από το γεγονός ότι και οι τρεις επιστήμες ασχολούνται με όλα χωρίς να έχουν επεξεργαστεί ένα νέο σύστημα προσανατολισμού. Άρα συμφώνησε με τον κ. Ρομάνο που και αυτός πρότεινε τη διεπιστημονική συνεργασία αφού προηγούμενα υιοθετηθούν κοινοί νέοι τρόποι προσέγγισης

και επεξεργασίας των θεμάτων. Τέλος, ο κ. Παπάνιο πρότεινε να αρχίσουμε να δημιουργούμε τα νέα επιστημονικά συστήματα αναφοράς και προσανατολισμού πάνω στη βάση των κοινών αντιλήψεων των 3 επιστημών, όπως είναι π.χ. η σταθερότητα / αστάθεια, το τοπικό/ολικό, η τάξη/αταξία.

Όπως, λοιπόν, προκύπτει από αυτές τις τέσσερις γραπτές εισηγήσεις, από αυτές των υπόλοιπων εισηγών, κ. Τζων Μούρα, Ζ.Π. Βερνάν και από τις εισηγήσεις της κ. Ντομινίκ Αλμπερτινί και των κ. Μ. Γκρμεκ και Στέλιου Παπαδόπουλου, ο προβληματισμός πάνω στην διεπιστημονική συνεργασία των 3 κλάδων ήταν εντονότατος. Πέρα από τις οποιεσδήποτε αντιρρήσεις για τη μέχρι τώρα πορεία αυτής της συνεργασίας, η προσπάθεια να βρεθεί κάποια λύση αποδεικνύεται και από τις προτάσεις που διατυπώθηκαν. Και νομίζουμε ότι τελικά το συμπέρασμα ήταν: Ναι στην διεπιστημονική συνεργασία, αλλά προσοχή στο δρόμο που θα ακολουθήσουμε από δω και μπρος, δηλαδή, ναι στην μετα-διεπιστημονική προσέγγιση.

Τελειώνοντας αυτό το άρθρο, και διαπιστώνοντας το θετικό χαρακτήρα τέτοιων συμποσίων για την παραπέρα πορεία της ιστορικής έρευνας μα ακόμα και των υπόλοιπων κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα, πιστεύουμε ότι καλό θα ήταν, πριν την επίσημη δημοσίευση των πρακτικών του συμπόσιου, να δημοσιευτούν και να σχολιαστούν σε περιοδικά πνευματικής καλλιέργειας και άλλες εισηγήσεις των δέκα ενοτήτων που παρουσιάστηκαν και συζητήθηκαν στα πλαίσια αυτού του συμπόσιου. Κάτι τέτοιο θα ήταν αναμφίβολα μια θετική προσφορά όχι μόνο για όσους ασχολούνται σε επιστημονικό επίπεδο με την ιστορία αλλά και για όλους όσους ενδιαφέρονται για την Ιστορία γενικότερα.

Φωτογραφία

Η φετινή χειμερινή περίοδος άρχισε με μερικές πολύ ενδιαφέρουσες εκθέσεις φωτογραφίας. Ξένοι και Έλληνες δημιουργοί παρουσίασαν ένα πολύ αξιόλογο υλικό αξιοποιώντας στο έπακρο τη σκοπιά με την οποία είδαν το θέμα τους

της Ντόρας Ηλιοπούλου-Ρογκάν

Οι δημιουργίες της Ν. Κακοσαίου

Εμπνευσμένες από τις ελληνικές εκλογές του 1981 οι φωτογραφίες της Ν. Κακοσαίου και με θέματα τόσο από την Αθήνα όσο και από την Θεσσαλονίκη έχουν πιάσει χάρη στις ικανότητες της δημιουργού τους τον παλμό των απαθανατισμένων σ' αυτές γεγονότων. Έχει «δει» η Κακοσαίου —δημοσιογράφος στο επάγγελμα— πολλές καίριες καταστάσεις και συμβάντα παράλληλα με το κυρίως θέμα της: Καταστάσεις εύγλωττες και συνάμα αποκαλυπτικές για το κοινωνικό, πολιτικό και ηθογραφικό «εγώ» μας. Ο παλμός του πλήθους, ο αυθορμητισμός των εκδηλώσεων και των συναθροίσεων, η ιδιάζουσα ατμόσφαιρα των εκλογικών κέντρων, το παράστημα των αστυνομικών, η αντιπαράθεση των στρατιωτών και των πολιτών στα μέρη της ψηφοφορίας, οι χαρακτηριστικές στάσεις και εκφράσεις των ανθρώπων, η λάμψη στα μάτια των μεν κι η βαρεμάρα στην έκφραση των δε, το χαρτομάνι στους δρόμους και τα πεζοδρόμια, οι φωταψίες στους χώρους των συγκεντρώσεων το βράδυ, η ιδιαίτερη ατμόσφαιρα στους χώρους της αναμετάδοσης των αποτελεσμάτων δίνουν με την ευαισθησία με την οποία έχουν φωτογραφηθεί ένα ζωτικό και πολυσήμαντο μήνυμα στο θεατή. Ακόμη τεκμηριώνουν από μέρους της Κακοσαίου που ανήκει στη δεύτερη γενιά των εγκατεστημένων στη Σουηδία Ελλήνων και διαπρέπει στη χώρα αυτή σα δημοσιογράφος ένα δυναμικό και ήδη ώριμο και στο φωτογραφικό χώρο ταλέντο. *Ένωση Ανεξαρτητών Περιοδικού Τύπου.*

Φωτογραφίες του Παρθενώνα από τον Σ. Μαυρομμάτη

Αποκαλυπτικές όχι μόνον αισθητικά αλλά και επιστημονικά είναι οι φωτογραφίες του Παρθενώνα από το Σωκράτη Μαυρομμάτη. Μέσα από την καιρία κάθε φορά γωνία από την οποία είδε το θέμα του ο επαγγελματίας δημιουργός, η παραμικρή αλλά καιρία λεπτομέρεια που άλλοτε θα περνούσε απαρατήρητη περιβάλλεται τώρα τη δέουσα σημασία και συνάμα αποκαλύπτει σ' εμάς πολύτιμες πληροφορίες για το μνημείο και τον τρόπο που το ένιωσαν στην κυριολεξία οι αρχιτέκτονές του. Οι μετώπες, τα τρίγλυφα, λεπτομέρειες από κιονόκρανα από τους αρμούς, ενδεικτικά σημεία από τις ζημιές που προκάλεσαν οι σεισμοί του 1981, η καμπύλη του στυλοβάτη, η ένταση των κιόνων, και τόσα άλλα ακόμη δομικά στοιχεία περιβάλλονται μian ιδιαίτερη ζωντάνια μέσα από το φακό του Μαυρομμάτη αποκαλύπτοντάς μας αληθείες «παράλληλες» με εκείνες τις οποίες είχαμε μέχρι τώρα συνηθίσει να βλέπουμε. Οι σκιάσεις κι ο τρόπος γενικά που χειρίζεται το φως ο Μαυρομμάτης αξιοποιεί στο έπακρον την ποιητική ευαισθησία του ίδιου του δημιουργού. Μian ευαισθησία που μπαίνει σε τροχιά εξαιτίας της μεταφυσικής σε υφή οντότητας -προσωπικότητας του δεδομένου μνημείου. Έναν άλλον Παρθενώνα μας αποκαλύπτουν οι συνθέσεις αυτές: όχι βέβαια εξαιτίας μιας μεταποίησης ή αλλοίωσης απομέρους του δημιουργού αλλά εξαιτίας της αισθαντικότητας με την οποία μπόρεσε και είδε την πηγή του ερεθίσματός του. *Φωτογραφικό Κέντρο Αθηνών.*

Ο Εμίλ Ζολά φωτογράφος

Μια άγνωστη και διόλου ασήμαντη πτυχή του ταλέντου του μεγάλου Γάλλου συγγραφέα παρουσιάστηκε στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών: Το φωτογραφικό του έργο και συγκεκριμένα μια επιλογή 85 φωτογραφιών από τις 7.000 που τράβηξε από το 1895 —τότε που άρχισε να ασχολείται επαγγελματικά με τη φωτογραφία μέχρι το θάνατό του το 1902.

Γεννημένος το 1840 ο Ζολά είχε ήδη φθάσει στο μεσουράνημα της συγγραφικής του δόξας όταν στράφηκε στη φωτογραφία. Στην αρχή ερασιτεχνικά —το 1888 χρονιά που ανακάλυψε το ποδήλατο καθώς κι ένα καινούργιο ερωτικό ενδιαφέρον στο πρόσωπο της Ζαν— κι ύστερα επαγγελματικά —εγκαθιστώντας κι ειδικά εργαστήρια— με τη φωτογραφία. Έλεγε χαρακτηριστικά ο ίδιος: μια γραμμή την ημέρα, μια φωτογραφία την ημέρα.

Στην οργανωμένη εδώ έκθεση παρουσιάστηκαν τρεις ενότητες από τις φωτογραφικές δημιουργίες του Ζολά: Σκηνές από την ιδιωτική του ζωή με τη γυναίκα του, την ερωμένη του και τα παιδιά που απέκτησε μ' αυτήν. Σκηνές από τους δρόμους του Παρισιού και του Λονδίνου όπου έζησε αυτοεξόριστος μετά το ξέσπασμα της υπόθεσης Ντρέφυους. Ρεπορτάζ από την παγκόσμια έκθεση του 1900 στο Παρίσι που είναι και μοναδικό στο είδος του. Ειδικότερα ο Ζολά κατόρθωσε στις φωτογραφίες της ιδιωτικής του ζωής και, μάλιστα σ' εκείνες της ερωμένης του να πιάσει κάτι το καίριο από την ψυχολογία της στιγμής κι αυτό αποκλειστικά να αναμεταδώσει και σε μας. Ιδιαίτερα στις φωτογραφίες όπου δη-

μιούργησε πορτραίτα της ερωμένης του εφεύρε τη στάση των τριών τετάρτων και συνάμα κατήργησε το κλασικό φόντο με τις διακοσμήσεις που χρησιμοποιούσαν οι σύγχρονοί του φωτογράφοι. Στους δρόμους του Παρισιού καθώς και του Λονδίνου κατόρθωσε ακόμη και μέσα από ένα ευτελές αντικείμενο, ένα σκουπιδοτενεκέ, ένα κάρο, τη λεπτομέρεια ενός παραθύρου να αιχμαλωτίσει κάτι το ουσιαστικό από την ατμόσφαιρα του μέρους. Όμως το ρεπορτάζ που 'κανε από την Παγκόσμια Έκθεση του 1900 είναι που, οπωσδήποτε, ξεπέρασε τον εαυτό του. Τα περίπτερα που φωτογράφησε, ο κινητός διάδρομος μήκους 3 χιλ., ο Πύργος του Άιφελ το βράδυ καθώς και διάφορες άλλες εγκαταστάσεις μιλούν στην κυριολεξία μέσα από το «Τρίτο Μάτι» με το οποίο τις έχει δει. Ήδη ώριμο το φωτογραφικό έργο του συγγραφέα θα είχε εξελιχθεί ακόμα περισσότερο αν ο δημιουργός του ζούσε περισσότερο. Κύριο χαρακτηριστικό πάντως εκτός από την τεχνική τελειότητα στέκει η «ρεαλιστική» προσέγγιση του κάθε ερεθίσματος από τον Ζολά, μια προσέγγιση που εναρμονίζεται και με τα κύρια χαρακτηριστικά του συγγραφικού του έργου. Ο ίδιος άλλωστε είπε πάνω σ' αυτό: Τα ξαναβλέπω τα αντικείμενα (μέσα από το φακό) όπως είναι στην πραγματικότητα, με τις γραμμές, τα σχήματα, τα χρώματα τις μυριάδες τους ήχους.

Οι μεταμορφώσεις του Ντανιέλ Σβαρτς

Συνειρμικά έχει χειρισθεί τις φωτογραφικές του δημιουργίες ο νέος Ελβετός φωτογράφος. Σε ενότητες και σε επιμέρους θέματα

που ενορχηστρώνονται με έναν ιδιωματικό τρόπο μπροστά μας ώστε να μας προκαλούν συγκρίσεις και να μας υποβάλλουν αποτελεσματικά ένα μήνυμα.

Στα «Ιαματικά Λουτρά» της Νισύρου, το τασάκι, η πεταλούδα, ο γέρος καταπονημένος άνθρωπος είναι κι από μια εύγλωττη και πολυδιάστατη σε μήνυμα δημιουργία. Οι λευκοί όγκοι των νησιώτικων σπιτιών σε μιαν άλλη «σειρά» το ίδιο όπως κι ο κατεξοχήν ποιητικός τρόπος με τον οποίο χειρίζεται το φως, η ευαισθησία με την οποία έχει αιχμαλωτίσει την προσωπικότητα μιας οροσειράς, το ίδιο όπως και το παράστημα ενός μοναστηριού, ή την παραμικρή πήλινη γλάστρα μας εντυπώνονται καιρία κι αντιστέκονται στο πέρασμα του χρόνου. Με μια διαρκώς ανανεωμένη σε λύσεις ευρηματικότητα ο Σβαρτς έχει δει και τον αρχαίο μας κόσμο τόσο αυτοδύναμα όσο και σε αντιπαραβολή με το σύγχρονο, καθημερινό περιβάλλον. Όμως σε συνθέσεις όπως εκείνες στις οποίες έχει σχεδόν στην κυριολεξία αναπλάσει το φως όπως π.χ. στη Σαντορίνη, στο Σούνιο, στο Πόρτο Ράφτη, στις συνθέσεις με τον τίτλο «Ασπρες Σκιές», στη Μυτιλήνη είναι που ο Σβαρτς ξεπερνάει τον εαυτό του αποκαλύπτοντας μια γνήσια όχι μόνο φωτογραφική αλλά και ποιητική ευαισθησία. Γκαλερί «Ωρα».

Φωτογραφίες του Εμίλ Ζολά.

Η Χιλή και το δράμα της από τον Ναούλ Ογιέντα

Αποκαλυπτικότητες για την τραγωδία της Χιλής και την ηρωική φυσιογνωμία του Αλλιέντε ήταν οι συνθέσεις του Ογιέντα στο Φωτογραφικό Κέντρο Αθηνών. Ο καλλιτέχνης που εκφράζεται και με την ξυλογλυπτική, είχε παρουσιάσει έργα του στο Αλ Αντάρ, κατόρθωσε να μας δώσει μέσα από την κάθε φωτογραφία κι από ένα ανεπανάληπτο, μοναδικό σε ένταση και σε παλμό ντοκουμέντο. Τα γεμάτα ενθουσιασμό πλήθη στις πρώτες, καλές και

πολλά υποσχόμενα μέρες. Ο Αλλιέντε δεχόμενος χίλιες όσες ενδείξεις αγάπης και αφοσίωσης. Ο απλοϊκός χωρικός, ο ταλαιπωρημένος φτωχός άνθρωπος με τη σπίθα στα μάτια και τα χέρια που ορθώνονται για να δηλώσουν τον ενθουσιασμό και τη συμμετοχή στο κοινό όραμα. Οι δουλειές στους αγρούς όπως και η ενατένιση μέσα σε ένα στάδιο ή σ' ένα χώρο γιορτής που, όμως, ίσως μέσα από τα συρματοπλέγματα προμηνύει κάτι άλλο... Το βομβαρδισμένο Προεδρικό Μέγαρο με μόνες ζωντανές παρουσίες το βλοσυρό στρατιώτη και το θλιμμένο σκύλο. Η απώλεια της ελπί-

δας και του ενθουσιασμού. Η μεταστροφή του ελπιδοφόρου παλμού σε ερημία, μοναξιά και αποθάρρυνση. Η βαρβαρότητα των στρατιωτών. Όλες αυτές οι εικόνες —πτυχές μιας αδυσώπητης πραγματικότητας— μας αγγίζουν βαθιά και μας προβληματίζουν επειδή, ακριβώς είναι γνήσιες με τον τρόπο που τις έχει δει ο δημιουργός. Γνήσιες, πηγαίες, και γι' αυτό άμεσες και ιδιαίτερα ζωντανές. Μας παρακολουθούν και μένουν για καιρό μέσα μας αφού πάψουμε να τις έχουμε μπροστά μας. Φωτογραφικό Κέντρο Αθηνών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

- Κυκλοφορεί στή σειρά **ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ**
- **Μέ 179 εικόνες**
- **Μετάφραση: Άνδρέα Ρικάκη**
- **Τό κλασικότερο και πληρέστερο βιβλίο για τό NTANTA γραμμένο από έναν από τούς πρωταγωνιστές του**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ – 3ης Σεπτεμβρίου 22 – τηλ. 5234790

Αυτοί που επιστρέφουν

του Χρήστου Βακαλόπουλου

Σαν τον άσωτο που επιστρέφει σπίτι του ο ελληνικός κινηματογράφος φαίνεται να ζητάει επειγόντως κάποια στέγη πάνω απ' το κεφάλι του — αυτό ήταν το μήνυμα που μετέφεραν οι ταινίες του 24ου φεστιβάλ Θεσσαλονίκης. Σε οικονομικό επίπεδο, αυτό μεταφράζεται στο ότι το κράτος σηκώνει οριστικά στους ώμους του το βάρος της παραγωγής μέσω του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου χρηματοδοτώντας σενάρια, χωρίς να κάνει επιλογές, προς το παρόν τουλάχιστον. Σε ό,τι αφορά τους προσανατολισμούς των ταινιών φαίνεται έντονη η έλξη που ασκούν τα κινηματογραφικά είδη του παρελθόντος αναμεμιγμένα με αισθητικές του παρόντος, δηλαδή με την τηλεόραση. Οι προσωπικές ταινίες υποχωρούν ή μάλλον, αποδεικνύεται ιδιαίτερα δύσκολο να γυρίσει κανείς μια προσωπική ταινία σήμερα, αναρωτιέμαι μάλιστα αν πέρα απ' την *Ευδοκία* του Δαμιανού και το *Μπαλαμό* του Τορνέ υπήρξαν τα τελευταία χρόνια άλλες ταινίες στις οποίες η προσωπική ματιά να μην υποκύπτει στον φетиχισμό της κινηματογραφικής τεχνικής, που κακώς θεωρήθηκε αισθητική αναζήτηση. Η μοναδική πραγματικά προσωπική ταινία του φετινού φεστιβάλ, η *Ρεβάνς*

Ι. Φέστα και Π. Ηλιόπουλος, στη «Ρεβάνς» του Ν. Βεργίτη.

του Νίκου Βεργίτη, είναι ταυτόχρονα και μια συλλογική δουλειά, ένα φιλμ που *κουβαλάει* εμφανώς τους συνεργάτες του, κυρίως τους ηθοποιούς: η ταινία αυτή πολύ φοβάμαι ότι θα αποδειχτεί η μόνη φετινή εμπορική επιτυχία γιατί συνειδητοποιεί ότι είναι μόνη της και η μόνη στέγη που αναζητά είναι η μοναξιά του κοινού των σκοτεινών αιθουσών. Στην ανωνυμία που προτείνουν οι υπόλοιπες ταινίες, στην προσωρινή αποχώρηση του σκηνοθέτη, σ' αυτό το σύνδρομο της χαμένης «μέσης ταινίας» που κυριάρχησε φέτος στη Θεσσαλονίκη, η *Ρεβάνς* αντιτάσσει τη συλλογικότητα, σαν διαδικασία που κινεί την ταινία αλλά και που γράφεται μέσα σ' αυτήν. Το βασικό ερώτημα, που απευθύνεται τόσο στο Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου όσο και στους σκηνοθέτες, θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής: το κινηματογραφικό προϊόν τείνει να τυποποιηθεί και να αποπροσωποποιηθεί, μια φανταστική «μέση ταινία» διαμορφώνεται ως μοντέλο σε κάθε φιλμ που παίζεται στη Θεσσαλονίκη; Σ' αυτό το ερώτημα προσπαθεί να απαντήσει, εν μέρει, αυτό το κείμενο, εξετάζοντας περιπτώσεις.

• Περίπτωση πρώτη:

Γλυκιά συμμορία ή το τρέηλερ ως τρόπος ζωής

Το αισθητικό μοτίβο της *Γλυκιάς συμμορίας* του Νίκου Νικολαΐδη είναι το «προσεχώς», οι καλύτερες σκηνές του έργου, αυτά τα μικρά διαφημιστικά φιλμάκια πριν απ' την κανονική ταινία. Οι ήρωές του ζουν σ' ένα μεγάλο τρέηλερ, γιατί αυτή η ομάδα που ζει και πεθαίνει με αναμνήσεις της δεκαετίας του '50, αυτή η ομάδα που δέχεται την επίθεση των παρακρατικών, είναι ήδη νεκρή από την αρχή της ταινίας και τα μέλη της υπάρχουν στο φιλμ *ως φιγούρες*. Απ' τον κινηματογράφο ο Νικολαΐδης διατηρεί μόνο τη φωτογραφία κι απ' το νέο ελληνικό κινηματογράφο την έντονη ανάγκη του να φιλμάρεις ένα κλειστό χώρο, ένα κλειστό σύστημα, στην περίπτωση μας αυτό το σπίτι στα προάστια. Πώς φιλμάρεται αυτό το σπίτι, το γεμάτο αντικείμενα με σημασία, φλίπερ, αφίσες χολιγουντιανές, κούκλες, κοσμήματα, ρούχα με στυλ; Κινηματογραφείται *παραθετικά* κι αυτό που μοντάρεται δεν είναι τα βλέμματα, αλλά νεκρά σώματα μέσα σ' έναν αόριστο χώρο, όπου κυριαρχούν τα ντεκόρ που ξεχειλίζουν. Αλλά κι αυτοί οι άνθρωποι διαλύονται μέσα στα ντεκόρ, γι' αυτό δεν μπορούν να κάνουν τίποτα, το μόνο που τους έχει μείνει είναι να φέρνουν στο σπίτι συνεχώς καινούρια πράγματα. Κατά ένα περίεργο τρόπο, η ταινία του Νικολαΐδη εκφράζει έτσι το νέο ελληνικό κινηματογράφο με πληρότητα: πρόκειται για μια συσσώρευση εντυπώσεων που ανήκουν είτε στον κινηματογράφο τέχνης είτε στην διαφήμιση, είτε και στα δύο μαζί. Φυσικά, όταν η ταινία κυνηγάει κάποιο νόημα, θεωρώντας ότι κάτι πρέπει να γίνει και μ' αυτό, προτείνει τα πιο παλιά κλισέ, τα λιγότερο λειτουργικά που υπάρχουν: παρακρατικούς που απειλούν, μια κοπέλλα που χορεύει μπροστά σε γέρο εργοστασιάρχη την ώρα που αυτός καπνίζει το πούρο του. Ο Νικολαΐδης υπέκυψε στο Μεγάλο Νόημα: το τελευταίο πλάνο, κοντινό σε δυο σταυρωτές κοντόκαννες καραμπίνες που έχουν «αυτοκτονήσει» τους ήρωες, δεν είναι και πολύ διαφορετικό από ένα πλάνο φιξ σε υψωμένη γροθιά, όπως τελειώνει το *Βαρύ Πεπόνι* του Παύλου Τάσιου. Έτσι, ο Νίκος Νικολαΐδης έκανε μια στρατευμένη ταινία απ' την ανάποδη.

• Περίπτωση δεύτερη: οι ηθοποιοί

Ο νέος ελληνικός κινηματογράφος μίσησε θανάσιμα τους ηθοποιούς και τους τοποθέτησε στη γωνία, εφαρμόζοντας αδέξια ένα κράμα λανθασμένης ανάγνωσης του Μπρεχτ και ασυνειδητής αφομοίωσης της λογικής του Εθνικού θεάτρου. Αυτό πληρώνουμε σήμερα, την απώθηση αυτών των εξαισιών *σωμάτων* που υπήρξαν οι ηθοποιοί της επιθεώρησης, όλοι τους χοντροί, κοντοί και άσχημοι αλλά και γι' αυτό ζωντανοί, υλικοί, εκρηκτικοί. Να γιατί ο Φέρτης είναι *διαφανής* στην *Υπόγεια διαδρομή* του Δοξιάδη, ο Φωκάς δεν έχει βλέμμα στην *Παρεξήγηση* του Σταύρακα, ο Βανδής είναι τόσο μονοκόμματος στο *Προσοχή κίνδυνος* του Σταμπουλόπουλου, ο Γιαλελής τόσο *απών* στο *Ταξίδι της επιστροφής* του Σμαραγδή. Η κριτική είναι καιρός να αρχίσει να ασχολείται με τους έλληνες ηθοποιούς στον κινηματογράφο: Θα ανακαλύψει τότε ότι είναι αδύνατο να γίνουν ταινίες χωρίς σώματα που θα συμμετείχαν ενεργά σ' αυτές και θα πάψει να νομίζει ότι δε διαβάζουμε καλά τα μαθήματά μας, τότε το Γιάντσο και σήμερα τη *Ντίβα*. Θα κατανοήσει επίσης ότι αυτή είναι η μόνη παράδοση που διαθέτουμε, ένα κόρπους ηθοποιών. Ο Δαμιανός δεν πέρασε τυχαία μέσα απ' τη Μαρία Βασιλείου, ούτε ο Πανουσόπουλος μέσα απ' το Ρέτσο. Οι ηθοποιοί ενεργοποιούν το φιλμ γιατί όταν αυτό τους παίρνει υπόψη του προσθέτουν πάντα μια ιστορία σ' εκείνη της ταινίας, την ιστορία της παρουσίας τους. Δυο ιστορίες είναι πάντα προτιμότερες από μία (κι αυτή μισή, τυλιγμένη στις αποκλειστικές διαθέσεις του οπερατέρ).

Κατά τα άλλα, στη Θεσσαλονίκη καθάρισαν οι δεύτεροι ρόλοι, η Θέμις Μπαζάκα στο *Ρεμπέτικο* του Φέρρη, ο Αντρέας Βάιος στο *Προσοχή κίνδυνος*, καθώς και οι ηθοποιοί του Βε-

Σωτηρία Λεονάρδου και Μιχάλης Μανιάτης στο «Ρεμπέτικο» του Κ. Φέρρη.

Σπ. Φωκάς και Γ. Κοτανίδης, στην «Παρεξήγηση» του Δ. Σταύρακα.

γίτση στο σύνολό τους. Η Ρεβάνς κέρδισε, γιατί εκτός από όλα τα άλλα ήταν κι ένα ντοκιμαντέρ πάνω στους ηθοποιούς της: δεν τους υποχρέωσε να σημάνουν την «αλήθεια της ταινίας» όπως έγινε με το Νικολαΐδη, τους επέτρεψε να σημάνουν τη δική τους αλήθεια, αυτό είναι που κινηματογράφησε ο Βεργίτσης, αυτό επίσης που πέρασε στην αίθουσα από τον Αντώνη Καφετζόπουλο, τη Γιώτα Φέστα και τον Πάνο Ηλιόπουλο.

• Περίπτωση τρίτη:

Ρεμπέτικο ή πως η σύγχυση δεν έγινε παραγωγική

Στον αντίποδα της Γλυκιάς συμμορίας, η ταινία του Κώστα Φέρρη αναμειγνύοντας όλων των ειδών τις «ελληνικές» εικόνες (από τον Αγγελόπουλο μέχρι το τηλεοπτικό μουσικό διάλειμμα, από τον Καιρό των Ελλήνων του Παπαστάθη μέχρι τα Δυο φεγγάρια τον Αύγουστο) θα μπορούσε να ήταν το ελληνικό Σατυρικό, μια τοιχογραφία όπου η ιστορία θα έπαιζε το ρόλο της Ουτοπίας, μιας Μεγάλης Άγνωστης που είναι πάντα οικεία (η παρατήρηση ανήκει στον Λάκη Παπαστάθη). Όμως ο Φέρρης έγειρε τελικά προς την πλευρά της κωδικοποιημένης ιστορικής πραγματικότητας, προς το συγκεκριμένο, καθάρισε για παράδειγμα με την Κατοχή σε ένα πλάνο σεκάνς. Αυτόματα, η Μαρίκα, από πρόσωπο ταινίας έγινε φορέας κοινών συναισθημάτων, στάσεων, συμπεριφορών, έγινε αντιπροσωπευτική κι έχασε το παιχνίδι. Η ταινία σπρώχτηκε κακήν κακώς σ' ένα «μιούζικαλ ποιότητας», δηλαδή προσπάθησε να συνθέσει την ακρίβεια του νούμερου με την αοριστία που επεξεργάζεται η αφαίρεση και δεν τα κατάφερε. Μια ακριβής αφαίρεση θα ήταν πιο ενδιαφέρουσα, όπως στη σκηνή που χορεύει η μικρή Μαρίκα και μετά ζητάει ένα πιάτο φαί, θαυμάσια σεκάνς όπου όλες οι ιστορικές πληροφορίες περνάνε μέσα απ' τη σχέση του ταβερνιάρη με το μικρό κοριτσάκι, χωρίς να συμπυκνώνονται σε έκδηλες εικόνες.

Και το Ρεμπέτικο εκφράζει τον νέο ελληνικό κινηματογράφο με πληρότητα: αποτυπώνει μια διάθεση του να μιλήσει για την Ιστορία χωρίς να έχει ξεκαθαρίσει τη ματιά του, δηλαδή χωρίς να έχει μια στάση απέναντι σ' αυτήν παρά μόνο δανεική, από αισθητικές προτάσεις που διαμορφώθηκαν ερήμην της «ελληνικής κατάστασης των πραγμάτων». Η επιχείρηση αυτή απέτυχε, ακόμα κι όταν πέτυχε με τον Αγγελόπουλο επιφανειακά. Το Ρεμπέτικο είναι, κατά πάσαν πιθανότητα, η τελευταία «ιστορική» ταινία του νέου ελληνικού κινηματογράφου και γι' αυτό κάνει την αναδρομή όλων των αναπαραστάσεων που επιχειρήθηκαν τα τελευταία είκοσι χρόνια, κλείνει τον κύκλο σαν πραγματική ρετροσπεκτίβα που δεν μπόρεσε να απογειώσει τις πρώτες ύλες της.

• Περίπτωση τέταρτη: πώς είδαμε τα είδη

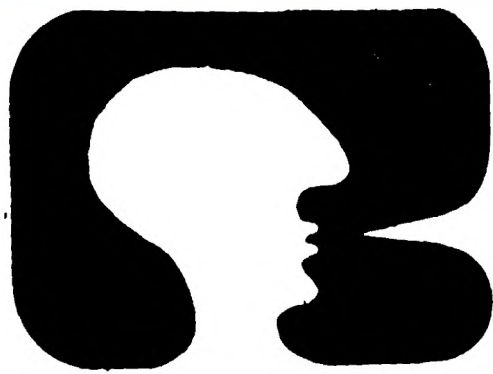
Η κινηματογραφοφιλία στοίχειωσε στις ελληνικές ταινίες.

Λένε ότι η Παρεξήγηση του Δημήτρη Σταύρακα είναι ένα φιλμ νουάρ, εκείνο όμως που παρατηρεί κανείς αμέσως είναι το ότι το είδος αυτό βασίστηκε στην οικονομία, στην κωδικοποίηση και στην πυκνή αφήγηση, ενώ στην Παρεξήγηση βασιλεύει η σπατάλη του λόγου, η τρομοκρατία των ερμηνειών της «υπόθεσης», οι μεγάλες συζητήσεις ανάμεσα στους ήρωες. Κυριαρχεί επίσης μια ενδυματολογική εκδοχή του είδους, το οποίο θα είχε διαμορφωθεί κάποτε, στο παρελθόν κι από τότε θα λειτουργούσε ως πρόκληση για τους σκηνοθέτες, όπως σκέφτονται τα ελληνικά συγκροτήματα που γράφουν τραγούδια ροκ με αγγλικούς στίχους.

Λένε ότι η Υπόγεια Διαδρομή του Δοξιάδη είναι μια ταινία πολιτικής φαντασίας, ενώ η σιγουριά της ταινίας για τις εξελίξεις, η απουσία κάθε διφορούμενου, την κάνει σχεδόν σα να μιλάει για το παρελθόν, σαν να ξέρει τα πάντα και απλώς να τα απαριθμεί τεμπέλικα. Τουλάχιστον οι μέτριες ταινίες του Γαβρά είχαν ένα αντικείμενο. Η ταινία του Δοξιάδη μοιάζει με άσκηση σωστών ρακόρ όπου το σενάριο παίζει το ρόλο του αναγκαστικού κακού. Τουλάχιστον στο μέτριο Πάκουλα υπάρχει μοιρολατρεία (οι δολοφονίες των Προέδρων θα συνεχισθούν) ενώ στο Δοξιάδη υπάρχει μόνο η βεβαιότητα της προφητείας όταν αυτή είναι ανόητη, όταν δηλαδή πιστεύει ότι έχει ήδη εκπληρωθεί και δεν κρατάει κανένα μυστικό, κανένα μυστήριο.

Λένε ότι το Προσοχή κίνδυνος του Σταμπουλόπουλου είναι μια κοινωνική ταινία ενώ τα πρόσωπα έχουν χαράξει την υστερική πορεία τους εκτός του φιλμ, δεν κουνιούνται με τίποτε από εκεί που τα τοποθέτησε το σενάριο. Δεν έχει τόσο σημασία που ο κακός είναι φασίστας κι αιμομίκτης, η κόρη του άπληστη και ο μικρός γιός του κρετίνο, οι κάτοικοι του χωριού αριστεροί κι η αντίθεση μεταξύ τους πατροπαράδοτη. Σημασία έχει ότι μια κοινωνική ταινία μεταφέρει αναγκαστικά γενικά χαρακτηριστικά σε σύγκρουση με ιδιαιτερότητες προσώπων κι αυτό ο Σταμπουλόπουλος όχι μόνο δεν το επιχειρεί, αλλά το αποφεύγει όπως ο διάβολος το λιβάνι.

Λένε λοιπόν ότι ο ελληνικός κινηματογράφος έγινε κινηματογραφόφιλος, παράτησε τα πειράματα και άρχισε να γεννάει «κανονικές» ταινίες. Έτσι όπως είδαμε όμως τα είδη κι έτσι όπως αφαιρέσαμε αυτό που τα ξεπερνάει, αυτό που σπάει τις νόρμες και κάνει το ίδιο ενδιαφέρουσα μια ταινία του Κομεντσίνι, ένα γουέστερν του Ντον Σήγκελ και ένα κινηματογραφικό ποίημα της Ντυράς, έτσι όπως δεχτήκαμε τους κανόνες κι όχι αυτό που περισσεύει, τα πράγματα έγιναν δύσκολα, ακόμα πιο εγκεφαλικά κι ακατανόητα. Θα αναφερθούμε όμως σ' αυτό σε επόμενο τεύχος, μιλώντας και για τη Ρεβάνς του Νίκου Βεργίτση.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΠΤΩΣΕΙΣ

● Το θέμα των «πολιτιστικών εκδηλώσεων του φετινού καλοκαιριού» θίγει με την επιστολή του ο αναγνώστης μας Κ. Αποστόλου. Και παραπονιέται που το «επισημαίνουμε» του περιοδικού (μια μόνιμη στήλη που εκφράζει κατά κανόνα όλη τη σύνταξη του περιοδικού, γι' αυτό και είναι ανώνυμη) στο τεύχος 239, καταφέρεται εναντίον αυτών των εκδηλώσεων. Εμείς πάντως θα επαναλάβουμε ότι στόχος εκείνου του σημειώματος δεν ήταν βέβαια ν' αρνηθεί την αξία των πολιτιστικών εκδηλώσεων που οργανώνονται αυθόρμητα από τοπικά φιλοπρόδοα στοιχεία, αλλά να καταγγείλει το οργανωμένο αθηναϊκό μάρκετινγκ της τέχνης που μεταφέρει τον μηχανισμό του στην επαρχία με το άλλοθι της αποκέντρωσης και να υποβάλλει επίσης την άποψη ότι η μονομερής προσπάθεια και πολιτική επένδυση στις εκδηλώσεις πολιτιστικού χαρακτήρα, μεταθέτει το πρόβλημα, που δεν είναι —όπως θα συμφωνεί ο αναγνώστης μας— η κατανάλωση της κουλτούρας, αλλά η βελτίωση του επιπέδου καθημερινής ζωής. Απ' εκεί ξεκινά ο πολιτισμός. Και τώρα το γράμμα:

Αγαπητό «Αντί»

Στο τχ. 239, και στη στήλη «επισημαίνουμε» υπάρχει ανυπόγραφο ένα άρθρο με τίτλο «πολιτιστικές εκπτώσεις». Το περιεχόμενό του μου γεννά την επιθυμία για διάλογο, όμως η έλλειψη υπογραφής αφήνει δυστυχώς περιθώριο μόνο για αντίλογο —εκτός αν ο επισημαίνων (δεν ξέρω πως αλλιώς να τον πω) αποφασίσει ν' απαντήσει επώνυμα τη φορά αυτή. Λέει λοιπόν ο φίλος αυτός, πως οι πολιτιστικές εκδηλώσεις του καλοκαιριού, έτσι όπως διαμορφώνονται, «έχουν στόχο το επίδομα άδειας και τον ετεροχρονισμένο μισθό των μπαφιασμένων νεφρόπληκτων». Και δεν θα πω εδώ ότι το κύριο μέρος αυτών των εκδηλώσεων γίνεται —δυστυχώς— «εντός νέφους». Αθήνας και Θεσσαλονίκης, γιατί αυτό μάλλον το ξέρει.

Αλλά η θέση του με προβληματίζει: Όστε λοιπόν, όλοι εμείς που απ' το 1975 κι εδώ, χωρίς καμιά προηγούμενη πείρα, προσπαθούμε απεγνωσμένα να προσφέρουμε ό,τι μπορούμε μέσα από συλλόγους (που, είναι πικρή αλήθεια, πολλές φορές κλείνουν σύντομα) και τρέχοντας από «αρμόδιο» σε «αρμόδιο», εμείς που

είμαστε είτε εργαζόμενοι που χάνουν μεροκάματα, είτε φοιτητές που χάνουν μαθήματα γι' αυτή τη δουλειά, ώστε λοιπόν κάποια παιδιά που σ' ένα μίζερο χωριό, ξεκινώντας μ' έκκληση στις εφημερίδες για βιβλία στήσανε βιβλιοθήκες, οργάνωσαν γιορτές, θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες μέχρι που το χωριό τους άρχισε να μην είναι και τόσο μίζερο, ώστε λοιπόν όλο κι όλο που στοχεύουμε όλοι αυτοί, είναι ένα «επίδομα άδειας» κι ένας «ετεροχρονισμένος μισθός»; Ε, όχι πάει πολύ και θα 'πρεπε να το σκεφτεί ο επισημαίνων πριν μιλήσει για τις πολιτιστικές κινήσεις και τους τοπικούς συλλόγους. Κι αν δεχτούμε έπειτα ότι κάποιοι φορείς (π.χ., στην τύχη το λέω, ο Δήμος Ιθάκης και το Φεστιβάλ του) προσπαθούν αν επωφεληθούν και τουριστικά από τις πολιτιστικές δραστηριότητες, δεν είναι αυτό προτιμότερο από κάτι παλιότερες αφίσες του ΕΟΤ με σουβλατζιδικά και με «διαφήμιση» αυτού που λέμε «Greek kefi»;

Αν κάποιοι άνθρωποι σε κάποιες επαρχίες προσπαθούν να αναβιώσουν κάποια —νεκρά σύμφωνα— ελληνικά, έθιμα, γιατί αυτό δεν είναι καλύτερο απ' τον τουρτοπόλεμο στις ντισκοτέκ της Κέρκυρας και της Μυκόνου; Ή ενοχλεί τον επισημαίνοντα το γεγονός ότι σε κάποιο χωριό, τα νέα παιδιά εκμεταλλεύτηκαν την παρουσία επισκεπτών —για κάποιες «γαϊδουροδρομίες», γιατί όχι;— για να διοργανώσουν εκδηλώσεις για το Λόγο και την Τέχνη;

Ίσως για κάποιους αρμόδιους που δεν μπορούν να παρέμβουν αποφασιστικά, όλες αυτές οι πρωτοβουλίες να αποτελούν όντως «άλλοθι». Ίσως τα κόμματα να «έχουν ήσυχη τη συνείδησή τους», μέσα στην αδυναμία τους, και αυτά, να προσφέρουν κάτι καλύτερο. Αλλά ο επισημαίνων μπορεί να είναι βέβαιος ότι «οι διάφοροι ρέκτες των τεχνών» δεν βρίσκουν όσο εύκολα νομίζει κανείς «σιγούρους και πρόθυμους» καταναλωτές του έργου τους. Γιατί ο κόσμος που τρέχει στις πολιτιστικές εκδηλώσεις του καλοκαιριού, εκτός από τη δίψα του για ανάπτυξη, έχει μια θαυμάσια κρίση και συχνά εκδηλώνει δυσανεξία. Γι' αυτό άλλωστε πολύ συχνά εκδηλώσεις φθίνουν και χάνονται.

Γιατί βέβαια, ούτε κι εγώ πιστεύω πως όλα πάνε μια χαρά. Γιατί, αν θέλετε, παρακμάζουμε μέσα στη γενικότερη κατάρρευση των προτύπων και την κρίση των αξιών που διαπερνά τον πολιτιστικό χώρο, την κοινωνία ολόκληρη.

Αλλά, εφόσον το καταλαβαίνουμε αυτό, έχουμε χρέος να ψάχνουμε και να προσπαθούμε να δημιουργήσουμε. Και προσπαθούμε φίλε επισημαίνοντα. Και κάπου, σ' αυτή την προσπάθεια

παρεμβαίνει η Πολιτεία, και κάπου παρεμβαίνει η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Άλλοτε σωστά κι άλλοτε όχι, άλλοτε βοηθώντας κι άλλοτε εμποδίζοντας. Αλλά όχι για λόγους απλής κατανάλωσης το πανηγύρι αυτό, δεν συμβαίνει για να λέμε «πω, πω τι κάνουμε!». Αλλά γιατί «κάτι» μας λείπει μόνιμα. Και αναζητώντας το, δεν βαρεθήκαμε, χρόνια τώρα, να τρέχουμε και να στήνουμε εκδηλώσεις, τη μια πάνω στην άλλη αν θέλεις φίλε επισημαίνοντα, επειδή συμφωνούμε —εγώ τουλάχιστον— μαζί σου, ότι «οι τέχνες είναι μεγέθη σε ιστορική έκπτωση». Μόνο που αντί να κάτσουμε σ' ένα γραφείο και να αποφανθούμε ότι «ο Φλεβάρης και ο Αύγουστος καθιερώθηκαν μήνες εκπτώσεων σε κάθε είδους αγορά», βγαίνουμε έξω και προσπαθούμε ν' ανεβάσουμε τις τέχνες εκεί που θα 'πρεπε να βρίσκονται. Κι αν σου φαίνεται αυτό πολύ φιλόδοξο, θυμίσου πως μόνο όποιος στοχεύει πολύ ψηλά φτάνει κάποτε κάπου. Αντί να περιμένουμε τον επόμενο Αύγουστο για τους αφορισμούς μας, ας προσπαθήσουμε, όλοι μαζί, να διαρκεί το πολιτιστικό πανηγύρι δώδεκα μήνες το χρόνο. Ίσως αν το κάνουμε όλοι αυτό (και πολλοί το κάνουν, πιστεύω με) να καταφέρουμε ν' ανεβούμε λίγο ψηλότερα. Και τότε ποιος θα μπορεί να μιλάει για εκπτώσεις;

Με ειλικρινείς ευχαριστίες
για τη φιλοξενία
Κωστής Αποστόλου

ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΚΑΙ Β. ΦΙΛΙΑΣ

● Αφορμή έδωσε, για το γράμμα που ακολουθεί, στον επιστολογράφο μας το άρθρο του Β. Φίλια «Σε επικίνδυνο μονοπάτι η κουλτούρα μας», στην Ελευθεροτυπία 27.8.83.

Παίρνοντας, ο Β. Φίλιας, κάτι από την αρθρογραφία του Ριζοσπάστη και της Βραδυνης, μας γράφει για τη «βαρβαρική κουλτούρα, εκφράσεις αντιπολιτισμικές, για εκχυδαϊστικά μαστιγώματα, πορνικά συμπλέγματα, βαρβαρική ηχομόλυνση, για ασπονδήλωτα πολιτιστικά μαλάκια που υγροποιούν και αποχωνώνουν» κτλ.

Οδυνηρό πλήγμα, λοιπόν, για την κουλτούρα μας, όταν με θέμα την κουλτούρα ξοδεύονται από πρώην Πρύτανη της Παντείου πάνω από δυο ντουζίνες ύβρεις ως κριτική ανάλυση.

Κουλτούρα είναι το σύνολο των μορφών της πνευματικής ζωής, μας πληροφορούν τα βιβλία και το άρθρο του Φίλια καμιά μορφή πνευματικής - μουσικής ζωής δεν προτείνει, εκτός αν με το «πραγματική κουλτούρα» εννοεί ό,τι δεν ανήκει στη ροκ μουσική, την οποία και κατασιλώνει.

Επιτίθεται με πρωτοφανή μαγία ενάντια στην κουλτούρα Σαββόπουλου - Κηληδόνη και του

χωρού που εκφράζουν αποκαλώντας τους μηδενιστές. Αλλά μηδενιστής είναι αυτός που δεν έχει κατευθύνσεις και πεποιθήσεις και αν λείπουν αυτές από τους συγκεκριμένους καλλιτέχνες το έχει κρίνει ήδη ο λαός.

Η άρνηση του κομματικού καπελώματος και της καταδυνάστευσης από μια κυρίαρχη κουλτούρα, δεν είναι άρνηση της πολιτικής και κοινωνικής δραστηριότητας.

Όμως παρακάτω ο Φίλιας αποκαλύπτεται. Η νέα τάση μας λέει είναι «στρατευμένη ενάντια στην πολιτικοποίηση». Είναι φανερό βέβαια ότι από τους καλλιτέχνες που αναφέρει ο Φίλιας δεν λείπει το πολιτικό στοιχείο και περιεχόμενο, ιδίως από τον Σαββόπουλο. Το ότι δεν είναι κομματισμένοι λοιπόν καίει τον Φίλια, «δεν είμαι Πασόκα ούτε ΚΚΕ», και όχι επειδή δήθεν δεν είναι πολιτικοποιημένοι. Βέβαια δεν έχει το θάρρος να το παραδεχθεί στο άρθρο του και έτσι στη θέση της λέξης «κομματικοποίηση» βάζει την «πολιτικοποίηση». Εκτός βέβαια, και δεν ξέρει την ερμηνεία της λέξης πολιτική.

Βέβαια καμιά απορία. Ο χώρος που ανήκει, οι πληρεξούσιοι της επανάστασης, οι μυστικιστές της ριζοσπαστικότητας, οι μακάληδες της αρετής και της αναξιοτήτας, δεν μπορούν να δουν άλλη μορφή έκφρασης έξω από τη δική τους εργολαβία.

Κάτω από τα ράσσα του κριτικού υπερθεματισμού δονείται ρυθμικά το εγκόσμιο χέρι της χειρότερης ιερής εξέτασης.

Ευχαριστώ
Ζάμαλης Γιώργος
Μαθητής Λυκείου

ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

● Την «αποτυχία» της συναυλίας του Σαββόπουλου σχολιάζει το γράμμα που ακολουθεί.

Ο Σαββόπουλος σαν άλλος «αγύρτης με τον μαγεμένο αυλό» μάζεψε εκείνο το βράδυ τη νεολαία στο Ολυμπιακό στάδιο. Εκεί λοιπόν μετά από γερή διαφήμιση, εφφέ και φασαρία, τα σχόλια και οι διαπιστώσεις της «αποτυχίας». Και γιατί αλήθεια θα έπρεπε να πετύχει η γιορτή;

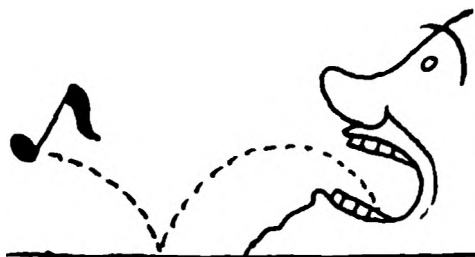
Γιατί το πρόσωπο δεν υπάρχει στην «πρόθεση» αλλά στην «πράξη» μέσα απ' αυτό που καθημερινά «κατορθώνεται». Πράγματι αυτός ο κόσμος θέλει έντονα να «υπάρξει» και έχει ένα έντονο ψυχισμό εγκλωβισμένο μέσα στην ασυναρτησία της μεταδικτατορικής κοινωνίας μας. Μία πόλη θαμμένη στο τσιμέντο και το καυσάριο. Με μια εκπαίδευση πολιτιστικά ανύπαρκτη.

Όπου δεν υπάρχουν συνθήκες ούτε για ερασιτεχνικό αθλητισμό. Όπου οι νέοι μας δεν ξέρουν ούτε καν να χορεύουν. Όπου οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις συναγωνίζονται η μία την άλλη σε ασχετοσύνη. Όπου κάθε δυνατότητα δημιουργίας και συμμετοχής στους νέους είναι αποκλεισμένη (ας είναι καλά τα κομματικά Φεστιβάλ). Κι όπου το μόνο που μένει είναι το τραγούδι στο δωμάτιο ή την ταβέρνα.

Το μάζεμα των 100.000 ατόμων λοιπόν δεν ήταν παρά μία ένδειξη της έκτασης που έχει η μοναξιά και η έλλειψη «προσώπου» στη νεολαία. Τώρα γιατί φορείς ή οι όποιοι επώνυμοι αναλύθηκαν σε κρίσεις του γιατί δεν πέτυχε η παράσταση ή στις αστείες εκείνες συστάσεις της εξουσίας στον Σαββόπουλο να προσέχει, ώστε να μην γίνει αντιδραστική εξουσία έχουν αλλού την αιτία τους. Στο να μην δεσμευθεί κανείς «υπεύθυνος» απέναντι στο αίτημα που εκείνη την στιγμή έμπαινε. Το αίτημα της νεολαίας για αληθινό «πρόσωπο». Ο Διονύσης «με το μαγεμένο» του ντέφι πέτυχε ώστε αυτό να φανεί. Από κει και πέρα τι άλλο να πει;

Δεν είναι τυχαίο ότι εφέτος αρχίζει όλες του τις συναυλίες με το «Άγγελος εξαγγελος...». Εμείς τι να πούμε «Όχι αυτό δεν είναι τραγούδι είναι η τρύπια στέγη μιας παράγκας» ή ακόμη «φταίνε τα τραγούδια του φταίει κι ο λυράρης μα φταίει κι ο ίδιος ο λαός γιατί είναι μαραζιάρης». Η ευθύνη στο γεγονός είναι συλλογική. Θα απαντήσουμε;

Μιχάλης Θεοδωρίδης

ΞΑΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΩΔΕΙΟ

● Συνεχίζεται η συζήτηση για τα καθέκαστα στο Εθνικό Ωδείο και τις εξετάσεις κιθάρας, με δύο επιστολές μαθητών του ωδείου. Η πρώτη επιστολή είναι του κ. Νίκου Παναγιωτίδη:

Αγαπητό «Αντί»,

Σα σπουδαστής κιθάρας στο Εθνικό Ωδείο, ένιωσα την ανάγκη να μπω κι εγώ στο... γνωστό πια σήριαλ, θίγοντας ορισμένα πράγματα απ' τη δική μου σκοπιά. Δυστυχώς, ο Γ. Κερτσόπουλος έχει κάμποσα δίκια. Καμιά εξήγηση δε μας δόθηκε από πουθενά όσον αφορά τον τρόπο καταρτισμού του εξεταστικού προγράμματος. Χωρίς ν' αμφισβητώ το καλλιτεχνικό κύρος των «τακτικών», ουδείς αλάνθαστος και μια τόσο σοβαρή υπόθεση, που μας αφορά όλους, δεν έπρεπε ν' ανακοινωθεί και να ισχύσει ξαφνικά, 3 μήνες πριν την εξεταστι-

κή περίοδο. Κι αυτό, γιατί τα πράγματα δεν είναι απλά. Δεν υπάρχει θέμα δυσκολίας, τα κομμάτια αυτά παίζονταν έτσι κι αλλιώς, σ' όλες τις βαθμίδες. Τα προβλήματα αφορούν τη διάρθρωση, τον υπερβολικό όγκο (κυρίως στο διπλώμα) και ίσως και άλλα, που μπορούσαν να συζητηθούν. Ακόμα, υπάρχει θέμα μη εφαρμογής του στα παραρτήματα (άκουσα άσχετα προγράμματα), πράγμα που φυσικά αφήνει άθικτα τα συμφέροντα του ωδείου, μια, και ως γνωστόν για τους σχετικούς, το κεντρικό ωδείο έχει παθητικό, και επιζεί από τα παραρτήματα ουδείς πελάτης, λοιπόν, χάνεται. Για να μην επεκταθώ στο ότι, όσο τα άλλα ωδεία δίνουν διπλώματα ανεξέλεγκτα, αλλά τυπικά ισότιμα με τα δικά μας, δεν υπάρχει κατοχύρωση. Και αφού κανένα εξεταστικό πρόγραμμα δεν μπορεί ν' αποτελέσει εγγύηση βελτίωσης σπουδών, και ουσιαστικό όφελος μηδέν. Και εδώ μπαίνουμε στο μεγάλο θέμα.

Ως γνωστόν, κανένα ελληνικό μουσικό εκπαιδευτήριο δεν αποτελεί εγγύηση ψηλού επιπέδου σπουδών, και ότι καλό συμβαίνει, οφείλεται αποκλειστικά στους αξίους δασκάλους. Ποτέ μέχρι σήμερα δεν μπήκε κάποιος άνωθεν περιορισμός σε οτιδήποτε, π.χ. στον αριθμό των εγγραφόμενων ανά δάσκαλο. Τα πεντάλεπτα στα μαθήματα, λοιπόν, είναι μια πραγματικότητα, ίσως όχι σαν κανόνας, αλλά ούτε σαν εξαίρεση και βέβαια, πολλοί μεν μαθητές διαπρέπουν, όμως στη συντριπτική πλειοψηφία, ακριβώς λόγω συνθηκών, πληρώνουν «χρυσά» ιδιαίτερα «κατ' οίκον». Για να μην πάμε στα υποχρεωτικά (ομαδικά) μαθήματα, σολφέζ κτλ., προορισμένα να σε κάνουν όχι δεξιότεχνη η παπαγάλο, αλλά ΜΟΥΣΙΚΟ, όπου οι αστείες εξετάσεις και τα πολλά δεκάρια, δημιουργούν ψεύτικη εικόνα. Κακά τα ψέματα, τα ωδεία μας δεν αντέχουν σε κριτική. Και θα 'πρεπε οι τακτικοί καθηγητές κιθάρας του εθνικού ωδείου, δάσκαλοι με ανυπολόγιστη όντως προσφορά, στη συγκεκριμένη φάση να διώλίσουν πρώτα την κάμηλο, αντί, μεριμνώντας για τις εξετάσεις κι όχι για την ουσία της εκπαίδευσης, να μας δίνουν την εντύπωση ότι προσπαθούν να μας βάλουν εμπόδια.

Φιλικά,

Νίκος Παναγιωτίδης

● Η δεύτερη επιστολή, Μιχάλη Μάτη, αναφέρεται σε προηγούμενη επιστολή του καθηγητή του Ωδείου κ. Γιώργου Καμπανά (τχ. 238), και αναφέρει μεταξύ άλλων: Αγαπητό ΑΝΤΙ,

Αναφέρεται ο κ. Καμπανάς σε «βασικές παιδαγωγικές αρχές» και «παιδαγωγικούς κανόνες». Όμως ο ίδιος είχε «παραδώσει» ολόκληρη την ύλη της χρονιάς

° ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΟ °
ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΣ
 ΦΕΙΔΙΟΥ 14-16 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ. 3600059

νηπιαγωγείο
το αστεράκι

- Κοντά στο σπίτι σας και δίπλα στο Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο. «Τό άστεράκι».
- Μιά μικρή δαση μέσα στο τσιμέντο.
- Πρόγραμμα μελετημένο - Διδασκαλία και επίβλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι και μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας και αγάπης για τό παιδί.
- Έλάτε νά γνωριστούμε και νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Γκόλφω Π. Εύθυμίου
Βαλσαμώνος 4 και Άσκληπιού τηλ. 6447830 - 3635419.

Εξόρμηση

ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

στο μάθημα Ι θεωρία πριν από τις διακοπές των Χριστουγέννων δηλαδή σε χρονικό διάστημα μόλις τριών μηνών. Η έννοια «παράδοση μαθήματος» κατά τον κ. Καμπανά σημαίνει απλή ανάγνωση ορισμένων σελίδων από μια ανεύθυνη φυλλάδα, δεδομένου ότι αυτή δεν έφερε καμιά ένδειξη ή υπογραφή σχετικά με το ποιος την συνέγραψε ή ποιος την εκδίδει και η οποία διατίθεται στους μαθητές αντι 750 δρχ. τη στιγμή που το βιβλίο «Θεωρητικά της Μουσικής» του Μ. Καλομοίρη, με διπλάσια ύλη, στοιχίζει γύρω στις 300 δρχ.

Στο ίδιο χρονικό διάστημα των 3 μηνών είχε παραδώσει τα 2/3 του συνόλου της ύλης του Ι Σολφέζ.

Στην επιμονή μου σχετικά με το τι θα γίνει με τους μαθητές που ερχόταν για πρώτη φορά σε επαφή με τη μουσική, ο κ. Καμπανάς απήντησε: βρήτε τρόπο να σας βοηθήσω υπονοώντας φυσικά το ιδιαίτερο μάθημα και την πρόσθετη αμοιβή.

Υπογραμμίζει το καθήκον του να βοηθήσει τους ταλαντούχους και φτωχούς μαθητές του, καθήκον προαιρετικό, αλλά ξεχνάει την βασική του υποχρέωση έναντι του συνόλου των μαθητών του, ταλαντούχων και μη. Την υποχρέωση που έχει να διδάξει σωστά σαν δάσκαλος μιας τάξης στην οποία συνυπάρχουν μαθητές που ήδη έχουν κάνει 2, 4 ακόμη και 9 χρόνια πιάνο, με μαθητές που ήδη έχουν διδαχθεί θεωρία μουσικής και σολφέζ στο σχολείο τους και ακόμη μαθητές που έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με την μουσική. Με ποιο δικαίωμα αδιαφορεί γι' αυτούς τους τελευταίους την στιγμή που αυτοί και μόνον από το σύνολο των μαθητών είχαν ιδιαίτερη ανάγκη δασκάλου για να προχωρήσουν;

Μας αναφέρει ότι από τους 100 μαθητές του έμειναν μόνον 10. Όμως δεν κάνει τον κόπο να μας πληροφορήσει πόσοι άλλοι μαθητές του εγκατέλειψαν την προσπάθεια στη μέση της χρονιάς, αδυνατούντες να παρακολουθήσουν το μάθημα έτσι όπως γινότανε.

Προς το τέλος της χρονιάς, ώστε να έχω κατασταλαγμένη γνώμη, ζήτησα ένα ραντεβού με την διευθύντρια του ωδείου για να συζητήσω όλα αυτά και ν' ακούσω την γνώμη της. Η σεβαστή διευθύντρια ήλθε με καθυστέρηση 25 λεπτών στο ραντεβού που εκείνη είχε καθορίσει, για να μου πη ότι βιαζότανε γιατί την περιμένανε ν' αρχίσουν οι εξετάσεις. Έτσι «στο πόδι» δήλωσε ότι δεν είναι δυνατόν να φταίει ο δάσκαλός μου αν εγώ δεν έμαθα σολφέζ.

Περισσότερα σχόλια μάλλον περιττεύουν.

Απλά λυπάμαι ειλικρινά που αναγκάσθηκα εκ των πραγμάτων

να μιλήσω σ' αυτό τον τόνο για ένα δάσκαλό μου.

Μιχάλης Μάτης
Πολιτικός Υπομηχανικός

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

● Στο γράμμα που ακολουθεί, μια «ομάδα ορθόδοξων» αναγνωστών μας, ξεκαθαρίζουν την άποψή τους σχετικά με τον Διαφωτισμό, την σχέση Ορθοδοξίας και ανορθολογισμού, και τις προσπάθειες πολιτικής εκμετάλλευσης της Ορθοδοξίας από την Δεξιά. Πρόκειται για μια απάντηση σε σχετικό άρθρο του Δ. Δημητράκου.

Αγαπητό «ΑΝΤΙ»,

Με μεγάλο ενδιαφέρον παρακολουθούμε τη διαμάχη γύρω από το λεγόμενο «νεορθόδοξο» κίνημα. Και είναι εύλογο το ενδιαφέρον ν' αυξάνεται, μια και οι εκπρόσωποι της δογματικής αριστερής διάνοησης τείνουν να εγκαταλείψουν τις άναρθρες κραυγές (τύπου Μηλιού και Καραγιώργα) ή τις κακέντρεχες αναφορές (τύπου «Νεομαρξιστών» του Καβουνίδη) και ν' ασχοληθούν σοβαρά με το «φαινόμενο». Ένα τέτοιο δείγμα είναι το άρθρο του κ. Δημητράκου στο τεύχος 242 με τίτλο «νεορθόδοξη παλινδρόμηση». Παρόλο που κι αυτό είναι σε πολλά σημεία ελλιπές κατά τη γνώμη μας, ωστόσο ανεβάζει τον διάλογο σε άλλο επίπεδο. Περιοριζόμαστε λοιπόν στην επισήμανση ορισμένων σημείων του άρθρου, όπου θα έπρεπε να αποκατασταθεί η αλήθεια:

1. Γίνεται στο άρθρο του κ. Δημητράκου μια προσπάθεια αντιπαράθεσης του «προγράμματος του Διαφωτισμού» με την Ορθοδοξία, έτσι ώστε όσοι είναι προοδευτικοί να συσπειρωθούν γύρω από το πρώτο και οι «αντιδραστικοί» να κρατήσουν τη δεύτερη ως φυσικό τους χώρο. Τονίζεται μάλιστα ορθά - κοφτά από την αρχή του άρθρου ότι το δημοκρατικό και το σοσιαλιστικό κίνημα πρέπει να περάσουν από τα «καυδιανά δίκρανα» του προγράμματος αυτού.

Όμως, αν είναι αναντίρρητο ότι στα πλαίσια αυτά έγινε η γαλλική επανάσταση, άλλο τόσο κανείς καλοπροαίρετος ερευνητής δεν μπορεί ν' αρνηθεί ότι χωρίς τη δημιουργία του συγκεντρωτικού κράτους του Λουδοβίκου ΙΔ δεν θα ήταν δυνατή η επανάσταση των Ιακωβίνων που μπορούσαν από το Παρίσι να ελέγχουν όλη τη Γαλλία. Μπορεί το πρόγραμμα του Διαφωτισμού να ενέπνευσε επαναστάτες, αλλά στα πλαίσια αυτά κινήθηκε και ο Βοναπάρτης. Στα πλαίσια του «προγράμματος» εντάσσεται η μαζικοποίηση των στρατών —και κατ' επέκταση των πολέμων και των σφαγών, όπως και η δημιουργία της καπιταλιστικής εκμεταλλευτικής κοινωνίας που φιλοδοξεί ν' ανατρέψει και να πολεμήσει ο Μαρξισμός.

Οι αντινομίες λοιπόν που ο Μαρξισμός επισημαίνει, είναι γέννημα του «προγράμματος». Το ερώτημα που μπαίνει είναι κατά πόσο οι αντινομίες αυτές μπορούν να ξεπερα-

στούν αν δεν κινηθούμε και έξω από το «πρόγραμμα» που τις γέννησε.

Δε νομίζουμε λοιπόν ότι είναι παράταιρο ένας μαρξιστής που δεν έχει ξεχάσει τις αφετηρίες του κοινωνικού και πολιτικού του προβληματισμού να κάνει αναζητήσεις έξω από το «πρόγραμμα» του Διαφωτισμού και του Ορθολογισμού. Γιατί οι αντινομίες του καπιταλισμού δεν αποκλείεται να είναι και αντινομίες όλου του «προγράμματος».

Ας σημειωθεί εξάλλου ότι το να μη θεωρούμε δεδομένο το «πρόγραμμα» δεν σημαίνει ότι τασσόμαστε με το αντεστραμμένο του είδωλο, τον ανορθολογισμό. Ο τελευταίος οδηγεί σε απολυτοποιήσεις πολύ χειρότερες από τον ορθολογισμό και δεν έχει καμιά σχέση μαζί του η Ορθοδοξία, που κατά τη γνώμη μας είναι πέρα από το δίπολο Ορθολογισμού-ανορθολογισμού· ούτε τη λειτουργία του ορθού λόγου απολυτοποιεί η Ορθοδοξία, ούτε και την αντίθεση σ' αυτή. Δεν επεκτεινόμαστε στο θέμα αυτό όχι μόνο γιατί ο χώρος δεν το επιτρέπει, αλλά και γιατί χωρίς κανένα επιχείρημα, από την αρχή του άρθρου του, βαφτίζει ανορθολογική την Ορθοδοξία ο κ. Δημητράκος.

Περιοριζόμαστε να παραθέσουμε απόσπασμα της «προς τους νέους» ομιλίας του Μ. Βασιλείου (προοίμιο, Ι (25-26), που από μόνο του βάζει τα πράγματα στη θέση τους:

«Τούτο μεν ουν αυτό και συμβουλευσων ήκω, το μη δειν εισάπαξ τοις ανδράσιν τούτοις ώσπερ πλοίου τα πηδάλια της διανοίας υμών παραδόντας ήπερ αν άγωσι, ταύτη συνέπεσθαι, αλλ' όσον εστί χρησίμον αυτών δεδοχομένους, ειδέναι τι χρη και παριδείν...». Δεν χρειαστήκαμε λοιπόν το Διαφωτισμό για να μάθουμε να έχουμε κριτική σκέψη. Εξάλλου, ο ίδιος ο κ. Δημητράκος ενισχύει την άποψη αυτή παραθέτοντας ευαγγελικό χωρίο. Βέβαια, το ότι έχουμε κριτική σκέψη δεν σημαίνει ότι απολυτοποιούμε και δεχόμαστε την παγκυριαρχία του νου.

2. Θέτει θέμα ο κ. Δημητράκος για το ποιος εκφράζει την Ορθοδοξία, μια και κατά τη γνώμη του οι απόψεις και εντυπώσεις του μέσου Έλληνα είναι διαφορετικές απ' αυτές που παρουσιάζονται από τους εκπροσώπους του «νεορθόδοξου» κινήματος. Περιττό εδώ να τονίσουμε ότι οι πατέρες της Εκκλησίας όπως ο Μ. Βασίλειος είναι οι κατεξοχήν εκφραστές της Ιερής Παράδοσης, από την οποία και απομακρύνονται όσοι τυχόν απομακρύνονται από το πνεύμα τους.

Το ότι γίνεται θεολογική αναγέννηση και απευθείας μελέτη των πατερικών κειμένων δεν είναι μια τυχαία επιλογή ορισμένων εκκεντρικών «νεορθόδοξων». Είναι ο μόνος ενδεδειγμένος και εκκλησιολογικά καταξιωμένος δρόμος. Δεν έχουμε λοιπόν να κάνουμε με «νεορθόδοξο» κίνημα, αλλά με ένα κίνημα επαν-ανακάλυψης των ορθόδοξων καταβολών μας. Η Ορθοδοξία είναι κατά συνέπεια μία και αδιαίρετη και κανένας απ' ό,τι ξέρουμε δεν επιδίωξε ή επικαλέστηκε την όρθωση «σινικού τείχους» μεταξύ ορθόδοξας και «νεορθόδοξας». Παραβιάζει λοιπόν θύρες ανοιχτές ο κ. Δημητράκος.

Αν ο λαός για ορισμένες δεκαετίες αποκόπηκε από μια παράδοση αιώνων, αποκλειστικά υπεύθυνες

είναι τόσο η διοικούσα Εκκλησία, όσο και η μαρξιστική αριστερά, που αποσιώπησαν ή διαστρέβλωσαν —για δικούς της λόγους— η κάθε μια— την παράδοση αυτή. Το ότι όμως τα βιώματα αυτά συνέχισαν και συνεχίζουν να υπάρχουν υπόγεια μεταξύ άλλων καταδειχνει και η «πνευματική έλλειψη» αντικληρικού αγώνα στην Ελλάδα —που παραδέχεται ο κ. Δημητράκος— ακόμα και από άθεους (που ίσως κατά βάθος να είναι απλώς άθρησκοι).

3. Το ότι συνυπάρχουν πολλές εκφράσεις και ερμηνείες της Ορθοδοξίας δεν είναι παρά δείγμα του δημοκρατικού της πνεύματος σ' αντίθεση με την απολυταρχία του παπισμού. Το ότι ορισμένες από τις εκφράσεις αυτές δεν μας αρέσουν δεν μπορεί ν' αμαυρώσει τον πλούτο της Ορθόδοξης κληρονομιάς. Όπως δεν μπορεί κανείς ν' απορρίψει το Μαρξισμό μόνο και μόνο γιατί υπάρχει ένας Γιαουζέλοσκι ή ένας Πολ-Ποτ.

4. Ψέμα ότι οι σημερινοί «ζηλωτές της νεορθόδοξας» δεν ενδιαφέρονται για επιχειρήματα (ξεμακραίνοντας έτσι από την προτροπή του Μ. Βασιλείου που παραθέσαμε πιο πάνω). Αυτό που ο νεοδεξιός εκδότης του περιοδικού «Εποπτεία» εύχεται να συμβεί και πίεσε έντονα να κάνει το κατεξοχήν ανανεωτικό θεολογικό περιοδικό «Σύναξη» σε σημείωμά του στο τεύχος 81 του περιοδικού του, παρουσιάζει δεδομένο ο κ. Δημητράκος. Ας σημειωθεί ότι ο κ. Δρακόπουλος (γιατί γι' αυτόν πρόκειται) επέκρινε το 5ο τεύχος της «Σύναξης» γιατί είχε κύριο θέμα του «Ευρώπη, ένα κριτικό κείμενο». Όλοι θέλουν λοιπόν την Ορθοδοξία στο μαντρί του ανορθολογισμού, είτε για να τη χρησιμοποιήσουν ανεμπόδιστα, είτε για να τη συκοφαντούν ανερυθρίαστα.

5. Αναρωτιέται κανείς πού φαντάστηκε ο κ. Δημητράκος ότι η Ορθοδοξία προωθεί τη «Διονυσιακή διάλυση της ατομικότητας», μια και είναι πασίγνωστο στον οποιοδήποτε έχει μελετήσει ελάχιστα θεολογικά κείμενα ότι το άτομο δεν διαλύεται, αλλά μετουσιώνεται σε πρόσωπο. Η θεμελιακή έννοια του προσώπου σημαίνει ότι κάθε άνθρωπος διατηρώντας την προσωπική του ετερότητα υπάρχει και λειτουργεί προσβλέποντας στον πλησίον και όχι σαν άτομο-μονάδα που είναι περισσότερο (καπιταλισμός) ή λιγότερο (μαρξισμός) αυτόνομη.

6. Η πραγματικότητα για τη λειτουργία της νόησης είναι πολύ διαφορετική κατά τη γνώμη μας απ' ό,τι θέλει να δείξει ο κ. Δημητράκος. Δεν χρειάστηκε ποτέ να παρέμβει οποιοδήποτε «νεορθόδοξος» στην Ιταλία για να προσχωρήσουν μαζικά πολλοί Ιταλοί εργάτες από το κομμουνιστικό στο φασιστικό κόμμα. Αλλά και στον τόπο μας, ελάχιστοι προσχώρησαν στην Αριστερά επειδή κατανόησαν πλήρως μαρξιστικά κείμενα. Απόδειξη το ότι ενώ η επιχειρηματολογία του ΚΚΕ εσωτερικού είναι πιο εύχρηστη και θεμελιωμένη απ' αυτή του ΚΚΕ χωρίς καμιά αμφιβολία, οι Έλληνες Αριστεροί μένουν στη συντριπτική τους πλειοψηφία πιστοί στο ΚΚΕ, όσα παράταιρα κι αν λέει ή κάνει το κόμμα αυτό. Ακόμα λοιπόν και το πιο «φωτισμένο» τμήμα του λαού λειτουργεί «ανορθολογικά».

Είτε το θέλουμε είτε όχι, ο άνθρωπος δεν λειτουργεί κατά κύριο λόγο εγκεφαλικά αλλά βιωματικά. Προσανατολίζεται ανάλογα με

συγκεκριμένες καταστάσεις που ζει και νιώθει μ' όλες του τις αισθήσεις· όχι με ουρανοκατέβατους ηθικούς φραγμούς, στους οποίους πρέπει ακόμα κι ο θεός να υποταχθεί. Αν αυτό πραγματοποιηθεί στ' αλήθεια, τότε ο άνθρωπος θα λειτουργεί σαν ρομπότ.

7. Τελειώνοντας, θ' άξιζε να τονίστουν δυο λόγια για το υπονοούμενο σχετικό με το δήθεν αντισημιτισμό του «γραφικού» Νίκου Ψαρουδάκη, ο οποίος τυχαίνει να είναι και πρόεδρος του χριστιανοσοσιαλιστικού κινήματος της «Χριστιανικής Δημοκρατίας». Το κίνημα αυτό πολλά χρόνια τώρα εκφράζει αξιόλογο τμήμα των πολιτικά προσανατολισμένων χριστιανών και με την υπαρκτή του διαψεύδει ότι έπρεπε να βρεθεί ο Νέλλας και ο Μοσκόφ για να διαπιστώσουν τον επαναστατικό χαρακτήρα της Ορθοδοξίας.

Ο αντιδικτατορικός αγώνας, η «Συμμαχία», οι πολιτικές θέσεις του Α' Συνεδρίου της ΧΔ που είναι πολύ πιο ριζοσπαστικές από πολλών αριστερών κομμάτων, σβήνουν με τη ρετσινιά του «αντισημιτισμού» και τη συρρίκνωση ενός μικρού αλλά δραστήριου πολιτικού χώρου στο πρόσωπο ενός γραφικού «μπάρμπα Νίκου».

Στις θέσεις του Α' Συνεδρίου τονίζεται ρητά και ξεκάθαρα ότι ο διεθνής Σιωνισμός καταγγέλεται μακριά από κάθε μορφής αντισημιτισμό. Αυτό δεν έχει χάσει ευκαιρία να το επαναλάβει και η «Χριστιανική», το όργανο του κινήματος. Εκτός βέβαια αν αντισημίτης είναι και ο ΟΗΕ, που έχει καταδικάσει το Σιωνισμό ως μορφή ρατσισμού.

Η συστηματική υποβάθμιση και κατασυκοφάντηση της πολιτικής παρέμβασης των Ορθόδοξων δεν είναι βέβαια τυχαία. Η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου, συγκροτημένου και οργανωμένου φορέα που αγωνίζεται για την κοινωνική αλλαγή θάσιμνος στο επαναστατικό μήνυμα του Ευαγγελίου, καθώς και την Ορθόδοξη παράδοση και εμπειρία του λαού χλάει τα σχέδια πολλών: όλων αυτών που θέλουν να συκοφαντήσουν ή ν' απομυζήσουν την Ορθοδοξία.

Ζητάμε συγγνώμη που οι απόψεις αυτές εκτέθηκαν σε πιο πολύ χώρο απ' όσο θα θέλαμε ή θα έπρεπε, αλλά η ολοκληρωμένη διαπραγμάτευση των θεμάτων αυτών θα απαιτούσε το διπλάσιο. Ευχαριστούμε για η φιλοξενία.

Ομάδα Ορθόδοξων

ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΗ ΔΙΑΚΟΣΙΩΝ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΩΝ

► Απάντηση στο ίδιο άρθρο του Γ. Δημητράκου έστειλε και ο κ. Σταυράτης Αλέξανδρος, ο οποίος ράφει μεταξύ άλλων:

Θυμήθηκε ο κ. Δ. Δημητράκος τον Διαφωτισμό και το πρόγραμμα που πριν 250 (!) χρόνια είχε εαγγείλει. Ένα πρόγραμμα που ο νεορθόδοξο ρεύμα ζητάει την γκατάλειψή του. Καλά, πόσες εατονταετίες θέλει να εφαρμοτεί ένα πρόγραμμα; Μήπως ρωστάμε καμιά εξόφληση στο πρόγραμμα του Έρασμου, της ναγέννησης ή... τον Ιούλιο Καίαρα; Κι αν η ιστορία μας έχει ασα κρατούμενα, τότε ποια εί-

ναι η προσφορά του Μαρξισμού; Δεν έχει δικούς του στόχους, ισχύει ακόμα το πολιτικό και παιδευτικό πρόγραμμα του Διαφωτισμού; Α, ξέχασα! «Το δημοκρατικό, αλλά και το σοσιαλιστικό κίνημα εντάσσεται (sic) σ' αυτό ακριβώς το πρόγραμμα του Διαφωτισμού». Όλα αυτά στα 100 χρόνια του Μαρξ...

Γενικά όμως το έργο κάθε μεγάλου άνδρα (Μαρξ, Δαρβίνος, Καντ, Αϊνστάιν, κτλ.) εντάσσεται στο «παιδευτικό σκέλος του προγράμματος του Διαφωτισμού». Έτσι, για να μην έχει παράπονο κανένας ότι οι ρίζες του (πολιτικές ή παιδευτικές) δεν είναι προοδευτικές και σύγχρονες, με μια μικρή μόνο παλινδρόμηση 250 χρόνων.

Τώρα θα μου πείτε, τι είναι 250 χρόνια μπροστά στα 1.500 της νεορθόδοξης παλινδρόμησης; Αυτό μάλιστα κ. Δ.Δ. είναι επιχείρημα!

Βεβαιώνεται πως «η πραγματική ορθοδοξία απέχει πολύ από την εικόνα που μας παρουσιάζουν οι νεορθόδοξοι». Στη συνέχεια δεν σας βλάπτει να μας υπενθυμίσετε τη μομφή περί σκοταδισμού της ορθοδοξίας και να τη συνδέσετε «με τον κραυγαλέα οπισθοδρομικό χαρακτήρα ορισμένων θεολογικών γραπτών» κτλ. Αλλά αν σας ενοχλεί ο «πανεύφημος Άγιος Φλωρίνης», τι γίνεται με τον ορθολογισμό του Στάλιν, τον Ζτάνωφ ή τον Μάο;

Με πολλή εκτίμηση
Σταυράτης Αλέξανδρος

Σ.Σ. Γνωστοποιήσαμε τα δύο γράμματα στον κ. Δημητράκο, ο οποίος επιφυλάσσεται για μια απάντηση στο πρώτο γράμμα ενώ για το δεύτερο μας έδωσε την παρακάτω απάντηση:

Νομίζω ότι ο Αλέξανδρος Σταυράτης έχει κάνει ορισμένες παρεξηγήσεις για τις οποίες, ασφαλώς, θα είμαι και εγώ υπεύθυνος.

Όταν μιλάμε για «πρόγραμμα», μπορεί να εννοούμε μια βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη διαδικασία. Συνήθως, όταν αναφερόμαστε στον τομέα της γνώσης, εννοούμε κάτι περισσότερο: μια μέθοδο προσέγγισης ενός αντικειμένου που δεν εξαντλείται ποτέ. Δεν υπάρχει, επομένως, ανταγωνισμός ανάμεσα σ' ένα «παλιό» και ένα «καινούριο» πρόγραμμα; ούτε το «παλιό» έχει περγαμηνές που να το κατακυρώνουν σαν ανώτερο, ούτε το «καινούριο» τίτλους που να το καθιστούν προοδευτικότερο.

Επομένως η σύγκριση των 250 ετών Διαφωτισμού προς τα 1500 ή και περισσότερα, της νεορθόδοξιας ή της παλαιοορθόδοξιας είναι αδόκιμη - βασισμένη σ' αυτή την παρεξήγηση.

Νομίζω ότι η βασική παρεξήγηση του Α.Σ. βρίσκεται στο γεγονός ότι εκλαμβάνει λανθασμένα ότι η πρόθεσή μου είναι να αν-

Ενα εκδοτικό γεγονός...

ΧΟΣΕ ΔΟΝΟΣΟ

Οι βαθύπλουτοι Βεντούρα και οι ανθρωποφάγοι

Ο ΧΟΣΕ ΔΟΝΟΣΟ, ο κορυφαίος χιλιανός συγγραφέας, ο γνωστός σ' όλον τον κόσμο από τις απειράριθμες μεταφράσεις των έργων του, παρουσιάζεται τώρα και στο ελληνικό κοινό με το βραβευμένο βιβλίο του: ΟΙ ΒΑΘΥΠΛΟΥΤΟΙ ΒΕΝΤΟΥΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΦΑΓΟΙ. Βιβλίο που είναι πρώτ' απ' όλα ένα μυθιστόρημα-μύθος, μια ιστορία τέλεια δοσμένη που συναρπάζει τον αναγνώστη κι όταν απλώς τη διαβάξει δίχως ν' αποκρυπτογραφεί τους συμβολισμούς της.

Πέρα όμως από την την καθαρά λογοτεχνική ομορφιά του έργου όλο το ηθελημένα μη - ρεαλιστικό σύμπαν του και τα πλάσματα που το κατοικούν αυτοί οι αφέντες που αποφεύγουν να δουν μια ανυπόφορη πραγματικότητα· αυτοί οι υπηρέτες που είναι εντεταλμένοι να καταπνίγουν, μ' επικεφαλής έναν αμείλικτο Αρχιθαλαμηπόλο, δίδυμο αδελφό του Πινοςέτ, κάθε εξέγερση· αυτός ο τρελός κι ιδεαλιστής γιατρός που μιλάει σαν τον Σαλβαδόρ Αγιέντε· αυτά τα παιδιά τα τόσα λόγια που εκπροσωπούν όλη την γκάμα των διανοούμενων κι αυτοί οι ιθαγενείς που με τις ευλογίες των κυρίων εξοντώνονται αλύπητα από τους υπηρέτες - μας φέρνουν στο νου τη Χιλή της τελευταίας δεκαετίας.

ΑΣΤΑΡΤΗ

πρώην «ΑΣΤΕΡΙ»

ΣΟΛΩΝΟΣ 121 ● ΤΗΛ. 36.19.802 - 36.06.597

τιτάζω τον μαρξισμό και μάλιστα τον σκληρό, δογματικό μαρξισμό του Στάλιν κτλ., στην ορθοδοξία. Ουδέποτε στήριξα ένα τέτοιο μαρξισμό, αντίθετα τον κατέκρινα προφορικά και γραπτά πολλές φορές. Και ουδέποτε αντιτάχθηκα στο δικαίωμα του καθενός να θρησκεύεται όπως θέλει και όπως νομίζει. Αντιτάσσομαι όμως πάντα στην πρόληψη και τη θεοκρατία είτε μαρξιστικού, είτε ισλαμικού είτε χριστιανικού τύπου, και βασική μου θέση είναι ότι δεν υπάρχει δοξασία ή ιδεολογία που να είναι από τη φύση της μπολιασμένη κατά της πρόληψης ή κατά του σκοταδισμού.

ΜΑΡΚΣΙΣΜ ΣΟΡΟΛΟΠ

● *Μια επιστολή από την Ξάνθη μας πληροφορεί για την ένταση των νέων φιλοσοφικών αναζητήσεων στην περιοχή.*

Αγαπητό ANTI,

Η διαμάχη γύρω από το χριστιανομαρξισμό έχει συγκλονίσει την πόλη μας. Μπορώ να σου δηλώσω υπεύθυνα ότι πριν δημιουργηθεί αυτό το θέμα, η διανοητική ζωή εδώ ήταν νεκρή, οι εκκλησίες και τα τζαμιά ήταν άδεια και η ποιότητα της μαρξιστικής - λενινιστικής σκέψης είχε πέσει στο χαμηλότερο επίπεδο.

Τώρα όλα άλλαξαν. Έχουν οργανωθεί ομάδες συζητήσεων ελληνοφώνων και τουρκοφώνων

ντινι σαματά. Μπρ γκιαούρ μελετητών του θέματος και ίσως πολύ σύντομα βγάλουμε και ειδικό περιοδικό.

Ειδικό ενδιαφέρον έχει δείξει ο φίλος μου Ερτογρούλ, με τον οποίο συναντιέμαι συχνά και πίνουμε καφέ σχολιάζοντας θεωρητικά θέματα όπως τη σχέση Ζουράρη και Ντοστογιέφσκι, ή την παρουσία στοιχείων Χαϊντέγκερ στη σκέψη του Μοσκώφ, καθώς και τις θεολογικές επιπτώσεις του μαρξισμού στην ορθοδοξία και το Ισλάμ.

Στα θέματα αυτά, ανέπτυξε εκτενώς τις απόψεις του ο Ερτογρούλ ενώπιον του κύκλου που συστήνουμε. Θα μπορούσα να σας δώσω τη δική μου εκδοχή των θέσεων Ερτογρούλ. Προτίμησα, ωστόσο, να μεταφέρω ακριβώς αυτά που μας είπε έτσι ώστε να μη χαθεί η αμεσότητα των λεγομένων του στην εκφραστική του γλώσσα.

Ελπίζω να συμβάλλει κάπως στη συζήτηση για το χριστιανομαρξισμό, έστω κι αν μεταθέτει ο Ερτογρούλ το κέντρο βάρους από το ιδεολογικό περιεχόμενο στην πολιτική ορμή της σύγκρουσης. Μ' άλλα λόγια, η μετάβαση γίνεται από το ιδεολογικό σημεινόμενο στο πολιτικό σημαίνον. Αλλά ας αφήσουμε τον Ερτογρούλ να τα πει με τα δικά του λόγια...

Μπισμίλλα Ραχμάν η-Ραχίμ

Μαρκσίζμ γιουνανί γκιαούρ

μαρκσίζμ σαματά, μπρ γκιαούρ μαρκσίζμ σορολόπ.

Αντάν Μοσκοφλί γιαβρούμ, αντάν Ζουρλαρή Καρντασί ζορηλήκ. Εμ ρεζίλ κοπέκ, εμ τσαμπουκά ασικλίκ. Κουλτουρτζή νταραβέρ -μαρξισταρά χαβά μπαϊλντι. Ζουράρ - Μοσκόφ εφεντίμ κοντουρού ταχτιρντι.

Καλκάν σικινί, ντινι νιμανι γιοκ. Νισάφ.

Μουχτάρ - Χασάν Ερτογρούλ

Για την αντιγραφή

N.A. Σμιχτίδης

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΕΤΑΙ ΕΝΤΟΝΑ

● *Επανερχεται ο Πάρις Βαρβαρούσης, του οποίου η δραστηριότητα στην διάρκεια της χούντας έχει καταγγελλθεί από τις στήλες του ANTI.*

Διαμαρτύρομαι έντονα για το σχόλιό σας στην επιστολή μου που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος σας, σχετικά με την ιδιότητά μου στο στρατό του στρατονόμου. Η πληροφορία σας ότι «έδρασα λαμπρά στην Κοζάνη ως στρατονόμος» αποτελεί μια υβριστική κατηγορία που στοχεύει στη συνέχιση της δυσφήμισης του προσώπου μου. Σε όλη τη διάρκεια της στρατιωτικής μου θητείας η στάση μου ήταν άψογη και περιορίστηκε στα αυστηρά στρατιωτικά μου καθήκοντα με την ιδιότητα του γραφέα οπλίτη.

Σε ό,τι αφορά την επιλογή μου θα πρέπει να αναφέρω τα εξής: Παρουσιάστηκα δύο φορές στο κέντρο επιλογής εφέδρων αξιωματικών της Κορίνθου. Την πρώτη φορά πήρα την ειδικότητα του οπλίτη των τεθωρακισμένων και ύστερα από μια 6-μηνη θητεία πήρα αναβολή για λόγους σπουδών. Τη δεύτερη φορά παρουσιάστηκα πάλι στην Κορίνθο πέρασα ξανά την ταλαιπωρία της βασικής εκπαίδευσης και μετατέθηκα κατόπιν στο Κέντρο εκπαίδευσης στρατονόμων για να δεχτώ για τρίτη φορά τη σκληρή και επίπονη στρατιωτική εκπαίδευση. Μετά το τέλος της εκπαίδευσης πήρα αμέσως μετάθεση για το Σώμα στρατού της Κοζάνης για να περάσω τους υπόλοιπους μήνες της θητείας μου ως γραφέας. Ουδεμία σχέση είχα με τις πολιτικές δραστηριότητες της στρατονομίας στην περίοδο της δικτατορίας.

Πάρις Βαρβαρούσης

Σ.Σ. Για το τι θα πει «άψογη» στάση και περιορισμός στα «αυστηρά στρατιωτικά» καθήκοντα του στρατονόμου έχουμε —αν ενδιαφέρεται ο κ. Βαρβαρούσης— τις προσωπικές μαρτυρίες ανθρώπων που τον γνώρισαν από πρώτο χέρι εκείνες τις εποχές. Παρ' όλα αυτά, δεν πρόκειται να συνεχίσουμε αυτό το δημόσιο διάλογο μαζί του γιατί πιστεύουμε πως αρκετά απασχολήσαμε τους αναγνώστες μας με το πρόσωπό του.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Υπεύθυνος τυπογραφείου:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
Μιλτιάδου 23β
Χαλάνδρι
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Καλλιτεχνική επιμέλεια:
ΜΠ. ΜΠΟΖΕΝΑ
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξαμ. 600 δρχ. - Ετήσια 1.200
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 4.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:

εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 13
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 28
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία:
εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 15
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 30

Αυστραλία - Ωκεανία:

εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 20
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 40

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60,
115 21 ΑΘΗΝΑ

- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 50
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 80

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:

Εκδόσεις «Νεφέλη»

Μαυρομιχάλη 9,

Τηλ. 36.07.744 - 36.39.962

- Για τα βιβλιοπωλεία

Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο

Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.

Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

546 22 Θεσσαλονίκη

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΙ

Κεντρική Διάθεση: Εκδόσεις «Νεφέλη»
Μαυρομιχάλη 9 τηλ. 36.07.744

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α' 1983-1984

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ

Τα μετά το Θέατρο

ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ ΛΟΥΚΑΣ

Μετά τα φιλολογικά (Δοκίμια)

ΜΗΛΙΩΝΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ

Υποθέσεις

(Κριτικά κείμενα)

ΤΣΑΚΝΙΑΣ ΣΠΥΡΟΣ

Δακτυλικά αποτυπώματα

(κριτικά κείμενα)

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΦΑΤΣΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

Πολυτεχνείο '73-Εξέγερση,

Κατάληψη, Εισβολή

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΛΕΞΙΟΥ ΕΛΛΗ (Άπαντα '22)

Υπό Εχεμύθειαν

ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ

Το δέντρο που χορεύει

(Μυθιστόρημα)

Η γενιά των αιχμαλώτων

(Μυθιστόρημα)

ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

Ο μπαρμπα Αναστάσης-το Σοβιέτ

Η βράβεψη

ΦΑΚΙΝΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ

Το έβδομο ρούχο

(Μυθιστόρημα)

ΧΑΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ ΔΙΟΝΥΣΗΣ

Τα παιδιά της Χελιδόνας

ΕΡΜΑΝ ΕΣΣΕ

Νάρκισσος και Χρυσόστομος

Το τελευταίο καλοκαίρι του

Κλινγκσдор

Παράξενα νέα από κάποιο άλλο

άστρο

Το παιχνίδι με τις χάντρες

ΜΠΑΖΕΝ ΕΡΒΕ

Με την οχιά στο χέρι

ΠΑΡΙΖΕ ΓΚΟΦΡΕΝΤΟ

Το αφεντικό (Μυθιστόρημα)

ΠΟΙΗΣΗ

ΒΟΥΡΛΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ

Αλλού φεύγω

ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Επιλογή Β

ΠΑΠΑΔΑΚΗ ΑΘΗΝΑ

Η αμνάδα των ατμών

ΠΟΤΑΜΙΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Τα πυρηνικά ποιήματα

ΜΠΛΕΪΚ ΟΥΙΛΙΑΜ

Ποιήματα

(Μετάφραση: Ανδρέας Αγγελάκης)

ΜΠΟΝΦΟΥΑ ΥΒ

Ποιήματα (Μετάφραση: Μηνά Δημάκη-Χριστόφορος Λιοντάκης).

ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΝΕΟΥΣ

ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ-ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΟΤΗ

Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία

ΑΛΜΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Χίπιτι! χόπιτι! χοπ! Αγάπη

ΒΙΝΠΕΡΓΚ ΑΝΝΑ ΓΚΡΕΤΑ

Μια Πέμπτη του Οκτώβρη

ΒΟΝΟΝΟΦ ΝΙΚΟΛΑΪ

Το κυνήγι των περιστερών

ΓΛΥΚΟΦΡΥΔΗ-ΤΣΑΤΣΟΥΛΑ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ

Μελήσσιππος

ΚΙΠΛΙΝΓΚ ΡΑΝΤΙΑΡΝΤ

Απίθανες ιστορίες

ΛΟΝΤΟΝ ΤΖΑΚ

Πειρατικές ιστορίες

ΨΑΡΑΥΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

Στα βήματα του Σαμοθήριου

ΧΙΟΥΜΟΡ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΙΑΝΝΗΣ

Ο τρίτος δρόμος '83

Ο Ευρωπαίος

ΓΚΙΟΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Ο Καραγκιόζης στη χώρα
των θαυμάτων

ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ ΑΝΤΩΝΗΣ

Μην πατάτε το πράσινο

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ

Οι πλάγιες ερωτήσεις του Πορφύρου

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΗΣ

ΛΕΞΙΚΟ ΟΡΩΝ

Γλωσσολογίας

ΚΑΚΙΣΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ

Τρόμος στο κολλέγιο και άλλα
αστυνομικά δοκίμια

ΚΟΝΤΑΡΑΤΟΣ ΣΑΒΒΑΣ

Η εμπειρία του αρχιτεκτονημένου

και το σωματικό σχήμα

ΜΟΣΚΩΦ ΚΩΣΤΗΣ

Η Πράξη και η Σιωπή

Τα όρια του έρωτα και τα όρια
της ιστορίας (ΔΟΚΙΜΙΑ II)

Για την ποιότητα

της δημοκρατίας μου

ΜΑΚ ΛΟΥΕΝ, ΜΑΡΣΑΛ

Μαζικά μέσα επικοινωνίας: Οι

προεκτάσεις του Ανθρώπου

ΠΑΠΑΔΟΛΑΜΠΑΚΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ

Πραγματικές ουτοπίες

(χώροι της ελευθερίας II)

ΠΙΕΡΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ

Χώρος, φως και λόγος στην ποίηση

του Κ. ΚΑΒΑΦΗ

ΣΤΑΜΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Λόγος ανθηρός χειρο-χειρονομηθείς

1954 · 1984

Εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ...δημιουργούμε αναγνώστες

30 ΧΡΟΝΙΑ ΚΕΔΡΟΣ

Κυκλοφορούν στους επόμενους μήνες

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΕΛΠΩ ΑΞΙΩΤΗ:

Σύντροφοι Καλημέρα. 'Απαντα Ε'

ΜΕΛΠΩ ΑΞΙΩΤΗ:

Μια καταγραφή στην περιοχή της
Λογοτεχνίας 'Απαντα ΣΤ'

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ:

Η πλωτή πόλη

ΚΩΣΤΟΥΛΑ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ:

Η μεγέθυση

ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ:

Η σπηλιά

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ:

Το μυθιστόρημα μιας δολοφονίας

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ:

Το γκισέ

ΠΟΙΗΣΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ:

Αρίστος ο Προσεχτικός θ' έκδοση
συμπληρωμένη

ΚΩΣΤΗΣ ΓΚΙΜΟΣΟΥΛΗΣ:

Η αγία μελάνη

ΠΑΝΟΣ ΘΑΣΙΤΗΣ:

Σχιστολιθικά

ΤΖΕΝΗ ΜΑΣΤΟΡΑΚΗ:

Ιστορίες για τα βαθειά

ΠΑΥΛΙΝΑ ΠΑΜΠΟΥΔΗ:

Το μάτι της μύγας

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ:

Ιχνογραφία

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΒΑΝΗΣ - ΡΕΝΤΗΣ:

Διπλός χρόνος

ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΤΕΡΙΑΔΗΣ:

Το χαμένο κολιέ

ΔΟΚΙΜΙΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΓΙΩΡΓΗΣ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ:

Αντρέας Εμπειρικός «ο ποιητής του
έρωτα και του νόστου»

ΗΛΙΑΣ ΗΛΙΟΥ:

Η Ρητορική του Αριστοτέλη

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΟΥΡΤΣΑΚΗΣ:

Προφορική παράδοση και ομαδική
δημιουργία

Δ. Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ:

Χωρίς ανεμόσκαλα

ΗΛΙΑΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ:

Παρα-κείμενα

ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ:

Τέσσερα μελετήματα για τον Σεφέρη

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ - ΧΡΟΝΙΚΑ - ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ

ΠΕΤΡΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ:

Όσα θυμάμαι (1900-1969) Τόμος Β

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ:

Ενθυμήματα, Τόμος Β'

ΘΕΑΤΡΟ

ΑΙΣΧΥΛΟΣ:

Επτά επί Θήβαις μετ. ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΑΡΟΥΧΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΝΙΩΤΗΣ:

Τα παράσιτα «έξη ραδιοδράματα»

ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΥΤΑΡΑΣ:

Ζωγραφική (1948-1983)

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ:

Ο μύθος της ελληνικότητας Γ' τόμος

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΙΟΝ ΛΟΥΚΑ ΚΑΡΑΤΖΙΑΛΕ:

Σκίτσα (Μετ. Γ. Ζωΐδης)

ΜΑΡΙ ΚΑΡΝΤΙΝΑΛ:

Με το κλειδί στην Πόρτα (Μετ. Μ. Βώκος)

Κ.Σ. ΛΙΟΥΙΣ:

Ο ανιψιός του μάγου (Μετ. Τζένη
Μαστοράκη)

ΤΖΙΟΡΤΖΙΟ ΜΠΑΞΑΝΙ:

Ο κήπος των Φίτζι - Κοντίνι

(Μετ. Στέλλα Θεοδωροπούλου)

ΠΑΤΡΙΚ ΜΟΝΤΙΑΝΟ:

Οδός σκοτεινών μαγαζιών (Μετ.

Μ. Παλάντιου)

ΑΝΡΙ ΤΡΟΥΑΓΙΑ:

Το μεροκάματο του ξένου (Μετ.

Μ. Παλάντιου)

ΟΥΙΛΙΑΜ ΦΩΚΝΕΡ:

Καθώς ψυχorraγώ (Μετ.

Μ. Κουμανταρέα)

ΞΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ

Τ.Σ. ΕΛΙΟΤ:

Ποιήματα (Μετ. Αριστοτέλης Νικολαΐδης)

ΔΟΚΙΜΙΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Ο Αραγκόν για τον Ρίτσο

ΠΗΤΕΡ ΜΠΗΑΝ:

Κωνσταντίνος Καβάφης (Μετ. Τζένη
Μαστοράκη)

ΠΗΤΕΡ ΜΠΗΑΝ:

Νίκος Καζαντζάκης (Μετ. Κατερίνα
Αγγελάκη - Ρούκ)

ΧΟΥ ΜΠΙΝ:

Άσκηση αναπνοής (Μετ.
Π. Κουρόπουλος)

ΤΖΑΝΤ ΧΑΤΕΜ:

Νίκος Καζαντζάκης - μάσκες και
χάος (Μετ. Μ. Κρητικός)

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

ΣΟΦΙΑ ΖΑΡΑΜΠΟΥΚΑ

Μυθολογία

ΑΡΓΥΡΩ ΚΟΚΟΡΕΛΗ:

Πώς γεννήθηκα

ΜΑΡΩ ΛΟΪΖΟΥ:

Το μούσι του κόντε-Ιταλία

ΜΑΡΩ ΛΟΪΖΟΥ:

Ο γκαφατζής ο Χανς - Γερμανία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ:

Ιστορία για το Τσίρκο

ΤΑΤΙΑΝΑ ΓΚΡΙΤΣΗ - ΜΙΛΛΙΞ:

Ο ζωγράφος Κκάσιαλος

ΣΜΑΡΑΓΔΑ ΜΟΣΤΡΑΤΟΥ:

Ιστορικό θεών και ηρώων

ΕΙΡΗΝΗ ΝΑΚΟΥ:

Γιατί όχι; μαζί με το λύκο

ΜΩΡΙΣ ΝΤΡΥΟΝ:

Τίστου ο πρασινοδάχτυλος

ΜΥΡΤΩ ΓΕΩΡΓΙΑ ΝΙΛΣΕΝ:

Οι περιπέτειες μιας νότας

ΖΑΚ ΠΡΕΒΕΡ:

Μύθοι για άτακτα παιδιά

ΖΩΡΖ ΣΑΡΗ:

Οι νικητές

ΒΑΣΑ ΣΟΛΩΜΟΥ - ΞΑΝΘΑΚΗ:

Ιερός Λόχος

ΚΙΡΑ ΣΙΝΟΥ:

Τα διαμάντια της μαϊμούς

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΤΡΙΒΙΖΑΣ:

Ο χιονάνθρωπος και το κορίτσι

ΕΝΤΟΥΑΡΝΤ ΦΕΝΤΟΝ:

Το μυστικό του λόφου

Ζ.Ρ.Ρ. ΤΟΛΚΙΝ:

Ο άρχοντας των δαχτυλιδιών

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 6
(πάροδος 'Ακαδημίας)
Τηλ.: 36.15.783